Offert
à Sa Grandeur
Monseigneur A. J. Schaepman,
Archevêque d'Utrecht.
Hommage de l'auteur
J. Th. Beelen
Prof. à Louvain.
Louvain 2 Avril 1871.

DE

LESSEN EN EVANGELIEN

OP ALLE DE DAGEN

VAN DEN HEILIGEN TIJD VAN DE VASTE.

DIT WERK IS VERKRIJGBAAR :

TE LEUVEN,	bij Fonteyn.
» »	bij Peeters.
TE BRUSSEL,	bij Goemaere.
» »	bij Haenen.
TE ENGHIEN,	bij Spinet.
TE GENT,	bij Vander Schelden.
» »	bij Hemelsoet.
TE BRUGGE,	bij Depoortere.
TE LUIK,	bij Spee-Zelis.

TE AMSTERDAM,	bij Van Langenhuyzen.
» »	bij Winkelhagen.
» »	bij Vander Hoeven.
TE UTRECHT,	bij de Wed. Van Rossum.
TE LEIDEN,	bij Van Leeuwen.
TE ROERMOND,	bij Romen.
TE 'S HERTOGENBOSCH,	bij Bogaerts.
» »	bij Mosmans.
» »	bij Van Gulick.
TE BREDA,	bij Van Wees.

DE
LESSEN EN EVANGELIEN
OP
ALLE DE DAGEN
VAN DEN HEILIGEN TIJD VAN DE VASTE,

NAAR

DEN LATIJNSCHEN TEKST VAN HET ROMEINSCHE MISSAAL

OP NIEUW IN HET NEDERDUITSCH VERTAALD

EN IN DOORLOOPENDE AANTEEKENINGEN UITGELEGD

DOOR

JOANNES THEODORUS BEELEN,

KAMERHEER VAN Z. H. PIUS IX, LID DER VERGADERING VAN DEN INDEX,
DOCTOR IN DE GODGELEERDHEID, KANUNNIK VAN LUIK, EN HOOG-
LEERAAR VAN DE H. SCHRIFT EN DE OOSTERSCHE TALEN
AAN DE CATHOLIEKE HOOGESCHOOL VAN LEUVEN.

MET KERKELIJKE GOEDKEURING.

BIBLIOTHECA SEMINARII RUSSENBURGENSIS
89
12 178
151 b
10/262

LEUVEN,

TER DRUKKERIJ VAN C.-J. FONTEYN, DEN VADER.

1871.

EIGENDOM,

EN VOORBEHOUDING VAN HET RECHT TOT VERTALING.

VOORREDE VAN DEN SCHRIJVER.

Wij hopen door het uitgeven van deze bladen den wensch te vervullen van velen, die de goedheid hadden ons te doen opmerken, dat ons Epistel- en Evangelieboek[1] voor een onvolledig werk zou gehouden worden, indien wij niet ook de Lessen en Evangeliën van den Vastentijd daar bijvoegden : wij meenden in hunne aanmerking de uitdrukking te mogen zien van hun verlangen, dat wij ons, zonder uitstel, tot dien nieuwen arbeid wilden verledigen. Wat dan de bewerking aangaat van deze *Lessen en Evangeliën van den Vastentijd,* zij is geheel en al in overeenkomst met die van onze *Epistels en Evangeliën,* van welker bewerking wij het noodige gezegd hebben in het voorbericht aan het hoofd van dat boek geplaatst[2].

En hiermede konden wij onze *Voorrede* besluiten; doch wij willen deze gelegenheid gebruiken om den Eerw. Heer Muré nog eenige opmerkingen mede te deelen, die wij bij het doorbladeren van zijne *Lessen en Evangeliën*[3]

---

[1]) *Epistels en Evangeliën op alle de Zondagen en op de voornaamste feestdagen van het Kerkelijk jaar,* enz. Leuven. 1870.

[2]) Bladz. XL, volgg.

[3]) *Lessen en Evangeliën op al de dagen van het jaar. Uit het Romeinsch Missaal vertaald door J. C. H. Muré, Pastoor te Berkenrode.* Leiden. 1869.

gemaakt hebben. Zijn Eerw. gelieve onze critiek te beproeven met den toetssteen van zijn beslepen oordeel; en hij vergeve ons den beslissenden toon, dien wij in onze aanmerkingen voeren : wij meenden, zonder onwellevend te zijn, dit te mogen doen, om zóo des te korter en bondiger onze gedachten te kunnen uit drukken.

Hier volgen nu onze aanmerkingen :

1. In de les van Woensdag in de Passie-week, uit Levitic. XIX, wordt, onder andere wetten tegen onrechtvaardigheid, ook deze voorgeschreven : *Non facies calumniam proximo tuo.* De Eerw. Heer Muré vertaalt dit : *Gij zult uwen naaste niet belasteren.* Maar deze overzetting is slechts schijnbaar nauwkeurig. *Calumniam facere* beteekent hier niet *belasteren*, maar *onrecht aandoen*, in welke beteekenis de H. Hieronymus deze uitdrukking *(calumniam facere, calumniari)* in zijne overzetting meermalen bezigt[1], waar in den grondtekst de woorden עָשַׁק of עֹשֶׁק gebruikt zijn. Zie hier eenige voorbeelden daarvan :

Levitic. : VI : 2 (in de Vulgaat[2]) : *Anima quae peccaverit, et, contemto Domino, negaverit proximo suo depositum, quod fidei ejus creditum fuerat, vel vi aliquid extorserit, aut calumniam fecerit.*

Jerem. VI : 5, seq. : *Si feceritis judicium inter virum et proximum, advenae et pupillo et viduae non feceritis calumniam*, etc.

1 Kon. XI : 3-5 zegt Samuël tot het volk : *Loquimini de me coram Domino, utrum bovem cujuspiam tulerim, si oppressi aliquem, et contemnam illud hodie restituamque vobis.* En het volk antwoordt : *Non es calumniatus nos, neque oppressisti.*

Job X : 3. spreekt Job tot God en zegt : *Numquid bonum tibi videtur, si calumnieris me et opprimas me opus manuûm tuarum?*

In den zin van *fraudare* gebezigd komt *calumniari* voor in de Vulgaat bij Malach. III : 5 : *et qui calumniantur mercedem mercenarii*, wat de H. Hieronymus in zijn commentarius (ad h. l.) verklaart : *qui nolunt reddere pro operis labore quod debent.*

---

[1]) Het woord *calumnia* met de beteekenis van *vexatio* of *oppressio* was bij de Romeinen bekend. Toen Keizer Nerva eene voor de Joden zeer drukkende belasting had afgeschaft, werd er eene gedenkpenning geslagen met dit opschrift : *Fisci Judaïci calumnia sublata.* Zie Eckhel, Doctrina Num. Vet. Tom. VI, p. 404. (Bij Card. Wiseman. *Essays on various subjects bij his Eminence Cardinal Wiseman.* London. 1853. Vol. I, p. 89).

[2]) In den Hebreeuwschen tekst : Levitic. V : 21.

Onze Schriftuurplaats : *Non facies calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum,* is goed uitgelegd door Bonfrerius (in Pentateuchum, ad h. l.), die daarop aanteekent : *Calumnia et violentia hic vetantur, quae valde quidem affinia sunt; in hoc tamen differunt, quod calumnia rationem praetexit apparentem, et in speciem justi velit videri agere, ut quod alterius sit extorqueat; at violentia nihil praetexit, sed palam et apertè extorquet.*

2. In de derde les op Zaturdag in de eerste week van de Vaste wordt van God gezegd : *Qui solus es bonus Rex, solus praestans, solus justus et omnipotens,* etc. De Eerw. Heer Muré vertaalde daar *solus praestans* met *alleen Voortreffelijk*[1]. Maar deze beteekenis heeft *praestans* hier niet; het beteekent hier zooveel als *subministrator, provisor, largitor,* als blijkt uit den grondtekst, waar voor *praestans* staat χορηγός, een afgeleid Substantief van χορηγέω, dat voorkomt in den eersten brief van den H. Petrus (IV : 11) : ὡς ἐξ ἰσχύος ἧς χορηγεῖ ὁ Θεός, d. i. naar de overzetting der Vulgaat : *tamquam ex virtute, quam administrat Deus.* Men had dan hier *solus praestans* moeten vertalen : *alleen Gever,* de Gever alles goeds.

3. In de les uit den Propheet Daniël, op Maandag in de tweede week van de Vaste, bidt de Propheet tot God : *Vide... civitatem, super quam invocatum est nomen tuum.* Hier vergat men te letten op de hebraïseerende uitdrukking der Vulgaat, en vertaalde daarom, schijnbaar wel nauwkeurig, maar inderdaad verkeerd : *de stad, over welke uw naam is ingeroepen*[2]; men had hier moeten overzetten : *de stad, die naar uwen naam genoemd is.* Deze aanmerking past eveneens op de laatste zinsnede van die les : *nomen tuum invocatum est super civitatem et super populum tuum,* wat niet beteekent : *uw naam is ingeroepen over uwe stad en over uw volk*[3], maar : *uwe stad* (Jeruzalem) *en uw volk zijn naar uwen naam genoemd.* Jeruzalem heette *de stad Gods,* en de Israëlieten *het volk Gods,* als bekend is. Daarnaar zeide de Propheet ook in het begin van zijn gebed : *Laat toch uw toorn en uwe gramschap zich afkeeren van* UWE STAD *Jeruzalem.* Die zegswijze dan : *super quam invocatum est nomen tuum,* beteekent zooveel als : *quae de nomine tuo vocatur.* Een leerzaam voorbeeld van de beteekenis dezer zegswijze is te vinden bij Isaïas IV : 1, waar gesproken wordt van de ontvol-

---

[1]) Muré, bladz. 74.
[2]) Muré, bladz. 77.
[3]) Muré, bladz. 77.

king des lands, door de menigte van mannen, die in den krijg zouden sneuvelen : *Apprehendent septem mulieres virum unum in die illa, dicentes : Panem nostrum comedemus, et vestimentis nostris operiemur; tantummodo invocetur nomen tuum super nos :* welke plaats Cornelius a Lapide[1] in eene omschrijvende verklaring zeer goed uitlegt : *Ne praetendas inopiam quodque non possis nos alere; nos ipsae nos alemus et vestiemus; tantum esto noster maritus nosque vocemur uxores tuae.*

4. In de les[2] uit den Propheet Ezechiël (XXXVI : 23-28) wordt *in medio vestri* tweemaal verkeerd overgezet : *te midden van u*[3]. De uitdrukking in den grondtekst hier gebezigd (בְּקִרְבֶּכֶם), beteekent elders[4] ook wel *te midden van u*, onder u, te midden van uw volk, maar hier beteekent het tekstwoord *medium* (קֶרֶב), een *midden* van den mensch, zijn hart, zijn binnenste, en de rechte vertaling was hier : *in uw binnenste.* Zij wordt volstrekt gevorderd door den *parallelismus sententiarum;* want tegenover *et spiritum novum ponam in medio vestri* staat : *et dabo vobis cor novum.* Elders wordt ons tekstwoord (קֶרֶב) in de Vulgaat overgezet door *viscera*, bijv. Jerem. XXXI : 33 : *Dabo legem meam in visceribus eorum* (בְּקִרְבָּם), *et in corde eorum scribam eam.*

5. De overzetting van Ezech. XVIII : 2 : *Quid est quod inter vos parabolam vertitis in proverbium istud*[5], etc., door : *Wat beteekent het, dat gij onder elkander de gelijkenis tot een spreekwoord maakt,* deze overzetting[6], dunkt ons, luidt zeer duister. De uitdrukking der Vulgaat : *parabolam vertere in proverbium istud*, had hier moeten vergeleken worden met den Hebreeuwschen grondtekst, die zeer helder is. Daar leest men : *Cur vos estis* מֹשְׁלִים אֶת הַמָּשָׁל הַזֶּה *parabolizantes parabolam istam,* en de zin is, gelijk Cornelius a Lapide dien zeer goed verklaart : *Cur crebro utimini hac parabola* seu *proverbio?* Hier diende dan vertaald : *Waarom bezigt gij onder u het spreekwoord,* enz. En zoo moest dan ook in het volgende vers (vs. 3) vertaald worden : *Zoo gijlieden dit spreekwoord nog langer zult bezigen in Israël.*

---

[1]) Commentarius in Isaiam, ad h. l.
[2]) Op Woensdag in de vierde week van de Vaste.
[3]) Muré, bladz. 121.
[4]) Bijv. Jerem. XXIX : 8 : נְבִיאֵיכֶם אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם, Vulg. : *Prophetae vestri, qui sunt in medio vestri.*
[5]) Zie de les op Donderdag in de eerste week van de Vaste.
[6]) Muré, bladz. 68.

6. Aan het einde van de les uit den Propheet Ezechiël[1], wordt *vitâ vivet,* vertaald : *het leven zal hij leven*[2], 't geen noch eene woordelijke, noch eene duidelijke overzetting der tekstwoorden is. Men moest hier, met weglating van *vitâ*, eenvoudig vertalen : *hij zal leven;* of, wilde men de kracht der hier gebezigde woordvoeging (חָיֹה יִחְיֶה) uitdrukken : *hij zal voorzeker leven.* Het is een Hebreeuwsch taaleigen den Infinitief van een Werkwoord onmiddellijk te plaatsen vóor een tempus finitum van hetzelfde Werkwoord, tot versterking van het gezegde; bijv. Genes. II : 17 : מוֹת תָּמוּת (Vulg. *morte morieris*), *gij zult voorzeker sterven;* en diezelfde woordvoeging is ook hier gebezigd.

7. Bij Daniël III : 48, leest men volgens den tekst van het Missaal[3] : *et erupit* (flamma) *et incendit quos reperit juxta fornacem de Chaldaeis ministros regis, qui eam incendebant.* Hier werd niet goed vertaald : *en barstte uit en verbrandde de Chaldeërs, de dienaars des Konings, die zij in de nabijheid des ovens, welken zij stookten, bereikte*[4]. Eene juiste overzetting vorderde : *en uitslaande verbrandde zij van de Chaldeërs, die zij bij den oven vond, 's Konings dienaars die hem stookten.*

8. Osee VI : 1-6 : *In tribulatione mane consurgent ad me* wordt vertaald : *In hunne verdrukking zullen zij in den morgen opstaan tot mij*[5]. De overzetting hecht zich hier, naar ons oordeel, al te slaafs aan *de woorden* der Vulgaat, en wordt daardoor onverstaanbaar. Deze hebraïseerende uitdrukking : *mane consurgere ad aliq.*, waarvoor de Vulgaat elders (Prov. VIII : 17) nog schrijft : *mane vigilare ad aliq.*, heeft de beteekenis van *vlijtig iets* of *iemand zoeken*, en naar dien zin zouden wij hier verkiezen te vertalen : *In hunne verdrukking zullen zij mij vlijtig zoeken.*

9. Joan. XVIII : 3 : *Judas ergo cum accepisset* (λαβὼν) *cohortem* (τὴν σπεῖραν), *et a Pontificibus et Pharisaeis ministros,* is verkeerd vertaald : *Judas dan, die eene krijgsbende van wege de Opperpriesters en Pharizeërs ver-*

---

[1]) Op Donderdag in de eerste week van de Vaste.
[2]) Muré, bladz. 69.
[3]) De tekst van het Missaal verschilt hier eenigermate van dien der Vulgaat.
[4]) Muré, bladz. 11.
[5]) Muré, bladz. 186.

kregen had[1]. Het Werkwoord *accipere* beteekent hier niet *verkrijgen*, maar met of bij zich *nemen*, evenals bij Matth. XVI : 5 : *obliti sunt panes accipere;* en *cohortem* (τὴν σπεῖραν) is niet *eene krijgsbende*, maar *de krijgsbende*, eene afdeeling der Romeinsche bezetting van de burgt Antonia, onder geleide van haren Hoofdman (vs. 12). Zie onze aanteekeningen op Joan. XVIII : 3.

10. Luc. XXII : 70 wordt aan den Zaligmaker de vraag voorgesteld : *Tu ergo es Filius Dei?* En Jezus antwoordt : *Vos dicitis, quia ego sum.* Tegen den zin is hier de vertaling[2] : *Gij zegt het, dat ik het ben.* Men moet overzetten : *Gij zegt het; want ik ben het!* En de zin is : Het is gelijk gij zegt; want, in waarheid, ik ben het. Naar Hebreeuwsch spraakgebruik is het antwoorden met een : *gij hebt het gezegd!* of *gij zegt het!* eene bevestiging van hetgeen gevraagd is. Dit antwoord van den Zaligmaker bevat dan eene plechtige verklaring van zijne godheid; maar die verklaring gaat verloren als men vertaalt : *Gij zegt het, dat ik het ben.*

11. Matth. XXVI : 57 : *At illi tenentes* (κρατήσαντες) *Jesum, duxerunt ad Caïpham,* is niet goed vertaald : *Doch zij, die Jezus in hunne macht hadden*[3]. Het Werkwoord *tenere* beteekent daar *grijpen*, evenals in vs. 55, en het Deelwoord *tenentes*, moest hier om het Particip. Aor. κρατήσαντες van den grondtekst overgezet worden in plusquamperfecto : *Zij nu, die Jezus gegrepen hadden.*

12. Onnauwkeurig is eveneens de overzetting van Marcus XIV : 23 : *Et accepto calice, gratias agens* (εὐχαριστήσας) *dedit eis,* door : *En den kelk genomen hebbende, gaf hij hun dien, dankend*[4]. Drie handelingen volgden hier op elkander : het nemen van den kelk, het danken, en het geven van den kelk. Men had hier moeten vertalen : *En den kelk genomen hebbende, dankte hij en gaf hun dien,* of : *en hij gaf hun dien, na gedankt te hebben.* De Grieksche tekstwoorden zijn hier bij Marcus dezelfde als bij Mattheüs (XXVI : 27) : εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς, en bij Mattheüs luidt de vertaling der Vulgaat : *gratias egit, et dedit illis.*

---

[1]) Muré, bladz. 188.
[2]) Muré, bladz. 180.
[3]) Muré, bladz. 156.
[4]) Muré, bladz. 166.

13. In het Evangelie op Aschdag is het Meervoud gebezigd in plaats van het Enkelvoud : *Unge caput tuum et faciem tuam lava* wordt daar vertaald : *zalft uw hoofd en wascht uw aangezicht*[1].

14. De bede van den Hoofdman (Evang. op Donderdag na Aschdag) : *tantum dic verbo* kan nauwkeurig vertaald worden : *zeg*, beveel, *het maar met een enkel woord*, dat mijn dienstknecht gezond worde, en het zal zoo geschieden. De vertaling : *spreek slechts een woord*[2], is, dunkt ons, onnoodig vrij.

15. De overzetting van *tenebrae exteriores* door *de uiterste duisternis*[3] wil ons niet recht bevallen ; *buitenste duisternis* ware beter. Deze uitdrukking : *uiterste duisternis*, zij geeft, naar ons gevoelen, een ander denkbeeld, dan de Evangelist door dit metaphorisch gezegde heeft willen uitdrukken. Het tekstwoord *tenebrae exteriores* (τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον) beteekent die duisternis, die *buiten* de verlichte eetzaal is. *Agitur hoc loco*, schrijft Maldonatus (ad h. l.), *sicut multis aliis, de regno coelorum sub figura et similitudine convivii, nec prandii, sed coenae... Solent autem conviviales coenae, quia de nocte fiunt, copioso taedarum lumine celebrari... Itaque qui in caenaculo sunt, in magno sunt lumine, qui* EXTRA, *in magnis versantur tenebris. Ideo qui ex regno coelorum extruduntur, in tenebras exteriores ejici dicuntur.*

16. Bij Matth. XXVI : 5 luidt de Vulgaat : *Dicebant autem : Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo.* Men vertaalt[4] *: opdat er niet soms oproer ontsta onder het volk.* Maar er staat niet *fiat*, maar *fieret*. De Vulgaat hield deze tekstwoorden : ἵνα μὴ θόρυβος γένηται ἐν τῷ λαῷ, voor eene aanmerking van den Evangelist, die *zelf* verklaren wilde, om welke reden de Sanhedristen zeiden : *Niet op het feest!* De uitdrukking ἵνα μὴ γένηται kan zoowel *ne fiat* als *ne fieret* beteekenen ; maar de Vulgaat gaf er hier deze laatste beteekenis aan.

En hiermede besluiten wij de aanmerkingen, welke wij ons nog veroorloofden te maken op het Epistel- en Evangelieboek van den Eerw.

---

[1]) Muré, bladz. 52.
[2]) Muré, bladz. 53.
[3]) Muré, bladz. 54.
[4]) Muré, bladz. 152.

Heer Muré[1]. Rustte onze critiek op goede gronden, zij zal voorzeker nut doen, en tegelijk ook dienen om onze overzetting, waar zij van eene andere merkelijk afweek, bij deskundigen te rechtvaardigen. Aanmerkingen op onzen arbeid, die men ons zou willen mededeelen, zullen wij zorgvuldig overwegen, en niet nalaten gebruik te maken van hetgeen wij daaruit zullen leeren.

J. Th. BEELEN.

Leuven, 20 Februari 1871.

---

[1]) Eene andere reeks van aanmerkingen op genoemd werk is te vinden in de *Voorrede* (bladz. VI-XL) van onze *Epistels en Evangeliën op alle de Zondagen*, enz. Leuven, 1870.

INHOUD EN BLADWIJZER.

BLADZIJDE.

De Voorrede. V

Aschdag. 1
Donderdag na Aschdag. 3
Vrijdag na Aschdag 5
Zaturdag na Aschdag 8

Eerste Zondag van de Vaste 12
Maandag in de eerste week van de Vaste 15
Dinsdag in de eerste week van de Vaste 18
Quatertemper-Woensdag 21
Donderdag in de eerste week van de vaste 25
Quatertemper-Vrijdag 28
Quatertemper-Zaturdag 32

Tweede Zondag van de Vaste. 39
Maandag in de tweede week van de Vaste. 42
Dinsdag in de tweede week van de Vaste 46
Woensdag in de tweede week van de Vaste 50
Donderdag in de tweede week van de Vaste 53
Vrijdag in de tweede week van de Vaste 57
Zaturdag in de tweede week van de Vaste. 60

Derde Zondag van de Vaste 66
Maandag in de derde week van de Vaste 71
Dinsdag in de derde week van de Vaste 75
Woensdag in de derde week van de Vaste 78
Donderdag in de derde week van de Vaste 82
Vrijdag in de derde week van de Vaste. 84
Zaturdag in de derde week van de Vaste 94

BLADZIJDE.

Vierde Zondag van de Vaste 100
Maandag in de vierde week van de Vaste 105
Dinsdag in de vierde week van de Vaste 109
Woensdag in de vierde week van de Vaste 115
Donderdag in de vierde week van de Vaste 120
Vrijdag in de vierde week van de Vaste 124
Zaturdag in de vierde week van de Vaste 133

Passie-Zondag. 137
Maandag in de Passie-week 142
Dinsdag in de Passie-week. 146
Woensdag in de Passie-week 150
Donderdag in de Passie-week. 156
Vrijdag in de Passie-week 160
Zaturdag in de Passie-week 163

Palmzondag, bij de wijding der palmen 171
Palmzondag in de H. Mis 174
Het lijden onzes Heeren Jezus Christus volgens den H. Mattheüs. 176
Maandag in de Goede week 203
Dinsdag in de Goede week. 206
Het lijden onzes Heeren Jezus Christus volgens den H. Marcus . 207
Woensdag in de Goede week 216
Het lijden onzes Heeren Jezus Christus volgens den H. Lucas. . 221
Witte Donderdag 236
Goede Vrijdag 243
Het lijden onzes Heeren Jezus Christus volgens den H. Joannes . 246
Paasch-Zaturdag 260

DRUKFOUTEN.

Bladz. 1, in noot 2, lees : Exod. XXXII : 12.

» 37, na *Eere zij den Vader.... eeuwigheid!* lees : Gelijk het was in den beginne en nu en altijd en in alle eeuwigheid. Amen ; en den geprezene en verheerlijkte in eeuwigheid !

LESSEN EN EVANGELIEN

GEDURENDE DEN HEILIGEN TIJD VAN DE VASTE.

ASCHDAG.

Les uit den Propheet Joël; II : 12—19.

Dit zegt de Heer : Bekeert u tot mij met geheel uw hart, met vasten en met weenen en met klagen. En scheurt uwe harten en niet uwe kleederen[1], en bekeert u tot den Heer, uwen God! Want genadig en barmhartig is hij, lankmoedig en rijk aan goedertierenheid, en verzoenlijk over het onheil[2]. Wie weet, of God niet tot inkeer komt[5] en

[1]) Het *scheuren der kleederen* was bij de Israëlieten in gebruik als uiterlijk teeken van droefheid, of van rouw. De Propheet vermaant en moedigt de zondaars aan tot een innig en oprecht berouw, bestaande in een hart door leedwezen verscheurd over de gedane overtredingen.

[2]) *en verzoenlijk over het onheil :* hij laat zich gemakkelijk verbidden, en door oprecht berouw en gebed zich vermurven, om een door hem aangedaan onheil te doen ophouden. De Vulgaat bezigt het woord *praestabilis* in den zin van *placabilis*. Vgl. Exod. XXII : 12; en *malitia* beteekent hier *het kwaad* dat gelegen is eene van God beschikte straf.

[5]) *of God niet tot inkeer komt,* zich niet berouwt over het onheil u aangedaan. Het is eene anthropopatische zegswijze, die op eene Gode waardige wijze moet verstaan

vergiffenis schenkt, en eene zegening achter zich laat, tot een spijs- en dankoffer voor den Heer onzen God!

Blaast de bazuin op Sion[1]! heiligt een vasten! kondigt eene vergadering aan! Verzamelt het volk, heiligt de gemeente, vergadert de ouderlingen, verzamelt de kinderen en de zuigelingen! De bruidegom ga uit zijne binnenkamer[2], en de bruid uit haar woonvertrek! Dat tusschen het voorportaal en het altaar[3] de Priesters, des Heeren dienaars, weenen en zeggen: Spaar, o Heer! spaar uw volk, en geef uw erfdeel[4] niet prijs aan den smaad, dat de Heidenen over haar zouden heerschen[5]! Waarom zou men zeggen onder de volkeren: Waar is nu hun God[6]!

De Heere ijverde voor zijn land[7], en hij spaarde zijn volk; en de Heere antwoordde en zeide tot zijn volk: Zie, ik ga u koren zenden en wijn en olie, en gij zult er van verzadigd worden; en ik zal u niet verder tot smaad stellen onder de Heidenen, zegt de Heer, de Almachtige.

Evangelie volgens den H. Mattheüs; VI: 16—21.

In dien tijde zeide Jezus tot zijne leerlingen: Wanneer gij vast, toont dan geen treurig gelaat, gelijk de huichelaars doen; want zij mismaken

---

worden. — Een ontzaggelijk leger van sprinkhanen had het land verwoest, en eene groote schaarschheid van levensmiddelen veroorzaakt; het ontbrak zelfs aan genoegzame wijn en koren voor de spijs- en drankoffers in den tempel (Hoofdst. I: 9). Maar wilden zij zich met een rouwmoedig hart tot God bekeeren, dan mocht men hopen, dat hij hen van deze tijdelijke straf zoude bevrijden, en na zijne bezoeking hun land op nieuw zegenen, zoodat zij den Heere, hunnen God, wederom spijs- en drankoffers zouden kunnen opdragen.

[1]) *Blaast de bazuin op Sion!* om het volk bijeen te roepen. De Propheet herhaalt zijne opwekking tot boetvaardigheid en verlangt eene openbare algemeene boetdoening.

[2]) *De bruidegom ga uit zijne binnenkamer* en begeve zich ter boetvergadering.

[3]) *het voorportaal en het altaar.* Als men het *voorportaal* of voorhuis van den tempel uitging, kwam men op den binnenvoorhof des tempels; in dien binnenvoorhof stond het koperen brandoffer-altaar, welk altaar hier bedoeld wordt.

[4]) *uw erfdeel,* Israël, het volk Gods.

[5]) *dat de Heidenen over haar zouden heerschen.* Misschien moet hier, naar den oorspronkelijken tekst, vertaald worden: *dat de Heidenen haar zouden bespotten.*

[6]) *Waar is nu hun God,* de God van Israël, op wien zij zoo zeer roemen?

[7]) *De Heere ijverde voor zijn land,* enz. De Propheet onderstelt, dat zij gehoor zullen geven aan zijne opwekking tot boetvaardigheid, en hij geeft hun zóo de belofte, dat God zich hunner zal erbarmen. En

hunne aangezichten, om zich als vastende aan de menschen te vertoonen. Voorwaar zeg ik u : zij hebben hun loon al ontvangen. Maar gij, als gij vast, zalf uw hoofd en wasch uw aangezicht[1], opdat gij den menschen niet toeschijnet te vasten, maar uwen Vader[2], die in het verborgen is[3]; en uw Vader, die in het verborgen ziet, zal het u vergelden.

Vergadert u geene schatten op de aarde, waar roest en mot verderven, en waar dieven uitgraven[4] en stelen; maar vergadert u schatten in den hemel, waar noch roest, noch mot verderft, en waar geen dieven uitgraven noch stelen : want waar uw schat is, daar is ook uw hart.

DONDERDAG NA ASCHDAG.

Les uit den Propheet Isaïas; XXXVIII : 1—6.

In die dagen[5] werd Ezechias doodelijk ziek; en Isaïas, Amos' zoon, de Propheet, trad tot hem binnen en sprak tot hem : Dit zegt de Heer : Beschik over uw huis[6], want gij zult sterven, en niet leven[7]. En Ezechias keerde zijn aangezicht naar den muur[8], en hij bad tot den Heer; en hij zeide : Och Heer! gedenk toch, bid ik u, hoe ik voor u aangezicht met getrouwheid en met een oprecht hart gewandeld heb en gedaan

die belofte, wat den zegsvorm daarvan betreft, hij stelt haar voor als zijnde alreeds volbracht.

[1]) Zoo placht men te doen, als men naar een feestmaal ging. De zin is dus : stel u vroolijk aan, als gingt gij naar een feest.

[2]) Hier is een soort van Zeugma. Lees alsof er stond : maar alleen gezien wordet van uwen Vader, enz.

[3]) want God is overal.

[4]) In het Grieksch staat hier *doorbreken, inbreken.*

[5]) *In die dagen*, toen namelijk Sennacherib met zijne Assyrische krijgsmacht nabij Jeruzalem gekomen was en deze stad met belegering bedreigd werd, in dat tijdperk werd Ezechias, de toenmalige koning van Juda, een godsdienstig vorst, door eene doodelijke ziekte aangetast.

[6]) *Beschik over uw huis*, verklaar uwen uitersten wil, maak uw testament.

[7]) *en niet leven*, en van deze ziekte niet opkomen. Naar den gewonen loop der natuur, zou Ezechias aan die ziekte sterven : dit gaf Isaias, van Gods wege, den koning te kennen.

[8]) *naar den muur* of wand. Bij aanzienlijke personaadjen stonden de bedden of slaapbanken langs den achterwand van het vertrek. De doodzieke vorst wendde zijn

wat goed was in uwe oogen[1]! En Ezechias weende met groot geween. Toen geschiedde het woord des Heeren tot Isaïas aldus[2]: Ga heen, en spreek tot Ezechias: Dit zegt de Heer, de God van uwen vader David: Ik heb uw gebed gehoord, en uwe tranen gezien; zie, ik zal tot uwe levensdagen nog vijftien jaren toevoegen[3]; en uit de hand van den koning der Assyriërs zal ik u verlossen, u en deze stad, en ik zal haar beschermen[4], zegt de Heer, de Almachtige.

Evangelie volgens den H. Mattheüs; VIII: 5—13.

In dien tijde, toen Jezus Capharnaüm was ingegaan, kwam tot hem een Hoofdman[5], die hem bad en zeide: Heere! mijn dienstknecht ligt te huis aan eene verlamdheid, en lijdt zware pijnen. En Jezus zeide tot hem: Ik zal komen en hem genezen. En de Hoofdman antwoordde en zeide: Heere! ik ben niet waardig, dat gij onder mijn dak inkomt; doch zeg het maar[6] met een enkel woord, en mijn dienstknecht zal genezen worden. Want[7] ook ik ben een mensch onder de macht *van anderen*

---

aangezicht af naar den wand, hetzij uit hartzeer, hetzij misschien om, zoo doende, des te vrijer zijn gebed voor God te kunnen uitstorten.

[1]) Wat den inhoud betreft van Ezechias' gebed, de nog jeugdige vorst smeekte God, als blijkt uit hetgeen volgt, om verlenging van zijn leven, en om verlost te worden uit de handen van Sennacherib, die met zijne Assyrische legermacht op Jeruzalem, de hoofdstad van zijn koninkrijk, aanrukte.

[2]) Uit 4 Kon. XX: 5 blijkt, dat Isaïas, na zijnen last bij Ezechias volbracht te hebben, den koning verlaten had, toen God hem beval tot Ezechias terug te keeren om dezen aan te kondigen dat zijn gebed verhoord was.

[3]) Den derden dag na deze voorzegging was Ezechias van zijne doodelijke ziekte genezen, en hij leefde nog vijftien jaren hierna.

[4]) In den nacht, die volgde op deze voorzegging, sloeg de Engel des Heeren in het Assyrisch leger honderd vijf en tachtig duizend man met den dood; na welke nederlaag Sennacherib met het overschot zijns legers aanstonds naar Assyrië terug keerde. Zie 4 Kon. XIX: 35 en 36.

[5]) Deze Hoofdman was een heiden, als blijkt uit vs. 10.

[6]) beveel het maar met een enkel woord, dat mijn dienstknecht gezond worde, en het zal zoo geschieden.

[7]) De Hoofdman redeneert *a minori ad majus*: Gij hebt maar een enkel woord te spreken, zegt hij; want ook, indien ik, die onder de macht van anderen sta, maar een enkel bevelwoord geef aan de krijgsknechten, die onder mij staan, dan doen zij wat ik zeg; hoeveel te meer zal u een enkel woord genoeg zijn, om te doen geschieden, wat gij wilt! Het woordje *ook* slaat op het voorafgaande: *zeg het maar met een enkel woord*.

gesteld, *en wederom* krijgsknechten hebbende onder mij; en ik zeg tot dezen : Ga! en hij gaat; en tot een ander : Kom! en hij komt; en tot mijn dienstknecht : Doe dit! en hij doet het. Jezus nu, dit hoorende, verwonderde zich[1], en zeide tot die hem volgden : Voorwaar zeg ik u : zoo groot een geloof[2] heb ik in Israël[3] niet gevonden. Doch ik zeg u, dat velen van Oosten en Westen zullen komen[4] en aanzitten[5] met Abraham en Izaak en Jacob in het Rijk der Hemelen; maar de kinderen des Rijks[6] zullen uitgeworpen worden in de duisternis daar buiten[7]; aldaar zal geween zijn en geknars der tanden[8]. En Jezus zeide tot den Hoofdman : Ga heen, en gelijk gij geloofd hebt, zoo geschiede u! En de dienstknecht genas in diezelfde ure.

VRIJDAG NA ASCHDAG.

Les uit den Propheet Isaïas; LVIII : 1—9.

Dit zegt God de Heer[9] : Roep zonder ophouden[10], verhef als eene bazuin uwe stem en maak mijn volk hunne misdaden bekend, en aan

[1]) Verwondering komt voort uit onkunde, welke in den God-mensch Jezus Christus volstrekt niet bestaan kon. Derhalve was zijne verwondering niets *inwendigs*, maar alleen een *uiterlijk* te kennen geven van verwondering door stem, gelaat en gebaren.

[2]) als deze heidensche Hoofdman heeft.

[3]) dat is, zelfs onder de Israëlieten.

[4]) Eene voorzegging betreffende de roeping der Heidenen.

[5]) Onze tekst heeft hier *aanliggen*. Men *lag* toen aan tafel. De hemelsche vreugde wordt hier en elders bij een gastmaal vergeleken.

[6]) dat is, de Israëlieten.

[7]) *buiten* de zaal, waar het gastmaal gehouden wordt. De vergelijking gaat voort. Niet over dag, maar des avonds werden de gastmalen gehouden. Dan was natuurlijk de eetzaal verlicht, en die daar uitgestooten werd stond *buiten* in het *duister*.

[8]) *geween en geknars der tanden*. Door deze uitdrukking wordt de smartvolle staat der verdoemden aangeduid. Zij komt bij Mattheüs meermaals voor, en ook nog eens bij Lucas, Hoofdst. XIII : 28.

[9]) *Dit zegt God de Heer*. Gods woord is gericht tot den Propheet Isaïas, en hem wordt bevolen de hier volgende straf- en boetrede te houden tot de Joden in hunne Babylonische ballingschap. Zij verwaarloosden hunne godsdienstige en zedelijke plichten, en meenden door hun vasten God te kunnen behagen en zijne barmhertigheid te verwerven.

[10]) *Roep zonder ophouden!* Naar den Hebreeuwschen tekst, vrij vertaald, luidt

Jacobs huis[1] hunne zonden! Want dag aan dag zoeken zij mij[2], en mijne wegen willen zij weten. Als waren zij een volk dat gerechtigheid heeft beoefend en het gebod van zijnen God niet verlaten heeft, zoo vragen zij mij om rechtvaardige oordeelen, zij begeeren tot God te naderen. Waarom vastten wij[3], en zaagt gij het niet aan; waarom kastijdden wij ons, en gaaft gij er geen acht op? — Zie! op den dag van uw vasten[4] doet gij wat u lust, en alle uwe schuldenaren noodzaakt gij tot betalen; zie! om te twisten en te krakeelen vast gij, en slaat toe met wrevelmoedigen vuist. Vast niet gelijk tot op den huidigen dag, opdat uw geroep[5] in den hooge gehoord worde! Zou dit het vasten zijn dat ik verkies, dat de mensch zich een dag kwelle? dat hij zijn hoofd kromme als een hoepel[6] en zak en asch onder zich spreide[7], — zult gij dit een vasten noemen en een dag, den Heere welgevallig? Of is het vasten, dat ik verkies, niet veelmeer dit[8]: hef goddelooze verbindingen op[9], doe verdrukkende *schuld-*

---

het hier: *Roep uit vollen keel, zoo hard gij maar kunt!*

[1]) *Jacobs huis*, d. i. het volk van Jacob, ook Israël genoemd (zie Genes. XXXII: 24-28), afkomstig, het Israëlietische volk, hier en elders ook *Gods volk* geheeten, als hetwelk hij zich uit alle volken tot *zijn* volk had uitverkoren. Zie Exod. XIX: 5-7.

[2]) *Want dag aan dag zoeken zij mij*, enz. De samenhang der rede is: Maak mijn volk hunne overtredingen bekend, want het schijnt wel, dat zij zich houden voor een deugdzaam volk; *want dag aan dag zoeken zij mij*, wenden zij zich tot mij in hun smeekgebed om verlossing uit hunne verdrukking, *en mijne wegen*, mijne raadsbesluiten, *willen zij weten*, weten waarom hunne bevrijding niet opdaagt. Als waren zij een deugdzaam volk, *zoo vragen zij mij om* rechtvaardige *oordeelen* tegen hunne onderdrukkers en hun tot heil; *zij begeeren tot God te naderen*: zóo naar de Vulgaat: *appropinquare Deo volunt;* doch naar het Hebreeuwsch zouden wij hier liever overzetten: *zij begeeren dat God tot hen nadere*, hun te hulp kome, hen uit de macht van hunne vijanden verlosse.

[3]) *Waarom vastten wij*, enz. Zij beelden zich in, dat ik hun onrecht doe en vragen mij, waarom ik geen acht gaf op hun vasten, er niet op lettede dat zij zich kastijdden. *Vasten* en *zich kastijden* zijn hier synoniem.

[4]) *Zie, op den dag van uw vasten*, enz. Hier ontvangen zij van den Heer, door den mond van zijn Propheet een antwoord op hunne klacht. Hun vasten was God niet aangenaam, omdat zij daarbij niet te min hunne verkeerde lusten opvolgden, hunne schuldenaars onmenschelijk behandelden, twisten, krakeelden, met vuisten sloegen.

[5]) *opdat uw geroep*: indien gij wilt, dat *uw geroep*, uw gebed, *in den hooge*, in den hemel, verhoord worde.

[6]) *als een hoepel;* naar het Hebreeuwsch: *als een bies* (zijn hoofd late hangen).

[7]) *en dat hij zak en asch onder zich spreide*, dat hij een *zak*, of een rouwgewaad aantrekke en zich een legerstede make van asch (naar der Joden gebruik), dat hij in zak en asch ga zitten.

[8]) Tot een Gode behagelijk vasten wordt vereischt, dat iemand zich ook van de zonde onthoude, en barmhartigheid oefene jegens zijnen nooddruftigen evenmensch.

[9]) *hef goddelooze verbindingen op*, enz.

bundels[1] te niet, laat vrij die verbrijzeld zijn[2], en verbreek alle juk[3]. Deel met den hongerige uw brood, en breng armen en zwervelingen in uw huis; als gij een naakte ziet, bedek hem, en uw vleesch veracht het niet[4]! Dan zal uw licht[5] als de dageraad doorbreken, en uwe genezing spoedig ontspruiten; en uwe gerechtigheid zal voor uw aangezicht uitgaan, en de heerlijkheid des Heeren zal u verzamelen. Dan zult gij aanroepen, en de Heer zal u verhooren; dan tot hem schreien, en hij zal zeggen : Zie, hier ben ik! want barmhartig ben ik, ik de Heer uw God.

Evangelie volgens den H. Mattheüs; V : 43—VI : 4.

In dien tijde zeide Jezus tot zijne leerlingen : Gij hebt gehoord, dat er gezegd is : Gij zult uwen naaste liefhebben[6], en uwen vijand zult gij haten. Doch ik zeg u : hebt uwe vijanden lief, doet wel aan die u haten, en bidt voor hen die u vervolgen en belasteren; opdat gij kinderen moogt zijn van uwen Vader[7] die in den hemel is, die zijne zon doet opgaan over goeden en kwaden, en regenen doet over rechtvaardigen en onrechtvaardigen. Want indien gij liefhebt die u liefhebben, wat

---

Wij moeten hier denken, naar het schijnt, aan woeker-contracten en andere onrechtvaardige verdragen met den evenmensch aangegaan; voorts ook aan onmenschelijke behandeling van schuldenaars of onderhoorigen. De plaats is wel wat duister.

[1]) *drukkende* schuld*bundels*, bundels van onrechtvaardige schuldbrieven.

[2]) *die verbrijzeld zijn* door uwe verdrukking.

[3]) *verbreek alle juk*, ontsla van allen onrechtvaardig opgelegden last.

[4]) *uw vleesch veracht het niet*, keer den rug niet toe aan uwen behoeftigen evenmensch.

[5]) *Dan*, wanneer gij zóo vast, dan *zal uw licht*, uwe verlossing uit uwe ballingschap, opdagen, als het licht des dageraads *doorbreken, en uwe genezing*, de herstelling van uw leed, *spoedig* als eene plant *ontspruiten; en uwe gerechtigheid* (misschien uw gerechtige God) *voor uw aangezicht uitgaan*, voor u uitgaan, u uitleiden uit uwe ballingschap, *en de heerlijkheid des Heeren*, zijne heerlijke macht, *zal u bijeen verzamelen* (naar het Hebreeuwsch kan men vertalen : *zal uwe achterhoede zijn*).

[6]) Zie Levit. XIX : 18; wat volgt : *en uwen vijand zult gij haten*, staat nergens in de H. Schrift te lezen. Het was, naar 't schijnt, een gevolg, dat Joodsche leeraars trokken uit eene valsche verklaring der tekstwoorden : *Gij zult uwen naaste liefhebben.*

[7]) *opdat gij kinderen moogt zijn van uwen Vader*, d. i. navolgers. Zoo doende, zult gij toonen kinderen te zijn van uwen hemelschen Vader, namelijk door zijn voorbeeld na te volgen.

loon zult gij hebben[1]? Doen ook de tollenaars[2] dat niet? En indien gij uwe broeders alleen groet, wat doet gij voortreffelijks? Doen ook de Heidenen dat niet? Weest dan[3] gijlieden volmaakt, gelijk uw hemelsche Vader volmaakt is.

Ziet toe, dat gij uwe gerechtigheid[4] niet doet voor[5] de menschen, om van hen gezien te worden; anderszins zult gij geen loon hebben bij uwen Vader, die in den hemel is[6]. Wanneer gij dan eene aalmoes geeft, bazuin het niet voor u uit, gelijk de huichelaars doen in de Synagogen en op de straten, om door de menschen geëerd te worden; voorwaar zeg ik u: zij hebben hun loon al ontvangen[7]. Maar als gij eene aalmoes geeft, dat uwe linkerhand dan niet wete wat uwe rechter doet[8], opdat uwe aalmoes in 't verborgen zij; en uw Vader, die in 't verborgen ziet, zal het u vergelden.

ZATURDAG NA ASCHDAG.

Les uit den Propheet Isaïas; LVIII : 9—14.

Dit zegt God de Heer : Indien gij uit uw midden de keten wegneemt[9], en ophoudt den vinger uit te steken en te spreken wat geen nut heeft[10];

[1]) in den hemel. Het antwoord op de vraag is ontkennend : geen loon zult gij daarvoor hebben.

[2]) *Tollenaars*, beambten, die voor de Romeinen in Judéa de tollen en schattingen invorderden, en zich daarbij veelal aan onrechtvaardige afpersingen en knevelarijen schuldig maakten. Zij werden daarom bij de Joden algemeen voor slechte menschen gehouden, en met dieven en hoereerders onder de grootste zondaars gerekend.

[3]) Eene gevolgtrekking uit vs. 46 en 47 : dewijl gijlieden de tollenaars en de Heidenen overtreffen moet, weest dan volmaakt in uwe liefde tot de menschen, niet alleen uwe vrienden, maar ook uwe vijanden beminnende, op het voorbeeld van uwen hemelschen Vader, die zijne zon, enz.

[4]) uwe goede werken.

[5]) voor het oog van de menschen.

[6]) Men bemerke, hoe duidelijk hier uitgedrukt staat de leer der H. Kerk omtrent de verdiensten der goede werken.

[7]) Zij hebben hun loon al weg; zij ontvingen wat ze zochten : eer bij de menschen; en daarmede is hunne verdienste op.

[8]) Verberg, om zoo te spreken, uwe aalmoes zelfs voor u zelven.

[9]) *de keten wegneemt*. Wij hebben hier het vervolg van de voorafgaande les uit den Propheet Isaïas. Het woord *keten* is hier symbolisch gebezigd om alle onderdrukking van zijnen evenmensch te beteekenen.

[10]) *spreken wat geen nut heeft* is (per lithoten) gezegd voor spotrede en honende

als gij den hongerige uw hart uitreikt[1], en den smachtende[2] verzadigt, dan zal in de duisternis uw licht opgaan, en uw donker zal zijn als de middag[3]. En rust zal de Heer u geven voor immer, en uwe ziel met glans vervullen, en uw gebeente bevrijden[4]; en gij zult zijn gelijk een wel besproeide hof, en als een bron[5], wier water niet ophoudt te vloeien. Dan wordt in u weêr opgebouwd[6], wat van oudsher verwoest lag, fondamenten jaren en jaren lang *bedolven* zult gij optrekken; en men zal u noemen bolwerk-hersteller[7], hermaker der wegen tot bewoning[8]. Als gij uwen voet terughoudt van den Sabbat, zoodat gij uwen wil[9] niet doet op mijnen heiligen dag, en den rustdag eene lust noemt[10], des Heeren heiligen eerwaardigen dag, en dien vereert, zoodat gij niet uwe wegen gaat[11], niet doet wat u lust, en geen *ijdele* woorden spreekt, — dan zult gij u verheugen over den Heer[12], en ik zal u de hoogten des lands doen bestij-

---

taal uitslaan. Het *uitsteken des vingers* naar iemand was, evenals het uitsteken der tong, een gebaar van beschimping.

[1]) *uw hart uitreikt*, niet als daartoe gedwongen, maar van ganscher harte en met alle welwillendheid in zijne nooddruft voorziet. Misschien beteekent *uw hart*, datgene wat u lief is.

[2]) *den smachtende*, uwen van honger of dorst uitgeputten, door ellende gedrukten evenmensch.

[3]) *dan zal in de duisternis*, het ongeluk, waarin gij thans nog verkeert, *uw licht*, de zon van uw geluk, uwe bevrijding uit het land uwer ballingschap, *opgaan, en uw donker*, de nacht van uw ongeluk, *zal zijn als de middag*, zal schitteren als het licht op den middag: uw lijden zal verkeeren in groot verblijden.

[4]) *En rust.... bevrijden.* De twee laatste zinsneden zijn duister; doch naar de Vulgaat kan men hier niet wel anders vertolken. Maar ook in den Hebreeuwschen tekst is deze plaats van den Propheet niet geheel en al helder. Men kan hier aldus vertalen: *En de Heer zal bestendig uw geleider zijn, en in dorre streken zal hij u laven, en uw gebeente zal hij sterken.* Deze gezegden betreffen het terugkeeren van het Israëlietische volk uit de Babylonische ballingschap.

[5]) *gelijk een wel besproeide hof, en als een bron*, enz. Zonder beeld: en in uw vaderland teruggekomen, zult gij u aldaar in den bloeiendsten welstand bevinden.

[6]) *Dan wordt in u weêr opgebouwd*, enz. Wat verwoest was, zult gij herstellen, en gebouwen, wier fondamenten onder hunne puinhoopen jaren en jaren lang begraven lagen, zult gij wederom optrekken.

[7]) *bolwerk - hersteller.* Naar het Hebreeuwsch: toemuurder der bressen.

[8]) *hermaker der wegen tot bewoning*, hersteller der openbare wegen, zoodat het land op nieuw kunne bewoond en bevolkt worden.

[9]) *Als gij uwen voet*, enz. De zin is: Als gij den Sabbat niet overtreedt, u onthoudt van op den aan Mij toegeheiligden dag *uwen wil*, uwe zaken, uwe dagelijksche bezigheden te doen.

[10]) *eene lust noemt*, met de daad: in heilige vreugde uit eerbied voor God den rustdag vierende, dien hij geheiligd heeft.

[11]) *niet uwe wegen gaat*, u onthoudt van uw dagelijksch werk te verrichten.

[12]) *dan zult gij u verheugen over den Heer*, om den bijstand, die u dan van hem geworden zal.

gen[1], en zal u spijzigen met het erfdeel van Jacob uwen vader[2]; want de mond des Heeren heeft het gesproken[3].

Evangelie volgens den H. Marcus; VI : 47—56.

In dien tijde, als het avond was geworden, was het schip midden in het meer, en Jezus alleen op het land. En hij zag, dat zij met veel moeite *voort*-roeiden (want de wind was hun tegen); en omtrent de vierde nachtwake[4] kwam hij tot hen, wandelende op het meer[5]; en hij wilde hen voorbijgaan[6]. Zij nu, hem ziende[7] wandelen op het meer, meenden dat het een spook was, en schreeuwden luid[8]; want zij zagen hem allen[9], en ontstelden. En terstond sprak hij met hen, en zeide tot hen : Weest gerust, ik ben het! vreest niet! En hij klom bij hen in het schip, en de wind hield op. En uitermate zeer stonden zij bij zich zelven verbaasd;

[1]) *en ik*, de Heer (de vorm der rede is hier veranderd, zal u, *de hoogten der aarde*, het bergachtige Palaestina) Deuteron. XXXII : 13), het heilige land wederom in bezit geven.

[2]) *en u spijzigen met het erfdeel van Jacob uwen Vader*, u het land der belofte laten genieten.

[3]) Eene formulier van bevestiging, waarvan de zin is : Aldus, gelijk ik gezegd heb, zal u geschieden; want de mond des Heeren, die niet bedriegen kan, heeft zulks gesproken, zulks beloofd.

[4]) Sedert Pompejus verdeelden de Joden, naar het gebruik der Romeinen, den nacht in vier nachtwaken, elke van drie uren. De *vierde* nachtwake was van 's morgens drie tot zes uren.

[5]) Alles gehoorzaamt aan hem, door wien alles gemaakt is. Jezus belettede hier de zwaartekracht van zijn lichaam.

[6]) Hij deed alsof hij hen wilde voorbijgaan.

[7]) *hem ziende*. Versta dit zoo : Zij zagen daar op het water eene menschelijke gedaante; doch de duisterheid en daarbij het onstuimige weder, waren oorzaak, dat zij Jezus, dien zij anders bij genoegzaam licht terstond zouden herkend hebben, nu volstrekt niet konden herkennen; en daarom meenden zij, dat hetgeen zij daar op het water zagen wandelen een spook was.

[8]) van schrik en vrees voor het spook, dat zij meenden te zien. Vgl. Matth. XIV : 26. Zij zagen eene menschelijke gedaante op het water wandelen, en er niet aan denkende, dat dit hun Meester wel kon wezen, meenden zij een spook te zien, en verschrokken. — Of er dan toch spoken zijn? Dat goede zoowel als booze geesten zich soms in zichtbare gedaanten vertoond hebben, is zeker; en dat ook, met Gods toelating, de afgescheidene zielen zoo kunnen verschijnen, kan niet betwijfeld worden. Doch, in den regel, houde men de zoogenaamde spookverschijningen voor bedrog, of voor schimmen van verhitte of zieke hersenen.

[9]) *want zij zagen hem allen, en ontstelden*. Het was alzoo geen ijdele hersenschim van dezen en genen; want *allen*, zoovelen zij waren, *zagen* daar eene menschelijke gedaante wandelen op het water.

want zij hadden niet gelet op *het wonder van* de brooden[1]; want hun hart was blind[2].

En overgevaren zijnde, kwamen zij in de streek van Genesareth, en legden *daar* aan. En toen zij het schip uitgegaan waren, herkenden zij[3] hem terstond. En zij doorliepen die gansche landstreek[4], en begonnen de kranken op bedden rond te dragen[5], waar zij hoorden dat hij was. En overal waar hij inging, in vlekken, of in dorpen, of in steden, legden zij de zieken op de straten; en zij baden hem, dat zij alleenlijk maar het boordsel van zijn kleed mochten aanraken[6]; en zoovelen hem aanraakten[7], werden gezond.

---

[1]) Hadden zij de grootheid van dat wonder opgemerkt en daarover nagedacht, dan zou dit wandelen van Jezus op het water en het stillen van den wind hen niet zoo *uitermate zeer* getroffen hebben.

[2]) *hun hart*, dit is, hun verstand, *was blind*, zonder inzicht. De Evangelist wil ons zeggen, dat het den leerlingen nog ontbrak aan genoegzame opmerkzaamheid op Jezus' daden. Vgl. Mark. VIII : 17, 18, en Matth. XVI : 9.

[3]) *zij*, te weten, de ingezetenen van die streek, waar Jezus' leerlingen met hem aan land gingen. Matth. XIV : 35.

[4]) Zij maakten het in die omstreek overal bekend, dat Jezus van Nazareth, de wonderdoener, aldaar was aangekomen.

[5]) *rond te dragen*. Sommige kranken droeg men hierheen, andere daarheen; want Jezus bleef niet op eene en dezelfde plaats van die streek, maar was nu hier, dan daar, als blijkt uit het volgende vers: *En overal waar hij inging, in vlekken, of in dorpen, of in steden.*

[6]) Zoo groot was hun geloof, dat dit hun genoeg scheen, om door hem genezen te worden. En zoovelen zijn kleed aanraakten, werden gezond. Calvijn houdt dat volk voor bijgeloovig. Hij is blind genoeg, om niet te zien, dat daaruit zou volgen, dat Jezus dan al die menschen in een verderfelijk dwaalbegrip zou bevestigd hebben. Want die *bijgeloovigen* werden allen, terstond op hun *bijgeloovig* aanraken van zijn kleed, alzoo door een wonderwerk, van hunne krankheden genezen; en wij zien niet, dat hunne handelwijze door eenig woord of teeken van den Zaligmaker misprezen werd.

[7]) bij het boordsel van zijn kleed.

EERSTE ZONDAG VAN DE VASTE.

Les uit den tweeden brief van den H. Apostel Paulus aan de Corinthiërs; VI : 1—10.

Broeders! wij vermanen u, dat gij de genade Gods niet tevergeefs ontvangt[1]; want[2] hij zegt : Ten aangenamen tijde verhoorde ik u, en ten dage des heils hielp ik u. Zie, nu is het de aangename tijd, zie, nu is het de dag des heils! *En* aan niemand geven wij eenigen aanstoot[3], opdat onze bediening niet gelasterd worde; maar wij bevelen ons zelven in alles aan als dienaren Gods, door veel geduld[4], in verdrukkingen, in nooden, in benauwdheden; in slagen, in gevangenissen, in oproeren; in arbeid, in waken, in vasten; door reinheid, door kennis[5], door lankmoedigheid, door goedertierenheid, door den

---

[1]) Wij vermanen u om zorg te dragen, *dat gij de genade Gods,* de genade van met God verzoend te zijn geworden, niet wederom verliest, zoodat gij haar *tevergeefs* zoudt ontvangen hebben.

[2]) *want* (eene drangreden voor de vermaning in vs. 1 gegeven) *hij* (God) *zegt* door den mond van den Propheet Isaïas (Hoofdst. XLIX : 8), het woord richtende tot den Messias, den Verlosser van het zondige menschdom : *Ten aangenamen tijde,* toen de tijd der genade gekomen was, *verhoorde ik u,* enz. *Zie,* voegt de Apostel tot verklaring daarbij, *nu is het de aangename tijd, nu is het de dag des heils,* die genade-tijd, bij Isaïas aangekondigd, is thans gekomen; maakt er gebruik van.

[3]) Naar het Grieksch : En *in niets geven wij eenigen aanstoot :* wij vermijden aan iemand in eenig opzicht aanstoot of ergernis te geven, *opdat de bediening,* de bediening van het Evangelie, welke ons van God is toevertrouwd, *niet gelasterd worde;* neen, *maar,* integendeel, *in alles,* in allen opzichte, *bevelen* of prijzen *wij ons zelven aan, gelijk dienaren Gods* zich zelven aanbevelen, door die deugden en hoedanigheden, waardoor echte dienaren Gods zich moeten onderscheiden. Naar het Grieksch spreekt de Apostel hier niet vermanend, maar verhalend.

[4]) Wij bevelen ons aan *door veel geduld,* dat wij betoonen in de *verdrukkingen, nooden* en *benauwdheden,* die ons overkomen; onder de geesel-*slagen,* die men ons geeft; *in* de *gevangenissen,* in de boeien, waarin wij gesloten worden; bij *oproeren,* tegen ons aangericht; voorts in den zwaren *arbeid* en het nacht*waken* en het *vasten,* welk alles wij ons voor de zaak van het Evangelie getroosten.

[5]) *door reinheid, door kennis,* enz. *Door* zedelijke *reinheid; door kennis,* door het gebruik maken van de leergave der kennis; *door lankmoedigheid* in het verdragen der beleedigingen, die ons worden aangedaan; *door goedertierenheid,* goedhartigheid, toegevendheid; *door den Heiligen Geest,* door de verschillende *charismen* of buitengewone genade-gaven van den Heiligen Geest, die zich in onze Evangeliedienst betoonen; *door ongeveinsde,* oprechte, uit het hart komende *liefde* tot onze medemenschen; *door leer van waarheid,*

Heiligen Geest, door ongeveinsde liefde, door leer van waarheid, door kracht Gods, door de wapenen der gerechtigheid ter rechter- en ter linkerzijde, door eer en oneer, door kwaden en goeden naam[1]; als verleiders[2], en toch wij spreken de waarheid; als onbekend[3], en toch gekend; als wegstervende[4], en zie, wij leven; als getuchtigd[5], en toch niet gedood; als bedroefd[6], en altijd zijn wij blijde; als arm[7], en velen maken wij rijk; als niets hebbende, terwijl wij alles bezitten.

Evangelie volgens den H. Mattheüs; IV : 1—11.

In dien tijde werd Jezus door den Geest naar de woestijn geleid, om beproefd te worden door den duivel[8]. En toen hij veertig dagen

---

door ware leer te verkondigen, het woord Gods niet vervalschende (vgl. Hoofdst. IV : 2); *door kracht Gods*, door goddelijke kracht, zich openbarende in onze woorden en daden met vele wonderwerken, die God door onze hand verricht; *door de wapenen der gerechtigheid*, in de zaak van het Evangelie ons van wapenen uit het tuighuis der Christelijke gerechtigheid bedienende, van wapenen van aanval *ter rechter-*, van wapenen van verdediging *ter linkerzijde*. — Het beeld is ontleend aan de wapenrusting van Paulus' tijd, toen de krijgsman met zwaard en lans ter rechter- en met zijn schild ter linkerzijde gewapend was.

[1]) *door eer en oneer, door kwaden en goeden naam*, door eer en goeden naam bij onze vrienden, door oneer en kwaden naam bij onze tegenstanders.

[2]) Wij bevelen ons zelven aan als dienaren Gods, wordende door velen *als verleiders* aangezien, als zoodanigen, die door valsche leering de menschen op het dwaalspoor brengen, en toch *wij spreken* inderdaad *de waarheid*.

[3]) *als onbekend*, enz. Wij worden voor onbekende, niets beduidende menschen gehouden, en zijn toch zeer goed bekend.

[4]) *als wegstervende*, als menschen van wie men telkens zeggen zou : het is gedaan met hen; *en* toch, *zie, wij leven*, wij blijven bij voortduring in het leven.

[5]) *als getuchtigd* wordende, aangezien door onze tegenstanders voor menschen, die door God getuchtigd worden, en toch wij bezwijken niet onder onze folteringen, wij worden geen prooi des doods.

[6]) *als bedroefd*, als menschen, die om de droevige omstandigheden, waarin zij zich gedurig bevinden, van de wereld geacht worden aanhoudend in droefheid te verkeeren; *en* toch *altijd zijn wij blijde*.

[7]) *als arm* : arm en behoeftig zijn wij in het oog der wereld, *en* toch *velen maken wij rijk*, wel te weten niet aan tijdelijke, maar aan geestelijke goederen, die wij hun door onze Evangelie-dienst bezorgen; wij worden aangezien *als niets hebbende, terwijl wij alles bezitten* in Gods genadeschatten, die ons ter mededeeling aan anderen zijn toevertrouwd.

[8]) Door den H. Geest gedreven, ging Jezus naar de woestijn, om toe te laten dat hij beproefd werd door den Duivel, en om ons door zijn voorbeeld te leeren, hoe wij de bekoringen moeten wederstaan. De woestijn, hier vermeld, is hoogstwaarschijnlijk die woestenij, die gelegen is tusschen Jericho en de Jordaan.

en veertig nachten had gevast[1], had hij daarna honger. En de bekoorder toegetreden zijnde[2], sprak tot hem : Indien gij Gods Zoon zijt, zeg dan dat deze steenen brooden worden[3]. Doch hij antwoordde en zeide : Er staat geschreven : De mensch leeft niet van brood alleen, maar van alle woord dat uitgaat uit Gods mond[4]. Toen nam de duivel hem op[5] naar de heilige stad[6], en stelde hem op de tinne des tempels, en zeide tot hem : Indien gij Gods Zoon zijt, zoo werp u naar beneden[7]; er staat immers geschreven : Want hij heeft zijnen Engelen aangaande U een bevel gegeven, en op de handen zullen zij U nemen, opdat gij niet soms uwen voet aan eenen steen mocht stooten[8]. Jezus zeide tot hem : Daar staat ook geschreven : Gij zult den Heer, uwen God, niet beproeven[9]. Wederom

[1]) De veertigdaagsche vaste, welke wij, op Jezus' voorbeeld, onderhouden, is door de Apostelen ingesteld. Calvijn en de overige zoogenaamde godsdienst-zuiveraars, die even min als hij, wettiglijk gezonden waren, hebben goedgevonden dit aloud en heilzaam, ofschoon eenigzins lastig kerkgebod, maar af te schaffen.

[2]) in menschelijke gedaante, zoo als reeds genoegzaam blijkt uit de woorden *toetreden* en *spreken*, welke de Evangelist hier bezigt.

[3]) De booze geest wilde te weten komen, of Jezus in der daad de Zoon van God was; en in geval hij niets meer ware dan een heilig mensch, hem tot zonde verleiden. Hij vroeg dan een wonderwerk, tot bewijs dat Jezus waarlijk Gods Zoon was. Geschiedde dit wonderwerk, dan wist hij 't geen hij weten wilde; want God kon geen wonderwerk verrichten, om iets dat onwaar was te bevestigen.

[4]) Jezus geeft aan Satan een uitwijkend antwoord : de mensch heeft juist geen brood van noode om te leven; God kan, bij gebrek aan gewoon voedsel, den mensch onderhouden door alles, wat zijne almacht daartoe verordenen wil; hij is vermogend nieuwe spijzen te scheppen; zoo voedde hij op eene wonderdadige wijze de Israëlieten in de woestijn (zie Exod. XVI : 15); daaromtrent zeide Mozes (Deuteron. VIII : 3) : *Hij heeft u eene spijze gegeven, die noch bij u, noch bij uwe vaderen bekend was; om u te toonen, dat de mensch niet door brood alleen kan leven, maar door al wat uitgaat uit Gods mond.* Deze Schriftuurplaats wordt hier door den Zaligmaker gebezigd tot een antwoord aan Satan.

[5]) gelijk een Engel des Heeren den Propheet Habakuk in een oogenblik verplaatste uit Judéa naar Babylon (Dan. XIV : 35). En het moet ons niet verwonderen, zegt de H. Gregorius, dat Jezus dit van den boozen geest heeft willen dulden, als wij bedenken, dat hij zich wel heeft willen laten geeselen en kruisigen door Satans dienaren.

[6]) Zoo werd Jeruzalem genoemd om haren tempel. Zie Matth. XXVIII : 53; Luc. IV : 9.

[7]) Toon aan de menschen, dat gij de Zoon van God zijt, door u zelven naar beneden te werpen, zonder gekwetst te worden! Dit kon bij iemand, die enkel mensch was, geen plaats hebben, omdat God geen wonderen doet om roekeloezen en vermetelen te redden.

[8]) Deze woorden zijn genomen uit den negentigsten Psalm. Doch Satan verdraait er hier den zin van.

[9]) De Schriftuurplaats, door Jezus hier

nam de duivel hem op naar eenen zeer hoogen berg, en toonde hem al de koninkrijken der wereld en hunne heerlijkheid[1], en zeide tot hem : Dit alles zal ik u geven indien gij nedervalt en mij aanbidt[2]. Toen zeide hem Jezus : Ga weg, Satan[3]! want er staat geschreven[4] : Den Heer, uwen God, zult gij aanbidden, en hem alleen dienen. Toen verliet hem de duivel, en zie, Engelen kwamen toe en bedienden hem[5].

MAANDAG IN DE EERSTE WEEK VAN DE VASTE.

Les uit den propheet Ezechiël; XXXIV : 11—16.

Dit zegt God de Heer[6] : Zie, ik ga zelf omzien naar mijne schapen[7] en ze bezichtigen. Gelijk een herder[8] zijne kudde bezichtigt, ten dage dat hij zich bevindt te midden zijner uiteen gespreide[9] schapen; zóo zal ik ook mijne schapen bezichtigen; en ik zal ze verlossen uit alle plaatsen[10],

---

aangehaald, staat in Deuteron. VI : 16. Een wonderwerk begeeren zonder noodzakelijkheid, dat heet hier *God beproeven*.

[1]) Maldonatus, die in de uitlegging van deze plaats Euthymius volgt, verstaat dit *toonen* in dezen zin, dat Satan op dien hoogen berg, den vinger naar verschillende gezichtspunten richtte, en zóo doende aan Jezus de voornaamste koninkrijken der wereld aanwees, tegelijk gewag makende van hunne pracht, hunne schatten, enz.

[2]) De H. Hilarius is van gevoelen, dat Satan door dit zeggen den schijn heeft willen aannemen als ware hij zelf de Zone Gods, verhopende hierop van Jezus een antwoord te krijgen, waaruit hij zou kunnen opmaken, wat hij zocht te weten.

[3]) Nu noemt Jezus den bekoorder bij zijnen naam, en hij beschaamt hem.

[4]) Deuteron. VI : 13.

[5]) verzorgden hem van spijze.

[6]) *Dit zegt God de Heer.* In de voorafgaande verzen (1-10) van dit Hoofdstuk verweet de Heer, door den mond van zijnen Propheet, aan Israëls overheden, hier zinnebeeldig als herders voorgesteld, dat zij de oorzaak waren van Israëls ondergang. Maar, en ziedaar de stof van deze les (vs. 11-16), de Heer, als opperherder, zou zich over zijn volk ontfermen, en hen uit hunne ballingschap terug doen keeren in hun vaderland.

[7]) *ik ga zelf omzien naar mijne schapen,* enz. Dit ziet terug op het verwijt aan de herders van Israël gedaan in het voorafgaande (vs. 6) : *er is niemand die omziet naar mijne schapen.*

[8]) *gelijk een herder,* die metterdaad een herder is, die waarlijk dat is, wat zijn naam beteekent.

[9]) *uit een gespreide,* niet in dichten drom op een gedrongen, maar van elkander gescheiden en uit een gespreide, om daardoor des te nauwkeuriger bezichtigd te kunnen worden.

[10]) *uit alle plaatsen,* uit Babylon, en uit

waarheen zij verstrooid werden op den dag der nevelwolk en der duisternis[1]. En ik zal ze uitvoeren uit de volkeren en ze verzamelen uit de landen, en ik zal ze binnenleiden in hun land; en ik zal ze weiden op Israëls bergen, bij waterstroomen, en in alle woonoorden des lands[2]. In vette weiden zal ik ze hoeden, en op Israëls hooge bergen zullen hunne weivelden zijn; daar zullen zij zich nedervlijen in het groene gras, en in vette weiden zullen zij grazen op Israëls gebergte. Ik zelf zal mijne schapen weiden, en ik zelf ze doen rusten, zegt de Heere God. Het verlorene zal ik opzoeken, en het verstootene terugvoeren; het gewonde zal ik verbinden, en het zwakke versterken; en het vette en sterke zal ik behoeden[3]; en naar recht zal ik ze weiden, zegt de Heer, de Almachtige.

Evangelie volgens den H. Mattheüs; XXV : 31—46.

Als nu[4] de Zoon des menschen zal gekomen zijn in zijne heerlijkheid[5], en al de Engelen met hem, dan zal hij gaan zitten op den troon zijner heerlijkheid[6]. En voor hem zullen vergaderd worden alle de volken[7], en hij zal ze van elkander scheiden[8], gelijk de herder de schapen van de bokken scheidt; en de schapen zal hij stellen aan zijne rechterzijde, en de bokken aan zijne linkerzijde. Alsdan zal de Koning zeggen tot hen,

---

alle oorden, werwaarts zij verstrooid werden.

[1]) *op den dag der nevelwolk en der duisternis*, op den dag van Gods toorn, den dag hunner gevankelijke wegvoering in ballingschap.

[2]) *in alle woonoorden*, aan alle bewoonbare oorden : want sommige oorden van Canaän waren onbewoonbaar.

[3]) *behoeden*. Naar het Hebreeuwsch : *vernietigen*, volgens deze lezing is noodzakelijk ook de beteekenis van *het vette en sterke* verschillend.

[4]) Na eenige parabolische vermaningen (XXIV : 43; XXV : 30) tot waakzaamheid en ijverige plichtbetrachting, om, zoo doende, wel bereid te wezen voor zijne wederkomst, gaat de Zaligmaker voort met te spreken over het laatste oordeel. Doch zijne rede is hier niet meer parabolisch; wat hier gezegd wordt is niet een beeld van iets anders, maar de zaak zelve, welke de spreker wil te kennen geven.

[5]) Men denke aan zijne komst, beschreven in Hoofdst. XXIV : 30.

[6]) op zijnen heerlijken troon. Hij troont op de wolken. Zie Hoofdst. XXIV : 30. Al de Engelen vergezellen hunnen koning.

[7]) al de volkeren worden voor zijnen rechterstoel vergaderd, de gansche menschheid verschijnt voor hem, om geoordeeld te worden.

[8]) *van elkander scheiden*. Daarmede is reeds het dubbele vonnis aangeduid,

die aan zijne rechterzijde zullen zijn : Komt, gij gezegenden mijns Vaders[1]! neemt bezit van het koninkrijk, dat voor u bereid is[2] van de grondvesting der wereld af. Want ik had honger[3], en gij gaaft mij te eten; ik had dorst, en gij gaaft mij te drinken; ik was een vreemdeling, en gij naamt mij op; ik was naakt, en gij bedektet mij; krank, en gij bezocht mij; ik was in de gevangenis, en gij kwaamt tot mij. Alsdan zullen de rechtvaardigen hem antwoorden[4], zeggende : Heere! wanneer zagen wij u hongerig[5], en spijsden u; dorstig, en laafden u? En wanneer zagen wij u eenen vreemdeling, en namen u op; of naakt, en bedekten u? Of wannneer zagen wij u krank of in de gevangenis, en kwamen tot u? En de Koning antwoordende, zal tot hen zeggen : Voorwaar zeg ik u : voor zooveel gij dit aan één van deze mijne geringste broeders gedaan hebt, deedt ge het aan mij. Alsdan zal hij zeggen ook tot hen, die aan zijne linkerzijde zullen zijn : Gaat weg van mij, gij vervloekten! in het eeuwige vuur, dat bereid is voor den duivel en zijne engelen. Want ik had honger, en gij gaaft mij niet te eten; ik had dorst, en gij gaaft mij niet te drinken; ik was een vreemdeling, en gij naamt mij niet op; naakt, en gij bedektet mij niet; krank en in de gevangenis, en gij bezocht mij niet. Dan zullen ook zij hem antwoorden en zeggen : Heere! wanneer zagen wij u hongerig, of dorstig, of een vreemdeling, of naakt, of krank, of in de gevangenis, en dienden u niet? Alsdan zal hij hun antwoorden,

---

dat terstond hierop wordt uitgesproken.

[1]) *gezegenden mijns Vaders.* Zij heeten *gezegenden,* als dezulken, die thans van zijnen Vader gaan *gezegend,* dat is, begiftigd worden met zijn koninkrijk.

[2]) *voor u bereid is,* te weten, als eene belooning voor uwe werken. Dat dit de zin is, blijkt uit den samenhang der rede : Want *ik had honger*, enz. God, in zijne oneindige kennis, weet van alle eeuwigheid, welk gebruik elk onzer maken zal van zijnen vrijen wil.

[3]) *Want ik had honger,* enz. Uit den ganschen omvang der plichten, wier vervulling vereischt wordt om tot de eeuwige zaligheid te geraken, noemt Jezus hier, als tot een voorbeeld, de beoefening der werken van barmhartigheid. De Heere Jezus noemde het gebod der liefde, met bijzonderen nadruk, *zijn* gebod. Joan. XV : 12.

[4]) De Zaligmaker geeft hier aan zijne onderrichting een dramatischen vorm.

[5]) *wanneer zagen wij u hongerig*, enz. Zóo sprekende worden de rechtvaardigen hier ingevoerd, niet alsof zij vroeger niet geweten hadden, wat hun hier in vs. 40 gezegd wordt (hoe toch konden zij onkundig gebleven zijn van dit punt der Evangelische leer?); neen, maar die woorden zijn in hunnen mond eene uitdrukking van hunne ootmoedige dankbaarheid.

zeggende : Voorwaar zeg ik u : voor zooveel gij dit niet gedaan hebt aan een van deze geringsten, deedt ge het ook niet aan mij. En dezen zullen gaan in de eeuwige straf, maar de rechtvaardigen in het eeuwige leven[1].

DINSDAG IN DE EERSTE WEEK VAN DE VASTE.

Les uit den Propheet Isaïas; LV : 6—11.

In die dagen sprak de Propheet Isaïas, zeggende : Zoekt den Heer[2] terwijl hij te vinden is! Roept hem aan terwijl hij nabij is! De goddelooze verlate zijnen weg, en de ongerechtige zijne raadslagen; hij keere terug tot den Heer, en Hij zal zich zijner ontfermen; *terug* tot onzen God, want hij is rijk in het vergeven.

Want niet zijn mijne overleggingen uwe overleggingen[3], niet uwe wegen mijne wegen, zegt de Heer; want gelijk de hemel hooger is dan

[1]) Allerduidelijkst leert het Evangelie ons hier zoowel de eeuwigheid der straf als de eeuwigheid der belooning.

[2]) *Zoekt den Heer*, enz. Dit vijf en vijftigste Hoofdstuk van Isaïas betreft voornamelijk de komst van den Messias, en de Propheet vermaant hier (vs. 6-11) zijne volksgenooten tot boetvaardigheid, om deelachtig te worden aan het heil, dat de beloofde Verlosser zoude aanbrengen. Deze prophetische vermaning weêrgalmde uit den mond des Doopers (Matth. III : 2, 8) : *Bekeert u! want het Rijk der hemelen is genaderd... Brengt dan vrucht voort der bekeeringe waardig!*

[3]) *Want niet zijn mijne overleggingen, uwe overleggingen.... boven de uwe.* Hier en vervolgens (vs. 8-11) spreekt God de Heer wederom zelf, gelijk in de vijf eerste verzen van dit Hoofdstuk; en hij vermaant zijn volk, om het hun toegezegde heil (vs. 3-5) met het volste vertrouwen af te wachten. Zij mochten op zijne woorden staat maken; *want* Hij, hij was niet wankelmoedig en veranderlijk, gelijk de menschen : *zijne overleggingen en wegen* waren niet gelijk de hunne, wankelbaar en onbestendig; er was tusschen zijne overleggingen en wegen en de hunne een oneindige afstand : *gelijk de hemel hooger is dan de aarde*, zoo zeer waren zijne overleggingen en wegen verheven boven de hunne. Gods belofte kon niet falen; *het woord* door hem gesproken *keerde niet ledig*, niet onvervuld, tot hem weder, als een bode die onverrichter zake zou terugkeeren tot die hem had afgezonden. Neen, maar gelijk regen en sneeuw van den hemel nederdalen en derwaarts niet ijdel terugkeeren, maar het aardrijk bevruchten, zóo was het woord dat uitging uit zijnen mond.

de aarde, zóo zijn mijne wegen verheven boven uwe wegen, en mijne overleggingen boven de uwe. En gelijk regen en sneeuw van den hemel nederdaalt en derwaarts niet weêr terugkeert, maar de aarde drenkt en vruchtbaar maakt en haar uitspruiten doet, en zaad geeft voor den zaaier, en brood voor den etende, alzoo zal ook mijn woord zijn, dat uitgaat uit mijnen mond : het zal niet ledig tot mij wederkeeren, maar doen al wat ik wilde, en volvoeren waartoe ik het uitzond, zegt de Heer, de Almachtige.

Evangelie volgens den H. Mattheüs; XXI : 10—17.

In dien tijde, toen Jezus Jeruzalem was ingekomen, raakte de gansche stad in beweging, en zeide : Wie is deze[1]? En de scharen[2] zeiden : Deze is Jezus, de Propheet van Nazareth in Galiléa.

En Jezus ging den tempel Gods in[3], en dreef allen uit, die verkochten of kochten in den tempel[4]; en de tafels der wisselaars[5] en de

[1]) Inwoners van Jeruzalem doen deze vraag, waarschijnlijk niet uit onkunde of nieuwsgierigheid, maar veeleer uit minachting, wel wetende wie hij was, die daar in plechtigen optocht Jeruzalem binnen kwam.

[2]) *de scharen*, die, Jezus begeleidende, hem luid voor den beloofden Messias erkenden en als zoodanig huldigden, gaven voor antwoord : *Deze is Jezus*, die alom bekende *Propheet van Nazareth in Galiléa*.

[3]) Volgens Marcus (XI : 9, 15) bezocht Jezus den tempel op den dag zijner plechtige intrede in Jeruzalem, ging daarop des avonds de stad uit naar Bethanië, kwam den volgenden morgen naar Jeruzalem terug, en dreef toen die handelaars en wisselaars uit den tempel. Uit het verhaal van Mattheüs (vs. 12) daarentegen zou men opmaken, dat dit uitdrijven op den dag zelven van zijne plechtige intrede hebbe plaats gehad; waaruit dan volgen zou, dat die twee Evangelisten hier met elkander niet overeenstemmen. Doch het verhaal van Mattheüs *noodzaakt* ons niet daaruit te verstaan, dat het door hem in vs. 12 vermelde tempelbezoek van Jezus geschied is op den dag zelven van zijne plechtige intrede in Jeruzalem. Van die twee tempelbezoeken door Marcus opgeteekend (Hoofdst. XI : 11 en 15), heeft Mattheüs het eerste, waarbij niets bijzonders plaats had (Vgl. Marc. XI : 11), stilzwijgend kunnen voorbijgaan, om alleen te spreken van het tweede, waarbij het uitdrijven dier handelaars en wisselaars geschiedde.

[4]) *in den tempel*. Men denke hier aan het zoogenaamde voorhof der Heidenen. Dit voorhof, hetwelk rondom den geheelen tempel liep en deel maakte van het tempelgebouw, diende tot bidplaats voor Heidenen, die den eenigen waren God vereerden; doch het was, door misbruik, tegelijk tot eene marktplaats geworden, waar alles verkocht werd, wat men tot den offerdienst noodig had.

[5]) die met woekerwinst en bedrog (vs. 13

stoelen dergenen, die de duiven[1] verkochten, stiet hij omver. En hij zeide tot hen : Er is geschreven : Mijn huis zal een huis des gebeds genoemd worden; doch gij hebt het gemaakt tot een rooversholⁿ. En er kwamen blinden en kreupelen tot hem in den tempel, en hij genas hen. Toen nu de Opperpriesters et de Schriftgeleerden de wonderen zagen, die hij verrichtte, en dat de kinderen in den tempel riepen, zeggende : Hosanna den Zoon van David[3]! waren zij zeer misnoegd[4], en zeiden tot hem : Hoort gij wel wat dezen zeggen[5]! En Jezus zeide tot hen : Ja! Hebt gij nooit gelezen : Uit den mond van kinderen en zuigelingen hebt gij lof toebereid? En hen verlaten hebbende, ging hij de stad uit naar Bethanië[6], en verbleef aldaar.

---

allerlei vreemde munten inwisselden tegen Joodsch geld. Het Paaschfeest was op handen, en bij die gelegenheid was Jeruzalem vol Joden uit allerlei vreemde gewesten. Nog dient hier aangemerkt, dat de halve sikkel, het hoofdgeld door elken Jood jaarlijks aan den tempel te offeren, in Jeruzalem niet dan met Joodsch geld mocht betaald worden.

[1]) *de duiven*, die voor sommige reinigings-offers vereischt of ten minste daartoe veroorloofd waren.

[2]) Deze strafrede van Jezus is ontleend, gedeeltelijk van Isaïas (Hoofdst. LVI : 7) en gedeeltelijk van Jeremias (Hoofdst. VII : 11). *Een roovershol* heet hier de tempel, namelijk om de bedriegerijen, die bij dit wisselen en verkoopen plaats grepen.

[3]) de kinderen herhaalden wat zij van hunne ouders gehoord hadden. Zie vs. 9.

[4]) niet zoo zeer op die kinderen, als veelmeer op Jezus zelven, omdat hij zich voor den Messias liet uitroepen, iets wat hunne hardnekkige ongeloovigheid volstrekt niet kon verdragen.

[5]) Zij wilden, dat Jezus dit juichen aan die kinderen zou verbieden. Doch Jezus geeft hun te kennen, dat die kinderen de waarheid spreken, en herinnert hun eene voorzegging (uit Psalm. VIII : 3) aangaande den Messias, welke thans hare vervulling kreeg.

[6]) vergezeld van zijne leerlingen. Zie Marc. XI : 11.

QUATERTEMPER-WOENSDAG.

Eerste les uit het boek Exodus; XXIV : 12—18.

In die dagen zeide de Heer tot Mozes : Klim opwaarts tot mij op den berg[1] en blijf daar; en ik zal u steenen tafelen geven met de wet[2] en de geboden die ik geschreven heb, opdat gij de kinderen Israëls zoudt leeren. Mozes en Jozuë zijn dienaar stonden op[3]; en toen Mozes den berg Gods zou opgaan[4], zeide hij tot de Ouderlingen : Wacht hier totdat wij tot u wederkeeren. Gij hebt Aaron en Hur[5] bij u; indien er eenig geschil ontstaan mocht, brengt het voor hen. En toen Mozes opgeklommen was, bedekte de wolk[6] den berg, en de heerlijkheid des Heeren woonde[7] op den Sinaï, dien zij zes dagen met de wolk bedekte; en op den zevenden dag[8] riep hij hem uit het midden der nevelwolk. Het aanzien nu van de heerlijkheid des Heeren was, voor de oogen der kinderen Israëls, als vlammend vuur op den top des bergs. En Mozes ging de wolk in en steeg den berg op; en hij was aldaar gedurende veertig dagen en veertig nachten.

---

[1]) den *Horeb*, van welk gebergte de Sinaï een der toppen was.

[2]) *steenen tafelen met de wet*, steenen tafelen, waarop ik *de wet en de geboden geschreven heb, opdat gij* daarnaar *de kinderen Israëls* hunne plichten *zoudt leeren.*

[3]) *stonden op* van de plaats, waar zij zich op den berg bevonden (vgl. vs. 9).

[4]) *en toen Mozes*, van Josuë vergezeld, *den berg Gods*, den Horeb (*Horeb* en *berg Gods* worden Exod. III : 1 als synoniemen gebezigd) hooger *zou opgaan, zeide hij tot de Ouderlingen*, die, naar Exod. XXIV : 1, tot hier toe met hem den berg waren opgeklommen.

[5]) *Aaron en Hur* moesten, gedurende Mozes' afwezendheid, als zijne plaatsvervangers, uitspraak doen in opkomende geschillen.

[6]) *de wolk*, van welke Exod. XIX : 16 gesproken is.

[7]) *de heerlijkheid des Heeren woonde*, 's Heeren majesteit vertoonde zich aanhoudend op den berg. Hoedanig die vertooning was, wordt aanstonds gezegd : zij vertoonde zich *als vlammend vuur;* naar het Hebreeuwsch : *als verterend vuur*, om de overtreders van zijne wetten schrik aan te jagen. Vgl. Deuteron. IV : 24.

[8]) *en op den zevenden dag.* Toen die wolk den berg zes dagen bedekt had, kwam, op den zevenden dag des bedekkens, 's Heeren stem uit die wolk tot zijnen dienaar Mozes, dat hij den berg hooger opstijgende de wolk zoude ingaan.

Tweede les uit het derde boek der Koningen; XIX : 3—8.

In die dagen kwam Elias[1] te Bersabée van Juda[2], en zond aldaar zijnen dienaar weg[3]. En hij, hij ging eene dagreize ver de woestijn in; en toen hij was aangekomen en nederzat onder eenen bremstruik[4], bad hij dat hij sterven mocht, en zeide : Heere, het is mij genoeg[5]! neem mijne ziele weg, want ik ben toch niet beter dan mijne vaderen[6]! En hij legde zich neder en viel in slaap[7] in de schaduw van den bremstruik. En zie, een Engel des Heeren roerde hem aan, en zeide tot hem : Sta op en eet! Hij zag om, en zie, aan zijn hoofdeinde was een brood onder de asch gebakken, en eene drinkschaal met water. Hij at en dronk dan, en sliep wederom in. En de Engel des Heeren kwam andermaal weder, en roerde hem aan, en zeide tot hem : Sta op en eet, want gij hebt nog eenen langen weg vóor u! En hij stond op, en at en dronk; en hij ging, door de kracht van deze spijze[8], veertig dagen en veertig nachten, tot aan den berg Gods Horeb[9].

---

[1]) *kwam Elias* om zich niet bloot te stellen aan de woede van Jezabel, die hem met den dood bedreigde.

[2]) *te Bersabée van Juda*, d. i. dat tot rijk van Juda behoorde. Het rijk van Israël had toen Achab voor koning, die zich door Jezabel, zijne goddelooze huisvrouw, liet beheerschen. De Propheet vluchtte uit het grondgebied van Israëls koning.

[3]) Hij liet te Bersabée zijnen dienaar achter, en ging alleen eene dagreize ver *de woestijn* van Pharan in.

[4]) *bremstruik*. Dit geboomte diende in de wildernis, des nachts tot beschutting tegen den wind, en des daags tot bescherming tegen de zon.

[5]) *het is mij genoeg!* Ik heb nu lang genoeg geleefd! De Propheet sprak zóo onder den druk der vervolging, in de moedeloosheid van zijne menschelijke zwakheid.

[6]) Ik moet toch eenmaal sterven, gelijk mijne vaderen, en thans is de dood voor mij eene gewenschte zaak.

[7]) *viel in slaap*, van bedroefdheid en vermoeienis.

[8]) *van deze spijze*, eene spijze van bovennatuurlijke kracht, een zinnebeeld van het allerheiligste sacrament des altaars.

Evangelie volgens den H. Mattheüs; XII : 38—50.

In dien tijde namen eenige[1] der Schriftgeleerden en Pharizeërs het woord op en zeiden tot Jezus : Meester! wij willen een teeken[2] van u zien. Hij antwoordde en zeide tot hen[3] : Een boos en overspelig geslacht[4] vraagt een teeken; en geen teeken[5] zal hun gegeven worden, dan het teeken van Jonas[6] den Propheet. Want gelijk Jonas drie dagen en drie nachten geweest is in den buik van den walvisch[7], alzoo zal de Zoon des menschen in het hart der aarde zijn drie dagen en drie nachten. De Ninivieters zullen, in het oordeel, opstaan met dit geslacht, en het veroordeelen, omdat zij zich bekeerden op de prediking van Jonas; en zie, meer dan Jonas is hier[8]! De koningin van het Zuiden[9] zal, in het oordeel, opstaan met dit geslacht, en het veroordeelen, omdat zij kwam van de einden der aarde, om Salomons wijsheid te hooren; en zie, meer

---

[1]) *eenige*, niet diezelfde, die gezegd hadden, dat Jezus in Beëlzebub de booze geesten uitdreef; en dit blijkt uit Luc. XI : 16.

[2]) *een teeken.* Lucas (XI : 16) voegt er bij : *uit den hemel.* Zij begeerden van hem een buitengewoon *teeken* of wonderwerk; alsof de wonderwerken tot dusverre door hem verricht, niet genoegzaam waren om zijne goddelijke zending en zijne Messiaswaardigheid te bewijzen. Niet eens, maar meermalen heeft het ongeloof der Joden evenzoo naar een buitengewoon teeken gevraagd. Zie onze aanmerking op Matth. XVI : I.

[3]) Dat buitengewoon *teeken*, 't welk zij vroegen, wordt hun geweigerd.

[4]) *Een boos en overspelig geslacht.* Bedoeld zijn hier de Joden van dien tijd in 't algemeen, doch bijzonderlijk de Schriftgeleerden en de Pharizeërs. *Overspelig* heet dat geslacht als ontrouw aan God en van hem afgevallen.

[5]) *geen teeken.* Dit woord *teeken* moet hier genomen worden in den zin der vragers, die beweerden, dat de wonderen, tot dus verre door Jezus verricht, niet voldoende waren om zijne goddelijke zending te bewijzen, en die daarom een *buitengewoon* wonderwerk *van hem* zien wilden. Zulk een *teeken* of buitengewoon wonderwerk zal het hun niet gegeven worden *te zien*, zeide Jezus.

[6]) *het teeken van Jonas;* dat is, een teeken dat eenige gelijkheid zou hebben met het teeken, 't welk geschied was aan den persoon van Jonas. Jezus voorzeide hier zijne opstanding van de dooden.

[7]) *walvisch* of zeegedrocht. Zie voorts onze aanteekening op Matth. XXVII : 63.

[8]) In het laatste *oordeel* zullen de Ninivieters, met *dit geslacht* voor den Rechter zijnde, *opstaan* als om hen aan te klagen, en hen *veroordeelen* door het voorbeeld dat zij gaven; want zij bekeerden zich op de prediking van Jonas (zie Jonas Hoofdstuk III), terwijl dit *boos en overspelig geslacht* (vs. 39) zich niet bekeerde. En toch, hoe veel meer dan Jonas had Jezus gedaan, om hen te bekeeren?

[9]) *De koningin van het Zuiden.* Zie de geschiedenis 3 Kon. X; 2 Paralip. IX. Het was de koningin van Saba of Sabéa, (in Gelukkig Arabië), dat ten zuiden van Palaestina gelegen was.

dan Salomon is hier[1]! Doch als[2] de onreine geest van den mensch is uitgegaan, zoo gaat hij om door dorre plaatsen, rust zoekende, en vindt haar niet. Dan zegt hij: Ik zal terugkeeren in mijn huis, waarvan ik ben uitgegaan. En *daar* gekomen, vindt hij het ledig, uitgeveegd en versierd. Dan gaat hij heen en neemt met zich zeven andere geesten, nog boozer dan hij zelf, en zij gaan in en wonen aldaar; en de laatste toestand van dien mensch wordt erger dan de eerste. Zóo zal het ook gaan met dit boos geslacht.

Terwijl hij nog sprak[3] tot de scharen, zie, zoo stonden zijne moeder en zijne broeders[4] buiten[5], en zochten hem te spreken. Iemand[6] nu zeide tot hem: Zie, uwe moeder en uwe broeders staan buiten, en verlangen naar u. Doch dengene, die hem dit zeide, antwoordde hij, zeggende: Wie is mijne moeder, en wie zijn mijne broeders[7]? En zijne hand naar zijne leerlingen uitstrekkende, zeide hij: Ziedaar mijne moeder en mijne broeders! Want al wie den wil doet van mijnen Vader, die in den hemel is, die is mijn broeder, en zuster, en moeder.

---

[1]) Hij, die de Wijsheid zelve was, kwam zelf tot hen, en zij luisterden niet naar zijne wijsheid.

[2]) *Doch als de onreine geest van den mensch is uitgegaan.* Het gezegde in dit en de twee volgende verzen komt ook voor bij Lucas XI : 24-26, doch in een ander zinverband. Men zie onze opheldernde aanmerkingen aldaar.

[3]) Jezus bevond zich op dit oogenblik in Capharnaüm, als blijkt uit Hoofdst. XIII : 1.

[4]) *Zijne moeder en broeders* waren van Nazareth naar Capharnaüm gekomen ter *oorzake van hem*. Doch welk het eigenlijk doel van dit bezoek geweest is, wordt door den Evangelist niet gezegd. Zie onze aanteekening op Marc. III : 21. Door zijne *broeders* worden hier, naar Hebreeuwsch spraakgebruik, Jezus' naaste bloedverwanten beteekend. Lees hier onze aanteekeningen op Marcus, Hoofdst. VI : 3.

[5]) *buiten* het huis, of de besloten plaats, waar Jezus zich thans bevond. In het Evangelie van Lucas (VIII : 19) wordt gezegd, dat zijne moeder en zijne broeders niet *bij hem konden komen van wege de schare*. De oorzaak alzoo, waarom zij *buiten* stonden, was de groote volksmenigte aldaar vergaderd.

[6]) *iemand*, onder de menigte aldaar tegenwoordig, die dit op eene of andere wijze had vernomen.

[7]) *Wie is mijne moeder*, enz. Deze woorden, als blijkt uit het verhaal, waren gericht, niet rechtstreeks tot Jezus' moeder en zijne bloedverwanten, maar tot dengene, die hem hun verlangen te kennen gaf. Zie voorts wat wij ter opheldering van deze plaats hebben aangeteekend bij Marc. III : 31-35.

DONDERDAG IN DE EERSTE WEEK VAN DE VASTE.

Les uit den Propheet Ezechiël; XVIII : 1—9.

In dien tijde geschiedde het woord des Heeren tot mij[1], zeggende : Waarom bezigt gijlieden onder u, in het land van Israël[2], het spreekwoord, dat zegt : De vaders aten onrijpe druiven, en de tanden der kinderen zijn er stomp van[3]? Zoo waar ik leef, zegt de Heere God, zoo gijlieden dit spreekwoord nog langer zult bezigen in Israël[4].... Zie alle zielen zijn de mijne[5] : gelijk de ziel des vaders de mijne is, evenzoo is ook de ziel des zoons de mijne; die ziel die zondigt, die zal sterven[6]. Doch als iemand gerechtig is[7] en recht en gerechtigheid betracht[8]; als hij niet eet op de bergen[9], en zijne oogen[10] niet opheft tot de afgoden van

[1]) *tot mij*, Ezechiël, tijdens mijn verblijf in het land der Chaldeërs onder de ballingen aan de rivier Chaboras, vóór de verwoesting van Jeruzalem en de wegvoering van het gansche volk.

[2]) *in het land van Israël*. Het woord is gericht tot de inwoners van Judéa en Jeruzalem.

[3]) De zin van dit spreekwoord is : De vaders hebben de overtreding gedaan, en de kinderen moeten er voor boeten. In den mond der Joden van die dagen lag in het gebruik van dit spreekwoord eene klacht tegen God, als ware hij jegens hen onrechtvaardig in zijne strafgerichten. Zij werden, meenden zij, al te zwaar gestraft, en moesten boeten om de zonden hunner vaderen.

[4]) Een verbod van voortaan nog dit spreekwoord zóo te bezigen. Het verbod wordt gedaan onder strafbedreiging, en die strafbedreiging ligt in den nazin, die niet is uitgedrukt.

[5]) *Zie, alle zielen zijn de mijne*, enz. De grond voor dit verbod : het bezigen van dit spreekwoord was eene godslastering; want, zie, *alle zielen*, alle menschen, behooren aan God toe; Hij is Schepper, Heer en Rechter van allen; om de vaders te straffen, heeft hij niet noodig zich aan de kinderen te wreken, als lagen de vaders buiten het bereik van zijne strafmacht.

[6]) *die ziel*, die mensch, *die zondigt*, niet een ander om hem, *die zal sterven*, gestraft worden, ongelukkig zijn, om zijne eigene zonden. *Leven* en *dood* verstaan wij hier in den zin van heil en onheil, van *zegen* en *vloek*, naar Deuteron. XXX : 19.

[7]) *Doch als iemand gerechtig is*, enz. De rede gaat met eene tegenstelling voort : *dood*, vloek, treft den zondaar, maar *leven*, zegen, verwerft *de gerechtige*, hij die zoo is, gelijk hij wezen moet in de vervulling zijner plichten jegens God, jegens zijnen naaste, en jegens zich zelven.

[8]) Wie *recht en gerechtigheid betracht* is een gerechtige.

[9]) *als hij niet eet op de bergen*, enz. Het algemeen gezegde : *als iemand recht en gerechtigheid betracht*, wordt hier verklaard door het opnoemen van eenige werken der gerechtigheid, waaraan die lasteraars van Gods rechtvaardigheid hun gedrag mochten toetsen. *Als hij niet eet op de bergen*, geen deel neemt aan de offermaaltijden, die men op de bergen en heuvels hield van de offers ter eere der afgoden geslacht; welke deelneming eene daad van afgoderij was.

[10]) *oogen* van aanbidding of eenige godsdienstige vereering.

het huis Israëls[1]; de huisvrouw zijns naasten niet onteert[2], en tot eene onreine vrouw[3] niet nadert; als hij niemand verdrukt[4], den schuldenaar zijn pand teruggeeft[5], geen roof begaat; als hij zijn brood met den hongerige deelt, en den naakte bekleedt; als hij niet te leen geeft op woeker[6], en geen overmaat neemt[7]; als hij van onrechtvaardigheid[8] zijne hand terughoudt, en naar waarheid oordeel velt tusschen man en man; als hij wandelt in mijne geboden[9] en mijne wetten onderhoudt, doende wat recht is : zulk een is gerechtig, hij zal leven, zegt de Heer, de Almachtige.

Evangelie volgens den H. Mattheüs; XV : 21—28.

In dien tijde ging Jezus van daar weg[10] en vertrok naar de streken van Tyrus en Sidon[11]. En zie, eene Cananeesche vrouw[12], van die grenzen

---

[1]) *de afgoden van het huis Israëls*, de vreemde goden, die de Israëlieten, voor een groot gedeelte des volks, destijds vereerden, nevens den eenen waren God.

[2]) *niet onteert* door overspel.

[3]) *eene onreine vrouw*, de vrouw ten tijde van hare maandelijke zuivering; haar te naderen was in de Mozaïsche wet verboden. Zie Levit. XVIII : 19.

[4]) Vgl. Exod. XXII : 20; Levit. XXV : 17.

[5]) *den schuldenaar zijn pand teruggeeft.* den armen schuldenaar, die voor pand een kleed gaf, dat hij niet ontberen kan : zulk een pand moest hem, naar Exod. XXII : 26 en Deuteron. XXIV : 12, 13, voor zonnenondergang teruggegeven worden.

[6]) *als hij* zijn geld niet *te leen geeft op woeker.* Door *woeker* wordt hier *rente* of *intrest* beteekend. Het was den Israëliet verboden aan zijnen volksgenoot geld op rente te geven. Zie Exod. XXII : 25; Levit. XXV : 35-37. Ten opzichte van vreemdelingen was hem dit toegestaan. Zie Deuteron. XXII : 19, 20.

[7]) *en geen overmaat neemt.* Men nam *overmaat* van geleend koren, door meer terug te ontvangen, dan men geleend had. Ook deze koren-rente was den Israëliet ten aanzien van zijne volksgenooten verboden. Zie Levit. XXV : 37.

[8]) *als hij van onrechtvaardigheid*, enz. Deze en de volgende zinsnede betreffen de bediening van eenig rechterambt.

[9]) *als hij*, om kort te gaan, *wandelt in mijne geboden*, enz.

[10]) Uit het land van Genesar. Zie Hoofdst. XIV : 34.

[11]) d. i. naar Phenicië, welk gewest hier door zijne twee voornaamste steden, Tyrus en Sidon, wordt aangeduid. Phenicië lag aan den zuidwesten kant van Syrië, en grensde aan het noordelijke deel van Palaestina. Het wordt ook (Marc. VII : 26) Syro-Phenicië genaamd, om het te onderscheiden van een ander Phenicië, in Africa gelegen.

[12]) De Phenicièrs, als afstammelingen der oude Canaänieten, werden, door de Israëlieten, Canaänieten genaamd, en zoo heet deze Phenicische vrouw eene Cananeesche. Zij was eene heidin (Marc. VII : 26).

gekomen[1], riep luid[2], tot hem zeggende : Ontferm u mijner, Heere, Zoon van David[3]! mijne dochter wordt deerlijk geplaagd van een boozen geest. Doch hij antwoordde haar geen woord[4]. En zijne leerlingen traden toe en verzochten hem, zeggende : Zend haar weg[5]! want zij schreeuwt ons achterna[6]. Doch hij antwoordde en zeide : Ik ben niet gezonden dan tot de verloren schapen van het huis van Israël[7]. Maar zij kwam[8], en aanbad hem[9], zeggende : Heere, help mij! En hij antwoordde en zeide : Het is niet wel, het brood der kinderen te nemen, en het te werpen voor de honden[10]. En zij zeide : Zoo is het, Heere! want ook de hondjes eten

[1]) Het gerucht, dat Jezus, de wonderdoener, naar Phenicië kwam, liep hem vooruit; en die ongelukkige moeder, dit vernomen hebbende, was hem *van over de grenzen* te gemoet gegaan. Deze bijzonderheid heeft Marcus niet aangeteekend.

[2]) Uit eerbied voor Jezus bleef zij op een afstand van hem staan, hare stem verheffende, ten einde door hem bemerkt te worden.

[3]) Dat de Joodsche natie een buitengewonen Godsgezant verwachtte, en dat deze wezen zou een afstammeling van David, dit kon den aangrenzenden volken niet verborgen blijven; en eveneens moest het hun ter ooren komen, dat Jezus van Nazareth zich voor den Messias uitgaf, en allerlei wonderdaden verrichtte (Matth. IV : 24). In deze kunde dan moet de beweegreden gezocht worden van het geloof dier Cananeesche vrouw in Jezus.

[4]) Jezus wilde het geloof van deze vrouw beproeven.

[5]) Help haar, en zend haar weg!

[6]) Zij volgt ons, en schreeuwt, en laat u niet gerust.

[7]) Men moet bij dit gezegde een onderscheid maken tusschen het doel der menschwording van God den Zoon, en de persoonlijke werkzaamheid van Jezus hier op aarde : hij kwam in de wereld om de gansche wereld te verlossen en zalig te maken (Joan. XII : 47. Marc. XVI : 15, 16); maar als leeraar en wonderdoener, als Messias, moest hij in zijne werkkring zich bepalen tot de Israëlieten, aan wier voorvaderen hij van God *beloofd* was geworden. Lees Rom. XV : 8, en onze aanteekeningen op die Schriftuurplaats.

[8]) Uit het verhaal van den H. Marcus (VII : 24) kan men opmaken, dat Jezus, na dit antwoord (vs. 24) aan zijne leerlingen, ergens *in een huis* is gegaan, waarheen die vrouw hem ook volgde. In dat huis dan zal geschied zijn, wat hier (vs. 25-29) nu voorts verhaald wordt.

[9]) zij viel neder aan zijne voeten, gelijk de H. Marcus (VII : 25) hier schrijft.

[10]) Wij hebben hier een spreekwoord, een figuurlijk gezegde, genomen van den huisvader, die het brood, dat aan de kinderen des huisgezins toekomt, niet mag werpen voor de honden. In 't Grieksch staat hier een verkleinings-woord, dat *hondjes* beteekent. Men denke aan *hondjes* tot uitspanning en vermaak gehouden. Met dit spreekwoord wil Jezus aan die vrouw te kennen geven, dat hij zijne wonderwerken doen moest voor de Israëlieten, als tot welke hij gezonden was, en niet voor anderen. Het is wel waar, dat in 't spraakgebruik der Joden van dien tijd de Heidenen met den verachtelijken naam van *honden* genoemd werden; maar of ook de Zaligmaker hier, door *hondjes* te zeggen, met die benaming de Heidenen hebbe willen noemen, kan met recht betwijfeld worden. Voor 't overige, het antwoord, hier door Jezus aan die vrouw gegeven, komt, in den grond, overeen met het antwoord,

van de kruimeltjes, die van de tafel hunner meesters vallen[1]. Toen antwoordde Jezus en zeide tot haar : O vrouw! groot is uw geloof; u geschiede, gelijk gij wilt[2]! En hare dochter was van dien stond af genezen[3].

QUATERTEMPER-VRIJDAG.

Les uit den Propheet Ezechiël; XVIII : 20—28.

Dit zegt God de Heer : De ziel, die zondigt, die zal sterven[4] : een zoon zal niet dragen de ongerechtigheid zijns vaders, en een vader zal niet dragen de ongerechtigheid zijns zoons : de gerechtigheid des gerechtigen zal op hém zijn[5]; en de goddeloosheid van den goddeloozen zal op hém zijn. Maar zoo de goddelooze[6] zich bekeert van alle zijne zonden, die hij bedreef, en alle mijne geboden onderhoudt, en recht en gerechtigheid oefent, hij zal leven, en niet zal hij sterven. Alle zijne ongerechtigheden, die hij gedaan heeft, ik zal ze niet meer gedenken; om wille zijner gerechtigheid, welke hij betracht heeft, zal hij leven. Wil ik dan den dood des goddeloozen, zegt God de Heer, en niet *veelmeer* dat hij zich bekeere van zijne wegen en leve? Doch zoo de ge-

---

't welk hij even te voren (vs. 24) gaf aan zijne leerlingen.

[1]) Op het spreekwoordelijk gezegde door Jezus haar toegevoegd, antwoordt de vrouw zeer vernuftig met een ander spreekwoord. Zij geeft Jezus gelijk : zeer zeker, zegt zij, mag het brood, dat voor de kinderen bestemd is, niet geworpen worden voor de hondjes; want de brokjes en kruimeltjes, die van de tafel vallen, zijn voor de hondjes, maar niet het brood, dat bestemd is voor de kinderen. En hiermede gaf zij aan Jezus te kennen, dat zij hem bad, om toch die brokjes en kruimeltjes te mogen genieten.

[2]) *gelijk gij wilt*, dat u geschiede.

[3]) *genezen*, dat is, van dien boozen geest bevrijd.

[4]) *De ziel, die zondigt, die zal sterven.* Zie hierboven, noot 6 op bladz. 25. Deze les is een vervolg der onmiddellijk voorafgaande, en het onderwerp daarvan is ook gedeeltelijk hetzelfde.

[5]) *zal op hém zijn* als een zegen,.... *zal op hem zijn* als een vloek.

[6]) *Maar zoo de goddelooze*, enz. De voortgang der rede is : God, wel verre van onrechtvaardig te zijn, is niet allen rechtvaardig, maar hij is ook genadig jegens den goddelooze, die zich bekeert.

rechtige zich afkeert van zijne gerechtigheid en ongerechtigheid bedrijft, zoo hij al de gruwelen doet die de goddelooze gewoon is te bedrijven, zou hij leven? *Neen!* Alle zijne gerechtigheden, die hij oefende, zullen niet meer herdacht worden; om de overtreding, waardoor hij overtrad, en om de zonde die hij beging, daarom zal hij sterven. Doch gij zegt: De weg des Heeren is niet recht[1]. Hoort toch, gij huis van Israël! Is mijn weg niet recht! Zijn het niet veelmeer uwe wegen die niet recht zijn? Want als de gerechtige zich afkeert van zijne gerechtigheid en ongerechtigheid bedrijft, hij zal deswegens sterven: om de ongerechtigheid, die hij bedreef, zal hij sterven; en als de goddelooze zich bekeert van zijne goddeloosheid, die hij bedreef, en recht en gerechtigheid oefent, dan zal hij zijne ziel doen leven: omdat hij toezag[2], en zich bekeerde van alle zijne ongerechtigheden, die hij bedreef, zal hij leven en niet zal hij sterven, zegt de Heer, de Almachtige.

Evangelie volgens den H. Joannes; V: 1—15.

In dien tijde was er een feest[3] der Joden, en Jezus ging op naar Jeruzalem. Te Jeruzalem nu is het *zoogenoemde* Schaapsbad[4], in het

[1]) *Doch gij zegt: De weg des Heeren is niet recht!* De zin is wellicht: die handelwijze des Heeren, dat hij de gerechtigheden van den gerechtige niet meer herdenkt, als deze een overtreder wordt, die handelwijze is niet rechtmatig. Waarop de Heer door den mond van den Propheet antwoordt: Mijn weg is recht, maar het zijn *uwe wegen*, die niet recht zijn! En daarop volgt dan Gods rechtvaardiging van zijnen weg: *Want als de gerechtige zich afkeert*, enz.

[2]) *omdat hij toezag*, inzag, tot inkeer kwam.

[3]) *een feest.* Welk feest? Jezus' gezegde in Hoofdst. IV: 35 wijst ons op de maand December, en uit Hoofdst. VI: 4 zien wij, dat het paaschfeest *aanstaande* was. Tusschen December nu en de paaschmaand treffen wij onder de Joodsche feesten geen ander invallend feest aan dan het zoogenaamde purim-feest (lees *poerim*), een feest dat ingesteld was (Esther IX: 21) ten aandenken aan de redding der Joden van Hamans moordbesluit; het purim-feest derhalve zal hier bedoeld zijn.

[4]) *het* zoogenoemde *Schaapsbad.* De Vulgaat vordert deze vertaling. Het woord *probatica*, daar gebezigd, is geen Latijnsch woord, maar het Grieksche bijvoegelijk naamwoord *probatikè* in het vrouwelijk geslacht, afgeleid van het zelfstandig naamwoord *probaton*, dat *schaap* beteekent. Volgens den Griekschen tekst, gelijk die in bijna alle de tot dusverre bekende Handschriften voorkomt, zou men hier moeten vertalen: Te Jeruzalem nu is *aan de Schaapspoort een bad*, enz. Eene der

Hebreeuwsch bijgenaamd Bethsaïda[1], hebbende vijf gaanderijen[2]. In deze[3] lag eene groote menigte van kranken, blinden, kreupelen, lammen, wachtende op de beweging des waters. Een Engel des Heeren nu daalde van tijd tot tijd[4] in het bad neder[5], en het water werd bewogen[6]. En hij die, na de beweging des waters, het eerst in het bad nederkwam, werd gezond, van welke krankheid hij ook bevangen was[7]. En aldaar was een zeker mensch, die zijne krankheid reeds acht en dertig jaren lang had[8]. Toen Jezus dezen had zien liggen, en verstond dat hij reeds langen tijd krank was, zeide hij tot hem : Wilt gij gezond worden? De kranke antwoordde hem : Heer! ik heb geen mensch die mij, wanneeer het water bewogen wordt, in het bad werpe; want terwijl ik[9] kom, gaat

---

stadspoorten van Jeruzalem werd de *Schaapspoort* genoemd. Zie Nehem. III : 1, 31; XII : 38. Dat de H. Joannes zegt : *Te Jeruzalem nu* IS, en dat hij niet zegt : *Te Jeruzalem nu* WAS, daaruit volgt geenszins, dat zijn Evangelie geschreven is vóór de verwoesting van Jeruzalem; want dit badgesticht kan bij die verwoesting gespaard zijn geworden; of wel Joannes heeft, als geschiedschrijver in het verledene zich verplaatsende, het verledene kunnen beschouwen als nog tegenwoordig.

[1]) *Beth-saïda.* Voor *Beth-saïda* heeft de Grieksche tekst in bijna al de Handschriften *Beth-hesda*, welk woord men door *gesticht van liefdadigheid* zou kunnen vertalen.

[2]) *hebbende vijf gaanderijen.* Men verbeelde zich dit bad of dezen vijver omgeven van een groot gebouw, dat vijf overdekte gaanderijen had met ziekenzalen, haren ingang hebbende op die gaanderijen.

[3]) *In deze* met ziekenzalen voorziene gaanderijen lag eene groote menigte van allerlei kranken; onder andere, ook blinden, kreupelen en lammen, *wachtende op de beweging des waters,* ten einde terstond na die beweging het water in te gaan, en door de gezondmakende kracht, welke het water alsdan had, van hunne krankheid genezen te worden.

[4]) *van tijd tot tijd,* op zekere tijden, die men echter vooruit niet kende.

[5]) *een Engel des Heeren daalde ... in het bad neder.* Dat die Engel zich alsdan *zichtbaar* vertoonde, schrijft de Evangelist niet; zijn verhaal geeft veeleer het tegendeel te kennen, dewijl hij niet zegt, dat de kranken wachtten op den Engel, maar zegt, dat zij wachtten op de beweging des waters. Wij zijn van oordeel, dat men hier zoo min aan een' zichtbaren Engel behoeft te denken als bij Hand. XII : 23, waar wij lezen, dat *een Engel des Heeren Herodes sloeg met eene afschuwelijke kwaal.*

Voor 't overige, dat die beweging des waters iets bovennatuurlijks was, daaraan valt niet te twijfelen; want de Evangelist zegt ons, dat zij veroorzaakt werd door eenen van Gods *dienstdoende geesten* (Hebr. I : 14).

[6]) *en het water werd bewogen.* Naar het Grieksch : *en bewoog het water.*

[7]) Wanneer en hoe dit wonderbad ontstaan is, en hoe lang die bovennatuurlijke kracht zich daar vertoond heeft, geen van beiden is bekend.

[8]) Hoe langen tijd hij reeds in dit liefdegesticht vertoefd had, zegt de Evangelist niet. Uit vers 7 kan men opmaken, dat zijne krankheid in een soort van verlamming bestond.

[9]) *ik,* ik zelf, met mijne lamme leden.

een ander vóór mij er in. Jezus zeide tot hem : Sta op, neem uw bed op, en wandel! En terstond werd die mensch gezond; en hij nam zijn bed op, en wandelde. En het was Sabbat op dien dag.

De Joden[1] zeiden dan tot hem, die genezen was geworden : Het is Sabbat : het is u niet geoorloofd uw bed te dragen. Hij antwoordde hun : Die mij heeft gezond gemaakt, die heeft tot mij gezegd : Neem uw bed op, en wandel[2]! Zij vroegen hem dan : Wie is die mensch[3], die tot u gezegd heeft : Neem uw bed op, en wandel[4]? Doch de genezene wist niet, wie het was; want Jezus was geweken uit de schare, welke zich op die plaats bevond. Daarna[5] trof Jezus hem[6] aan in den tempel, en zeide tot hem : Zie, gij zijt gezond geworden : zondig nu niet meer, opdat u niet wat ergers overkome[7]! Die mensch ging heen, en gaf den Joden bericht, dat het Jezus was, die hem had gezond gemaakt[8].

---

[1]) *De Joden,* oversten onder de Joden.

[2]) De man beroept zich op dengene, die hem met een enkel woord had gezond gemaakt; en hij wil zijnen ondervragers te kennen geven, dat wie zulke wonderwerken doen kon, ook zeker wel genoegzaam gezag had, om hem te veroorloven zijn bed te verdragen op een Sabbatdag.

[3]) *Wie is die mensch!* Het is met verachting gesproken; want zij vermoedden wel, dat het Jezus was. Op de wonderdadige genezing aan dien man verricht willen zij niet letten; zij vragen er niet naar.

[4]) Terwijl die man deed, wat Jezus hem gezegd had te doen, en zijn bed opnam, was Jezus ongemerkt weggegaan, niet willende de aandacht der volksschare daar tegenwoordig op zich vestigen, en dit waarschijnlijk om oproerige bewegingen voor, te komen. Vgl. Joan. VI : 14, 15.

[5]) *Daarna.* Misschien nog wel op dienzelfden Sabbatdag.

[6]) *trof Jezus hem aan.* Vergelijkt noot 1 op bladz. 485.

[7]) *Zondig nu niet meer, opdat.* enz. Door dit zeggen gaf Jezus dien mensch een bewijs, dat hij de zonden kende van zijn vorig leven, en hij leert hem te gelijk, dat zijne ziekte hem overkomen was tot straf voor zijne zonden; iets wat niet zelden het geval is.

[8]) Hij zegt hun niet, dat het Jezus was, die hem bevolen had zijn bed weg te dragen (vgl. vs. 12), maar hij zegt hun, dat het Jezus was, *die hem had gezond gemaakt;* en daaruit kan men besluiten, dat die mensch, door een gevoel van dankbaarheid gedreven, den persoon van Jezus, tot diens verheerlijking, bij de oversten der Joden heeft willen bekend maken.

QUATERTEMPER-ZATURDAG.

Eerste les uit het boek Deuteronomium; XXVI : 12—19.

In die dagen sprak Mozes tot het volk, zeggende : Wanneer gij geëindigd zult hebben met het tiende van alle uwe vruchten[1] op te brengen, dan zult gij zóo spreken voor het aangezicht van den Heer uwen God : Ik heb het geheiligde[2] uit mijn huis weggedaan, en ik heb het gegeven aan den Leviet, en aan den vreemdeling, en aan den wees, en aan de weduwe, gelijk gij mij geboden hebt; ik heb uwe voorschriften niet overtreden, noch uw bevel vergeten. Ik ben gehoorzaam geweest aan de stem van den Heer mijnen God, en ik heb alles gedaan, gelijk gij mij bevolen hebt. Zie neder uit uw heiligdom[3] en uwe hooge hemelsche woonstede, en zegen Israël, uw volk, en het land, dat gij ons gegeven hebt, gelijk gij onzen vaderen gezworen had[4], een land vloeiende van melk en honig!

Op heden gebiedt u de Heer uw God, deze bevelen en voorschriften op te volgen, en dat gij ze onderhoudt en vervult met geheel uw hart en met geheel uwe ziel. Heden hebt gij u den Heer tot God verkozen[5], en *hem beloofd* dat gij wandelen zult in zijne wegen, en zijne instellingen en zijne geboden en zijne voorschriften onderhouden, en dat gij gehoorzaam zult zijn aan zijn bevel. En heden heeft de Heer u verkozen opdat gij hem een eigen volk zijn zoudt, gelijk hij tot u sprak[6], en gij alle zijne

---

[1]) *het tiende van alle uwe vruchten.* Hier wordt gesproken van de zoogenaamde *tweede tiende,* die om het derde jaar moest opgebracht worden. Deze tweede tiende was ten behoeve der Levieten, vreemdelingen, weduwen en weezen, die zich bevonden op de plaats waar men woonde. Zie Deuteron. XIV : 28, volg.

[2]) *het geheiligde.* Door *het geheiligde* wordt hier die *tweede tiende* beteekend, die de Israëlieten naar Gods bevel van alle hunne vruchten moesten afzonderen en hem *toeheiligen*, om gebruikt te worden gelijk boven gezegd is.

[3]) *uit uw heiligdom*, d. i. uit uwe heilige, hemelsche woonstede, uit den hemel.

[4]) *gelijk gij onzen vaderen gezworen had,* ons dit land te geven.

[5]) *Heden hebt gij u den Heer tot God verkozen*, enz. Eene hernieuwing en bekrachtiging van het verbond tusschen God en de Israëlieten aangegaan.

[6]) *gelijk hij tot u sprak.* Zie Exod. XIX : 5.

geboden zoudt onderhouden en hij u verheffe boven alle volken, die hij geschapen heeft tot zijnen lof en roem en eer[1]; opdat gij den Heer uwen God een heilig volk[2] zijn moogt, gelijk hij gesproken heeft[3].

Tweede les uit het boek Deuteronomium; XI : 22—25.

In dien tijde zeide Mozes tot de kinderen Israëls : Indien gij de geboden, die ik u voorschrijf, onderhoudt[4] en ze betracht, zoodat gij den Heer uwen God liefhebt en wandelt in alle zijne wegen en hem aanhangt, dan zal de Heer al deze volken[5] van voor u aangezicht verdrijven, en gij zult bemachtigen[6] die grooter en sterker zijn dan gij. Alle plaats, die uw voet betreedt, zal de uwe zijn. Van de woestijn[7] af tot aan den Libanon, en van de groote rivier, den Euphraat, tot aan de Westzee zullen uwe landpalen wezen. Niemand zal tegen u bestand zijn; schrik en vrees zal de Heer uw God doen komen over alle land[8], dat gij betreden zult, gelijk de Heer uw God tot u gesproken heeft[9].

[1]) *tot zijnen lof, en roem en eer.* Naar het Hebreeuwsch : *tot lof en roem en eer,* d. i. tot een roemrijk volk, dat eer doet aan zijnen stichter. Vgl. Jerem. XIII : 11.

[2]) *den Heer uwen God een heilig,* een toegeheiligd, *volk.*

[3]) *gelijk hij gesproken heeft.* Zie Exod. XIX : 6.

[4]) *Indien gij de geboden... onderhoudt,* enz. Mozes vermaant zijne volksgenooten tot gehoorzaamheid aan Gods wetten, wier onderhouding hen aan de zegeningen door Hem beloofd, zou deelachtig maken.

[5]) *al deze volken,* de Canaänietische volken, destijds nog de bezitters van het land, aan de Israëlieten beloofd.

[6]) *bemachtigen,* het land innemen van volkeren, die te zamen genomen, talrijker en machtiger zijn dan gij. Vgl. Deuteron. VII : 1.

[7]) *van de woestijn,* enz. Israëls landpalen zouden zijn : ten Zuiden *de woestijn,* die zij, uit Egypte komende, van de Roode zee af waren doorgetrokken; ten Noorden de Libanon; ten Oosten de Euphraat, en ten Westen de Middellandsche zee, *de Westzee.* De Middellandsche zee begrenst Canaän ten Westen.

[8]) *over alle land,* op de bewoners van alle Canaänietische landstreek.

[9]) *gelijk de Heer tot u gesproken heeft.* Zie Deuteronom. II : 25.

Derde les uit het tweede boek der Machabeërs; I : 23—27.

In die dagen terwijl het offer[1] verteerd werd, baden al de priesters; Jonathas begon[2], en de overige antwoordden. En het gebed van Nehemias was aldus[3] : O Heere God, gij Schepper aller dingen! Gij Vreeselijke en Machtige! Rechtvaaardige en Barmhartige! Gij die alleen goedertieren Koning zijt[4], alleen Gever[5], alleen gerechtig en almogend en eeuwig! die Israël redt uit alle kwaad, die onze vaders tot uwe uitverkorenen gemaakt en hen geheiligd hebt[6]! O neem dit offer aan voor geheel uw volk Israël, en bewaar uw erfdeel[7] en heilig het, opdat de heidenen weten mogen, dat Gij onze God zijt!

Vierde les uit het boek Ecclesiasticus; XXXVI : 1—10.

Ontferm u onzer[8], o God van allen, en zie op ons neder, en toon ons het licht uwer erbarmingen[9]; en zend uwe vreeze over de volkeren, die u niet zoeken, opdat zij erkennen mogen, dat er geen God is buiten u[10],

[1]) *het offer*, dat Nehemias liet opdragen, door het vuur *verteerd werd*.

[2]) *Jonathas begon* : de zin kan wel zijn : *Jonathas bad voor*. Het *antwoorden* bestond waarschijnlijk in een eenparig *Amen*, door *de overige* uitgesproken op elk zinlid van het gebed.

[3]) Naar den Griekschen tekst luidt het hier : *en de overige antwoordden, gelijk ook Nehemias. En het gebed was aldus.*

[4]) naar het Grieksch : *Gij alleen Koning en Goedertierene.*

[5]) *alleen Gever*, de Gever alles goeds. Het *praestans* van onzen Latijnschen tekst heeft hier de beteekenis van *subministrator* of *provisor*, als blijkt uit het Grieksche woord, dat op deze plaats gebezigd is.

[6]) *tot uwe uitverkorenen*, uit alle natiën uitgekozen om op eene bijzondere wijze uw volk, het volk Gods, te wezen, *en hen geheiligd*, u toegeheiligd, *hebt*.

[7]) *uw erfdeel*, uw volk Israël, door die uitkiezing, *uw erfdeel*, op eene bijzondere wijze uwe bezitting geworden.

[8]) *Ontferm u onzer*, enz. Een gebed tot God om erbarming voor Israël, zijn uitverkoren volk; toenmaals verspreid en onder den druk van Heidensche overheerschers. Deze Les echter geeft ons dat gebed niet in zijn geheel, maar slechts voor een gedeelte.

[9]) *het licht uwer erbarmingen* in de duisternis der ellende, waarin wij verkeeren.

[10]) *uwe vreeze*, vrees en schrik voor u : jaag hun vrees en schrik aan voor u, en dit, *opdat zij erkennen mogen, dat er geen God is buiten u*. Hij bidt hierom, opdat de eere Gods daardoor bevorderd worde. Hoe hij verlangt, dat de vrees voor God over hen kome, zegt het volgende : *Hef uwe hand op*, enz.

en opdat zij uwe groote daden vermelden. Hef uwe hand op[1] over vreemde volkeren[2], opdat zij uwe macht[3] ondervinden; en gelijk gij u voor hunne oogen aan ons als den Heilige[4] betoondet, wees evenzoo voor onze oogen verheerlijkt aan hen, opdat zij u leeren kennen, gelijk ook wij erkend hebben, dat er geen God is buiten u, o Heer! Vernieuw *uwe* teekenen en herhaal *uwe* wonderen[5], verheerlijk uwe hand en uwen rechterarm[6]! Wek uwe gramschap op[7] en giet uit uwen toorn; verdelg den tegenstander en vermorzel den vijand : verhaast den tijd[8] en wees de bepaling indachtig[9], opdat zij uwe wonderdaden vermelden, o Heer onze God!

Vijfde les uit den Propheet Daniël; III : 49—51.

In die dagen was de Engel des Heeren met Azarias en zijne gezellen[10] in den vuuroven nedergedaald[11]; en hij dreef de vlam des vuurs den oven

[1]) *Hef uwe hand op* om te slaan, te straffen.

[2]) *vreemde volkeren*, door hunne afgoderij van u vervreemde volkeren.

[3]) *uwe* straffende *macht*.

[4]) *gelijk gij u... als den Heilige*, d. i. als den hater van het kwade, *betoondet aan ons*, namelijk door ons voor de oogen dier afgodische volkeren om onze zonden te straffen, laat evenzoo voor onze oogen uwe heiligheid verheerlijkt worden aan hen, door de bestraffing hunner zonden.

[5]) *Vernieuw* uwe *teekenen en herhaal* uwe *wonderen*, doe ter verzameling van uw volk, thans onder afgodische volkeren verpreid, wonderwerken, gelijk gij er eertijds ten gunste van uw volk in Egypte gedaan hebt.

[6]) *verheerlijk* door die wonderen *uwe hand en uwen rechterarm*, d. i. uwe macht.

[7]) *Wek uwe gramschap op*, uw heilig en rechtvaardig misnoegen, uwen afkeer van de zonde.

[8]) *Verhaast den tijd*, laat hem toch spoedig aanbreken, den dag der bestraffing onzer vijanden, en het tijdstip onzer verlossing.

[9]) *en wees de bepaling indachtig* : zóo mag hier vertaald worden naar den Latijnschen tekst : *et memento finis*. Naar den Griekschen tekst luidt het op deze plaats : *wees den eed* (ὁρκισμοῦ) *indachtig*, de belofte onder eed gedaan, dat Gij ons uit de handen onzer vijanden zoudt verlossen. Voor ὁρκισμοῦ heeft de Latijnsche vertaler waarschijnlijk ὁρισμοῦ, *finitio*, *definitio*, gelezen, en den zin van dat woord door *finis* uitgedrukt.

[10]) *Azarias en zijne* twee *gezellen*, namelijk Ananias en Misaël. Deze drie en Daniël behoorden tot het getal dier aanzienlijke jongelingen, die uit Judéa naar Babylon weggevoerd, aldaar bestemd werden om, na genoten onderricht, dienst te doen in het koninklijk paleis. Zie Dan. I : 3, volgg.

[11]) *in den vuuroven nedergedaald*. Na-

uit[1], en maakte het binnenste van den oven alsof er een lucht van dauw blies. (De vlam nu verhief zich boven den oven, negen en veertig ellen; en uitslaande verbrandde zij van de Chaldeërs, die zij bij den oven vond, 's konings dienaars, die hem stookten.[2]) En het vuur roerde hen volstrekt niet aan[3], en schaadde hen niet, noch veroorzaakte hun eenig ongemak. Alsdan hieven deze drie als uit éénen mond een lofzang aan en verheerlijkten en loofden God in den vuuroven, zeggende :

Wees gezegend[4], o Heer, God onzer vaderen; en geprezen en verheerlijkt in eeuwigheid[5] !

En gezegend zij uw heerlijke, heilige naam; en geprezen en verheerlijkt in eeuwigheid!

Wees gezegend in uwen heiligen, heerlijken tempel[6]; en geprezen en verheerlijkt in eeuwigheid !

Wees gezegend op den heiligen troon van uw Koninkrijk[7]; en geprezen en verheerlijkt in eeuwigheid!

Wees gezegend om den schepter uwer godheid[8]; en geprezen en verheerlijkt in eeuwigheid !

---

buchodonosor, de koning van Babylon, had een groot gouden afgodsbeeld opgericht, en bevolen, dat allen, zonder uitzondering, het zouden aanbidden. Azarias nu en zijne twee gezellen weigerden aan dit bevel te voldoen, en werden daarom tot straf van hunne ongehoorzaamheid levend in een gloeienden oven geworpen. Maar met hen was, tot hunne bescherming, de Engel des Heeren in den vuuroven nedergedaald.

Naar het gevoelen van de HH. Justinus, Ireneüs en andere oudvaders, was deze Engel *de Engel des Verbonds*. Zie onzen *Commentarius in Acta Apostolorum* (ad Cap. VII : 35-39). Waarom in deze geschiedenis geene melding gemaakt wordt van Daniël, blijkt niet.

[1]) *en hij*, die Engel Gods, *dreef de vlam des vuurs den oven uit* : hij dreef den gloed des vuurs naar buiten, en maakte dat er in den oven eene verkwikkelijke koelte kwam.

[2]) *De vlam nu — die hem stookten*. Men leze dit als eene tusschenrede, waarin gezegd wordt, hoe hevig men den vuuroven stookte : de stokers van den oven werden door den gloed des vuurs verstikt.

[3]) *En het vuur roerde hen volstrekt niet aan*, enz. De vlam des vuurs was naar buiten gedreven, en het vuur zelf was hier van zijne natuurlijke kracht beroofd geworden, zoodat het hun geen letsel deed, noch eenig ongemak veroorzaakte.

[4]) *gezegend*. In dezen lofzang heeft *zegenen* de beteekenis van eeren, roemen, loven, prijzen.

[5]) *en geprezen en verheerlijkt in eeuwigheid*. Dit is hier als het *refrein* in dezen lofzang.

[6]) *in uwen heiligen, heerlijken tempel*, d. i. in den hemel.

[7]) *den troon van uw Koninkrijk*, den troon uwer heerschappij over de gansche wereld. Vgl. Psalm CXLIV : 11.

[8]) *om den schepter uwer godheid*, om uwe goddelijke opperheerschappij.

Wees gezegend gij, die op Cherubijnen gezeten, de afgronden aanschouwt; en geprezen en verheerlijkt in eeuwigheid!

Wees gezegend gij, die wandelt op de vleugelen der winden en op de golven der zee; en geprezen en verheerlijkt in eeuwigheid!

Dat alle uwe Engelen en Heiligen u prijzen! en dat zij u loven en verheerlijken in eeuwigheid!

Eere zij den Vader en den Zoon en den Heiligen Geest; en den geprezene en verheerlijkte in eeuwigheid!

Wees gezegend, o Heer, God onzer vaderen; en geprezen en verheerlijkt in eeuwigheid!

Zesde les uit den eersten brief van den H. Apostel Paulus aan de Thessalonikers; V : 14—23.

Broeders! wij bidden u, berispt de ongeregelden[1], beurt de kleinmoedigen op, trekt u de zwakken aan, weest lankmoedig jegens allen. Ziet toe, dat niet iemand[2] een ander kwaad voor kwaad vergelde, maar tracht altijd het goede te doen jegens elkander, en jegens allen. Verblijdt u te allen tijde[3]. Bidt zonder ophouden. Dankt in alles[4]; want dit is Gods wil in Christus Jezus over u allen. Bluscht den Geest niet uit[5].

---

[1]) *berispt de ongeregelden.* De Apostel bedoelt dezulken, die in plaats van te arbeiden of hunne zaken te verrichten, zich aan den lediggang overgaven en een *ongeregeld* leven leidden, anderen tot last. Vgl. 1 Thess. IV : 11 en 2 Thess. III : 6, 11.

[2]) *Ziet toe, dat niet iemand,* enz. Zij moesten zich voor alle wraakneming wachten, en *trachten,* zich beijveren, om *altijd,* bij elke gelegenheid, *het goede,* datgene wat in gegeven omstandigheden het zedelijk goede was, *te doen jegens elkander,* jegens hunne mede-Christenen, *en jegens allen,* jegens al hunne medemenschen, zonder onderscheid. Vgl. Rom. XII : 17, volgg.

[3]) *Verblijdt u te allen tijde,* in lief en leed, met onderwerping aan Gods heiligen wil, in de overtuiging, dat *hun, die God liefhebben, alles medewerkt ten goede.* Rom. VIII : 28.

[4]) *Bidt zouder ophouden,* gedurig uw hart tot God verheffende, en *dankt* hem ook *in alles,* in lief en leed, in voor- en tegenspoed; *want dit,* dat gij zonder ophouden bidden en God voor alles dankbaar wezen zult, *is Gods wil over u allen* (*allen* staat niet in het Grieksch) *in Christus Jezus,* in en door wien God ons dezen zijnen wil heeft bekend gemaakt.

[5]) *Bluscht den Geest niet uit.* De *Geest* is hier metonymisch gezegd om de charismen of buitengewone gaven van den Heiligen Geest te beteekenen. Zie op 1 Cor. XXII : 1, volgg. Aangaande dien *Geest,* hier onder het beeld van een vuur of eene

Veracht geene prophetiën[1], maar beproeft alles; behoudt wat goed is.
Onthoudt u van allen kwaden schijn[2].
De God des vredes zelf nu[3] heilige u geheel en al, opdat heel uw geest en ziel en lichaam onberispelijk bewaard worde bij de komst van onzen Heere Jezus Christus.

---

vlam gedacht, wordt hun bevolen, dat zij hem niet zullen *uitblusschen* of uitdooven, d. i. het gebruik maken der *charismen* niet belemmeren.

[1]) *Veracht geene prophetiën.* De Apostel vond het noodig hier in 't bijzonder te gewagen van *de prophetiën*, d. i. redenen of toespraken, gehouden door dezulken, die de gave der prophetie of in der daad ontvangen hadden, of voorgaven te bezitten.

In de gave *der prophetie* verkreeg de begaafde, door eene bijzondere ingeving van den Heiligen Geest, eenige openbaring, de kennis van iets verborgens, hetzij dit nog toekomend ware, hetzij tegenwoordig; hetzij reeds verleden; of hij verklaarde den zin van eene of andere prophetische Schrift; of hij sprak een gebed tot God uit, hem door den Heiligen Geest ingegeven, of een lofzang, of eene dankzegging; of wel hij hield eene rede tot stichting, vermaning, of vertroosting der gemeente.

Het schijnt, dat men in Thessalonica zoodanige prophetische redenen of toespraken, als hier bedoeld worden, misschien om eenige misbruiken, zeer weinig achtte. Daarom vermaant de Apostel hen, om de prophetiën niet te *verachten*. Het is echter geenszins zijne meening, dat zij alles wat zich als prophetische rede voordoet, terstond maar als zoodanig zullen aannemen; integendeel, hij wil dat zij *alles* wat als prophetische rede wordt voorgedragen en niet alreeds van elders als beproefde waarheid erkend is, zullen *beproeven*, of het namelijk inderdaad van den Geest Gods kome, of wel van 's menschen geest, of van den boozen geest; en *wat goed is*, wat op de proef als goed bevonden is, zullen *behouden* en er hun voordeel mede doen. Tot de *charismen* of buitengewone gaven des Heiligen Geestes behoorde ook de gave der *onderscheiding* of beoordeeling *van geesten*, waarvan de Apostel elders (1 Cor. XII : 10) gewaagt. Hij zal dan ook hier gewild hebben, wat hij den Corinthiërs beval (1 Cor. XIV : 29), dat namelijk zij, wien de gave der *onderscheiding van geesten* verleend was, datgene wat als prophetische rede zich voordeed, zouden beoordeelen of *beproeven*.

[2]) *Onthoudt u van allen kwaden schijn*, van allen schijn des kwaads, om niet soms door uw gedrag eenige ergernis te geven aan de ongeloovigen onder uwe medeburgers, waardoor gij hen afkeerig zoudt kunnen maken van het Evangelie. Doch naar het Grieksch vertaalden wij liever: *Onthoudt u van*, wacht u voor, *alle soort van kwaad*.

[3]) *De God des vredes zelf nu*, de bron, de gever van alle heil en zegen; want *vrede* schijnt hier wel, naar Hebreeuwsch spraakgebruik, gezegd te zijn om heil en zegen te beteekenen, gelijk ook elders nog. Zie Rom. II : 10. — De Apostel eindigt met een gebed tot God voor de Christenen van Thessalonica; hij bidt, dat God hen *heilige geheel en al*, hunne gansche persoonlijkheid, *opdat* zij naar *geest en ziel en lichaam onberispelijk*, zonder schuld van grove zonde, *bewaard* en als zoodanig bevonden *mogen worden bij de komst*, de wederkomst (1 Thess. III : 13), *van onzen Heere Jezus Christus*.

De éene menschelijke ziel wordt hier, gelet op hare verschillende krachten of

Evangelie volgens den H. Mattheüs; XVII : 1—9.

(Gelijk morgen, op den tweeden Zondag van de Vaste).

TWEEDE ZONDAG VAN DE VASTE.

Les uit den eersten brief van den H. Apostel Paulus aan de Thessalonikers; IV : 1—7.

Broeders! wij bidden en vermanen u in den Heere Jezus[1], dat, gelijk gij van ons ontvangen hebt, hoe gij moet wandelen en Gode behagen, dat gij zóo ook wandelt[2], dat gij *daarin* nog meer overvloedig wordt. Gij weet immers, welke bevelen ik u door den Heere Jezus gegeven heb[3]. Want dit is Gods wil, uwe heiliging[4]; dat gij u onthoudt van

---

vermogens, *geest* en *ziel* genaamd, en de Apostel leert hier *niet*, dat de mensch uit *drie* in wezenheid verschillende deelen bestaat, de zoogenaamde *trichotomie*.

[1]) *wij bidden en vermanen u in den Heere Jezus*, in onze hoedanigheid van Apostel en dienaar van Jezus Christus.

[2]) *hoe gij moet wandelen*, uwen Christelijken levenswandel inrichten, *en Gode*, om aan God, te *behagen*, *dat gij zóo ook wandelt*, enz. De Vulgaat vorderde deze vertaling; maar in plaats van *sic et ambulatis*, wat zij hier leest, hebben oude Handschriften van die Latijnsche overzetting hier : *sicut et ambulatis*, eene lezing, welke ook in zeer vele der oudste Griekssche Handschriften gevonden wordt. Naar die lezing zouden wij hier aldus vertalen : ... *dat, gelijk gij van ons ontvangen hebt, hoe gij moet wandelen en Gode behagen, zoo als gij ook* werkelijk *wandelt, dat gij* daarin *nog meer overvloedig wordt*, dat gij u bevlijtigt om in dat Gode behagelijk wandelen steeds meer en meer toe te nemen. De zin is dan duidelijk deze : de Apostel prijst over 't algemeen hunnen Christelijken wandel, maar hij wil hen tevens doen gevoelen, dat er toch nog ondeugd onder hen bleef uit te roeien.

[3]) *Gij weet immers, welke bevelen*, welke voorschriften, uw zedelijk gedrag betreffende, *ik u gegeven heb door den Heere Jezus*, niet uit mij zelven sprekende, maar op gezag van den Heere Jezus, zoodat deze bevelen u als *door den Heere Jezus* zelven gegeven zijn. — Het gezegde in dit vers dient tot bevestiging van het voorafgaande (vs. 1) : *gij van ons ontvangen hebt*. Het is een beroep op hun eigen bewustzijn van de zaak.

[4]) *Want dit is Gods wil*, te weten *uwe heiliging*, enz. Eene nadere bepaling van : *welke bevelen ik u door den Heere Jezus gegeven heb*. De zin is : de voorschriften die ik u gegeven heb komen daarop neêr, dat gij u zult *heiligen*. — Door die *heiliging*, als blijkt uit hetgeen aanstonds volgt, wordt hier in 't bijzonder de beoefening van de deugd der kuischheid beteekend, waartoe *eerst* in negatieven vorm vermaand wordt : *dat gij u onthoudt van ontucht*, d. i. van alle gemeenschap met eene vrouw buiten het huwelijk; en *vervolgens* in positieven : *dat een iegelijk uwer wete*

ontucht; dat een iegelijk uwer wete zijn eigen vat te bezitten in heiligheid en eer, niet in drift der begeerlijkheid, evenals de Heidenen, die God niet kennen; en dat niemand overschrijde en zijnen broeder in de zaak bedriege[1]; want de Heer is een wreker over dit alles[2], gelijk wij het u vooruit[3] gezegd en betuigd hebben. Want God heeft ons niet geroepen[4] tot onreinheid, maar tot heiliging in Christus Jezus onzen Heer.

Evangelie volgens den H. Mattheüs; XVII : 1—9.

In dien tijde nam Jezus met zich Petrus, en Jacobus, en diens broeder Joannes, en geleidde hen afzonderlijk[5] op een hoogen berg[6]. En hij werd voor hen[7] van gedaante veranderd[8], en zijn aangezicht schitterde als de zon, en zijne kleederen werden wit als sneeuw. En zie, aan hen

---

zijn eigen vat, zijn eigen lichaam, *te bezitten,* te gebruiken, *in heiligheid en eer,* in kuischheid en eerbaarheid, *niet in drift der begeerlijkheid,* zoodat hij zich, om zijne zinnelijke lusten op te volgen, tot ongeoorloofde handelingen late verleiden, *evenals de Heidenen* doen, *die God niet kennen* (uit strafbare onwetendheid), en derhalve God niet vreezende, zich aan allerlei ontuchtigheid schuldig maken.

[1]) *en dat niemand overschrijde en zijnen broeder in de zaak bedriege.* De H. Hieronymus en anderen zijn van gevoelen, dat de Apostel hier van *overspel* of echtbreuk heeft willen spreken; wij houden liever met den H. Thomas (ad h. l.), dat hij de *hebzucht* bedoeld heeft, en verklaren diensvolgens : *dat niemand overschrijde,* de grenzen der rechtvaardigheid te buiten ga, *en zijnen broeder in de zaak,* in eenige zaak, die hij met hem heeft, *bedriege.* — Ontucht en hebzucht waren twee voorname hoofdzonden onder de Heidenen. Vgl. Ephes. V : 3; Coloss. III : 5.

[2]) *want de Heer is een wreker over dit alles,* over alle deze zonden (vs. 3-6).

[3]) *vooruit,* vóórdat de Heer als wreker komt.

[4]) *Want God heeft ons niet geroepen,* enz. De grond voor zijne dreigrede : *de Heer is een wreker over dit alles* (vs. 6) : wij zijn niet aan de genade van het Christendom deelachtig geworden, opdat wij *onrein,* hetzij door ontucht, hetzij door onrechtvaardigheid, maar opdat wij *heilig,* zedelijk rein, zouden wezen.

[5]) niet in gezelschap van de overige Apostelen.

[6]) Dat de berg Thabor hier bedoeld is, gelijk velen van meening zijn, kan niet voor zeker gezegd worden.

[7]) d. i. voor hunne oogen, in hunne tegenwoordigheid. Uit Lucas (Hoofdstuk IX : 28, 29) leeren wij, dat Jezus op dien berg was gegaan *om te bidden,* en dat die verheerlijking, waarvan nu gesproken wordt, plaats greep *onder zijn gebed.*

[8]) *van gedaante* werd Jezus veranderd. Versta dit niet zoo, alsof hij door die verandering geene *menschelijke* gedaante meer vertoonde. Waarin die uiterlijke verandering bestond, zegt de Evangelist in de hier volgende beschrijving : *zijn aangezicht schitterde als de zon, en zijne kleederen werden wit als sneeuw,* of, naar de meeste Grieksche Handschriften, *als het licht.*

vertoonden zich Mozes en Elias, met hem sprekende[1]. Petrus nu nam het woord op en zeide tot Jezus : Heere! wij zijn hier goed[2]! Laat ons hier, als gij wilt, drie tenten maken, voor u éene, voor Mozes éene, en éene voor Elias[3]. Terwijl hij nog sprak, zie, zoo overschaduwde hen[4] eene lichte wolk[5]; en zie, eene stem uit de wolk zeide : Deze is mijn welbeminde Zoon, in wien ik mijn welbehagen heb gesteld: hoort naar hem[6]! En de leerlingen, dit hoorende, vielen op hun aangezicht en waren zeer bevreesd. En Jezus trad toe en raakte hen aan; en hij zeide tot hen : Staat op, en vreest niet! En hunne oogen opslaande, zagen zij niemand dan Jezus alleen[7]. En toen zij van den berg afgingen, gebood Jezus hun, zeggende : Zegt aan niemand dit gezicht, totdat de Zoon des menschen van de dooden is opgestaan[8].

---

[1]) Uit het verhaal in het Evangelie van Lucas (IX : 31) leeren wij, dat zij spraken over zijn lijden en dood.

[2]) Men legge bij het lezen dezer woorden den klemtoon alleen op *goed*. Meer naar de letter ware hier de vertaling : *goed is ons hier zijn;* want *nos hic esse* is subject, en *bonum* praedicaat; maar *goed is ons hier zijn* is eene zeer gezochte uitdrukking, en die, behalve dat, toch niet duidelijk te kennen geeft wat hier gezegd wordt. De gewone vertaling : *het is ons goed hier te zijn*, is slechts schijnbaar nauwkeurig; want er staat niet *nobis* in den tekst, maar *nos*.

[3]) Uit Lucas (IX : 33) zien wij, dat Petrus tot Jezus zeide : *Wij zijn hier goed! Laat ons*, enz., toen hij bemerkte, dat Mozes en Elias van Jezus gingen scheiden. Petrus was buiten zich zelven, en, gelijk Lucas (IX : 33) en Marcus (XI : 5) hier aanmerken : *hij wist niet niet wat hij zeide*, toen hij tot Jezus sprak : *Laat ons hier drie tenten maken*, enz. Hij kreeg ook geen antwoord. Petrus zeide dit, als zoo even reeds gezegd is, toen hij bemerkte, dat Mozes en Elias van Jezus gingen scheiden : hij had hen gaarne aldaar gehouden, en stelde daarom voor, tenten voor hen op dien berg op te slaan, ten einde hen aldaar te huisvesten. — Volgens het Grieksch zou hier moeten vertaald worden : *hij wist niet wat hij spreken zou*.

[4]) *hen*, t. w. Jezus, Mozes en Elias, niet ook de drie Apostelen; deze hooren de stem *uit* die wolk komende.

[5]) eene licht-wolk, eene lichtgevende wolk : het teeken der goddelijke tegenwoordigheid. Vgl. Exod. XVI : 10; XL : 32-36; Num. XI : 25.

[6]) Even als bij gelegenheid van zijnen doop in de Jordaan (Matth. III : 17), wordt Jezus hier verklaard te zijn de eeuwige Zoon des eeuwigen Vaders, en de beloofde Messias. De woorden, tot deze verklaring gebezigd, zijn, om zoo te zeggen, een weêrklank der Godspraken door Isaïas (XLII : 1) en Mozes (Deuteron. XVIII : 15) geboekt.

[7]) Terwijl zij verschrikt ter aarde lagen, waren Mozes en Elias verdwenen, ook die lichtwolk; en Jezus vertoonde zich wederom aan hen in zijne gewone gedaante. Men vergelijke hier Lucas IX : 28—36, waar de geschiedenis van Jezus gedaanteverandering eenigszins omstandiger verhaald wordt. Zie ook 2 Pet. I : 16-18.

[8]) Eerst na Jezus' verrijzenis mochten

MAANDAG IN DE TWEEDE WEEK VAN DE VASTE.

Les uit den Propheet Daniël; IX : 15—20.

In die dagen bad Daniël den Heer, zeggende : O Heer[1], onze God! die uw volk uit Egyptenland hebt uitgevoerd met eene sterke hand[2], en u zelven een naam hebt gemaakt, die nog is op den huidigen dag[3] : Wij hebben gezondigd, ongerechtigheid gedaan, o Heer, tegen alle uwe gerechtigheid[4]. Laat toch, bid ik u, uw toorn en uwe gramschap zich afkeeren van uwe stad Jeruzalem en van uwen heiligen berg[5]! Want om onze zonden en om de ongerechtigheden onzer vaderen, is Jeruzalem en uw volk tot een smaad geworden[6] voor allen, die rondom ons zijn. Zoo dan, onze God! verhoor de bede van uwen dienaar en zijne smeekingen, en zie om uwes zelfs wil[7] genadig neder[8] op uw heiligdom, dat

---

zij van zijne verheerlijking op den berg gewagen.

[1]) *zeggende : o Heer*, enz. Dit is het laatste gedeelte van het gebed in den tijd der Babylonische ballingschap door Daniël tot God gericht om de verlossing van zijn volk.

[2]) *met eene sterke hand*, door uwen machtigen arm, door wonderwerken en teekenen. In gevoel van dankbaarheid herdenkt de Propheet Gods goedheid en macht, aan Israël bewezen in zijne verlossing uit de slavernij van Egypte.

[3]) *een naam*, door uwe schitterende daden een grooten naam en roem hebt verworven, *die nog is op den huidigen dag*, een roem die nog niet is uitgewischt, die bestendig voortduurt. Vgl. Jerem. XXXII : 20, volgg.

[4]) *tegen alle uwe gerechtigheid.* Deze vertaling, door onze Vulgaat gevorderd (*in omnem justitiam tuam*), levert, dunkt ons, geen helderen zin op. Naar eene andere Hebreeuwsche lezing dan die, welke in de Vulgaat schijnt gevolgd te zijn, luidt het hier aldus : . . . *wij hebben ongerechtigheid gedaan. O Heer! naar alle uwe barmhartigheden, laat toch uw toorn en uwe gramschap zich afkeeren van uwe stad Jeruzalem en uwen van heiligen berg!* Het Hebreeuwsche woord, hier in de Vulgaat door *justitia* overgezet, wordt ook gebezigd om Gods barmhartigheden te beteekenen, bijv. 1 Cor. XII : 7, waar het door *misericordiae* vertolkt is.

[5]) *uwen heiligen berg*, den Sion, den heuvel, waarop de tempel gebouwd was.

[6]) *tot een smaad geworden*, tot een voorwerp van hoon en smaad voor de volkeren, die ons omringen.

[7]) *om uwes zelfs wil* : niet omdat wij deze weldaad verdiend hebben, maar tot uwe meerdere eer en glorie, den Heidenen toonende, dat gij uwe stad en volk kunt redden.

[8]) *Zie .... genadig neder.* Naar het Hebreeuwsch : *doe uw aangezicht lichten* over uw heiligdom, uwe stad en tempel. Deze Hebreeuwsche zegswijze werd elders in onze Latijnsche overzetting behouden; bijv. Ps. CXVIII : 135 : *Faciem tuam illumina super servum tuum.*

verwoest is. Neig, o mijn God, uw oor en hoor! open uw oog en aanzie onze verwoesting[1] en de stad die naar uwen naam genoemd is[2]! want niet om wille onzer gerechtigheden leggen wij onze gebeden voor u neder[3], maar om wille uwer groote erbarmingen. Verhoor, o Heer! vergeef, o Heer! merk op en doe het, vertraag niet[4] om uwes zelfs wil[5], o mijn God! want uwe stad en uw volk zijn naar uwen naam genoemd, o Heer, onze God!

Evangelie volgens den H. Joannes; VIII : 21—29.

In dien tijde zeide Jezus tot de scharen der Joden : Ik ga heen, en gij zult mij zoeken, en in uwe zonde[6] zult gij sterven. Waar ik heen ga, kunt gij niet komen. De Joden zeiden dan : Zou hij zich zelven willen dooden, daar hij gezegd heeft : Waar ik heen ga, kunt gij niet komen[7]? En hij zeide tot hen[8] : Gij zijt van beneden, ik ben van boven. Gij zijt

---

[1]) *onze verwoesting.* Naar het Hebreeuwsch : *onze verwoestingen*, de verwoestingen in ons vaderland aangericht.

[2]) *en de stad* (Jeruzalem), *die naar uwen naam genoemd is*, d. i. die uwen naam draagt, die *de stad Gods* genoemd wordt, bijv. Psalm XLVII : 2, 9. Geheel tegen den zin is hier de vertaling : *over welke uw naam is ingeroepen.* Men vergelijke Isaïas IV : 1.

[3]) *leggen wij onze gebeden*, als smeekschriften, *voor u* nedergeknield *neder.* Wij wachten de verhooring van ons gebed niet af dan alleen van uwe groote barmhartigheid.

[4]) *merk op*, let toch op ons gebed, *en doe het* waarom wij bidden, *vertraag niet*, stel uwe hulp niet uit.

[5]) *om uwes zelfs wil*, enz. Zie boven noot 7 op bladz. 42.

[6]) *in uwe zonde.* Het woord *zonde* is hier *collectief* gebezigd, als blijkt uit vs. 24, waar in het Meervoud gezegd wordt : *in uwe zonden.* Zij zouden daarom in hunne zonden uit deze wereld scheiden, omdat zij weigerden in hem te gelooven (vs. 24), en derhalve het middel niet wilden bezigen, 't welk God hun aanbood om van hunne zonden bevrijd te worden. Zie tot verdere opheldering van dit vers onze aanteekening op Joan. VII : 34.

[7]) *Zou hij zich zelven willen dooden?* Deze woorden zijn niet tot Jezus gericht, als blijkt uit den vorm der rede; maar zij zeiden dit spottend onder elkander, omdat Jezus gezegd had : *Waar ik heenga*, enz. Naar den Griekschen tekst heet het hier : *zou hij zich zelven willen dooden, daar hij zegt : Waar ik heenga*, enz. De Joden plaatsten den zelfmoordenaar in het duisterste gedeelte der Gehenna (Flav. Joseph. B. J. III : 8, 5); en daarheen wilden zij voorzeker hem niet volgen.

[8]) *En hij zeide tot hen.* De Zaligmaker slaat geen acht op hunne boosaardige bespotting, maar voortgaande met spreken, geeft hij hun de reden op van zijn laatst gezegde : *waar ik heenga kunt gij niet komen;* en die reden is uitgedrukt in deze zijne woorden : *Gij zijt van beneden, ik ben van boven*, waarmede de God-mensch dit te kennen geeft : Gij zijt van aard-

van deze wereld, ik ben niet van deze wereld[1]. Ik heb u diensvolgens gezegd[2], dat gij sterven zult in uwe zonden; want indien gij niet geloofd dat ik *het* ben, zult gij in uwe zonde sterven. Zij zeiden dan tot hem: Wie zijt gij[3]? Jezus zeide tot hen: Volstrektelijk wat ik u ook zeg *dat ik ben*[4]. Veel heb ik u van te zeggen en te oordeelen; maar die mij

---

schen, van menschelijken oorsprong; ik ben van hemelsche, van goddelijke afkomst; om mijne goddelijke natuur vaar ik op ten hemel, als tot mijne eigene woonstede: gij, omdat gij menschen zijt, kunt daar niet komen. — Wat de Zaligmaker hier thans en vroeger (Hoofdst. VII : 34) nog eens gezegd had tot de Joden, *waar ik heenga, kunt gij niet komen*, dat zeide hij daarna ook tot zijne leerlingen (Hoofdst. XIII : 33) : *Kinderkens! nog een weinig ben ik bij u. En gelijk ik tot de Joden zeide* (VII : 34, VIII : 22) : *waar ik heenga, kunt gij niet komen, — zoo zeg ik het thans tot u.*

[1]) *Gij zijt van deze wereld, ik ben niet van deze wereld.* Deze woorden kunnen niet aangezien worden als eene soort van herhaling der gedachte in de onmiddellijk voorafgaande woorden vervat. Indien de Zaligmaker die gedachte nog eens had willen uitdrukken, zou hij gezegd hebben : *gij zijt van de aarde, ik ben van den hemel,* of iets dergelijks. Hij gaf hun dan door die woorden te kennen, *hoedanige* menschen zij waren : dat zij door hunne gevoelens, neigingen en daden behoorden tot deze wereld, de wereld der boozen (*gij zijt van deze wereld*); hij daarentegen was niet van deze wereld (*ik ben niet van deze wereld*); en daarom hadden zij een afkeer van hem en vervolgden zij hem. In de bedorvenheid van hun hart lag de oorzaak van hun halsstarrig ongeloof. Eene schoone verklaring van hetgene Jezus hier zeide is ons gegeven in eene opwekkende aanspraak tot zijne leerlingen (Joan. XV : 18, 19) : *Indien de wereld u haat, weet dat zij mij eer dan u heeft gehaat. Indien gij van de wereld waart, de wereld zou het hare beminnen; doch omdat gij van de wereld niet zijt, maar ik u van de wereld heb uitverkoren, daarom haat u de wereld.*

[2]) *Ik heb u diensvolgens*, d. i. omdat gij van deze wereld zijt, *gezegd* (in vs. 21), *dat gij zult sterven in uwe zonden; want indien gij niet gelooft dat ik* het *ben*, indien gij niet erkent, dat ik de beloofde Messias ben en in mij gelooft, iets waartegen uw wereldsche zin en uwe bedorvenheid zich verzetten, *zult gij* voorzeker *in uwe zonde sterven*. Zie hier voorts noot 6 op bl. 43.

[3]) *Zij zeiden dan tot hem : Wie zijt gij?* Dat de uitdrukking der Vulgaat : *ego sum*, in het Grieksch : *egó eimi*, in zekere omstandigheden gebezigd, zooveel beteekent als : *ik ben de Christus, de beloofde Messias*, dit blijkt uit Marcus XIII : 6 vergeleken met Mattheüs XXIV : 3; en opdat die uitdrukking deze beteekenis hebbe, wordt niet vereischt, dat de naam *Christus* of *Messias* in het voorafgaande alreeds zij uitgedrukt, als blijkt uit Marcus XIII : 6, Luc. XXI : 8, Joan. XIII : 19 en Hand. XIII : 25 vergeleken met Joan. I : 20. Wij hebben het *ego sum* van de Vulgaat overgezet : *ik ben het*, omdat het Nederduitsch taaleigen hier de aanvulling vorderde van het praedicaat *het*. Voor dit *ego sum*, in het Grieksch : *egó eimi*, zal Jezus in zijne landtaal gezegd hebben : *ana hoe*. Doch dit *ana hoe* kon door kwaadwilligen, die niet wilden letten op de omstandigheden, waarin het uitgesproken werd, ook gehouden worden voor een onvolmaakt gezegde, waardoor iemand te kennen gaf dat *hij was*, zonder er bij te voegen *wie* hij was. Dit was hier het geval met de Joden van vs. 22, en van daar hunne vraag : Wie *zijt gij*, ofschoon zij zeer goed begrepen hadden, wat Jezus door zijn *ana hoe* had willen betuigen.

[4]) Ik ben *volstrektelijk wat ik u ook zeg*

gezonden heeft, is waarachtig; en ik, wat ik van hem gehoord heb, dat spreek ik in de wereld[1]. En zij verstonden niet, dat hij God zijnen Vader noemde[2]. Jezus zeide dan tot hen[3] : Wanneer gij den Zoon des menschen[4] verhoogd zult hebben[5], dan zult gij verstaan, dat ik het ben[6],

dat ik ben. De Zaligmaker antwoordt hun zóo, om hen te doen gevoelen, dat hunne vraag, *wie zijt gij*, voortkwam uit kwaadwilligheid, dewijl zij zeer goed verstaan hadden wat hij meende, toen hij tot hen zeide (vs. 24) : *Indien gij niet gelooft, dat ik het ben*, enz. Wij hebben over deze zeer moeielijke Schriftuurplaats breeder gesproken in onze *Dissertatio theologica* (Lovanii, 1845, pag. 52-54), en wederom in onze *Grondregels*, Leuven, 1858, bladz. 70-75). Wij doen hier alleen nog maar opmerken, dat Joannes de Grieksche uitdrukking *tén archén* nergens bezigt in den zin van *a principio*, en dat de Joden niet vroegen *a quo tempore* of *quam dudum es tu*, maar quis *es tu*.

[1]) De zin is : Veel heb ik van u tot uwe berisping te zeggen en in u te veroordeelen, maar hierover wil ik thans zwijgen; evenwel tot bestraffing van uw ongeloof zij dit u gezegd : Die mij gezonden heeft is waarachtig, zijn woord is waarheid; en wat ik in de wereld (naar het Grieksch : *tot de wereld*) spreke, heb ik van hem gehoord. Wie derhalve mij niet wil gelooven, weigert geloof aan God! — Als de Zoon Gods, God van God, zegt de God-mensch : *wat ik gehoord heb;* en als de mensch Christus Jezus zegt hij : *dat spreek in de wereld.*

[2]) Zóo *moet* de Vulgaat hier overgezet worden. Men mag niet vertalen : ... *dat hij van God zijnen Vader sprak;* want de Vulgaat leest niet : *quia Deum Patrem ejus dicebat*, noch : *quia Patrem ejus Deum dicebat*, maar : *quia Patrem ejus dicebat Deum.* Naar den Griekschen tekst luidt het hier : ... *dat hij hun van den Vader sprak*, wat in het Latijn der Vulgaat zou luiden : *quia Patrem eis dicebat;* en het ontbreekt niet geheel aan Handschriften van de Vulgaat, waarin juist zóo gelezen wordt. Zie Lucas van Brugge in zijn geschrift : *Notationes in Sacra Biblia, quibus variantia discrepantibus exemplaribus loca summo studio discutiuntur* (ad h. l.). Wat den zin aangaat der Grieksche lezing op deze plaats, het is eene tusschenrede van den Evangelist, die aanteekent, hoe deze Joden (vs. 21) niet verstonden, dat Jezus met te zeggen (vs. 26), *die mij gezonden heeft*, zijnen hemelschen Vader bedoelde.

[3]) *Jezus zeide dan tot hen*, voortgaande met zijne rede en tegelijk hun te verstaan gevende, dat hij met te zeggen : *die mij gezonden heeft*, zijnen hemelschen Vader bedoelde.

[4]) *den Zoon des menschen*. De Zaligmaker bedoelt zich zelven, en de uitdrukking is gekozen om aan te duiden, voor wien hij moest gehouden worden. Zie voorts onze aanteekening op Matth. XVI : 13.

[5]) *verhoogd zult hebben*. Daarmede duidt Jezus zijnen kruisdood aan. In de taal, waarvan hij zich bediende, werd hetzelfde woord, dat *verhoogen, verheffen, op iets heffen*, beteekent, ook gebezigd van het ophangen eens misdadigers aan een staanden paal, waaraan hij met nagelen werd vastgehecht. Zie 1 Esdr. VI : 11.

[6]) *dan zult gij verstaan, dat ik het ben*, enz. De Zaligmaker bedoelt hier de verbazende natuurverschijnselen, die bij zijn sterven aan het kruishout zouden plaats grijpen (Luc. XXIII : 44-48); voorts zijne verrijzenis ten derden dage, zijne hemelvaart, de zending van den Heiligen Geest, en de wonderwerken verricht door zijne Apostelen. Hieruit, zegt Jezus, *zult gij dan verstaan*, zult gij dan wel moeten erkennen, *dat* ik *het ben*, dat ik waarlijk de beloofde Messias ben, *en dat ik uit mij zelven niets doe, maar zóó spreek, gelijk de Vader mij geleerd heeft*, d. i. dat ik de

en dat ik uit mij zelven niets doe, maar datgene spreke, wat de Vader mij geleerd heeft. En die mij gezonden heeft, is met mij; en hij heeft mij niet alleen gelaten, omdat ik altijd doe wat hem behagelijk is[4].

DINSDAG IN DE TWEEDE WEEK VAN DE VASTE.

Les uit het derde boek der Koningen; XVII : 8—16.

In die dagen geschiedde het woord des Heeren tot Elias, den Thesbieter[2], als volgt : Sta op en ga naar Sarephta der Sidoniërs[3], en neem daar uw verblijf; want ik heb aldaar eene weduwvrouw geboden u te spijzigen[4]. Hij stond op en ging naar Sarephta. En toen hij bij de poorte der stad was gekomen, vertoonde zich aan hem eene weduwvrouw, bezig met hout te rapen. En hij riep haar toe en zeide tot haar : Geef mij[5] een weinig water in een pot, dat ik drinke[6]. En toen zij heenging

Zone Gods ben, en dat mijne leer goddelijke leer is. — Men vergelijke hier ook onze aanteekeningen op Joan. V : 19.

[1]) *Die mij gezonden heeft, is met mij,* enz. De God-mensch spreekt hier als mensch. Het gezegde : *hij heeft mij niet alleen gelaten,* is aan te zien als eene verklaring van het voorafgaande : *hij is met mij.* Het *gezonden worden* van Gods eeuwigen Zoon is zijne *menschwording* ter volbrenging van het groote werk der Verlossing. En de daad dezer zending is eene daad des drieëenigen Gods. De zin is : God, die mij gezonden heeft, is met mij en heeft mij nooit alleen gelaten, maar staat mij altijd bij met zijne almacht, omdat ik altijd doe wat hem behaagt.

[2]) *den Thesbieter.* De Propheet Elias was afkomstig uit Thesbi, eene stad in het stamgebied van Nephtali gelegen, volgens den Griekschen tekst van het boek Tobias (Tob. I : 1, 2); van deze stad *Thesbi* werd de Propheet Elias *de Thesbieter* genaamd.

[3]) *Sarephta der Sidoniërs,* naar het Hebreeuwsch : *dat tot Sidon behoort;* en dit zal er bijgevoegd zijn, omdat er meer steden den naam van *Sarephta* droegen. Waarschijnlijk was de hier genoemde stad door de Sidoniërs gesticht; zij lag aan de Middellandsche zee, tusschen Sidon en Tyrus.

[4]) De Heer had niet *werkelijk* tot die weduwvrouw gesproken, maar de zin is : Ik heb het door mijne voorzienigheid zoo besteld, dat gij bij eene weduwe aldaar uw onderhoud vinden zult.

[5]) *Geef mij;* naar het Hebreeuwsch : *haal mij.*

[6]) *Geef mij een weinig water... dat ik drinke.* De Propheet zal, naar het voorbeeld van Eliëzer (Gen. XXIV : 13, volgg.), deze vraag gedaan hebben, om uit het antwoord, dat die vrouw hem geven zou, te vernemen, of zij misschien die weduwe was, van welke de Heer tot hem gesproken had.

om het te halen, riep hij haar achterna, zeggende : Breng mij ook, bid ik u, in uwe hand een beete brood mede! En zij antwoordde : Zoo waar de Heer uw God leeft! ik heb geen brood[1], maar slechts een handvol meel in de kruik[2], en een weinig olie in de flesch! En zie, ik raap nu een paar stukjes hout, en ga naar binnen en het meel bakken voor mij en mijn zoon, opdat wij eten en dan sterven[3]. Elias zeide tot haar : Vrees niet, maar ga en doe gelijk gij gezegd hebt; doch bak voor mij eerst van dat weinige meel een broodje onder de asch, en breng mij dat; voor u en uwen zoon doet gij het daarna. Want zóo spreekt de Heer, de God van Israël : de meelkruik zal niet afnemen, en de olieflesch niet minderen, tot op den dag, dat de Heer regen zal geven op den aardbodem. En zij ging heen, en deed naar het woord van Elias; en *zij aten*, hij, en zij, en haar huisgezin. En van dien dag aan nam de meelkruik niet af, en minderde de olieflesch niet, naar het woord des Heeren, dat hij door Elias gesproken had.

Evangelie volgens den H. Mattheüs; XXIII : 1—12.

In dien tijde sprak Jezus tot de scharen en tot zijne leerlingen, zeggende : Op den stoel van Mozes zijn de Schriftgeleerden en de Pharizeërs gezeten[4]. Alles dan[5], wat zij u zeggen, onderhoudt en doet het; maar doet niet naar hunne werken[6]; want zij zeggen, en doen niet[7] :

---

[1]) *geen brood*, geen gebakken brood.

[2]) Men was gewoon het meel in groote steenen kruiken te bewaren.

[3]) De zin is : als wij dat gegeten hebben, dan moeten wij van honger sterven; want onze laatste voorraad is daarmede opgeteerd. Die hongersnood, dien Elias aan den goddeloozen Achab voorzegd had (3 Con. XVII : 1), en ook kwam (3 Con. XVIII : 1), trof tegelijker tijd ook de Tyriërs en Sidoniërs, omdat dezen uit Judéa hunne granen halen moesten. Zie Hand. XII : 20.

[4]) *Op den stoel van Mozes gezeten zijn* beteekent zooveel als zijne opvolgers zijn. De zin is : De Schriftgeleerden en de Pharizeërs zijn uwe overheid in burgerlijke en godsdienstige zaken.

[5]) Het is eene gevolgtrekking : Omdat zij Mozes vertegenwoordigen, daarom moet gij hun gehoorzamen, en derhalve onderhouden en doen, wat zij u *zeggen*, dat is hier, *bevelen, gebieden*. Het sprak van zelf, dat men hun niet moest gehoorzamen, indien zij iets ongeoorloofds voorschreven; doch aan de mogelijkheid daarvan wordt hier nu niet gedacht.

[6]) Doet naar hunne woorden, maar niet naar hunne werken.

[7]) Wat zij aan anderen voorschrijven en

want zij binden zware en ondragelijke lasten zamen, en leggen ze op de schouderen der menschen[1]; maar zij, zij willen die met hunnen vinger niet verroeren. En alle hunne werken doen zij om van de menschen gezien te worden[2]: breed maken zij hunne gedenk-cedels[3], en groot de kwasten *van hun bovenkleed*[4]. En zij hebben gaarne de eerste plaatsen op de gastmalen, en in de Synagogen het voorgestoelte[5], en op de marktplaats de begroetingen[6], en dat zij Rabbi[7] genoemd worden door de menschen. Doch gijlieden[8], wilt niet, dat men u Rabbi

---

prediken, dat doen zij zelven niet. Dit gezegde wordt nader verklaard in het volgende vers.

[1]) Het gezegde is figuurlijk : zij binden pak op pak bijeen (voegen voorschrift bij voorschrift) tot een zwaren en ondragelijken last, dien zij willen dat anderen zullen torschen; doch het is er zoo ver af, dat zij insgelijks dien last (van voorschriften) op hunne schouders zouden nemen, dat zij integendeel nog geen vinger zullen uitsteken om dien aan te raken en te verroeren. Deze berisping gaat voornamelijk de Schriftgeleerden aan, als genoegzaam blijkt uit Lucas XI : 46.

[2]) Eene andere berisping : Al wat de Schriftgeleerden en Pharizeërs aan vrome werken doen, dat doen zij niet om aan God te behagen en zijne eer te bevorderen; neen, 't geschiedt alles, ten einde van de menschen gezien en geëerd en geroemd te worden. Door een paar voorbeelden wordt vervolgens aangetoond, hoe zij er op uit waren, om de oogen der menschen naar zich te trekken.

[3]) Die zoogenaamde *phylacteriën* of gedenkcedels waren stukjes perkament met eenige Schriftuurplaatsen (Deuteron. II : 13-22; 6 : 4-10; Exod. 13 : 1-16) beschreven, en besloten in een soort van lederen busjes, welke met lederen riemen op het voorhoofd en den linker arm vastgemaakt werden. Zulke gedenkcedels droegen de Joden onder het bidden. De Pharizeërs nu, om de oogen der menschen naar zich te trekken, maakten die lederen busjes buitengewoon breed, en zoo breed, dat zij, aangebonden zijnde, een zeer groot gedeelte van het vlak des voorhoofds bedekten.

[4]) Volgens een uitdrukkelijk bevel van God (Num. XV : 18, 39), moesten de Israëten, uit een godsdienstig oogmerk, aan de hoeken van hun vierkantig bovenkleed een soort van snoeren of kwispels dragen. De Pharizeërs nu onderscheidden zich hier wederom door buitengewoon groote kwispels, ten einde toch niet onopgemerkt voorbijgegaan te worden.

[5]) Deze berisping raakt bijzonderlijk de Pharizeërs. Vgl. Lucas XI : 43. *Het voorgestoelte*, het eergestoelte, de plaatsen op den eersten rang.

[6]) lange en omslachtige begroetingen op openbare plaatsen, waar altijd veel volk te vinden is; begroetingen van dien aard, dat zij de oogen der voorbijgangers trekken naar de persoonen, die zoo statig begroet worden.

[7]) *Rabbi*, een Hebreeuwsch woord, dat zooveel beteekent als : *mijn meester!* Het was een eervolle titel der leeraars van dien tijd. Uit trotschheid waren zij zeer gesteld op dien titel, die hunnen hoogmoed streelde.

[8]) De Zaligmaker richt hier zijne rede in het bijzonder tot zijne leerlingen. Op vs. 8-11 zij hier aangemerkt, dat het gebruik van eertitels niet verboden is door de leer van Jezus : de Apostel Paulus toch noemt zich zelven wel *den vader* der Corinthiërs (1 Cor. IV : 15), en elders *den*

noeme[1]; want één is uw Meester[2], en gij allen zijt broeders. Wilt ook niemand op aarde uwen vader[3] noemen; want één is uw Vader, *hij*, die in den hemel is. Laat u ook niet meesters[4] noemen; want één is uw Meester, de Christus. Wie de grootste is van u, moet uw dienaar wezen[5]. En die zich zelven verheft, zal vernederd worden, en die zich zelven vernedert, zal verheven worden[6].

---

leeraar en *meester* der Heidenen (1 Tim. II : 7; 2 Tim. I : 11). Wat hier verboden wordt, is die dwaze eerzucht, waardoor iemand naar hoogen rang en weidsche titels tracht, om zich trotsch te kunnen verheffen boven zijne medemenschen en, ter voldoening zijner hoovaardige lusten, heerschappij over hen te voeren; want wat hier geleerd wordt, is die ootmoedigheid der broederlijke liefde, waardoor we allen ons beschouwen als kinderen van éénen *Vader*, dienaren van éénen *meester*, leerlingen van éénen *leeraar*, in Christus Jezus, onzen Heer.

[1]) Voor die eerzucht en heerschzucht der Pharizeërs moesten zijne leerlingen zich wachten.

[2]) Staat er niet eerzuchtig op, dat men u noeme: *Meester!* want in den eigenlijken zin komt die titel u niet toe : slechts één is wezenlijk *meester;* deze is u aller *meester*, en te zijnen opzichte zijt gij allen aan elkander gelijk, *gij allen zijt broeders.*

[3]) *Vader* was een leeraars-titel bij de Joden; en niet ten onrechte; leerlingen toch kunnen beschouwd worden als geestelijke kinderen hunner leeraars. Doch zulk een geestelijke vader, in den eigenlijken zin van het woord, is er slechts *één*, hij namelijk, die de *eenige* bron is van alle kennis, God.

[4]) *meesters.* De Vulgaat en de Grieksche tekst hebben hier (vs. 10) hetzelfde woord als in vers 8. De Arameesche grondtekst van Mattheüs had ongetwijfeld in vers 8 een ander woord dan in vers 10. Men neme *meester* in vers 10 in den zin van *leidsman* of *voorganger.*

[5]) De vorige drie verzen (8-11) waarschuwden voor eer- en heerschzucht; de twee volgende (11-13) prijzen de ootmoedigheid aan. De zin van vers 11 is : Hij, die boven anderen in rang en waardigheid uitsteekt, moet, wel verre van zich trotsch boven hen te verheffen en hun zijne heerschappij te doen gevoelen, veeleer daarnaar trachten, dat hij in den werkkring, welke hem is aangewezen, door zijne minzaamheid en ootmoedigheid zich zoo gedrage, als ware hij de dienstknecht van allen. — Het is onbegrijpelijk, hoe Protestantsche schriftuitleggers den zin dezer woorden van Jezus (vs. 8-13) zoo hebben kunnen verdraaien, dat zij daarin eene veroordeeling vonden der Catholieke Hiërarchie.

[6]) Eene aansporing ter beoefening der deugd van ootmoedigheid. Vgl. Luc. XIV en onze aanteekening op die plaats.

WOENSDAG IN DE TWEEDE WEEK VAN DE VASTE.

Les uit het boek Esther; XIII : 9—11, 15—17.

In die dagen[1] bad Mardocheüs tot den Heer, zeggende : Heere, Heere, almachtige Koning! Want alles is aan uw gezag onderworpen, en niemand is er die uwen wil kan wederstaan, als gij besloten hebt Israël te redden. Gij hebt hemel en aarde geschapen, en alles wat de omkring des hemels[2] bevat. Gij zijt de Heer van alles, en niemand kan uwe majesteit wederstaan[3]. Zoo dan, o Heere Koning, God van Abraham, ontferm u over uw volk! want onze vijanden willen ons vernietigen[4] en uw erfdeel[5] uitroeien. Versmaad uw aandeel niet, dat gij voor u uit Egypte verlost hebt. Verhoor mijn gebed en wees het snoer van uw lot[6] genadig; en verandert onze droefheid in blijdschap, opdat wij mogen leven[7] en uwen naam, o Heer, mogen prijzen[8]; en sluit den mond niet[9] dergenen die u lofzingen, o Heer, onze God!

---

[1]) *In die dagen,* toen Haman den ondergang beraamde der Joden, die in de landen der Perzische heerschappij waren, en toen hij tot dat einde alreeds een koninklijk bevelschrift ontvangen had. Zie Esther III : 5-15.

[2]) *de omkring des hemels,* de omtrek, de omkreits; de zin is : alles wat onder den hemel is.

[3]) *kan uwe majesteit wederstaan,* de uitoefening beletten uwer heerlijke macht.

[4]) *vernietigen.* Haman had Assuërus bewogen om een bevel uit te vaardigen, naar hetwelk op een bepaalden dag al de Joden van zijn koninkrijk moesten gedood worden. Zie Esther. III : 8-15.

[5]) *uw erfdeel.* Dit beteekent hier, zonder het bijdenkbeeld van *erfenis*, eenvoudig *uw eigendom;* en dit is ook de zin van het aanstonds hierop volgende *uw aandeel.* Beide uitdrukkingen duiden het Israëlietische volk aan, dat God onder alle volkeren tot *zijn* volk, het volk Gods, had uitgekozen.

[6]) *het snoer van uw lot.* Wederom eene uitdrukking om de Israëlietische natie, het volk Gods, te beteekenen. Wat die uitdrukking aangaat : men bediende zich van een *snoer* of koord om landerijën te meten en in afgemeten stukken te verdeelen. Vandaar kreeg *snoer* ook, figuurlijk, de beteekenis van het afgemeten deel, het stuk zelf, dat iemand als zijn *lot* of bezitting verkreeg.

[7]) *opdat wij mogen leven,* niet om het leven mogen gebracht worden, naar luid van Assuërus' bevelschrift.

[8]) *prijzen* voor ons behoud.

[9]) Wat het geval zou zijn, indien zij gedood werden.

Evangelie volgens den H. Mattheüs; XX : 17—28.

In dien tijde, terwijl Jezus opging naar Jeruzalem[1], nam hij de twaalf leerlingen tot zich afzonderlijk[2], en zeide tot hen : Zie, wij gaan op naar Jeruzalem, en[3] de Zoon des menschen zal overgeleverd worden aan de Opperpriesters en de Schriftgeleerden[4]; en zij zullen hem ter dood veroordeelen, en hem overleveren aan de Heidenen[5], om hem te bespotten en te geeselen en te kruisigen; en ten derden dage zal hij verrijzen[6].

Alstoen[7] kwam tot hem de moeder der zonen van Zebedeüs[8] met hare zonen, *hem* aanbiddende en iets van hem verzoekende[9]. En hij zeide tot haar : Wat wilt gij? Zij sprak tot hem[10] : Zeg, dat deze mijne twee zonen zitten mogen, één aan uwe rechter-, en één aan uwe linkerhand in uw Koninkrijk[11]. Doch Jezus antwoordde en zeide : Gijlieden[12]

---

[1]) komende uit Galilea (zie Hoofdst. XIX: 1), en zijne reis voortzettende naar Jeruzalem.

[2]) Behalve de leerlingen, volgden hem op zijne reis nog anderen; doch wat hij thans aan zijne Apostelen had aan te kondigen, moest, om wijze redenen, nog verborgen gehouden worden voor de menigte.

[3]) Jezus voorzegt hier op nieuw (vgl. Hoofdst. XVI : 21, XVII : 22) zijn lijden, zijnen dood en zijne verrijzenis; maar zijne voorzegging is hier veel omstandiger dan zij vroeger geweest was.

[4]) *aan de Opperpriesters en de Schriftgeleerden*, dat is, aan den Joodschen Raad of het Sanhedrin. Zie onze aanteekening op Matth. II : 4.

[5]) t. w. aan Pilatus en zijne krijgsknechten.

[6]) Jezus van zijnen dood sprekende, voorzegde altijd daarbij ook tegelijk zijne verrijzenis.

[7]) op diezelfde reize naar Jeruzalem.

[8]) De moeder der Apostelen Jacobus en Joannes, als blijkt uit Marc. X : 35. Haar naam was Salomé (Vgl. Matth. XXVII : 56 Marc. XV : 40); en dat zij hier niet genoemd wordt de vrouw van Zebedeüs, maar beschreven als *de moeder der kinderen van Zebedeüs*, daaruit mag men opmaken, dat zij thans weduwe was. Salomé behoorde tot die godsdienstige vrouwen, welke Jezus uit Galiléa gevolgd waren (Matth. XXVII : 55 en 56; Marc. XV : 40 en 41).

[9]) Zij wierp zich eerbiedig neêr aan zijne voeten, en gaf te kennen, dat zij iets van hem te vragen had.

[10]) Waarschijnlijk hadden hare zonen haar de belofte medegedeeld, welke Jezus kort te voren aan zijne Apostelen gedaan had : dat zij namelijk in het Rijk van den Messias de eerste plaatsen zouden bekleeden. Zie Matth. XIX : 28 en onze aanteekening.

[11]) Zij verlangde alzoo voor hare zonen de twee hoogste eereplaatsen.

[12]) *Gijlieden*. Jacobus en Joannes waren bij hunne moeder Salomé, toen deze voor hen dit verzoek aan Jezus deed; en dit blijkt uit hare woorden : *zeg dat* DEZE *mijne twee zonen*, enz. Doch Jezus richt zijn antwoord niet tot Salomé, maar tot hare zoons, daardoor te kennen gevende, dat hij wel wist, dat dit verzoek niet eigenlijk van haar, maar veeleer van hen kwam,

weet niet wat gij verzoekt[1]. Kunt gij den kelk drinken, dien ik drinken zal? Zij zeiden tot hem : Wij kunnen het[2]. Hij zeide tot hen : Mijnen kelk zult gij wel drinken[3], doch het zitten aan mijne rechter- of linkerhand komt mij niet toe aan u te geven, maar *aan degenen*, wien het bereid is door mijnen Vader[4].

En toen de tien[5] dit hoorden, waren zij zeer misnoegd over de twee broeders. Doch Jezus[6] riep hen tot zich, en zeide : Gij weet, dat de

---

Zij dachten nog aan een aardsch Koninkrijk, 't welk Jezus na zijne verrijzenis zou oprichten; dat zijn Koninkrijk *geen Koninkrijk van deze wereld was* (Joan. XVIII : 36), zulks hadden zij nog niet begrepen, zoo min als de overige leerlingen. Zie Matth. XVIII : 1.

[1]) *weet niet wat gij verzoekt :* gij kent den aard van mijn Koninkrijk niet; gij weet niet, dat wie deelgenooten willen worden van mijne heerlijkheid, ook met mij moeten lijden. Kunt gij dat? Zijt gij bereid, om den lijdenskelk te drinken, dien ik drinken zal? — *Kelk* heet bij de Hebreeuwen, in overdrachtelijke beteekenis, het gelukkig of ongelukkig lot, dat iemand te beurt valt; doch het wordt in die beteekenis gewoonlijk, gelijk ook hier, gebezigd, om een droevig of smartelijk lot te beduiden.

[2]) *Wij kunnen het.* Zij antwoorden haastig, uit verlangen naar toestemming van hunne bede; maar vermetel was hunne verzekering van te kunnen doen, wat zij voor alsnu nog niet konden. Zie Matth. XXVI : 56. Zij zouden naderhand eerst daartoe in staat zijn, wanneer zij namelijk versterkt zouden zijn met *de kracht uit den hooge* (Luk. XXIV : 49), en *de Heilige Geest over hen zou gekomen zijn* (Hand. I : 8). Door dien Geest verlicht en onderricht, zouden zij ook den aard van zijn Koninkrijk leeren kennen.

[3]) *Mijnen kelk zult gij wel drinken.* Jezus voorzegt hun dat de tijd zou komen, dat zij werkelijk om zijnen naam zouden lijden, en alzoo zijnen lijdenskelk drinken; wat ook gebeurd is. Zie Hand. XII : 2. Apoc. I : 9. Tertull. *de Praescr.*, c. 36.

[4]) Jezus laat het denkbeeld, dat zijne leerlingen tot hiertoe zich nog vormden aangaande den aard van zijn Koninkrijk, onaangeroerd; hij vergenoegt zich met hun een antwoord te geven, waaruit zij ten minste dit zouden kunnen opmaken, dat de eereplaatsen in zijn Koninkrijk geene zaak waren van loutere voorkeur, zoodat hij die willekeurig kon geven of aan hen of aan anderen : neen, zóo kon hij hun *het zitten aan zijne rechter- of linkerhand niet geven;* dat kon hij slechts geven aan dezulken, die het verdiend hadden, aan dezulken voor wie zijn Vader, die in zijne alwetendheid ieders werken voorzien heeft, *die eereplaatsen bereid had.*

[5]) Toen de tien overige leerlingen uit het antwoord, dat Jezus gaf aan Jacobus en Joannes, begrepen wat het was dat deze van hem verzocht hadden, namen zij het hun zeer kwalijk : ieder van de leerlingen zal die eerste plaatsen wel voor zich zelven gewild hebben.

[6]) Jezus maakt van deze gelegenheid gebruik, om zijne leerlingen tot dienstvaardige ootmoedigheid aan te manen. Door heerschzucht en onderdrukkende heerschappijvoering kenmerkten zich de heidensche regeerders; doch zulks mocht onder hen geen plaats hebben. — Sommige dwaalgeesten misbruikten deze woorden van Christus, om te beweren, dat de Zaligmaker geene regeerende en wetgevende macht in zijne Kerk heeft ingesteld. — Ootmoedig zich gedragen kan zeer goed vereenigd gaan met gezag voeren over anderen.

vorsten der Heidenen hen beheerschen, en dat de Grooten hunne macht oefenen tegen hen. Zóo zal het niet wezen onder u! maar al wie onder u groot wil worden, zij uw dienaar[1]; en wie onder u de eerste wil zijn, zal uw dienstknecht wezen : gelijk de Zoon des menschen niet gekomen is om gedienst te worden, maar om te dienen, en zijn leven te geven tot een losprijs voor velen[2].

DONDERDAG IN DE TWEEDE WEEK VAN DE VASTE.

Les uit den Propheet Jeremias; XVII : 5—10.

Dit zegt God de Heer : Vervloekt[3] is de man, die op een mensch vertrouwt, een sterveling maakt tot zijnen steun, en wiens hart is afgeweken van den Heer[4]. Hij zal zijn als eene tamarisk in de woestijn[5], en zal niet zien wanneer het goede komt[6], maar in de dorte in de wildernis[7] zal hij verblijven, op een ziltigen en onbewoonbaren bodem. Gezé-

[1]) Jezus denkt hier aan zijn hemelsch Koninkrijk. Wie daar groot wil zijn en uitsteken, moet hier niet heerschzuchtig zich boven anderen verheffen, maar veelmeer zich gedragen, als ware hij hun dienaar; en in plaats van zich zelven te zoeken, veelmeer er op uit zijn, om zich op te offeren ten dienste van anderen; hij moet het voorbeeld volgen, dat hem gegeven is door den Zoon des menschen, die niet gekomen is om hoogmoedig zich als een heer te doen gelden, maar om in nederigheid des harten zich op te offeren ten dienste van anderen, en zijn leven te geven tot een losprijs voor velen, in hunne plaats den dood stervende. — Door deze omschrijving hebben wij den zin van vers 26 en de twee volgende uitgedrukt.

[2]) *voor velen;* het ontbreekt namelijk niet aan dezulken, die het zich zelven te wijten hebben, dat zij niet deelachtig worden aan de verdiensten van het groote verlossingswerk, 't welk de God-mensch voor de zaligheid *van allen* op den kruisberg volbracht heeft; want hij is, zegt de Apostel (1 Tim. II : 5, 6), hij is de eenige middelaar tusschen God en de menschen; hij heeft zich zelven gegeven tot een losprijs *voor allen*, en *voor allen* is hij gestorven (2 Cor. V : 15).

[3]) *vervloekt*, rampzalig, ongelukkig.

[4]) *wiens hart is afgeweken van den Heer*, wie zijn vertrouwen niet stelt op God.

[5]) *eene tamarisk in de woestijn.* Men denke hier aan de wilde tamarisk, een onvruchtbaar heestergewas.

[6]) *en zal niet zien wanneer het goede komt*, hij zal het voor hem goede, bloei en vrucht, niet zien komen.

[7]) *in de dorte in de wildernis*, op eene dorre plaats van de wildernis, in een grond van de noodige vochtigheid verstoken. Hier-

gend is de man[1], die op den Heer vertrouwt; ook zal de Heer zijn toeverlaat zijn. Hij is als een boom die geplant is aan het water, die zijne wortels uitschiet naar het vocht; en wanneer de hitte komt, is hij niet beducht[2], maar zijn loof blijft immer groen; in een tijd van droogte is hij niet bekommerd, en hij houdt niet op van vrucht te dragen. Bedriegelijk is aller hart[3] en onuitvorschbaar : wie zal het kennen? Ik, de Heer, die het hart doorgrond en de nieren beproef, die een iegelijk vergeld naar zijne wegen en naar de vrucht zijner overleggingen, zegt de Heer, de Almachtige.

Evangelie volgens den H. Lucas; XVI, : 19—31.

In dien tijde zeide Jezus tot de Pharizeërs : Er was een zeker rijk mensch[4], die in purper en fijn lijnwaad gekleed ging[5], en alle dagen een kostelijken maaltijd hield. En er was een zeker bedelaar, met name Laza-

---

mede is beeldsprakig de ijdelheid beteekend van het vertrouwen op menschen met ter zijde stelling van het vertrouwen op God.

[1]) *Gezegend is de man,* enz. Thans verheft de Propheet de voortreffelijkheid van het vertrouwen op God.

[2]) *is hij niet beducht.* Eigenlijke en figuurlijke zin loopen hier onder een.

[3]) *Bedriegelijk is aller hart,* enz. Misschien moet dit zeggen genomen worden als eene opwerping tegen het voorafgaande : Al of niet op God vertrouwen is eene zaak van 's menschen hart, en wie kan daarin lezen? *Wie zal het kennen?* Waarop dan een antwoord volgt : *Ik, de Heer,* ik ken het, ik, *die het hart doorgrond,* enz.

[4]) Men vraagt hier, of het volgende verhaal moet gehouden worden voor eene ware geschiedenis, of wel voor eene bloote parabel. De HH. Vaders hebben daaromtrent verschillend gedacht. Onder de latere schriftverklaarders, willen Lucas van Brugge en andere hier eene geschiedenis lezen, terwijl Cornelius van Gent de zaak in het midden laat. Maldonatus neemt het verhaal ten deele voor historisch, en ten deele voor parabolisch; en in dit gevoelen, dat zeer aannemelijk is, kan men berusten. Tot de geschiedenis zal dan behooren, dat er eene rijke brasser bestaan heeft, een Israëliet, een onmeêdoogend mensch die, gestorven zijnde, gedoemd is geworden tot de eeuwige pijnen van het helsche vuur; en dat met dezen brasser gelijktijdig geleefd heeft zeker bedelaar, ook een Israëliet, met name Lazarus die, in zijnen allerellendigsten toestand onmeêdoogend door dien rijken man behandeld, toen de dood een einde gemaakt had aan zijn lijden, deelachtig werd aan de eeuwige zaligheid. Wat dan het overige betreft dat hier voorts nog verhaald wordt, het zijn verdichte handelingen en gesprekken, dienende ter verzinnelijking der waarheden, welke aldaar geleerd worden. Men zie onze aanteekeningen.

[5]) in een *opperkleed* van *purper,* alzoo van de allerkostbaarste stof, en in *onderkleederen* van fijn Egyptisch lijnwaad (*byssus*).

rus, die vol zweren aan zijne poort lag[1], wenschende zich te verzadigen van de kruimels[2], die van de tafel des rijken vielen, doch niemand gaf ze hem; maar ook de honden[3] kwamen en likten zijne zweren. Het geschiedde nu, dat de bedelaar stierf, en door de Engelen gedragen werd[4], in den schoot van Abraham[5]. En de rijke stierf ook, en werd begraven[6] in de hel[7]. En zijne oogen opslaande, als hij in de folteringen was, zag hij[8] Abraham van verre, en Lazarus in zijnen schoot. En hij riep en zeide: Vader Abraham! ontferm u mijner, en zend Lazarus, opdat hij den top van zijn vinger in water doope en mijne tong verkoele, want ik word gefolterd in deze vlam! En Abraham zeide tot hem[9]: Kind! herinner u,

---

[1]) op de straat, voor de groote poort, aan den ingang tot het voorhof van zijn paleis. Hij lag daar *vol zweren*, waarschijnlijk het gevolg van zijne groote armoede en zijn gebrek aan behoorlijk voedsel. De rijke man moest, zijne woning ingaande, dien bedelaar meermaals gezien hebben.

[2]) *van de kruimels.* Hij snakte naar het een of ander van den afval der tafel van dien rijken brasser; doch niemand bekommerde zich om hem.

[3]) *maar ook de honden.* Bij zijne diepe ellende kwam ook dit, dat de honden, door hun bloedzuigend likken van zijne opene zweren, zijn lijden nog vermeerderden.

[4]) Het behoort tot de bediening (Hebr. I : 14) der HH. Engelen, de zielen der overledene rechtvaardigen naar de plaats harer zaligheid te geleiden.

[5]) *In den schoot* of aan den boezem *van Abraham* liggen, beteekent in de innigste gemeenschap zijn met dien gelukzaligen Aartsvader der Israëlieten; en deze zinnebeeldige uitdrukking dient hier, om die plaats van rust en zaligheid aan te duiden, waar de zielen der afgestorvene rechtvaardigen zich bevonden tot op den dag, waarop de God-mensch ten hemel voer, en voor die zalige geesten den hemel ontsloot.

[6]) *en werd begraven in de hel.* Zijn lichaam werd ter aarde besteld, en zijne ziel ging ter helle. Zie voorts het aangeteekende op het volgende vers. Naar den Griekschen tekst, behooren de woorden, *in de hel*, tot het volgende vers, zoodat men daar leest: *En in de hel zijne oogen opslaande*, enz. Evenzoo lezen ook oude Handschriften van de Vulgaat: de Codex Veronensis, en de Brixianus.

[7]) *in de hel.* Bij het woord *hel* zijn wij gewoon, bepaaldelijk te denken aan de eeuwige verblijfplaats der verdoemden; en in dezen zin moet dit woord ook hier genomen worden. Doch het woord *hel* (verholen plaats) (*inferi*, *infernus*) beteekent, in een uitgestrekter zin, behalve die eeuwige verblijfplaats der verdoemden, ook nog de overige verblijfplaatsen van de zielen der afgestorvenen; waaronder ook die plaats van rust en zaligheid behoorde, in welke, tot op den dag dat de Heere Jezus ten hemel is opgevaren, de zielen der afgestorven rechtvaardigen zich bevonden; en het is van eene nederdaling te dier helle-plaats, dat wij van Christus in onze geloofsbelijdenis zeggen: *Hij is nedergedaald ter helle.*

[8]) *zag hij.* Tot het verdichte gedeelte in dit verhaal behoort ook dit, dat Abraham en Lazarus hier, *vóór de verrijzenis des vleesches*, voorgesteld worden als bekleed met hunne lichamen, en voorts, dat zij met elkander spreken, de eene om iets verzoekend, de andere hetzelve weigerend.

[9]) De leeringen in het volgende drama (vs. 24-31) vervat, zijn deze: dat er na dit leven volgt eene rechtmatige vergelding van hetgeen men in dit leven gedaan heeft;

dat gij het goede[1] ontvangen hebt in uw leven, en Lazarus desgelijks het kwade; doch nu wordt hij vertroost, en gij wordt gefolterd. En bij dit alles, tusschen ons en u is eene groote klove[2] gevestigd, opdat zij, die van hier tot u willen overgaan, het niet kunnen, noch die van daar herwaarts kunnen overkomen. En hij zeide : Ik bid u dan, vader! dat gij hem zendt tot mijns vaders huis (want ik heb vijf broeders[3]), ten einde hij hun een getuige zij[4], opdat ook zij niet komen in deze plaats der folteringen. En Abraham zeide tot hem : Zij hebben Mozes en de Propheten : dat zij naar hen hooren! Doch hij zeide : Neen[5], vader Abraham! maar indien iemand van uit de dooden zal gegaan zijn tot hen, zullen zij zich bekeeren. Maar hij zeide tot hem : Indien zij naar Mozes en de Propheten niet hooren, zullen zij ook geen geloof geven[6], al stonde er iemand uit de dooden op.

---

dat er in de helsche straffen op geene de minste verlichting te hopen is (vs. 24 en 25); dat de toestand der gelukzaligen is een onveranderlijke, en de toestand der verdoemden een onveranderlijke (vs. 26); eindelijk, dat dezulken, die geen gehoor geven aan de goddelijke openbaring, en weigeren naar hare voorschriften hun gedrag in te richten, zich ook niet zouden bekeeren, al kwame iemand uit de dooden hen daartoe vermanen.

[1]) *het goede.* In het Grieksch : *uw goed.*

[2]) Het Grieksche woord *chaos*, hier in de Vulgaat gebezigd, heeft ook de beteekenis van *chasma*, dat *gaping* of *klove* beteekent.

[3]) *vijf broeders.* Of deze vijf broeders al of niet behooren tot het verdichte gedeelte van dit verhaal, kan ons onverschillig zijn.

[4]) *een getuige zij* van den rampzaligen staat, waartoe ik gedoemd ben. Het Grieksche woord, hier gebezigd, zou ook wel kunnen overgezet worden : ten einde hij hen *bezwere*, hen bij al wat hun dierbaar is vermane, dat zij zich toch bekeeren, *opdat ook zij niet komen*, enz.

[5]) *Neen.* De zin dezer ontkenning is : Neen, vader Abraham, naar Mozes en de Propheten zullen zij niet luisteren, *maar zoo iemand*, enz.

[6]) Naar het Grieksch : *zullen zij zich ook niet* (tot boete) *laten bewegen.*

VRIJDAG IN DE TWEEDE WEEK VAN DE VASTE.

Les uit het boek Genesis; XXXVII : 6—22.

In die dagen zeide Jozef tot zijne broeders : Hoort toch eens den droom, dien ik gedroomd heb! Het kwam mij voor, dat wij op het veld bezig waren met schoven te binden, en dat mijne schoof oprees en overeind stond, en dat uwe schoven, staande rondom mijne schoof, zich nederbogen voor haar. Zijne broeders gaven hem voor antwoord : Zult gij dan onze koning zijn, of zullen wij onderworpen worden aan uwe heerschappij[1]? Deze droomen[2] dan en zijne woorden[3] gaven voedsel aan hunnen nijd en haat[4]. En hij droomde nog een anderen droom, dien hij aan zijne broeders verhaalde, zeggende : Ik zag in den droom, alsof de zon en de maan en elf sterren zich voor mij nederbogen. En toen hij dit aan zijnen vader en aan zijne broeders verhaald had[5], berispte hem zijn vader[6] en zeide : Wat is dat voor een droom, dien gij gedroomd hebt! Zullen wij, ik en uwe moeder en uwe broeders, ons voor u ter aarde moeten nederbuigen[7]? Zijne broeders waren dan op hem verbitterd; maar zijn vader gaf stil acht op deze zaak[8].

---

[1]) Misschien vermoedden Jozefs broeders, in hunnen haat tegen hem, dat hij dien droom uitvond om hen te tergen.

[2]) *Deze droomen.* Het Meervoud staat hier categorisch van den éénen droom, zoo even vermeld (zie mijne *Grammatica Graecitatis, N. T.*, bladz. 174); of is hier reeds gedacht aan den anderen droom, die aanstonds hierop verhaald wordt?

[3]) *en zijne woorden.* Dit ziet waarschijnlijk op het kwaad gerucht aangaande zijne broeders (naar de Vulgaat: *een zeer zwaar wanbedrijf*), waarmede Jozef zijnen vader had bekend gemaakt. Zie Gen. XXXVIII : 2.

[4]) Zijne broeders hadden alreeds een afkeer van hem, omdat Jacob hem lief had boven hen; maar zijne *droomen* en die *woorden* verbitterden hen nog meer.

[5]) Men kan dit zóo verstaan : Nadat Jozef dezen anderen droom aan zijne broeders verhaald had, verhaalde hij dien nogmaals aan zijnen Vader in hunne tegenwoordigheid.

[6]) *berispte hem zijn vader,* misschien omdat hij door aan zijne broeders zulke droomen te verhalen zich hatelijk bij hen maakte.

[7]) Wat de hoofdzaak aangaat, kwamen Jozefs droomen uit door zijne verheffing in Egypte.

[8]) *gaf stil acht op deze zaak* : hij dacht er over na, doch zonder er van te spreken. Naar het Hebreeuwsch : hij hield haar in zijn geheugen.

Toen nu eens zijne broeders zich te Sichem ophielden met de kudde van hunnen vader te weiden, zeide Israël tot hem : Uwe broeders weiden de schapen te Sichem; kom, ik zal u tot hen zenden. En hij antwoordde : Ik ben bereid. En hij zeide tot hem : Ga en zie of alles wel gaat met uwe broeders en met de kudde, en bericht mij hoe het er mede staat. En afgezonden uit de vallei van Hebron, kwam hij te Sichem[1]; en terwijl hij in het veld omdoolde vond hem een man, en vroeg hem, wat hij zocht. En hij antwoordde : Mijne broeders zoek ik; zeg mij toch, waar zij weiden. En die man zeide tot hem : Zij zijn van hier vertrokken; doch ik heb hen hooren zeggen : Laat ons naar Dothaïn[2] gaan. Jozef ging dan zijne broeders achterna, en hij vond hen te Dothaïn. En toen zij hem van verre zagen, en eer hij nabij hen kwam, waren zij voornemens hem te dooden, en zeiden tot elkander : Zie, daar komt de droomer aan! Komt, laten wij hem dooden en in een ouden put[3] werpen! en wij zullen zeggen : een wild dier heeft hem verslonden; en dan zal het blijken, wat zijne droomen hem baten! Doch Ruben dit hoorende, trachtte hem uit hunne handen te redden en zeide : Breng hem niet om het leven en vergiet geen bloed, maar werpt hem in dezen put hier[4] in de woestijn, en houdt uwe handen rein! Dit nu zeide hij, omdat hij hem uit hunne handen wilde redden en aan zijnen vader teruggeven.

Evangelie volgens den H. Mattheüs; XXI : 33—46.

In dien tijde zeide Jezus tot de scharen der Joden en tot de Opperpriesters deze gelijkenis[5] : Er was een huisvader, die een wijngaard

---

[1]) Toen Jacob zijnen zoon Jozef naar Sichem zond, waar zijne overige zonen de kudde weidden, woonde hij in de vallei van Hebron.

[2]) Dothaïn lag noordwaarts van Sichem.

[3]) *in een ouden put*, een verlaten put. Naar het Hebreeuwsch : *in een der putten.*

[4]) *in dezen put hier*, enz. Men denke hier aan een bij Jozefs broeders in dit oord welbekenden put ter verzameling en bewaring van het regenwater gemaakt, en die thans ledig was.

[5]) Uit Lucas (Hoofdst. XX : 9) zien wij, dat Jezus deze gelijkenis voordroeg, niet ten aanhooren van die Opperpriesters en Ouderlingen (vs. 23) alleen, maar ook van

plantte; en hij zette er eene haag[1] om en groef eene wijnkuip daarin[2], en bouwde een toren[3], en verhuurde dien *wijngaard* aan akkerlieden[4], en vertrok buiten 's lands. Toen nu de tijd der vruchten genaderd was, zond hij zijne dienstknechten tot de akkerlieden, opdat zij zijne vruchten[5] zouden ontvangen. En de akkerlieden grepen zijne dienstknechten aan, en den eenen sloegen zij, den anderen doodden zij, en den anderen steenigden zij. Wederom zond hij andere dienstknechten, meer *in getal* dan de eerste; en zij deden hun desgelijks. Ten laatste zond hij zijnen zoon tot hen, zeggende : Zij zullen eerbied hebben voor mijnen zoon! Doch toen de landlieden den zoon zagen, zeiden zij onder elkander : Deze is de erfgenaam; komt, laat ons hem dooden, en wij zullen zijn erfgoed hebben[6]. En zij grepen hem aan, en wierpen hem buiten den wijngaard, en doodden hem[7]. Als dan de Heer des wijngaards zal gekomen zijn, wat zal hij dien akkerlieden doen? Zij zeiden[8] tot hem : Hij zal dien kwaaddoeners een kwaden dood aandoen[9], en zijnen wijngaard verhuren aan andere akkerlieden, die hem de vruchten zullen

---

het volk. Zij vertoont Gods zorg voor Israël, de hardnekkigheid van dit volk, en de straf die hen wachtte.

[1]) eene doornen haag, ter afwering van het vee.

[2]) Men denke aan een in den grond gemetselden kuil, waarin de most uit de wijnpers liep.

[3]) een wachttoren, tot verblijf voor de bewakers van den wijngaard.

[4]) onder voorwaarde, van hem een gedeelte der vruchten op te brengen, als blijkt uit vers 34.

[5]) de vruchten, die hem moesten uitgekeerd worden, als eigenaar van den wijngaard.

[6]) Zij vleien zich in hunne verregaande onbezonnenheid, dat, als de erfgenaam om het leven was gebracht, zijn vader den moord aan zijn zoon gepleegd niet wreken zou, ja zelfs hen in het bezit laten van zijnen wijngaard.

[7]) Hier eindigt het parabolisch verhaal. Tot verstand van den zin daarvan diene het volgende : De planter van den wijngaard in deze parabel is God, en de wijngaard is de Israëlietische Staat als door God opgericht en op eene bijzondere wijze door hem verzorgd. Voorts, door de akkerlieden, aan welke hij zijnen wijnberg verhuurt voor een deel van de vruchten, wordt de Israëlietische natie beteekend; en door die dienstknechten, welke de huisvader uitzendt, om den akkerlieden hunnen plicht te herinneren, zijn de Propheten aangeduid, die van tijd tot tijd door God afgezonden werden, om Israël te vermanen. Eindelijk, de zoon en erfgenaam in onze parabel is de God-mensch Jezus Christus.

[8]) *zij zeiden*, t. w. die Opperpriesters en Ouderlingen des volks (vs. 23).

[9]) Zij begrijpen wel, dat Jezus in deze gelijkenis (vs. 37-40) hen in het oog heeft; doch, daar zij weigeren hem voor *den Zoon*, dat is, voor den Messias te erkennen, zoo veinzen zij, hem niet begrepen te hebben, en veroordeelen die moordenaars van den zoon (vs. 39) als menschen, die hen niet aangaan.

leveren op hare tijden[1]. Jezus zeide tot hen[2]. Hebt gij nooit in de Schriften gelezen: De steen, dien de bouwlieden verworpen hebben, deze is tot hoeksteen geworden; van den Heere is dit geschied, en wonderbaar is het in onze oogen[3]? Daarom zeg ik u, dat het Rijk Gods van u zal worden weggenomen, en gegeven aan een volk, dat deszelfs vruchten voortbrengt. En wie op dezen steen zal gevallen zijn, zal verbrijzeld worden; en op wien hij zal vallen, dien zal hij verpletteren.

Toen nu de Opperpriesters en de Pharizeërs zijne gelijkenissen gehoord hadden, verstonden zij, dat hij van hen sprak. En zij zochten hem gevangen te nemen; doch zij vreesden de scharen, omdat deze hem voor een Propheet hielden.

ZATURDAG IN DE TWEEDE WEEK VAN DE VASTE.

Les uit het boek Genesis; XXVII : 6—40.

In die dagen zeide Rebecca tot Jacob haren zoon : Ik heb uwen vader met Esaü uwen broeder hooren spreken en tot hem zeggen : Breng mij iets van uwe jacht en maak mij wat gereed, opdat ik ete en u zegene voor het aangezicht des Heeren[4], eer ik sterf. Nu dan, mijn zoon, volg mijnen raad : ga naar de kudde en haal mij twee van de beste geitenbokjes[5], dat ik voor uwen vader een eten daarvan bereide, dat hij

[1]) *op hare tijden*, op de tijden der vruchten, bij elken oogst. Het meervoud slaat op het vruchten leveren, als moetende alle jaren, alzoo *bij herhaling* geschieden.

[2]) Jezus wel wetende, dat hun antwoord tegelijk eene verwerping was van zijnen persoon, in wien zij den beloofden Messias niet wilden erkennen, herinnert hun eene Schriftuurplaats, waar die verwerping was voorzegd geworden.

[3]) Deze Schriftuurplaats is getrokken uit Ps. CXVII : 22, 23.

[4]) *opdat ik ete en* hierop *u zegene voor het aangezicht des Heeren*, d. i. in de tegenwoordigheid des Heeren, die mij daartoe volmachtigt.

[5]) *twee geitenbokjes*, om genoeg geitenvel te hebben ter bekleeding van Jacobs handen, hals en borst. Het wild, dat Esaü gewoon was te jagen, zal in smaak veel

gaarne lust; en dat zult gij hem brengen om te nuttigen, ten einde hij u zegene[1], voordat hij sterft. En hij antwoordde haar : Gij weet dat mijn broeder Esaü harig is, terwijl ik glad ben[2]. Mocht mijn vader mij betasten[3] en het merken[4], ik vrees hij zal meenen, dat ik met hem den spot heb willen drijven, en in plaats van een zegen zal ik een vloek over mij halen. En zijne moeder zeide tot hem : Op mij zij die vloek[5], mijn zoon! luister gij maar naar mij, en ga heen en haal mij wat ik gezegd heb. En hij ging heen en haalde en gaf het aan zijne moeder. En zij maakte een eten klaar, gelijk zij wist dat zijn vader het gaarne had. En Esaü's beste kleederen, die zij bij zich in huis had, deed zij hem aan, en met de vellen der geitenbokjes omkleedde zij zijne handen en bedekte zij het bloote van zijnen hals[6]. En het eten en het brood dat zij gebakken had gaf zij hem over. En toen hij het had binnen gebracht, zeide hij : Mijn vader! En deze antwoordde : Ik hoor u; wie zijt gij, mijn zoon[7]? En Jacob zeide : Ik ben Esaü, uw eerstgeborene; ik heb gedaan gelijk gij mij bevolen hebt; ga overeind zitten en eet van mijne jacht, opdat uwe ziel mij zegene! En wederom sprak Izaak tot zijnen zoon : Hoe hebt gij het zoo spoedig kunnen vinden[8], mijn zoon! En hij antwoordde : Het was Gods wil, dat mij spoedig tegenkwam wat ik verlangde. En Izaak zeide : Kom hier wat nader bij, dat ik u betaste, mijn zoon, en voele of gij mijn zoon Esaü zijt, of niet. En hij naderde tot zijnen vader, en toen Izaak hem betast had, zeide hij : De stem is wel de stem van Jacob,

---

overeenkomst gehad hebben met het vleesch van geitenbokjes.

[1]) *ten einde hij u zegene*, ten einde uwen broeder Esaü vóór te komen, en zijnen zegen op u te halen.

[2]) Esaü was *harig*, ruig van huid, met haren begroeid, doch Jacob *glad* en zacht van huid.

[3]) Izaak, die toen alreeds een hoogen ouderdom bereikt had, was genoegzaam blind geworden.

[4]) *merken*, dat ik het ben, en niet mijn broeder Esaü.

[5]) *Op mij zij die vloek.* Rebecca zeide dit, om haren zoon de verzekering te geven, dat zijn vader geen vloek over hem zou uitspreken. Men herinnere zich hier, dat Rebecca door eene goddelijke openbaring onderricht was geworden omtrent de toekomst harer tweelingen. Zie Genes. XXV: 21-24.

[6]) *van zijnen hals.* Men kan er wel bij denken : en het bovenste gedeelte van zijnen borst.

[7]) *wie zijt gij, mijn zoon?* Izaak moet zijnen zoon Jacob niet herkend hebben aan zijne stem.

[8]) Deze vraag duidt wel aan, dat Izaak twijfelde of het wel waarlijk Esaü was, die tot hem sprak.

maar de handen zijn Esaü's handen. En hij herkende hem niet, omdat de ruige handen hem op den oudste deden gelijken[1]. Hij zegende hem dan[2] en zeide tot hem : Zijt gij mijn zoon Esaü? Hij antwoordde : Ik ben het[3]! En hij zeide : Geef hier het eten van uwe jacht, mijn zoon, opdat mijne ziel u zegene. En hij bracht het bij hem. En toen hij het genuttigd had, bood Jacob hem ook wijn aan; en toen hij dien gedronken had, zeide hij tot hem : Kom bij mij en kus mij, mijn zoon! En hij kwam bij hem en kuste hem. En zoodra hij den geur zijner kleederen[4] rook, zegende hij hem en zeide : Zie, de geur mijns zoons is als de geur eens vollen akkers, dien de Heer gezegend heeft[5]. God geve u van den dauw des hemels[6] en van het vette der aarde, overvloed van koren en wijn. En dat volkeren u dienen, en natiën zich voor u nederbuigen. Wees heer over uwe broederen, en dat de zonen uwer moeder zich voor u nederbuigen! Vervloekt zij, wie u vloekt, vol zegeningen, wie u zegent!

Nauwelijks had Izaak uitgesproken en was Jacob uitgegaan, of Esaü kwam, en bracht het wildbraad, dat hij bereid had, bij zijnen vader binnen, zeggende : Richt u op, mijn vader, en eet van het wildbraad

---

[1]) Het haar der Oostersche geiten is zeer zacht, en dat van jonge geitenbokjes zal niet ruiger geweest zijn dan menschenhaar.

[2]) *Hij zegende hem dan :* hij begroette hem met een zegenwensch : God zegene u, mijn zoon! Vgl. Genes. XLVII : 7, 10. Aan den eigenlijken zegen, dien Izaak over zijnen zoon wilde uitspreken, valt hier nog niet te denken.

[3]) *Ik ben het.* Noch het gedrag van Rebecca, noch dat van Jacob is in deze zaak te verontschuldigen.

[4]) *den geur zijner kleederen.* Kostbare kleederen was men gewoon van keurigen specerijgeur te laten doortrekken. Izaak zal den geur van Esaü's kleederen gekend hebben. Had Jacob zulke geurige kleederen niet, of was de geur van zijne kleederen een andere?

[5]) *Zie de geur.... gezegend heeft.* Deze woorden zijn als eene inleiding tot de zegenspreking, die terstond hier volgt.

[6]) *God geve u van den dauw des hemels,* enz. Een vruchtbaar land, dat zijnen bezitter overvloedig voorziet van koren en wijn. Zulk een land was Canaän, 't welk de Jacobieten of Israëlieten daarna in bezit namen.

De zegeningen der Aartsvaders waren prophetische voorzeggingen van toekomstige dingen, hun van God bekend gemaakt.

De zegeningen hier door Izaak over Jacob en daarna over Esaü uitgesproken betreffen niet zoo zeer hunne personen, als wel hunne nakomelingschap.

Deze zegen of voorzegging kreeg hare vervulling voornamelijk ten tijde van David, Salomon, en van de Koningen van Juda tot Joram toe.

uwe broederen, uwe bloedverwanten.

de zonen uwer moeder, de afstammelingen uwer moeder door Esaü.

uws zoons, opdat uwe ziel mij zegene. En Izaak zeide tot hem : Wie zijt gij toch? En hij antwoordde : Ik ben uw zoon, uw eerstgeborene, Esaü. Izaak verschrikte met groote ontsteltenis, en ongeloofelijk verbaasd, zeide hij : Wie is dan hij, die mij al lang het wild bracht dat hij ving; van welk alles ik ook at eer gij kwaamt? Ook zegende ik hem, en gezegend zal hij blijven!

Toen Esaü de woorden zijns vaders gehoord had, huilde hij met groot geschrei, en sprak, diep bedroefd : Zegen mij toch ook, mijn vader! En hij zeide : Uw broeder kwam met list, en heeft uwen zegen weggenomen. En hij hernam : Te recht gaf men hem den naam van Jacob[1]; want, zie, nu voor de tweede maal heeft hij mij onderkropen : eerst nam hij mijn eerst geboorte-recht[2], en thans andermaal steelt hij mijnen zegen! En nog zeide hij tot zijnen vader : Hebt gij ook voor mij niet eenigen zegen overgehouden? Izaak antwoordde : Ik heb hem tot heer gesteld over u, en alle zijne broeders[3] heb ik hem dienstbaar gemaakt; van koren en wijn heb ik hem voorzien : wat kan ik hierna dan nog doen voor u, mijn zoon! En Esaü hernam : Hebt gij dan maar dezen éénen zegen, vader? Och, ik bid u, zegen mij ook! En daar hij overluid begon te weenen, werd Izaak bewogen en zeide tot hem : In de vettigheid der aarde en in den dauw des hemels van boven zal uw zegen[4] zijn.

---

[1]) *Te recht gaf men hem den naam van Jacob.* Het woord *Jacob*, of, etymologisch nauwkeuriger geschreven, *Jakob*, is afgeleid van het denominatieve Werkwoord *ákab*, dat eigenlijk beteekent iemand *bij den hiel houden*, en, in een oneigenlijken zin, *iemand den voet lichten*, *onderkruipen*. Deze oneigenlijke beteekenis wordt door Esaü bedoeld, als hij van zijnen broeder zegt : *te recht gaf men hem den naam van Jacob* : hij doet wat zijn naam beteekent.

[2]) *mijn eerstgeboorte-recht*, het recht op een dubbel gedeelte der erfenis. Zie Genes. XXV : 29-34.

[3]) *zijne broeders*, uwe kinderen, Esaü's afstammelingen, de Edomieten, welk volk zijnen naam afleidde van *Edom*, een bijnaam aan Esaü gegeven. Zie Genes. XXV : 30.

[4]) *uw zegen.* Naar het Hebreeuwsch : *uwe woonstede.* Esaü krijgt voor zegen, gelijk Jacob, eene vette en vruchtbare aarde; maar hij blijft gesteld onder de heerschappij van zijnen broeder. De H. Paulus leert : *Izaak heeft Jacob en Esaü gezegend.* Zie Hebr. XI : 20.

Evangelie volgens den H. Lucas; XV : 11—32.

In dien tijde zeide Jezus tot de Pharizeërs en Schriftgeleerden deze gelijkenis : Zeker mensch had twee zonen. En de jongste[1] van hen zeide tot den vader : Vader, geef mij van 't goed het gedeelte, dat mij toekomt[2]. En hij verdeelde het goed onder hen[3]. En niet vele dagen daarna, toen de jongste zoon alles bijeenvergaderd had, reisde hij weg naar een vergelegen land[4]; en aldaar verkwistte hij zijn goed, een ongebonden leven leidende. En toen hij alles verteerd had, kwam er een zware hongersnood in dat land, en hij begon gebrek te lijden[5]. En hij ging heen[6] en verbond zich aan een der burgers van dat land; en deze zond hem naar zijne hoeve om de zwijnen te hoeden[7]. En hij had gaarne zijnen buik gevuld[8] met het voeder[9], dat de zwijnen aten; maar niemand gaf het

---

[1]) Volgens het erfrecht bij de Joden (Deuteron. XXI : 17), kreeg de oudste zoon een dubbel deel van het vaderlijk vermogen. De zusters erfden niet. Wat dien jongsten zoon derhalve *toekwam*, was het derde gedeelte van het *goed* zijns vaders.

[2]) Tot die verdeeling was de vader, bij zijn leven, door geene wet of gewoonte verplicht; nogtans stond het hem vrij dit te doen; en in dit parabolisch verhaal moest de vader dit doen, omdat hij God verbeeldt, die den mensch naar zijnen *vrijen* wil laat handelen. De vader *verdeelde* dan zijn goed onder zijne twee kinderen, zoo nogtans, dat hij het deel, 't welk zijnen oudsten zoon toekwam, onder zijn beheer hield.

[3]) *toen hij alles bijeenvergaderd had*, alles wat hij van zijnen vader ontvangen had, en tot gereed geld gemaakt hebbende wat hij niet mede kon nemen.

[4]) *Niet vele dagen daarna reisde hij weg naar een vergelegen land.* Hij had geen rust meer in het ouderlijk huis, en haastte zich om zoo spoedig mogelijk, verwijderd uit de oogen van zijnen vader, zonder stoornis zijne rampzalige vrijheid te kunnen genieten.

[5]) Toen hij in zijn ongebonden leven schier alles wat hij bezat, had doorgebracht, kwam er een zware hongersnood, waar groote duurte van levensmiddelen het noodzakelijk gevolg van was; en daarom was het weinige dat hij nog overhad spoedig verteerd, en begon hij weldra gebrek te lijden.

[6]) Vers 15 en 16 schetsen den staat van schandelijke vernedering en diepe ellende, waartoe die ongelukkige jongeling door zijne lichtzinnigheid vervallen was.

[7]) *om de zwijnen te hoeden.* Dat was wel het schandelijkste en vernederendste werk, waartoe een Jood kon gebruikt worden.

[8]) *En hij had gaarne zijnen buik gevuld.* De uitdrukking is gekozen, om zijn groot gebrek aan genoegzaam voedsel te beteekenen.

[9]) *voeder.* Noch het Latijnsche woord hier in de Vulgaat gebezigd, noch het woord van den Griekschen tekst, heeft de beteekenis, die toekomt aan ons Nederduitsch woord *draf.* Het voedsel, waarvan hier gesproken wordt, is de vrucht van den zoogenaamden Johannes-broodboom, de *Ceratonia siliqua* bij Linneüs.

hem[1]. En tot inkeer gekomen[2], zeide hij : Hoe vele huurlingen in mijns vaders huis hebben brood in overvloed, en ik verga hier van honger! Ik zal opstaan[3] en tot mijnen vader gaan, en ik zal hem zeggen : Vader! ik heb gezondigd tegen den Hemel[4], en tegen u; ik ben niet meer waardig uw zoon genoemd te worden : maak mij als een uwer huurlingen. En hij stond op, en ging tot zijnen vader. En toen hij nog verre af was[5], zag hem zijn vader, en werd met medelijden bewogen, en toeloopende, viel hij hem om den hals, en kuste hem. En de zoon zeide tot hem : Vader! ik heb gezondigd tegen den Hemel en tegen u; ik ben niet meer waardig uw zoon genoemd te worden[6]. Doch de vader zeide tot zijne dienstknechten : Haalt spoedig het eerste kleed[7], en trekt het hem aan, en doet een ring aan zijne hand, en schoenen aan zijne voeten; en brengt het gemeste kalf[8] en slacht het, en laat ons eten en vroolijk zijn! want deze mijn zoon was dood, en hij herleefde; hij was verloren[9], en is wedergevonden! En zij begonnen een vreugdemaal te houden.

Zijn oudste zoon[10] nu was op het veld. En toen hij *terug* kwam en

---

[1]) *niemand gaf het hem.* De eigenaar van de zwijnen, welke deze ongelukkige jongeling moest hoeden om niet van honger te sterven, gaf hem, hetzij dan om den duren tijd, hetzij uit gierigheid, niet genoeg te eten om te leven. Om dan zijnen honger te stillen, had hij gaarne iets gehad van dat mestvoeder der zwijnen; maar niemand gaf er hem van.

[2]) Zijne diepe ellende bracht hem tot nadenken en tot bewustheid van zijne schuld. Wat bij de bekeering van den zondaar het werk is van Gods genade, wordt niet aangeduid in de parabel, als welke hier alleen datgene verhaalt wat zich uitwendig vertoont.

[3]) Hij besluit tot zijnen vader terug te keeren, zijne schuld te belijden zonder zich te verontschuldigen, en om vergiffenis te smeeken. En waarlijk berouw hebbende over zijne misdaad, doet hij ook werkelijk wat hij beslist heeft te doen.

[4]) *tegen den Hemel,* tegen God.

[5]) *En toen hij nog verre af was.* Vers 20 en de drie volgende schetsen Gods groote barmhartigheid en zijne ontfermende liefde jegens den berouwhebbenden zondaar, en met hoeveel welgevallen God hem wederom tot zijn kind aanneemt.

[6]) Hij zou er bijgevoegd hebben : *maak mij als een uwer huurlingen;* doch zijn vader liet hem niet uitspreken.

[7]) *het eerste kleed*, het beste, het kostbaarste kleed, dat wij hebben. Al wat in dit vers gezegd wordt, dient ter beschrijving, hoe de vader hem wederom tot zijnen zoon aannam. Het lange opperkleed, de *stola* hier gemeend, werd niet door huurlingen of slaven gedragen; dezen hadden ook geenen zegelring aan den vinger, en zij gingen blootsvoets.

[8]) dat toen op stal stond.

[9]) *dood* en *verloren* worden hier gezegd in eenen zedelijken zin.

[10]) *Zijn oudste zoon.* Door den vader, als boven reeds is aangeduid, wordt God verbeeld in deze parabel, en door den jongsten zoon de grove zondaar, die God ver-

het huis naderde[1], hoorde hij gezang en gedans[2]. En hij riep een van de dienstknechten, en vroeg wat dit was. En deze zeide tot hem : Uw broeder is gekomen, en uw vader heeft het gemeste kalf geslacht, omdat hij hem gezond heeft teruggekregen. Hij nu werd toornig, en wilde niet binnenkomen[3]. Zijn vader dan ging naar buiten, en begon hem te bidden[4]. Doch hij antwoordde en zeide tot zijnen vader : Zie, zoo vele jaren dien ik u, en heb nooit uw gebod overtreden ; en nooit hebt ge mij een bokje gegeven[5], om een vreugdemaal met mijne vrienden te houden; maar nu deze uw zoon[6], die zijn goed met ontuchtige vrouwen heeft doorgebracht, gekomen is, hebt gij voor hem het gemeste kalf geslacht! Doch hij zeide tot hem : Kind! gij zijt altijd bij mij[7], en al het mijne is het uwe[8]. Doch men moest[9] wel een vreugdemaal houden en blijde zijn; want deze uw broeder was dood, en hij herleefde; hij was verloren, en is wedergevonden!

DERDE ZONDAG VAN DE VASTE.

Les uit den brief van den H. Apostel Paulus aan de Ephesiërs; V : 1—9.

Broeders! weest navolgers van God[10], als zeer geliefde kinderen, en wandelt in de liefde, gelijk ook Christus ons heeft liefgehad, en zich

laten heeft. De oudste zoon nu verbeeldt eenen rechtvaardige, zulk eenen, die wel is waar door geene grove zonden van God is afgeweken, maar toch niet geheel en al onberispelijk is. In onze parabel is hij berispelijk en wordt hij ook berispt om zijne hardheid, eene berisping, welke de liefdelooze Pharizeërs (vs. 2) zich konden te nutte maken.

[1]) toen de oudste zoon, met het vallen van den avond terugkeerende van zijne bezigheden op den akker, het ouderlijk huis genaakte.

[2]) Gezang en gedans, door huurlingen uitgevoerd, behoorden in het Oosten tot het houden van een vreugdemaal.

[3]) om deel te nemen aan het vreugdemaal.

[4]) om toch maar binnen te komen, en zich met hem te verblijden.

[5]) en veel minder nog een gemest kalf.

[6]) *deze uwe zoon.* Zijnen *broeder* wil hij hem niet noemen.

[7]) Gij verliet mij nooit, en alzoo had ik geene reden om een vreugdefeest te vieren over uwe wederkomst.

[8]) Gij kunt van mij krijgen, wat gij verlangt. Waarom uwen broeder dit vreugdemaal niet gegund?

[9]) het betaamde.

[10]) *Weest navolgers van God,* enz. Eene herhaalde (zie Hoofdst. IV : 2-6) vermaning

zelven voor ons als een offer en slachtoffer heeft overgegeven, Gode tot een aangenamen geur.

Maar ontucht en eenigerlei onkuischheid of hebzucht[1] worde onder u zelfs niet genoemd, gelijk het heiligen betaamt; noch vuile taal, noch zotte praat, noch scherts die niet past, maar veeleer dankzegging. Want weet en beseft dit wel : geen ontuchtige[2], of onkuische, of hebzuchtige, wat afgoderij is[3], heeft een erfdeel in het Rijk van Christus en God. Laat niemand u misleiden door ijdele redenen[4]; want om deze dingen komt de toorn Gods over de kinderen der ongehoorzaamheid. Zoodan gij, wordt hunne deelgenooten[5] niet. Want eens waart gij duisternis, maar nu[6] zijt gij licht in den Heer. Wandelt als kinderen des lichts;

---

tot onderlinge liefde, samenhangende met het laatste vers van het vorige Hoofdstuk. Zie hier in eene omschrijvende verklaring de zin van deze les : *Weest dan*, dewijl God u in Christus heeft liefgehad (Ephes. IV : 32), *navolgers van God, als* zijne *geliefde kinderen*. Ik zeg *geliefde* kinderen; want wat al liefde heeft God ons bewezen, met ons tot tot zijne *kinderen* aan te nemen (Rom. V : 8, 9)! Weest dan *navolgers van God*, gelijk het kinderen betaamt, die hij zoo zeer heeft liefgehad, *en wandelt* derhalve, het voorbeeld van Gods liefde navolgende, wandelt *in de liefde*, legt u steeds toe op de beoefening der onderlinge Christelijke liefde, *gelijk ook Christus* (nog eene beweegreden, genomen van het voorbeeld van Christus als mensch) *ons heeft liefgehad, en zich zelven voor ons*, om ons te verlossen, *als een offer en slachtoffer heeft overgegeven, Gode tot een aangenamen geur*, een aan God aangenaam offer brengende. — Deze uitdrukking : *Gode tot een aangenamen geur*, wordt in de heilige Schriften van het Oude Testament zeer dikwijls gebezigd van een Gode welgevallig offer. Zie Levit. I : 9, 13, 17; II : 12.

[1]) *Maar ontucht en eenigerlei onkuischheid of hebzucht* (twee voorname hoofdzonden onder de Heidenen), wel verre van door u gepleegd te worden, *worde onder u zelfs niet genoemd*, zij als geheel onbekend onder u, *gelijk het heiligen*, Christenen, *betaamt; noch vuile taal* worde onder u gehoord, *noch zotte praat, noch scherts die niet past*, die een Christen niet betaamt, *maar veeleer dankzegging* kome uit uwen mond, woorden van dankbaarheid aan God voor de genaden u in Christus geschonken. Naar het Grieksch : *noch zotte praat of scherts, wat niet betaamt, maar*, enz.

[2]) *Want weet en beseft dit wel* (naar het Grieksch zou men hier kunnen vertalen : *want dit weet gij wel*) : *geen ontuchtige, of onkuische*, enz.

[3]) *of hebzuchtige, wat*, in een oneigenlijken zin, *afgoderij is;* doch naar eene andere Grieksche lezing, hier beter passende : *of hebzuchtige, die een afgodendienaar is*. Vgl. 1 Cor. VI : 9.

[4]) *Laat niemand u misleiden*, laat niemand u *door ijdele redenen*, redenen die geene waarheid behelzen, wijs maken, dat de zonden, welke ik daar opnoemde (vs. 5), onverschillige daden zijn; *want om deze dingen komt*, op den dag des oordeels, zeer zeker *Gods toorn over de kinderen der ongehoorzaamheid*, d. i. over de ongeloovigen. Vgl. Ephes. II : 2.

[5]) *hunne deelgenooten*, hunne medeplichtigen, door u aan dezelfde zonden schuldig te maken, opdat geen gelijk lot u treffe.

[6]) *Want eens waart gij duisternis, maar nu*, enz. Eene nadere beweegreden tot het

want de vrucht des lichts[1] is in allerlei goedheid en gerechtigheid en waarheid.

Evangelie volgens den H. Lucas; XI : 14—28.

In dien tijde wierp Jezus een boozen geest uit, en deze was stom[2]. En toen hij den boozen geest had uitgeworpen, sprak de stomme; en de scharen waren verwonderd. Maar sommigen van hen zeiden : Door Beëlzebub, den overste der booze geesten, drijft hij de booze geesten uit[3]. En anderen, om hem te beproeven, vroegen van hem een teeken uit den hemel[4]. Doch hij, hunne gedachten ziende[5], zeide tot hen : Alle koninkrijk, dat tegen zich zelf verdeeld is[6], zal verwoest worden, en het

opvolgen der voorafgaande vermaning : *eens*, eertijds, toen zij nog in hun Heidendom leefden, waren zij *duisternis*, in onwetendheid van God en zijn gebod; maar *nu* waren zij *licht in den Heer*, en moesten derhalve ook *wandelen*, zich gedragen, *als kinderen des lichts*.

[1]) *want de vrucht des lichts*, enz. Dit vers is eene tusschenrede, dienende tot bekrachtiging der voorafgaande vermaning : *Wandelt als kinderen des lichts*, toont in uwen levenswandel, dat gij waarlijk kinderen des lichts zijt. Zie hier de zin : *want* het licht moet vruchtdragend zijn, en *de vrucht des licht is*, bestaat in *allerlei goedheid en gerechtigheid en waarheid*, in alles wat op het gebied der zedelijkheid goed, wat gerecht, wat waar is. En zoodanige vruchten moesten zij thans voortbrengen, *als kinderen des lichts*.

[2]) *stom* wordt deze booze geest genoemd, omdat hij den mensch, in wien hij gevaren was, beroofd had van het gebruik zijner tong. Vgl. Marc. IX : 24.

[3]) Het feit zelf konden zij niet loochenen; doch om nu toch den indruk weg te nemen, dien dit wonder op de scharen gemaakt had, schrijven zij het toe aan Beëlzebub, door wiens kracht zij beweerden, dat Jezus dien boozen geest had uitgedreven. *In Beëlzebub*, van wien hij bezeten is.

[4]) *een teeken uit den hemel*, bij voorbeeld, vuur uit den hemel te laten vallen, gelijk Elias gedaan had. Vgl. 4 Kon. I : 10, 12. Zij begeeren van hem een buitengewoon *teeken* of wonderwerk; alsof de wonderwerken tot dus verre door hem verricht, niet genoegzaam waren om zijne goddelijke zending en zijne Messias-waardigheid te bewijzen. Niet eenmaal slechts, maar meermalen heeft het ongeloof der Joden evenzoo naar een buitengewoon teeken gevraagd.

[5]) wat sommigen daar zeiden (vs. 15) : *door Beëlzebub, den overste der booze geesten, drijft hij de booze geesten uit*, had Jezus niet gehoord, maar in hunne harten gelezen. Hij richt nu het woord tot hen, en doet hun zien, hoe ongerijmd hunne lasterrede is.

[6]) *tegen zich zelf verdeeld* : verdeeldheid gepaard met opstand van het eene deel tegen het andere. — Het is bij verkorting (brachylogisch) gesproken. Om het ongerijmde van hunne lasterrede aan te toonen, beroept Jezus zich (vs. 25) op eene algemeen erkende waarheid, dat namelijk geen staat, geene stad, geen huisgezin, stand kan houden zonder eendracht en

eene huis zal op het andere vallen[1]. Zoo nu ook de Satan tegen zich zelven verdeeld is, hoe zal dan zijn rijk stand houden? Want gij zegt[2], dat ik door Beëlzebub de booze geesten uitdrijf! Maar indien ik door Beëlzebub de booze geesten uitdrijf, door wien drijven uwe zonen ze dan uit[3]? Daarom zullen zij uwe rechters zijn[4]. Doch indien ik door Gods vinger[5] de booze geesten uitdrijf, dan is voorwaar het Rijk Gods tot u gekomen[6]. Wanneer een sterke, gewapend, zijn hof bewaakt, dan is wat hij bezit in zekerheid[7]. Maar als een sterkere dan hij hem overvalt en overwint, ontneemt hij hem al zijn wapentuig, waarop hij vertrouwde, en zijnen buit verdeelt hij. Die niet met mij is[8], is tegen mij; en die niet

---

vrede. Vers 26 is de toepassing van het gezegde in vs. 25, en de zin is: Meent gij, dat de Satan *tegen zich zelven verdeeld kan wezen!* dat hij zijne eigene macht wil verbreken en zijn eigen rijk verstoren? Want dat zou het geval zijn, als 't waar was wat gij zegt, dat Beëlzebub door mij den Satan uitdrijft.

[1]) te weten, bij en door die verwoesting.

[2]) *Want gij zegt, dat,* enz. De zin is: Ik doe die vraag: *Indien Satan tegen zich zelven,* enz., omdat gij zegt, dat ik door Beëlzebub, enz.

[3]) Een tweede bewijs voor de ongerijmdheid van hunne lasterrede: zij schrijven dezelfde daad, het uitdrijven van booze geesten, gelijkelijk toe aan God en aan den Satan; want van hunne *zonen* (de exorcisten onder de Joden), zeggen zij, dat deze de booze geesten uitdrijven door de kracht Gods. Over de exorcisten onder de Joden zie men onzen *Commentarius in Acta Apostolorum*, ad Cap. XIX: 13. Fl. Joseph. Antiqq. VIII: c. 2. S. Iren. adv. Haer. Lib. II: c. 5.

[4]) *daarom,* dat is, omdat uwe exorcisten, volgens ulieder eigen getuigenis, de booze geesten uitdrijven door de kracht Gods, *daarom* zullen zij uwe veroordeeling zijn, dat gij, tegen beter weten aan, van mij gezegd hebt, dat ik de booze geesten uitdrijf door de kracht van Beëlzebub.

[5]) Na deze redeneeringen (vs. 25-28) moesten de Pharizeërs wel toegeven, dat Jezus niet door Beëlzebub, den boozen geest, maar door den Geest Gods, den Heiligen Geest, de booze geesten uitdreef. En daaruit trekt hij nu dit gevolg: *alzoo is het Rijk Gods tot u gekomen,* waarmede rechtstreeks gezegd was: *de Messias is verschenen,* en zijdelings *ik ben de Messias.* Jezus leerde, dat hij de beloofde Messias was, en hij verrichtte zijne wonderwerken ter bevestiging van de waarheid zijner leer. Hij was alzoo ook waarlijk de Messias; want God kan der onwaarheid geene getuigenis geven.

[6]) *door Gods vinger,* door Gods macht.

[7]) Nog een bewijs, ter bevestiging daarvan, dat hij door den Geest Gods de booze geesten uitdreef. Het bewijs wordt gegeven door eene vergelijking, en de redeneering komt hierop neer: De machtige doet niet onder, tenzij voor eenen die machtiger is dan hij. De booze geest nu is machtiger dan de mensch. Derhalve is mijn uitdrijven der booze geesten toe te schrijven aan den Geest Gods, waardoor ik machtiger ben dan hij, en hem, als ware het, gebonden heb.

[8]) Een spreekwoordelijk gezegde, waardoor iemand te kennen geeft, dat zijne zaak van dien aard is, dat men zich daarin niet onzijdig kan houden: wie met mij niet medewerkt, die werkt mij tegen. Jezus bezigt dit spreekwoord hier van zich zel-

met mij vergadert, verstrooit. Als de onreine geest[1] van den mensch is uitgegaan[2], waart hij om door waterlooze[3] plaatsen, rust zoekende[4]; en haar niet vindende, zegt hij : Ik zal terugkeeren naar mijne woning[5], van waar ik ben uitgegaan. En *daar* gekomen, vindt hij haar uitgeveegd en versierd[6]. Dan gaat hij heen, en neemt met zich zeven andere geesten, *nog* boozer dan hij zelf is, en zij gaan binnen en wonen aldaar[7]; en de laatste *toestand* van dien mensch wordt *nog* erger dan de eerste.

En het geschiedde, terwijl hij dit sprak, dat eene zekere vrouw, hare stem verheffende uit de schare, tot hem zeide : Zalig de schoot, die u gedragen heeft, en de borsten, die gij gezogen hebt[8]! Doch hij zeide : Ja, zalig zij, die het woord Gods hooren en het bewaren[9]!

---

ven, en past het toe op die *sommigen* van vs. 15. Bij het volk huichelden zij onpartijdigheid in de zaak van Jezus; doch nu was het gebleken, hoe zeer zij hem vijandig waren, en hun gedrag had de waarheid bevestigd van het spreekwoord : *die niet met mij is, is tegen mij; en die niet met mij vergadert, verstrooit.*

[1]) *Als de onreine geest*, enz. Berispend, doch tegelijk ook waarschuwend en tot bekeering vermanende, geeft Jezus hier (vs. 24-26) door eene gelijkenis te kennen, welk het droevig gevolg is der verwaarloozing van Gods genade : 's menschen zedelijke toestand wordt daarop nog erger, zijn hart wordt nog goddeloozer, en hij valt nog dieper dan te voren. Om de verachting der genade wordt de mensch door God als *overgegeven tot een verworpen zin*. Rom. I : 28. De gelijkenis, door den Zaligmaker hier gebezigd, is genomen van een bezetene, welke, na van den boozen geest verlost te zijn, dien naderhand, door zijne schuld, wederom laat indringen, en alsdan nog veel erger gekweld wordt, dan ooit te voren. Die verergerde toestand *naar het lichaam* van zoodanig een bezetene was een beeld van den verergerden toestand *naar de ziel* bij dezulken, die Gods genade, hun ter bekeering geschonken, verwaarloosden.

[2]) *den mensch is uitgegaan*, door goddelijke kracht is uitgeworpen.

[3]) *waterlooze*. Bij Matth. XII : 43 heet het *dorre*. Men denke hier aan waterlooze woestenijen, eenzame en door geen mensch bewoonde plaatsen. In het boek Tobias (Hoofdst. VIII : 3) leest men, dat Raphaël den boozen geest verblijven deed in de woestenij van Opper-Egypte. Vgl. Apoc. IX : 14.

[4]) Satans rust bestaat in zijne bezigheid om den mensch naar ziel en lichaam schade toe te brengen.

[5]) Zijne *woning* heet die mensch, uit wien hij was uitgeworpen.

[6]) Hij komt en vindt die *woning*, dien mensch, geheel en al toegankelijk en in zoodanigen staat, dat hij als ware het uitgenoodigd wordt om die woning wederom te betrekken.

[7]) In plaats van door één boozen geest, zal die schuldige nu door vele booze geesten gekweld worden, en de laatste toestand van dien mensch wordt nog erger dan de eerste.

[8]) Deze vrouw het geluk roemende der moeder van Jezus, roemt daardoor de grootheid van Maria's Zoon; en zij deed dit met luider stemme, te midden en ten aanhooren van zijne lasteraars, onbeschroomd hem tegelijk verheffende en verdedigende, en zijnen vijanden hunne boosheid verwijtende. Een schoon voorbeeld!

[9]) Wat deze vrouw gesproken had, was

MAANDAG IN DE DERDE WEEK VAN DE VASTE.

Les uit het vierde boek der Koningen; V : 1—15.

In dien tijde was Naäman, krijgsoverste van den Koning van Syrië[1], groot bij zijnen meester en zeer gezien ; want door hem had de Heer aan Syrië heil geschonken[2]; en hij was een kloek en rijk[3] man, doch melaatsch. Nu was men eens uit Syrië in stroopbenden uitgetogen[4], en had men uit het land van Israël gevankelijk weggevoerd een klein meisje, dat in dienst van Naämans huisvrouw was. En dit meisje zeide tot hare meesteres : Och of mijn heer gegaan ware tot den Propheet, die te Samaria is! die zou hem zeker van zijne melaatschheid genezen hebben[5]. Naäman ging dan tot zijnen heer en gaf hem dit te kennen, zeggende : Zoo en zoo sprak het meisje uit het land van Israël. En de Koning van Syrië zeide tot hem : Ga er heen; en ik zal een brief schrijven aan den Koning van Israël.

En hij ging er heen, en nam met zich tien talenten zilver en zes duizend goudstukken en tien wissel-kleederen[6]; en hij bracht aan den Koning van Israël den brief van dezen inhoud[7] : Wanneer gij dezen

---

waarheid; ook wil Jezus haar niet tegenspreken, maar te kennen geven, dat men het nog voor een veel grooter geluk en zaligheid moest achten, *het woord Gods te hooren en te bewaren*, d. i. te onderhouden en te betrachten. En hierdoor wil de Zaligmaker deze vrouw en de schare daar tegenwoordig opwekken om hem, Gods afgezant, geloovig aan te hooren, en naar zijne woorden te handelen.

[1]) *krijgsoverste van* Benhadad, *den Koning van Syrië*, een tijdgenoot van Achab en Joram, Koningen van Israël.

[2]) *heil geschonken*, overwinningen doen behalen.

[3]) *en rijk :* dit staat niet in den Hebreeuwschen tekst.

[4]) Naar het Hebreeuwsch : *Syrië* (de Syriërs) *nu was uitgetogen in stroopbenden.*

[5]) Naar het Hebreeuwsch : *Och of mijn heer ware voor het aangezicht van den Propheet, die te Samaria is! dan zou hij hem bevrijden van zijne melaatschheid.* De Propheet, hier bedoeld, was Eliseüs.

[6]) *tien talenten zilver... tien wissel-kleederen*, feestkleederen, rijke geschenken, bestemd tot belooning van den man, die hem van zijne melaatschheid zou genezen. Tot de kleederpracht in het Oosten behoorde ook het gedurig verwisselen van kleederen.

[7]) Begin en slot van den brief zijn hier verzwegen.

brief ontvangen zult, weet dan, dat ik mijnen dienaar Naäman tot u gezonden heb, opdat gij hem van zijne melaatschheid geneze[1]. Toen nu de Koning van Israël dezen brief gelezen had, scheurde hij zijne kleederen, en zeide : Ben ik dan God, dat ik dooden kan en levend maken, daar deze naar mij stuurt, om een mensch van zijne melaatschheid te genezen[2]? Merkt wel op en ziet[3], dat hij aanleiding zoekt tegen mij!

Toen Eliseüs, de man Gods, dit vernomen had, dat namelijk de Koning van Israël zijne kleederen gescheurd had[4], zond hij tot den Koning en liet hem zeggen : Waarom hebt gij uwe kleederen gescheurd? Hij kome tot mij, en ondervinde dat er een Propheet in Israël is! Naäman kwam dan met zijne paarden en wagens[5], en hield stil aan de deur van Eliseüs' huis. En Eliseüs zond eenen bode tot hem af[6] en liet hem zeggen : Ga heen en baad u zevenmaal in de Jordaan, zoo zal uw vleesch weder gezond worden, en gij zult gereinigd zijn[7]. Vertoornd[8] ging Naäman weg en en zeide : Ik dacht, hij zou tot mij buiten komen en toetreden, en den naam van den Heer zijnen God aanroepen, en met

---

[1]) *opdat gij hem van zijne melaatschheid geneze*, namelijk door de bediening van den Propheet, een van uwe Israëlietische onderdanen, die bij u is. Zóo wilde Benhadad de woorden van zijnen brief verstaan hebben; maar Joram, de Koning van Israël, nam ze in dien zin, alsof Benhadad van hem in persoon de genezing van Naäman vorderde : Benhadad vraagt mij om iets, dat God alleen doen kan! En Joram, als hadde hij in die vraag van Benhadad eene godslastering gehoord, *scheurde zijne kleederen*, gelijk men bij de Israëlieten gewoon was te doen op het hooren van eene godslastering, en hij zeide : *Ben ik dan God, dat ik*, enz.

[2]) voor het menschelijk vermogen is zekere soort van melaatschheid eene ongeneesselijke kwaal.

[3]) *Merkt wel op en ziet*, enz. Joram spreekt tot zijne rijksgrooten, in wier tegenwoordigheid hij den brief van den Koning van Syrië zal gelezen hebben. Hij houdt het verzoek hem door Benhadad gedaan, voor eene list van dien vorst, als die wellicht zocht naar een voorwendsel, om hem met eenigen schijn van recht te kunnen beoorlogen. Zijn vermoeden omtrent Benhadads gezindheid, deelt hij zijnen rijksgrooten mede : *Merkt wel op en ziet, dat hij aanleiding zoekt tegen mij!*

[4]) *zijne kleederen gescheurd had*, en om welke redenen hij dit gedaan had.

[5]) met een groot gevolg, om Eliseüs te doen opmerken, wat groot persoonaadje om zijne genezing tot hem kwam.

[6]) *En Eliseüs zond eenen bode tot hem af*, iemand van zijne huisgenooten. De Propheet liet Naäman niet binnenkomen, hij ging zelfs niet eens naar buiten tot hem uit. Voor welke handelwijze de Propheet, zonder twijfel, zijne goede redenen zal gehad hebben, ofschoon wij er alleenlijk naar gissen kunnen.

[7]) *gereinigd zijn*. De melaatschheid was eene huidziekte; en daarom werd het genezen van die kwaal een *gereinigd worden* genoemd.

[8]) *Vertoornd*, omdat Eliseüs hem niet met meer onderscheiding behandeld had

zijne hand de plaats der melaatschheid aanraken[1], en *zoo* mij genezen. Zijn Abana en Pharphar[2], Damascus' rivieren, niet beter dan alle de wateren van Israël, dat ik mij daarin niet kon baden en gereinigd worden? Toen hij dan terug keerde en verontwaardigd heenging, naderden hem zijne dienstknechten, en spraken tot hem : Vader! zoo de Propheet u iets groots geboden had, gij hadt het voorzeker moeten doen; hoeveel te meer dan nu hij tot u gezegd heeft : Baad u en gij zult gereinigd worden? Hij toog dan af, en baadde zich in de Jordaan, zevenmaal, naar het woord van den man Gods; en zijn vleesch werd gezond, *zoo gezond* als het vleesch van een klein kind, en hij werd gereinigd. En hij keerde met geheel zijn gevolg tot den man Gods terug; en hij kwam en plaatste zich voor zijn aangezicht en zeide : In waarheid weet ik, dat er geen ander God is op de gansche aarde, dan in Israël alleen[3]!

Evangelie volgens den H. Lucas; IV : 23—30.

In dien tijde zeide Jezus tot de Pharizeërs : Voorzeker zult gij mij dit spreekwoord toevoegen : Geneesheer, genees u zelven[4]! Al wat wij gehoord hebben, dat in Capharnaüm is geschied, doe dat ook hier in

---

[1]) Eliseüs deed niets van dit alles, waarschijnlijk opdat die afgodendienaar daardoor des te beter daarna zou beseffen, dat hij zijne wonderdadige genezing aan den God van Israël, den eenigen waren God, te danken had.

[2]) *Abana en Pharphar.* Twee rivieren van verschillenden oorsprong, spoedig samenvloeiende tot éenen stroom, die in de nabijheid van Damascus zich in vier armen verdeelt. Het water van dezen stroom is zeer zuiver en helder, terwijl het water van de Jordaan meestal troebel en drabbig is.

[3]) Naäman erkende, dat hij zijne genezing niet aan eenige kracht van het Jordaan-water, maar alleen aan de macht van den eenigen waren God, den God van Eliseüs, te danken had. Hij verliet zijne afgoden, en was voortaan een dienaar van den éenen waren God.

[4]) *Geneesheer, genees u zelven!* Jezus las in hunne harten, en zag, dat zij hem wilden toevoegen, dat hij, als Nazarethaner, ter bevestiging van de waarheid zijner woorden, onder zijne stadgenooten zulke dingen doen moest, als zij gehoord hadden dat in Capharnaüm door hem verricht waren. Jezus geeft hun dan te kennen, dat hij wist, wat er omging in hunne harten, en zoo zeide hij tot hen : Gij zult mij zonder twijfel dit spreekwoord toevoegen : *Geneesheer, genees u zelven!* De zin, waarin dit spreekwoord door den Zaligmaker hier gebezigd is, wordt door hem zelven opgegeven, als hij aanstonds daar bijvoegt : *Al wat wij gehoord hebben, dat in Capharnaüm* door u *is geschied, doe*

uwe vaderstad! En hij zeide : Voorwaar zeg ik u : geen Propheet[1] is aangenaam in zijne vaderstad. In waarheid zeg ik u[2] : Er waren vele weduwen in Israël, in de dagen van Elias, toen de hemel drie jaren en zes maanden lang gesloten bleef, als er een groote hongersnood gekomen was over de gansche aarde; en tot geene van haar werd Elias gezonden, dan naar Sarephta in Sidonië, tot eene weduwvrouw. En vele melaatschen waren er in Israël onder Eliseüs, den Propheet; en niemand hunner werd gereinigd, dan Naäman, de Syriër. En allen in de Synagoog werden met toorn vervuld[3], als zij dit hoorden; en zij stonden op, en dreven hem buiten de stad, en voerden hem tot op den top des bergs[4], op welken hunne stad gebouwd was, om hem van boven neder te werpen. Maar hij ging midden door hen heen[5] en vertrok.

---

dat ook hier in uwe vaderstad, in Nazareth. Zij wilden hem zeggen : Indien gij begeert, dat wij geloof geven aan uwe woorden, doe dan ook hier wonderwerken onder uwe bloedverwanten en bekenden; genees de kranke Nazarethaners, uwe medeburgers!

[1]) *Geen Propheet*, enz. Op het spreekwoord hem toegevoegd, antwoordt de Zaligmaker met een ander spreekwoord : *Geen Propheet*, enz. Jezus wil hen daarmede doen gevoelen, dat het verrichten van wonderwerken onder hen geen nut zou hebben, dat zij hem daarom toch niet voor den beloofden Messias zouden erkennen; dat hem overkwam, wat gewoonlijk het geval was met de Propheten, als welke om hunne waardigheid door hunne medeburgers benijd, en daarom niet geacht werden. Vergelijk hier Marc. VI : 4, 5, en de aanteekeningen.

[2]) *In waarheid zeg ik u*, enz. Door twee voorbeelden (vs. 25—27) gaat Jezus hier zeggen, dat de Nazarethaners niet juist daarom, omdat zij zijne stadgenooten waren, ook recht hadden op zijne wonderdaden, gelijk zij te kennen gaven door hun verwijt : *Geneesheer, genees u zelven!* Ten tijde van den Propheet Elias, toen het in drie jaren en zes maanden niet geregend had, en daardoor een groote hongersnood kwam over de gansche aarde, waren er onder de Israëlieten vele hulpelooze weduwen; doch Elias werd tot geene van die Israëlietische weduwen gezonden, maar tot eene Sidonietische, eene heidensche weduwe, om deze door een wonderwerk van eenen gewissen dood te redden (3 Kon. XVII). Zoo waren er ten tijde van den Propheet Eliseüs vele melaatschen onder het volk van Israël; doch niemand hunner werd van zijne melaatschheid door een wonder van den Propheet *gereinigd* (genezen), dan alleen Naäman, de Syriër (4 Kon. V).

[3]) *met toorn vervuld*. Omdat Jezus hunne ongeloovigheid berispt had, en hunne stad geene wonderwerken waardig keurde.

[4]) Nazareth was gelegen tegen de helling van een berg, die op een kleinen afstand van de stad zijnen top had, en van waar men in eene vervaarlijke diepte nederzag. Van dien steilen top wilde men hem afwerpen.

[5]) Door de kracht zijner godheid, op eene wijze welke de H. Schrift niet te

DINSDAG IN DE DERDE WEEK VAN DE VASTE.

Les uit het vierde boek der Koningen; IV : 1—7.

In die dagen riep eene zekere vrouw tot den Propheet Eliseüs, zeggende : Uw dienaar, mijn man, is gestorven, en gij weet, dat uw dienaar godvreezend was[1]; en zie, nu komt de schuldeischer om mijne twee zonen weg te nemen en tot zijne dienstknechten te maken[2]? En Eliseüs zeide tot haar : Wat wilt gij, dat ik voor u doen zal? Zeg mij, wat hebt ge in uw huis? En zij antwoordde : Ik, uwe dienstmaagd, heb niets in huis dan een weinig olie om mij te zalven. Hij zeide haar : Ga en leen van alle uwe geburen ledige vaten, een goed getal; en ga in huis, en sluit uwe deur, als gij en uwe zonen binnen zijt; en giet er van[3] in alle die vaten, en zet ze weg, als zij vol zijn. De vrouw ging dan heen, en sloot de deur toe achter zich en achter hare zonen; deze brachten de vaten aan, en zij goot er in. En toen de vaten vol waren, zeide zij tot haren zoon : Breng mij nog een vat! En deze antwoordde : Ik heb er geen meer. En de olie hield op[4]. En zij kwam en maakte het den man Gods bekend. En hij zeide : Ga heen, verkoop de olie, en voldoe uwen schuldeischer; en leeft gij en uwe zonen van het overschot.

---

kennen geeft, maakte Jezus zich los uit hunne handen, *en ging midden door hen heen,* zonder dat iemand hem verder konde of durfde aanraken. *Zijn uur was nog niet gekomen.* Joan. VII : 30.

[1]) *godvreezend was.* Dit, meende zij te recht, kon haar, de weduwe des overledenen, bij den man Gods aanbevelen.

[2]) *tot zijne dienstknechten te maken.* Naar de Mozaïsche Wet had hij hiertoe recht; nogtans het dienen om schulden hield met het jubeljaar op. Zie Levitic. XXV : 39, volgg.

[3]) *giet er van,* van dat weinigje olie, dat u is overgebleven.

[4]) *hield op* te loopen : nu eerst, nu alle de vaten vol waren, was het oliekruikske der weduwe ledig.

Evangelie volgens den H. Mattheüs; XVIII : 15—22.

In dien tijde zeide Jezus tot zijne leerlingen : Als uw broeder tegen u gezondigd mocht hebben[1], ga heen en berisp hem tusschen u en hem alleen[2]; indien hij naar u luistert, zult gij uwen broeder gewonnen hebben. Doch zoo hij niet luistert naar u[3], neem met u nog één of twee, opdat door den mond van twee of drie getuigen alle zaak bevestigd worde[4]. En indien hij naar hen niet luistert, zeg het aan de Kerk[5]; en luistert hij naar de Kerk niet, zoo zij hij u als de heiden en de tollenaar[6]. Voorwaar zeg ik u : al wat gij gebonden zult hebben op aarde[7], zal ook gebonden zijn in den hemel; en al wat gij ontbonden

[1]) Na zijne vermaning tegen het geven van ergernissen (vs. 6-15), gaat Jezus voort met te leeren, hoe er gehandeld moet worden met dezulke van onze broeders in Christus, *die tegen ons mochten zondigen,* dat wil zeggen, die ons ergernis geven en, voor zooveel in hen is, ons eene aanleiding zijn tot zondigen. *Zondigen tegen zijne broeders* staat ook bij Paulus (1 Cor. VIII : 12) voor *hun ergernis geven*. Hier wordt alzoo gesproken over de plicht der *broederlijke vermaning;* eene plicht waarvan de betrachting groote voorzichtigheid vordert; de verschillendheid der omstandigheden van tijden, plaatsen en personen, komt noodzakelijk daarbij in aanmerking.

[2]) De zin is : Vermaan, berisp, bestraf hem eerst onder vier oogen, zoodat de zaak blijve tusschen u en hem alleen. Geeft hij gehoor aan uwe vermaning en betert hij zich, dan hebt gij uwen broeder gewonnen voor God, van wien hij door zijn misdadig gedrag was afgeweken.

[3]) Heeft uwe geheime vermaning niet gebaat, neem dan met u nog één of twee broeders, en laat deze hem, in uwe tegenwoordigheid, uwe vermaning herhalen, en haar alzoo door hunne eenstemmigheid met u bekrachtigen.

[4]) *door den mond* (door de verklaring) *van twee of drie,* enz. Deze woorden zijn genomen uit Deuteron. XIX : 15. Zij bevatten eene wet der Israëlietische rechtspleging : tot bevestiging der waarheid van een feit was één getuige niet genoegzaam; alle feit moest door den mond van twee of drie getuigen bevestigd worden. Doch de Zaligmaker bezigt, naar het schijnt, het gezegde van die wet als spreekwoord, zoodat de zin van Jezus' woorden deze kan zijn : neem met u nog een of twee broeders, *opdat* hij door hunne berisping, welke de uwe bekrachtigt, ten volste overtuigd worde van zijn misdadig gedrag en van de verplichting om zich te beteren.

[5]) *aan de Kerk*, d. i. aan de geestelijke overheid.

[6]) Met heidenen en tollenaars hielden de Joden geen gemeenschap. Op dit gebruik lettende, zegt de Zaligmaker aangaande zulk een hardnekkigen zondaar, dat men geen gemeenschap meer met hem hebben zal, en dat hij in den ban moet gedaan worden, te weten, door de geestelijke overheid, aan welke de macht daartoe verleend is, als blijkt uit het volgende vers : *al wat gij gebonden zult hebben,* enz.

[7]) *al wat gij gebonden,* enz. Jezus spreekt tot zijne Apostelen, en de uitdrukking hier door hem gebezigd beteekent, gelijk in Hoofdst. XVI : 19, de *volmacht* tot het bestier der Kerk. Zij bevat alzoo in zich ook de macht om een lidmaat der Kerk van hare gemeenschap uit te sluiten, of, met andere woorden gezegd, in den ban te doen. Die *volmacht* hier door Jezus toe-

zult hebben op aarde, zal ook ontbonden zijn in den hemel. Voorts[1] zeg ik u : als twee van u op aarde zullen overeengestemd hebben omtrent iets, wat het ook zij, dat ze vragen mochten, het zal hun geworden van mijnen Vader, die in den hemel is. Want[2] waar twee of drie in mijnen naam[3] vergaderd zijn, daar ben ik in hun midden.

Alsdan trad Petrus tot hem, en zeide : Heere! hoe menigmaal zal mijn broeder tegen mij zondigen, en ik hem vergeven? tot zevenmaal toe[4]? Jezus zeide tot hem : Ik zeg u niet tot zevenmaal, maar tot zeventigmaal zevenmaal[5].

---

gezegd aan al zijne Apostelen met Petrus aan hun hoofd, was vroeger reeds (Hoodst. XVI : 19) door den Zaligmaker op eene bijzondere wijze beloofd aan Petrus, tegelijk met het oppergezag in zijne Kerk. Die volmacht alzoo moet in Petrus gedacht worden als volstrekt onafhankelijk, en dit, om hare vereeniging met het opperste gezag, dat aan Petrus uitsluitend toekomt; waaruit volgt, dat wij ons diezelfde *volmacht*, ook aan de overige Apostelen verleend, in hare uitoefening, moeten voorstellen als afhankelijk van Petrus; en daarom neemt die volmacht den voorrang niet weg, dien Petrus ontving boven de overige Apostelen, en zijn deze niet zijns gelijken, maar zijne eerste en edelste onderdanen.

[1]) *Voorts.* In deze beteekenis komt het Grieksche woord hier in den grondtekst gebezigd, ook nog elders voor, bij voorbeeld, Matth. V : 33. Wat hier gezegd wordt, betreft de Apostelen niet alleen, maar ook al de geloovigen. Het is eene aanbeveling van het openbaar gebed *Op aarde* staat daar als tegenstelling van *in den hemel*.

[2]) *want.* De reden der verhooring van het openbaar gebed.

[3]) *in mijnen naam.* Wij vertaalden hier liever naar het Grieksch : *voor mijnen naam*, d. i. ter oorzake van mij, tot een godsdienstig doel.

[4]) Jezus' onderricht aangaande de broederlijke vermaning wekt bij Petrus de vraag op, hoe te handelen, als een broeder hem in zijnen eigen persoon beleedigd heeft; hij wil weten, of het genoeg is, hem tot zevenmaal toe te vergeven.

[5]) *zeventigmaal zevenmaal* : een bepaald getal voor een groot onbepaald getal. De zin is duidelijk : men moet altijd vergeven.

WOENSDAG IN DE DERDE WEEK VAN DE VASTE.

Les uit het boek Exodus; XX : 12—24.

Dit zegt God de Heer : Eer uwen vader en uwe moeder, opdat gij lang moogt leven[1] in het land, dat de Heer, uw God, u geven zal. Gij zult niet doodslaan. Gij zult geen overspel bedrijven. Gij zult niet stelen. Gij zult tegen uwen naaste geen valsche getuigenis geven. Gij zult uwes naasten huis niet begeeren, noch zijne huisvrouw zult gij begeeren, noch zijnen dienstknecht, noch zijne dienstmaagd, noch zijnen os, noch zijnen ezel, noch iets wat hem toebehoort[2].

En al het volk werd de donders en de bliksemen gewaar en het geluid der bazuin en den rookenden berg[3]; en verschrikt en van vrees bevangen bleven zij van verre staan[4] en zeiden tot Mozes : Spreek gij tot ons, en wij zullen hooren; maar dat de Heer niet tot ons spreke, opdat wij niet sterven[5]! En Mozes zeide tot het volk : Vreest niet! want 't is om u te beproeven[6] dat God gekomen is, en opdat de vrees voor hem in u zijn zou en gij niet zoudt zondigen. En het volk bleef van verre staan; maar Mozes naderde tot de nevelwolk, waar God in was. De Heer zeide voorts tot Mozes : Dit zult gij tot de kinderen Israëls zeggen : Gij hebt gezien, dat ik van den hemel tot u sprak : Gij zult geen zilveren goden maken,

---

[1]) *opdat gij lang moogt leven*, enz. Deze belofte wordt den Israëlieten gedaan, als blijkt uit hetgeen volgt : *in het land dat de Heer, uw God, u geven zal.*

[2]) Niet alleenlijk de uiterlijke daad, maar ook de vrijwillige begeerte naar het verbodene is zondig; en er zijn behalve de zondige werken, ook zondige gedachten en zondige begeerten : booze gedachten en booze begeerten leiden tot booze werken.

[3]) De afkondiging der tien-gebodenwet door God op Sinaï ten aanhooren van het volk had plaats onder vele schrikbarende teekenen. Zie Exod. XIX : 16-19; Deuter. V : 22, volg. ; Hebr. XII : 18, volgg.

[4]) Zij waagden het niet dichter naar den berg toe te treden.

[5]) *opdat wij niet sterven*, dewijl wij niet machtig zijn om de stem Gods en het gezicht der schrikbarende teekenen zijner tegenwoordigheid langer te verdragen, zonder er van te sterven. Vgl. Deuteron. V : 24, volgg.

[6]) *om u te beproeven*, niet om u te dooden, maar om eene proef te nemen van uwe eerbiedigheid en gehoorzaamheid jegens hem, en om u eene heilzame vrees voor hem in te boezemen, opdat gij u moogt wachten voor de zonde.

noch goden van goud zult gij u maken. Een altaar van aarde[1] zult gij mij maken, en daarop zult gij uwe brand- en dankoffers, uwe schapen en uwe runderen offeren[2], op alle plaats waar[3] mijn naam zal herdacht worden.

Evangelie volgens den H. Mattheüs; XV : 1—20.

In dien tijde[4] kwamen tot Jezus van Jeruzalem Schriftgeleerden en Pharizeërs[5], en zeiden : Waarom overtreden uwe leerlingen de overlevering der Ouderlingen? want zij wasschen hunne handen niet, als zij brood eten[6]. Doch hij antwoordde en zeide tot hen : Waarom overtreedt ook gij het gebod van God om uwe overlevering[7]? Want God heeft gezegd : Eer uwen vader en uwe moeder[8]! en : Wie vader of moeder vloekt, dat hij den dood sterve[9]. Doch gij zegt : Al wie tot vader of moeder zal gezegd hebben : Wat u ook van mij zou nuttig kunnen wezen, zij een offer, *zijne belofte is geldig*, en hij zal zijnen vader of zijne moeder niet eeren[10]. En verijdeld hebt gij het gebod

---

[1]) *Een altaar van aarde*, uit opgestapelde graszoden bestaande. Dit gebod betreft enkel de altaren, waarvan men zich bedienen moest voor de oprichting van den tabernakel.

[2]) *uwe schapen en uwe runderen*, uwe offers hetzij van groot, hetzij van klein vee.

[3]) *op alle plaats waar* ik met eenig offer gediend wil zijn.

[4]) terwijl Jezus zich nog ophield in de de streken van Genesar (XIV : 34).

[5]) Schriftgeleerden, die van Jeruzalem gekomen waren, als blijkt uit Marc. VII : 1, en Pharizeërs van Genesar.

[6]) *brood eten*, wat hier woordelijk in den tekst staat, is eene Hebreeuwsche zegswijze, waardoor *maaltijd houden, eten, spijzen*, in 't algemeen beteekend wordt. Dit *wasschen der handen*, vóor en na den maaltijd, behoorde niet tot de voorschriften der Mozaïsche Wet, maar het was eene nog zeer jonge en beuzelachtige verordening der Ouderlingen (der Joodsche leeraren). Lees de aanteekening op Marc. VII : 3—5.

[7]) Jezus geeft hun het feit toe, dat namelijk zijne leerlingen die verordening omtrent het handen wasschen vóor en na den maaltijd niet onderhouden hadden. De reden daarvan zal hij hun opgeven, wanneer zij hem gezegd zullen hebben, waarom zij het groote gebod der liefde tot de ouders overtreden.

[8]) Exod. XX : 12.

[9]) Exod. XXI : 17.

[10]) Bij *eeren* denke men hier aan den eerbied, dien de kinderen bewijzen moeten aan hunne ouders, door hun bijstand te verleenen in hunne nooddruft.

van God om uwe overlevering[1]. Gij huichelaars[2]! treffend heeft Isaïas van u gepropheteerd, zeggende : Dit volk eert mij met de lippen, maar hun hart is verre van mij[3]. Doch te vergeefs eeren zij mij, daar zij leeringen en geboden van menschen leeren[4].

En de scharen tot zich geroepen hebbende[5], zeide hij tot hen : Hoort en verstaat! Niet wat den mond ingaat, besmet den mensch; maar wat den mond uitkomt, dat besmet den mensch[6].

Alsdan traden zijne leerlingen toe, en zeiden tot hem : Weet gij wel,

---

[1]) Men verbeelde zich hier behoeftige ouders, wier zoon in staat is om hun onderstand te verleenen; doch in plaats van hen bij te staan, doet hij eene belofte, dat hij alles wat hij ter ondersteuning van zijne ouders zou kunnen afzonderen, tot eene gift aan den tempel zal maken. Zoo iemand nu was, volgens die overleverings-leer, geheel ontslagen van de verplichting om zijne ouders *te eeren*, dat is hier, hen naar zijn vermogen bij te staan in hunne behoefte. Deze valsche overleverings-leer *verijdelde* alzoo het gebod der liefde jegens zijne ouders; en zij die zóo dat gebod leerden overtreden, *overtraden* het daardoor ook zelven.

[2]) Terwijl zij zeer nauwgezette opvolgers der wet wilden schijnen, verijdelden en overtraden zij haar door hunne valsche overleveringen, dat is, door leerstellingen, die streden tegen Gods geboden en ze verijdelden.

[3]) Dit zeide Isaïas (Hoofdst. XXIX : 13) van zijne tijdgenooten, en het paste ook treffend op hen, tot wie Jezus hier sprak. Aan eene *profetie* in den eigenlijken zin van het woord, moet hier niet gedacht worden. *Propheteeren* wordt hier alleen gezegd van eene door den Propheet uitgesproken rede. De plaats uit Isaïas is hier eenigszins anders aangehaald, dan zij letterlijk luidt.

[4]) Volgens den Griekschen tekst zou men hier moeten overzetten : *daar zij leeringen leeren, die geboden van menschen zijn.* De geboden der H. Kerk mag men niet bloot menschelijke instellingen of geboden noemen, daar zij gegeven zijn onder de leiding van den Heiligen Geest. Het was voorzeker niet een bloot menschelijk gebod, wat de Apostelen in het concilie van Jeruzalem (Hand. XV : 28) voorschreven omtrent de onthouding van sommige spijzen. Men herinnere zich, dat het Apostolisch besluit aangaande die onthouding begint met deze woorden : *Het heeft den Heiligen Geest en ons goedgedacht,* enz. *Geboden van menschen,* in het stuk van Godsdienst, zijn in den eigenlijken zin van het woord zulke geboden, die gegeven worden door hen, die zonder wettig goddelijk gezag gebieden, of wel dingen gebieden, die strijdig zijn met Gods geboden.

[5]) Na dit beschamend antwoord gegeven te hebben aan die Schriftgeleerden en Pharizeërs, wendt Jezus zich van hen af, en richt nu het woord tot de volksmenigte, daar ter plaatse verzameld.

[6]) De zin is : Spijs of drank met ongewasschen handen genoten, maakt den mensch niet onrein naar de ziel; maar de booze dingen, die uit het hart komen en door den mond zich openbaren, dezulke ontreinigen den mensch. — Dat Jezus' woorden in dien zin moeten genomen worden, blijkt duidelijk uit vs. 18-21. Over de Mozaïsche wetten aangaande de onthouding van sommige spijzen, wordt hier volstrekt niet gesproken.

dat de Pharizeërs, toen zij dit woord[1] gehoord hebben, geërgerd zijn geworden? Doch hij antwoordde en zeide : Alle plant, welke mijn hemelsche Vader niet geplant heeft, zal uitgeroeid worden[2]. Laat hen begaan! het zijn blinden, en leidslieden van blinden. En als de blinde den blinde leidt, vallen zij beiden in den kuil[3].

En Petrus nam het woord op, en zeide tot hem : Verklaar ons die zinspreuk[4]. En hij zeide : Zijt ook gijlieden[5] nog zonder verstand[6]? Begrijpt gij niet, dat al wat den mond ingaat, in den buik komt, en in 't heimelijk gemak ontlast wordt[7]? Maar wat den mond uitgaat, komt voort uit het hart, en dat besmet den mensch. Want uit het hart komen voort booze gedachten[8], doodslagen, overspelen, hoererijen, dieverijen, valsche getuigenissen, godslasteringen[9]. Deze dingen zijn het, die den mensch besmetten; maar het eten met ongewasschen handen besmet den mensch niet.

---

[1]) dat Jezus vs. 3-9 gesproken had. De leerlingen zullen de Pharizeërs onder het spreken van Jezus hebben hooren mompelen; en te huis gekomen (Marc. I : 17), vragen zij Jezus, of hij dit ook bemerkt heeft.

[2]) Het is figuurlijk gesproken : eene plant door den hemelschen Vader niet geplant, is eene valsche leer, die uitgeroeid moet worden; en dat deed Jezus hier.

[3]) De zin is : Stoort er u niet aan, dat de Pharizeërs zich ergeren over mijne woorden. Ik wil hunne valsche leeringen in 't openbaar bestraffen, zij mogen zich ergeren, of niet. Die menschen maken zich zelven en anderen ongelukkig.

[4]) t. w. Jezus' gezegde in vers 11.

[5]) *Zijt ook gijlieden*, gelijk anderen, die met mij niet gedurig omgaan, na zoo veel onderricht, nog zoo onwetend, dat gij die zinspreuk niet begrijpt? Petrus sprak uit naam der leerlingen. Vgl. Marc. VII : 17.

[6]) Jezus berispt hunne traagheid van verstand, dewijl zij nog uitlegging behoefden, om het gezegde in vs. 11 te verstaan.

[7]) Begrijpt gij niet, dat spijs en drank, als zoodanig, niets gemeen hebben met den mensch als geestelijk wezen, of anders gezegd, met het leven zijner ziel, met zijn denken, willen en begeeren, en derhalve dat spijs en drank hem niet zedelijk kunnen besmetten? *Maar wat den mond uitgaat*, het booze dat door den mond zich openbaart, komende *uit het hart*, uit de ziel, dat eerst besmet den mensch.

[8]) Booze werken beginnen met booze gedachten.

[9]) In deze zondenlijst wordt het meervoudig getal gebezigd om de verschillende daden van moord, overspel, enz. aan te duiden.

DONDERDAG IN DE DERDE WEEK VAN DE VASTE.

Les uit den Propheet Jeremias; VII : 1—7.

In dien tijde[1] geschiedde het woord des Heeren tot mij, zeggende : Stel u aan de poort van het huis des Heeren[2], en verkondig daar deze taal, en zeg : Hoort het woord des Heeren, geheel Juda, allen gij die door deze poorten[3] ingaat om den Heer te aanbidden! Zoo spreekt de Heer der heirscharen, de God van Israël : Verbetert uwe wegen[4] en uwe gezindheden, dan zal ik bij u wonen[5] op deze plaats. Stelt toch uw vertrouwen niet op bedriegelijke woorden, zeggende : Het is des Heeren tempel, des Heeren tempel, des Heeren tempel[6]! Want indien gij[7] uwe wegen en uwe gezindheden verbetert; indien gij gerech-

---

[1]) *In dien tijde*, waarschijnlijk ten tijde der regeering van Joakim, Koning van het rijk van Juda.

[2]) *Stel u aan de poort van het huis des Heeren.* Jeremias kreeg van God het bevel om zich te plaatsen *aan de poort*, d. i. aan den ingang tot den *binnen-voorhof* van het tempelgebouw, den voorhof der priesters. Vgl. Jerem. XXXVI : 10. Daar geplaatst moest de Propheet tot de inwoners van het Rijk van Juda de boetrede houden, waarvan wij in deze les den aanvang lezen.

[3]) *door deze poorten.* Om den *binnen-voorhof*, den voorhof der priesters, lag de *buiten-voorhof* of de *groote voorhof*, de voorhof, waar het volk stond om de openbare godsdienst bij te wonen. Tot dien voorhof ging het volk in door verscheidene *poorten*. Jeremias het volk aansprekende stond aan de poort of den ingang tot den binnen-voorhof; hij had alzoo deze volkspoorten voor zijn aangezicht en kon die als met den vinger aanwijzen; vandaar zijn zeggen : *gij die door* DEZE *poorten ingaat.*

[4]) *uwe wegen*, uwen wandel, uwe handelingen.

[5]) *dan zal ik bij u wonen.* Met andere klankstippen gelezen, kunnen de Hebreeuwsche medeklinkers zóo vertaald worden; maar volgens de Masoretische vocalisatie luidt het hier : *dan zal ik u laten wonen*, u niet in ballingschap doen wegvoeren, gelijk de inwoners van het Rijk van Israël alreeds in ballingschap zijn weggevoerd, maar u laten wonen *op deze plaats*, dat is, gelijk het aanstonds hierna verklaard wordt : *in het land* Canaän, *dat ik uwen vaderen gegeven heb.*

[6]) *Het is de tempel des Heeren, de tempel des Heeren, de tempel des Heeren!* De bedreigingen der Propheten, dat Jeruzalem om de zonden des volks zou verwoest worden, werden in den wind geslagen. Men ging voort met zondigen, en stelde zich gerust door *bedriegelijke* woorden. Men sprak : Neen, Jeruzalem zal niet verwoest worden; de tempel die daar staat, *het is des Heeren tempel, des Heeren tempel, des Heeren tempel* (*des Heeren* moet hier met nadruk gelezen worden); de Heer zal voorzeker *zijnen* eigen tempel niet ter verdelging overgeven!

[7]) *Want indien gij*, enz. Naar het Hebreeuwsch zouden wij verkiezen hier te

tigheid oefent tusschen een mensch en zijnen naaste; den vreemdeling, den wees en de weduwe niet verdrukt, en geen onschuldig bloed vergiet in deze plaats[1]; noch vreemde goden naloopt, tot uw verderf[2]; dan zal ik bij u wonen[3] op deze plaats, in het land, dat ik uwen vaderen gegeven heb, van eeuw tot eeuw[4], zegt de Heer, de Almachtige.

Evangelie volgens den H. Lucas; IV : 38—44.

In dien tijde stond Jezus op uit de synagoog, en ging in het huis van Simon. De schoonmoeder nu van Simon was van zware koortsen bevangen; en zij baden hem voor haar[5]. En over haar *heen gebogen* staande, gebood hij aan de koorts, en zij verliet haar. En oogenblikkelijk stond zij op, en bediende hen.

En toen de zon was ondergegaan[6], brachten allen[7], die kranken hadden aan verschillende kwalen, ze tot hem; en hij legde aan ieder van hen de handen op, en genas hen. Ook booze geesten gingen er van velen uit[8], schreeuwende en zeggende[9]: Gij zijt de Zoon Gods! En hij bestrafte hen en liet hun niet toe te spreken, omdat zij wisten, dat hij de Christus was[10].

---

vertalen: *Maar indien gij gerechtigheid*, enz.

[1]) *in deze plaats*, in Juda.

[2]) *tot uw verderf*: dit behoort tot al het voorafgaande; de zin is: welke misdaden u uwen ondergang zouden berokkenen.

[3]) *dan zal ik bij u wonen*. Hier geldt dezelfde bemerking, die wij boven reeds (zie bladz. 82 noot 5) op deze woorden gemaakt hebben.

[4]) *van eeuw tot eeuw*, voor altoos. Dit gezegde behoort tot: *dan zal ik bij u wonen* (*dan zal ik u laten wonen*).

[5]) Zijne leerlingen verzochten hem, dat hij haar wilde genezen.

[6]) Vgl. Marc. I : 32.

[7]) *allen*, al de inwoners van Capharnaüm, die kranken hadden, van welke ziekte deze ook bevangen waren.

[8]) Men ziet hier wederom, hoe duidelijk bezetenen onderscheiden worden van kranken. Vergelijk onze aanteekening op Matth. IV : 24

[9]) De booze geesten bezigden het spraakorgaan dier bezetenen om de klanken te vormen van de woorden die hier volgen.

[10]) Het was bij de gevallen Engelen thans bekend, dat Jezus van Nazareth de beloofde Messias was; en zij wisten dit uit de voorzeggingen aangaande den toekomstigen Messias, en uit Jezus' leer en al de wonderwerken, die hij verrichtte ter bekrachtiging der waarheid van zijne leer en goddelijke zending. Doch *hij liet hun niet toe te spreken*, omdat, indien hij hen liet spreken, zij hem voor den beloofden Messias zouden uitroepen, en alzoo bekend maken. En dit wilde Jezus niet; vooreerst, omdat hij van de booze geesten geene getuigenis wilde aannemen; en ten tweede, omdat de tijd nog niet gekomen was, waarop hij openlijk voor den beloofden Messias wilde verkondigd worden door anderen dan door zich zelven. Zie voorts onze aanteekening op Matth. XVI : 20.

Toen het nu dag was geworden, ging hij uit en begaf zich naar eene woeste plaats. En de scharen zochten hem, en kwamen tot bij hem[1]; en zij hielden hem tegen, opdat hij niet van hen zou weggaan. Doch hij zeide tot hen : Ook aan de andere steden moet ik het Evangelie van het Rijk Gods verkondigen; want hiertoe ben ik gezonden. En hij predikte in de synagogen van Galiléa.

VRIJDAG IN DE DERDE WEEK VAN DE VASTE.

Les uit het boek Numeri; XX : 2, 3, 6—13.

In dien tijde[2] kwamen de kinderen Israëls bijeen tegen Mozes en Aäron en, oproerig geworden[3], zeiden zij : Geeft ons water, opdat wij drinken! En Mozes en Aäron, de menigte verlaten hebbende, gingen in den tabernakel des Verbonds[4], wierpen zich ter aarde neder, en riepen tot den Heer en zeiden : O Heere God! aanhoor het geroep van dit volk en open hun uwen schat, eene bron van levend water[5], opdat zij verzadigd worden en hun gemor moge ophouden. En de heerlijkheid des

[1]) *tot bij hem;* al zoekende naar hem, kwamen zij *tot bij hem*, en vonden hem. Vgl. Marc. I : 35-39 en onze aanteekeningen op die plaats.

[2]) *In dien tijde.* In het veertigste jaar na hunnen uittocht uit Egypte. Wat hier verhaald wordt, geheurde te Cades, eene stad in de woestijn *Tsin* (צִין), wel te onderscheiden van de woestijn (Exod. XVI : 1) *Sin* (סִין), die tusschen de Roode zee en den Sinaï lag; *Tsin* was de benaming van het noord-oostelijk gedeelte der woestijn Pharan. In de Vulgaat wordt *Tsin* en *Sin*, zonder onderscheid in de spelling, *Sin* geschreven.

[3]) *oproerig geworden*, omdat zij gebrek hadden aan water.

[4]) *in den tabernakel des Verbonds*, het draagbare heiligdom der Israëlieten op hunnen tocht door de woestijn naar het beloofde land. Die tabernakel was een gebouw van losse planken vervaardigd, gemakkelijk af te breken en weder op te zetten; en die tabernakel heet de tabernakel *des Verbonds*, omdat in den achter-tabernakel stond *de Arke des Verbonds*, zoo genoemd omdat zij bevattede *de tafelen des Verbonds*. d. i. de twee steenen tafelen, waarop gegrift was de wet der tien geboden, die als de grondwet was van het Sinaïtische Verbond tusschen God en zijn volk gesloten. Zie hier voorts onze aanteekeningen op Hebr. IX : 1-5.

[5]) *Open hun uwen schat, eene bron van levend*, d. i. stroomend, *water* : Open hun eene waterbron, die, als een schat nog bij

Heeren verscheen hun[1]. En de Heer sprak tot Mozes, zeggende : Neem den staf[2], en verzamel het volk, gij, en Aäron uw broeder, en spreekt vóor hunne oogen, tot de steenrots[3], en zij zal water geven. En als gij water uit de steenrots hebt doen uitgaan, dan zal al het volk drinken en zijn vee. Mozes nam dan den staf, die voor het aangezicht des Heeren lag, gelijk hij hem had bevolen; en toen hij de menigte tegenover de steenrots vergaderd had, zeide hij tot hen : Hoort, gij oproerigen en ongeloovigen[4]! zullen wij voor u uit deze steenrots water kunnen doen uitkomen[5]? En Mozes hief zijne hand op en sloeg de steenrots met zijnen staf, twee malen, en er kwam eene menigte waters uit, zoodat het volk dronk en zijn vee. En de Heer zeide tot Mozes en Aäron : Omdat gijlieden mij niet geloofd hebt[6], zoodat gij mij niet heiligdet voor de oogen der kinderen Israëls[7], daarom zult gij deze volksmenigte niet invoeren in het land, dat ik hun geven zal[8]. Dit is het Oproer-water[9], waar de

---

u verborgen is. — Men vindt dit gebed van Mozes en Aäron noch in den Hebreeuwschen tekst, noch in eene of andere der oude overzettingen.

[1]) *En de heerlijkheid des Heeren verscheen hun* in de wolkkolom.

[2]) *Neem den staf.* Niet den staf van Aäron, die gebloeid had (Num. XVII : 1, volgg.), maar *den staf Gods* (Exod. IV : 20), een staf dien Mozes van God ontvangen had, om de wonderteekenen te verrichten, die Hij hem zoude gebieden te doen (Exod. IV : 17). Deze staf werd in den tabernakel bewaard, als blijkt uit hetgeen wij hierna (vs. 9) lezen : Mozes nam den staf, *die voor het aangezicht des Heeren lag.*

[3]) *spreekt... tot de steenrots* : hun werd bevolen de steenrots aan te spreken, met tot haar te zeggen : Geef water, of iets dergelijks.

[4]) *Hoort, gij oproerigen en ongeloovigen!* In den Hebreeuwschen tekst leest men hier enkelijk : *Hoort, gij oproerigen!*

[5]) Dit zeggen verraadt eenig ongeloof, niet aan Gods almacht, maar hieraan, of de Heer voor dit oproerig volk zijn woord (*de steenrots zal water geven*) wel gestand zou doen; iets, waaraan zij niet hadden moeten twijfelen, dewijl de Heer het hun verzekerd had.

[6]) *Omdat gijlieden mij niet geloofd hebt.* Zie de voorafgaande noot. In Psalm CV : 34, wordt aangaande Mozes van deze ongeloovigheid gezegd : *et distinxit labiis suis*, wat naar het Hebreeuwsch vertaald moet worden : *hij sprak onbedachtelijk met zijne lippen.*

[7]) *zoodat gij mij niet heiligdet*, mij door dit uw gedrag niet genoeg verheerlijktet, *voor de oogen der kinderen Israëls.* In deze beteekenis komt *heiligen* ook nog elders voor, bijv. Isaïas V : 16; Ezech. XXVIII : 22; XXXIX : 27.

[8]) Mozes en Aäron zijn gestorven voordat zij de Israëlieten in het Over-Jordaansche land van belofte hadden ingebracht.

[9]) *Dit is het Oproer-water.* Men neme hier *Oproer-water* als den eigennaam van eene plaats. Wilde men den Hebreeuwschen eigennaam, in onzen Latijnschen tekst naar zijne beteekenis vertaald, hier onvertaald behouden, dan luidde het hier :

kinderen Israëls oproerig waren tegen den Heer, en Hij aan hen zich heiligde[1].

Evangelie volgens den H. Joannes; IV : 5—42.

In dien tijde kwam Jezus in eene stad van Samarië, Sichar[2] genaamd, nabij het landgoed, 't welk Jacob gaf aan zijnen zoon Jozef[3]. Aldaar nu was de Jacobs-bron[4].

Jezus dan, vermoeid van de reis, ging zoo zitten aan de bron. Het was omtrent de zesde ure[5]. Er kwam eene vrouw uit Samarië[6] om water te putten. Jezus zeide tot haar : Geef mij te drinken! (Want zijne leerlingen[7] waren naar de stad gegaan, om spijs te koopen[8].) Die Samaritaansche vrouw dan zeide tot hem : Hoe vraagt gij, daar ge een Jood zijt[9], te drinken van mij, die eene Samaritaansche vrouw ben? Want de Joden houden geene gemeenschap met de Samaritanen[10]. Jezus antwoordde en zeide tot haar : Indien gij de gave Gods[11] kendet, en *wist* wie hij is, die tot u zegt : Geef mij te drinken, — gij zoudt hém wellicht

---

Dit, de plaats waar gebeurd is, wat wij hier lazen, *is*, heeft voor naam, *Mémeriba, waar de kinderen Israëls*, enz.

[1]) *aan hen*, aan de Israëlieten, *zich heiligde*, zich verheerlijkte, door hun een bewijs te geven van zijne almacht.

[2]) *Sichar* (beter Sychar geschreven) is het stadje, dat vroeger den naam van Sichem droeg (Genes. XXXIII : 18).

[3]) Zie Genes. XXXIII : 18, 19; XLVIII : 22; Josuë XXIV : 32.

[4]) De Aartsvader Jacob had daar ter plaatse een put gegraven, iets wat door overlevering bekend was.

[5]) alzoo omtrent den middag, volgens de Joodsche uurtelling. Zie onze aanteekening op Matth. XX : 3.

[6]) *eene vrouw uit Samarië*, d. i. uit het landschap Samarië geboortig, eene Samaritaansche vrouw, woonachtig in de stad Sichar, als blijkt uit het verhaal (vs. 28).

[7]) zoovele hem op die reis vergezelden.

[8]) De Evangelist wil door deze aanmerking te kennen geven, dat Jezus, indien zijne leerlingen toen niet afwezig waren geweest, deze dienst van hen zoude gevraagd hebben.

[9]) Die vrouw bemerkte dit aan Jezus' spraak.

[10]) en daarom kwam het haar vreemd voor, dat Jezus van haar eenige dienst begeerde. Het is eene bemerking van den Evangelist, om zijnen lezers begrijpelijk te maken, waarom die Samaritaansche vrouw zoo sprak. — De haat tusschen de Joden en de Samaritanen, een volk niet van zuiver Israëlietischen oorsprong, dagteekende van den tijd, dat de Joden hun geweigerd hadden deel te nemen aan den herbouw des tempels na den terugkeer uit de Babylonische ballingschap.

[11]) *Indien gij de gave Gods kendet, en*, enz. Indien gij wist, hoe groot eene weldaad God u in dit oogenblik bewijst, door u tot mij te voeren en u met mij te laten spreken.

gevraagd hebben[1], en hij zou u levend water[2] hebben gegeven. De vrouw zeide tot hem[3]: Heer[4]! gij hebt niets om meê te putten[5], en de put is diep[6]: van waar hebt gij dan dat levend water[7]? Zijt gij grooter[8] dan onze vader Jacob[9], die ons den put gegeven heeft, en zelf daaruit dronk, en zijne zonen en zijn vee? Jezus antwoordde[10] en zeide tot haar: Al wie van dit water[11] drinkt, zal wederom dorsten[12]; doch wie gedronken zal hebben van het water, dat ik hem zal geven, zal in eeuwigheid[13] niet dorsten; maar het water, dat ik hem zal geven, zal in hem eene bron worden[14] van water, dat springt tot in het eeuwige leven. De vrouw zeide

---

[1]) *gij zoudt hém wellicht gevraagd hebben* om *u* te drinken te geven. Op de woordjes *gij* en *hem* moet hier gedrukt worden. De zin is: nu heb *ik* u gevraagd, dat gij mij te drinken zoudt geven, maar wellicht zoudt *gij*, terstond toen gij mij zaagt, dit van *mij* gevraagd hebben, *indien gij de gave Gods kendet, en wist*, enz.

[2]) *levend water* beteekent naar Hebreeuwsch spraakgebruik zooveel als ons *bron-* of *welwater*. Maar Jezus neemt dit woord hier in eenen geestelijken zin, om daarmede te beteekenen de kennis der waarheid, die ter zaligheid voert.

[3]) Zij heeft niet begrepen, dat Jezus van *levend water* in eenen geestelijken zin gesproken had. Zij denkt zóo: uit deze bron kan die vreemdeling mij geen water geven, want hij heeft geen gerief om te putten, en de put is diep; en hij kan toch ook in deze streek geen beter bronwater vinden, dan dit is. Deze hare gedachten zijn uitgedrukt in vs. 11 en 12.

[4]) *Heer!* Het is wel met eenigen eerbied gezegd, maar toch niet zonder alle ironie.

[5]) Het Grieksche woord hier door den Evangelist gebezigd, beteekent het noodige gereedschap om water uit eenen put opwaarts te halen.

[6]) *de put is diep*: aan scheppen uit den put kon derhalve niet gedacht worden. De Jacobs-bron (vs. 6) wordt hier *een put* genoemd, omdat het bron-water daarin slechts tot zekere hoogte opwelde.

[7]) *van waar hebt gij... water?* als wilde zij zeggen: Gij kunt er niet bij komen!

[8]) Zij wil zeggen: en beter bronwater dan uit dezen put kunt gij ook niet geven; gij zijt toch niet wijzer dan onze vader Jacob, die ons dien put heeft nagelaten, enz. — Jacob, meende zij, wist voorzeker wel het beste bronwater te kiezen, dat in deze streek te vinden was.

[9]) *onze vader Jacob*. De Samaritanen, ofschoon voor een goed gedeelte van heidensche afkomst, hielden zich echter voor afstammelingen van Jacob door Ephraïm en Manasses, de beide zonen van Jozef.

[10]) Jezus verklaart zich niet rechtstreeks voor grooter dan Jacob, maar hij geeft dit toch zijdelings te kennen, namelijk door die vrouw te verzekeren, dat het water, dat hij kon geven, het water van de Jacobs-bron zeer verre overtrof; doch voortgaande in zijne figuurlijke rede, drukt hij zich zoo uit, dat zij genoeg kon begrijpen, dat hij niet sprak van water in den eigenlijken zin van dat woord.

[11]) dat hier opwelt uit deze bron.

[12]) Dit water zal wel voor het oogenblik zijnen dorst kunnen lesschen; doch kort daarna zal hij wederom dorst hebben.

[13]) De zin is: hij zal nooit meer dorst hebben. Hoe het komt, dat het water, hetwelk Jezus geeft, van zoodanige kracht is in ieder, die het drinkt, wordt gezegd in vs. 14.

[14]) *het water... zal in hem eene bron worden*, enz. Onder het beeld van water verstaat Jezus den Heiligen Geest, met

tot hem : Heer! geef mij dat water, opdat ik geen dorst hebbe, noch hier moete komen om te putten[1].

Jezus zeide tot haar[2] : Ga heen, roep uwen man, en kom hier! De vrouw antwoordde, en zeide : Ik heb geen man[3]. Jezus zeide tot haar : Gij hebt te recht gezegd : Ik heb geen man[4] : want gij hebt vijf mannen gehad, en dien gij nu hebt, die is uw man niet; dit hebt gij naar waarheid gezegd. De vrouw zeide tot hem : Heer! ik zie, dat gij een Propheet zijt[5]. Onze vaderen[6] hebben op dezen

welken allen, zoovelen in hem gelooven, als gedrenkt worden; en die Heilige Geest wordt in hen tot eene inwerkelijke genadebron of fontein, springende tot in het eeuwige leven : door den voortdurenden bijstand van zijne genade voert de Heilige Geest den mensch op tot in het eeuwige leven. Dat de medewerking van 's menschen vrijen wil daartoe vereischt wordt, behoeft niet verder gezegd.

[1]) De vrouw denkt nog altijd aan natuurlijk water; zij schijnt echter nu niet meer te twijfelen, of Jezus haar een voortreffelijker water geven kon dan dat van de Jacobs-bron; want het blijkt niet, dat zij spottend zou gezegd hebben : *Heer! geef mij dat water*, enz.

[2]) Jezus geeft hier aan zijn gesprek eene andere wending, om die vrouw te leeren, *wie hij was, die met haar sprak* (vs. 10), ten einde haar op te wekken tot het geloof in hem; kunnende zij langs dien weg deelachtig worden aan dat wonderwater, hetwelk hij haar wilde geven (vs. 14). Jezus dan, ten einde eene gelegenheid te hebben, om haar zijne bovennatuurlijke kennis te doen gevoelen en tegelijk haar geweten te doen ontwaken tot boetvaardigheid, beveelt haar dat zij haren man zal gaan roepen, wel wetende wat zij daarop zoude antwoorden.

[3]) *Ik heb geen man!* De vrouw antwoordt naar den zin van Jezus' woorden, en geeft hem te kennen, dat zij of ongehuwd of weduwe was, haar ontuchtig leven verbergende.

[4]) De Zaligmaker overtuigt haar, dat hij weet, wat er in haar leven is omgegaan, door haar aan te toonen, *hoe* zij naar waarheid zeggen kon : *ik heb geen man!* Het is zoo, hernam Jezus; want gij hebt vijf mannen *gehad*, en hij, dien gij nu hebt (met wien gij thans leeft), is uw man, uw echtgenoot niet! — Zij had vroeger achtervolgens vijf wettige mannen gehad, die haar gedeeltelijk door afsterven weduwe hadden gelaten, gedeeltelijk, naar het schijnt (vs. 29), om wangedrag, door eenen scheidbrief haar vrijheid hadden gegeven, om met een ander in het huwelijk te treden; en zij was niet getrouwd met den man, met welken zij thans leefde.

[5]) De vrouw is overtuigd, en met recht, dat Jezus, een vreemdeling in dit oord, niet anders dan door goddelijke openbaring heeft kunnen weten, wat hij haar gezegd had; en uit die kennis van het verborgene, welke Jezus haar toonde te bezitten, besluit zij met reden, dat hij een Propheet of Godsgezant wezen moest. In het zeggen dier vrouw : *Heer! ik zie, dat gij een Propheet zijt*, was te gelijker tijd eene openbare belijdenis van haar zondig gedrag.

[6]) *Onze vaderen*, enz. Een godsdienstig gevoel is bij haar opgewekt, en daardoor aangezet, stelt zij Jezus, den Propheet, met belangstelling een vraagstuk voor, de godsdienst betreffende. — Te weten, in de dagen van Nehemias hadden de Samaritanen op den berg Garizim eenen eigen tempel gebouwd, die, na tweehonderdjarig bestaan, door den Makkabeër Joannes Hyrcanus verwoest werd; doch des-

berg[1] aangebeden[2], en gijlieden zegt, dat te Jeruzalem[3] de plaats is, waar men aanbidden moet[4]. Jezus zeide tot haar : Vrouw! geloof mij : de ure komt, dat gij noch op dezen berg, noch te Jeruzalem den Vader aanbidden zult[5]. Gijlieden aanbidt[6] wat gij niet kent; wij aanbidden[7], wat wij kennen, omdat het heil uit de Joden is[8]. Maar de ure

---

niettegenstaande hadden de Samaritanen altijd voortgegaan met op dezen berg te offeren; en zij hielden, dat dit, naar Gods bevel, aldaar geschieden moest, en niet te Jeruzalem, zoo als de Joden beweerden; voor't overige, dat er slechts op éene plaats mocht geofferd worden, daaromtrent kwamen, op grond van Deuteron. XII : 13, de Samaritanen met de Joden overeen. Door *onze vaderen* zal die vrouw wel niet Abraham, Izaak en Jacob, maar Samaritaansche voorvaderen bedoeld hebben.

[1]) *op dezen berg.* De Jacobs-bron was aan den voet van den berg Garizim; vandaar dat de vrouw, op den Garizim wijzende, sprak : *op dezen berg.* In het dal, gevormd door den Garizim en den daar tegenover liggenden berg Ebal, lag de stad Sichar of Sichem.

[2]) *Aanbidden* beteekent hier *openbare* godsdienstoefening verrichten, waartoe voornamelijk het opdragen van offers behoorde.

[3]) *gijlieden* (de Joden) *zegt, dat te Jeruzalem*, enz. Met recht hielden zij dit staande tegenover de Samaritanen; en zij grondden hunne leer op verschillende Schriftuurplaatsen (bijv. 2 Paralip. VI : 6; Psalm CXXXI : 13), die echter bij de Samaritanen niet in aanmerking kwamen, als niet getrokken zijnde uit de boeken van Mozes, buiten welke de Samaritanen geene schriften als heilige Schriften erkenden.

[4]) Om eene volledige vraag te hebben, mag men aanvullen : Aan welke zijde is hier de waarheid?

[5]) *Vrouw! geloof mij*, enz. Jezus vordert haar geloof, en bekrachtigt door dien eisch de waarheid van hetgeen hij haar zeggen ging. Hij leert haar dan, dat welhaast *de aanbidding des Vaders*, dat is, de openbare dienst van God, *den Vader* van allen, niet meer aan eene bepaalde plaats zou verbonden zijn; waarmede zijdelings tegelijk was aangeduid, dat er ook welhaast eene godsvereering zou verkondigd worden, voor welke men noch den tempel van Jeruzalem, noch den berg Garizim zoude behoeven.

[6]) *Gijlieden aanbidt*, enz. Het verschil tusschen de Joden en de Samaritanen aangaande de *plaats* der openbare godsdienstoefening, wordt door Jezus in het midden gelaten; hij wilde echter niet, dat de vrouw daaruit zoude kunnen besluiten, dat in het stuk van Godsdienst de Samaritanen met de Joden gelijk stonden; en daarom gaat hij voort met haar te zeggen : *Gijlieden*, Samaritanen! *aanbidt wat gij niet kent.* Door dit *wat* is God gemeend, als het voorwerp hunner aanbidding. De Samaritanen, als boven reeds gezegd is, namen, buiten de vijf boeken van Mozes, geene andere Schriften voor goddelijke Schriften aan; alles wat daarna, en voornamelijk in de Schriften der Propheten, was geopenbaard geworden, daarvan waren zij onkundig; voeg er bij, dat hunne beperkte kennis van God ook niet zonder dwaalbegrippen was. Diensvolgens was hunne kennis van God verre beneden die der Joden, en zij kon, bij die kennis vergeleken, met den naam van *onkunde* bestempeld worden.

[7]) *Wij aanbidden*, enz. *Wij* is hier zooveel gezegd als : de Joden, in tegenstelling van de Samaritanen.

[8]) *Want het heil is uit de Joden*, het Messianische heil. De Messias komt, als u bekend is, niet uit het Samaritaansche volk, maar uit de Joodsche natie, en derhalve

komt[1], en is nu daar[2], dat de ware aanbidders den Vader zullen aanbidden in geest en waarheid[3]; want ook verlangt de Vader zulke aanbidders. God is een geest[4]; en die hem aanbidden, moeten hem aanbidden in geest en waarheid. De vrouw zeide tot hem[5]: Ik weet dat

---

moet bij haar de ware kennis Gods gevonden worden.

[1]) *Maar de ure komt*, enz. Deze woorden moeten verbonden worden niet met het onmiddellijk voorafgaande: *omdat het heil uit de Joden is*, maar met het gezegde: *wij aanbidden wat wij kennen*. Daaruit, dat niet bij de Samaritanen, maar bij de Joden de ware kennis Gods gevonden werd, volgde van zelf, dat de bewering der Joden aangaande de plaats der aanbidding onbetwistbaar was, en die aanbidding derhalve geschieden moest te Jeruzalem, en niet op den berg Garizim. En dit wil Jezus dan ook die Samaritaansche vrouw doen begrijpen; doch zonder haar dit rechtstreeks te zeggen, gaat hij voort met zijne rede, en geeft haar te kennen, dat de Joodsche eeredienst ging eindigen en vervangen moest worden door eene *aanbidding in geest en waarheid*. De Mozaïsche eeredienst met hare veelsoortige offers en uiterlijke handelingen, een tijd lang voorgeschreven, deels om als schaduwbeelden te dienen *der toekomstige goederen* (Hebr. X : 1), deels om het Israëlietische volk voor afgoderij te behoeden, — deze zoo zeer lichamelijke eeredienst zoude nu ophouden, en plaats maken voor eene veel geestelijker eeredienst.

[2]) *en is nu daar*, die ure *was* nu reeds *gekomen*, in zoo verre als de beloofde Messias, de insteller en leeraar van die veel geestelijker eeredienst, alreeds verschenen was.

[3]) God, *den Vader* van allen, *in geest aanbidden* is, in tegenstelling van de Mozaïsche eeredienst met hare veelsoortige offers en uiterlijke handelingen, God dienen en vereeren in zijn gemoed, in zijnen geest, naar den inwendigen mensch, door geloof en hoop en dankbaarheid en liefde, die zich openbaren in het getrouwelijk onderhouden van zijne heilige geboden. Wie zóo God dient, *aanbidt* hem *in geest*, en dewijl zulk eene godsdienst het ware *idée* van aanbidding verwezenlijkt, daarom wie God *in geest* aanbidt, aanbidt hem ook *in waarheid;* en dezulken zijn *de ware* aanbidders; want ook wil God, dat zijne aanbidders zoodanigen zijn: *zulke aanbidders verlangt de Vader*. — Dat de Zaligmaker door deze leer alle uiterlijke godsdienst heeft afgeschaft, is eene zeer grove dwaling: de God-mensch zelf hief zijne gezegende handen op (Luc. XXIV : 50), of boog zijne knieën (Luc. XXII : 41), als hij bad. En wat gezegd van de heilige Sacramenten, welke hij heeft ingesteld? Is het bedienen en ontvangen daarvan misschien geene godsdienst?

[4]) *God is een geest*, enz. God wil *eene aanbidding in geest en waarheid* (vs. 23), en ook zijne *natuur* eischt zoodanig eene aanbidding: *God* namelijk *is een Geest*, een geestelijk wezen, en derhalve moet ook de hulde, die hem gebracht wordt, eene *geestelijke* zijn of, met andere woorden, *die hem aanbidden, moeten hem aanbidden in geest en waarheid*. Vgl. de vorige noot.

[5]) De vrouw, daar zij Jezus aanziet voor een Godsgezant (vs. 19), twijfelt geenszins aan de waarheid van hetgeen hij haar gezegd had; zijn antwoord op hare vraag (vs. 20) heeft haar getroffen; nogtans heeft zij den zin van die verheven taal niet geheel gevat, en zij geeft dit te kennen door te zeggen, dat de Messias, wiens komst zij voor nabij zijnde hield, haar nog nader onderrichten zou. — De Samaritanen verwachtten den Messias op grond der voorzegging, in Deuteron. XVIII : 15-18 te lezen; en dat zij meenden, om welke reden dan ook, dat hij in dezen tijd zoude optreden, dit kan men afleiden uit het het zeg-

de Messias komt (*hij*, die Christus genoemd wordt[1]); als die dan zal gekomen zijn, zal hij ons alles verkondigen. Jezus zeide haar : Ik ben het, ik, die met u spreek[2].

En terstond[3] kwamen zijne leerlingen; en zij verwonderden zich, dat hij met eene vrouw sprak[4]. Niemand echter zeide : Wat vraagt gij? of : Wat spreekt gij met haar? De vrouw liet dan[5] hare waterkruik staan[6], en ging naar de stad, en zeide tot die menschen : Komt, en ziet een mensch, die mij alles gezegd heeft, wat ik gedaan heb[7]! Zou deze niet de Christus zijn[8]? Zij gingen dan de stad uit, en kwamen tot hem.

Ondertusschen[9] baden hem de leerlingen, zeggende : Rabbi, eet[10]!

---

gen der vrouw; want zij spreekt als eene, die verhoopt, dat zij zelve nog door den Messias zal onderricht kunnen worden; ook de wijze, waarop zij de Sicharieten, hare medeburgers, toespreekt (vs. 29), laat vermoeden, dat de Samaritanen van dien tijd den Messias nog in hunne dagen verwachtten.

[1]) hij, *die Christus genoemd wordt*. Dit zijn woorden van den Evangelist, die ten behoeve van zijne eerste lezers het Hebreeuwsche woord *Messias* door het Grieksche *Christus* verklaart. Zie onze aanteekening op Matth. I : 1.

[2]) *Ik ben het*, enz. : Ik, die met u spreek, ik ben de Messias. — Dewijl deze vrouw den persoon van Jezus alreeds voor een Godsgezant erkend had, zoo is het niet te betwijfelen, of zij hem thans, na deze duidelijke verklaring, voor den beloofden Messias erkend hebbe.

[3]) *terstond*. Naar 't Grieksch : *hierop*. Nauwelijks had Jezus zich aan deze vrouw bekend gemaakt, of zie, daar stonden bij hem zijne leerlingen, wedergekeerd uit de stad, waar zij heengegaan waren om spijze te koopen (vs. 8).

[4]) De Joden, om de minachting waarin het vrouwelijk geslacht bij hen stond, achtten het beneden de waardigheid eens leeraars, over eenig ernstig onderwerp met eene vrouw te spreken. En daarom verwonderden zich de leerlingen, toen zij zagen, dat hun Meester met eene vrouw sprak; doch, ofschoon zij niet konden gissen, welke de reden was van deze toespraak, toch zwegen zij uit eerbied voor Jezus, en vroegen hem niet : *Wat vraagt gij?* of : *Wat spreekt gij met haar?*

[5]) *dan*, d. i. omdat de aankomst der leerlingen haar gesprek met Jezus had afgebroken.

[6]) Zij liet hare waterkruik staan bij de bron, om zoo des te spoediger naar de stad te kunnen gaan, ten einde aan hare medeburgers kennis te geven van hare ontmoeting aan de bron, en hen tot Jezus te brengen.

[7]) Om Jezus te doen kennen als eenen die het verborgene konde openbaren, aarzelt zij niet haar wangedrag te belijden. Dit moest hare medeburgers aanzetten om geloof te geven aan hare woorden.

[8]) *Zou deze niet de Christus zijn?* Zij voor zich twijfelt er niet aan; maar zij wil, dat hare stadgenooten zelven tot Jezus komen, dat zij hem zien en met hem spreken, om zoo bij eigen ondervinding overtuigd te worden, dat Jezus de *Christus*, de beloofde Messias was.

[9]) *Ondertusschen*. Terwijl geschiedde wat in vs. 28-30 verhaald wordt, had Jezus het volgende gesprek (vs. 31-38) met zijne leerlingen.

[10]) *Rabbi, eet!* De leerlingen, ziende dat Jezus van de hem voorgezette spijze geen

Doch hij zeide tot hen: Ik heb eene spijze te eten, die gij niet weet[1]. De leerlingen zeiden dan tot elkander: Zou iemand hem te eten gebracht hebben[2]? Jezus zeide tot hen: Mijne spijs is, dat ik den wil doe van hem die mij gezonden heeft, dat ik zijn werk volbrenge[3]. Zegt gij niet: Nog vier maanden, en de oogst komt[4]? Zie, ik zeg u: heft uwe oogen op en aanschouwt de velden, hoe zij alreeds wit zijn tot den oogst[5]. En de maaier ontvangt loon en verzamelt vrucht voor het eeuwige leven, opdat én de zaaier én de maaier te zamen zich verblijden[6]. Want hierin is de spreuk waar: Een ander is de zaaier, en een ander de maaier[7]. Ik

---

gebruik scheen te willen maken, spoorden hem tot eten aan. *Rabbi.* Zie onze aanteekening op Joan. I : 38.

[1]) De zin is : Ik heb thans eene andere spijze te nuttigen, eene spijze, die gij niet kent. — De Zaligmaker bedoelt hier 't geen hij terstond zou gaan doen voor het heil dier inwoners van Sichar, die hij wist dat op dit oogenblik naar hem toekwamen. Deze bezigheid was de geestelijke spijze, welke hij thans te nuttigen had, en verkoos boven het genieten van eenige lichamelijke verkwikking. — De leerlingen, onkundig van het gesprek door Jezus met die Samaritaansche vrouw gehouden en van de gevolgen daarvan, konden niet weten, hoedanige spijze Jezus hier bedoelde.

[2]) De leerlingen verstaan Jezus' woorden in dien zin, alsof hij hun had willen zeggen, dat hij alreeds van spijs voorzien was, en derhalve hunne spijze niet meer behoefde.

[3]) Nu verklaart Jezus zich nader, en geeft hun te kennen, dat de spijze, welke hij thans te nuttigen had, eene *geestelijke* spijze was : *den wil te doen* van zijnen hemelschen Vader en *zijn werk te volbrengen,* dat was in dit oogenblik zijne spijze. En die *wil* en dat *werk* was de behartiging van het heil dier inwoners van Sichar, die thans tot hem kwamen; want de *wil* des Vaders, die hem in de wereld gezonden had, was de zaligheid des menschdoms; en *het werk* hem ter volbrenging door zijnen Zender opgelegd, was het groote werk der Verlossing.

[4]) *Nog vier maanden, en de oogst komt.* Van het einde des zaaitijds gerekend tot aan den oogst, verliepen er vier maanden.

[5]) Gelijk de Zaligmaker zoo even (vs. 32, 34) van eene *geestelijke* spijze sprak, zoo spreekt hij nu in eenen geestelijken zin van vruchten, rijp om te oogsten. En door die rijpe vruchten, waarop hij zijne leerlingen hier wees (*aanschouwt de velden,* enz.), verstond hij die menigte van Sicharieten, die met goeden wille daar uit de stad over de akkervelden tot hem kwamen.

[6]) Eene aanmoediging voor zijne leerlingen tot den geestelijken oogst. Het *loon* van den maaier is dit, dat hij voor zich vruchten verzamelt *voor het eeuwige leven;* en daarom is het loon van dien aard, opdat zaaier en maaier te zamen zich kunnen verblijden.

[7]) Het spreekwoord : *Een ander is de zaaier, en een ander is de maaier,* werd gebezigd als iemand de vruchten niet genoot van zijnen arbeid, maar een ander. In dien zin was die spreuk hier niet waar; want in dezen geestelijken akkerbouw kregen zaaier en maaier beiden hun loon (vs. 36). Maar in zoo verre (*hierin,* vs. 37) werd zij in dit geestelijk zaaien en maaien bewaarheid, dat het niet dezelfde personen waren die zaaiden en die maaiden.

heb u uitgezonden[1] om te maaien wat gij niet[2] bearbeid hebt; anderen[3] hebben gearbeid, en gij zijt tot hunnen arbeid ingegaan.

Uit die stad nu[4] geloofden vele der Samaritanen in hem[5], om het woord der vrouw, die betuigde: Hij heeft mij alles gezegd, wat ik gedaan heb[6]. Toen dan de Samaritanen tot hem gekomen waren[7], verzochten zij hem aldaar[8] te blijven. En hij bleef aldaar twee dagen. En er geloofden nog veel meer[9] in hem om zijn woord. En zij zeiden[10] tot de vrouw: Wij gelooven nu niet *meer* om uw zeggen; want zelven hebben wij gehoord, en weten dat deze waarlijk de Zaligmaker der wereld is[11].

---

[1]) *Ik heb u uitgezonden.* Het nog toekomstige wordt hier prophetisch gezegd als reeds geschied zijnde, gelijk in de laatste helft van Hoofdst. XVII: 18.

[2]) *wat gij niet*, enz. *Gij* moet met nadruk gelezen worden. In het Grieksch staat: *wat niet gij* (maar anderen), enz.

[3]) *anderen*, t. w. Mozes en de Propheten, Joannes de Doopor, als zoovele voorbereiders van den Messias. Jezus spreekt van de Joodsche natie, onder welke hier ook de Samaritanen begrepen worden.

[4]) *Uit die stad* (Sichar. Zie Hoofdst. IV: 5) *nu.* De Evangelist neemt hier zijn verhaal (vs. 30), de inwoners van Sichar betreffende en door vs. 31-38 afgebroken, wederom op.

[5]) *geloofden in hem*, d. i. zij geloofden, dat hij waarlijk de beloofde Messias was.

[6]) *wat ik gedaan heb.* Vgl. vs. 17. De inwoners van Sichar geene reden hebbende om te twijfelen aan de waarheid van het bericht dezer vrouw, besloten uit haar zeggen, dat de persoon, die tot haar gesproken had, een propheet moest wezen, dewijl hij haar het verborgene geopenbaard had; en daar hij van zich zelven betuigd had, dat hij de beloofde Messias was (vs. 26), zoo namen zij dit gereedelijk aan; en opgewekt en geholpen door de goddelijke genade, *geloofden zij in hem.*

[7]) *tot hem gekomen waren.* De Evangelist bedoelt diegenen, van welke hij in vers 30 gezegd had: *Zij gingen dan de stad* (Sichar) *uit en kwamen tot hem.*

[8]) *aldaar*, d. i. bij hen, in Sichar.

[9]) Velen hadden hem reeds voor den Messias erkend om hetgeen die vrouw hun aangaande hem gezegd had; maar er geloofden nog veel meer in hem *om zijn woord*, d. i. op het onderricht, dat hij hun gaf gedurende die twee dagen van zijn verblijf bij hen.

[10]) *zij zeiden:* diegenen namelijk, die op het bericht van de vrouw Jezus voor den beloofden Messias erkend hadden.

[11]) Zij willen daarmede niet zeggen, dat het bericht van die vrouw aangaande Jezus voor hen geene beweegreden was om in hem te gelooven; neen, maar zij geven te kennen, dat zij niet meer om dat bericht alleen behoefden te gelooven, want dat zij thans zelven uit zijnen mond *het gehoord hadden*, en door hem onderricht nu *wisten*, d. i. vastelijk geloofden, dat Jezus waarlijk was de beloofde *Zaligmaker der wereld*, niet van het Joodsche volk alleen, maar van alle volkeren. Uit het onderricht van Jezus hadden deze Samaritanen den beloofden Messias als den Zaligmaker der gansche wereld leeren kennen, en daarom gaven zij hem hier dien naam.

ZATURDAG IN DE DERDE WEEK VAN DE VASTE.

Les uit den Propheet Daniël; XIII : 1—9; 15—17; 19—30; 33—62.

In die dagen[1] was er te Babylon[2] een man woonachtig, wiens naam was Joakim[3]; en hij trouwde eene vrouw, met name Suzanna, eene dochter van Helkias, eene zeer schoone en eene godvreezende vrouw; want, dewijl hare ouders brave menschen waren, hadden zij hare dochter naar de wet van Mozes opgevoed[4]. Joakim nu was zeer rijk[5], en hij had een boomgaard nabij zijn huis. En de Joden kwamen hij hem te zamen, omdat hij de aanzienlijkste van allen was[6]. Nu werden er in dat jaar twee ouderlingen uit het volk tot rechters aangesteld[7], *zoodanige,* van welke de Heer zeide : Ongerechtigheid ging uit van Babylon, van ouderlingen rechters, die geacht werden het volk te besturen[8]. Deze bezochten dikwijls het huis van Joakim, en allen,

---

[1]) *In die dagen,* in de eerste jaren der Babylonische ballingschap.— Overwonnen volkeren, wat den kerm des volks betrof, uit hun vaderland naar vreemde streken, als in ballingschap, te verplaatsen, behoorde tot de staatkunde van dien tijd. Dit lot trof eerst de onderdanen van het Koninkrijk van Israël (de Assyrische ballingschap), en anderhalve eeuw later, die van het Koninkrijk van Juda (de Babylonische ballingschap).

[2]) *Babylon,* de stad Babylon, alwaar een gedeelte der bannelingen zijne verblijfplaats had; een ander gedeelte, waaronder ook de Propheet Ezechiël, woonde aan de rivier Chaboras, in Mesopotamië. Zie Ezech. I : 1.

[3]) Joakim. Suzanna, en Daniël, die hierna genoemd wordt, behoorden tot de bannelingen, aan welke de stad Babylon tot verblijfplaats was aangewezen.

[4]) Suzanna had van hare ouders het onschatbaar kleinood eener godsdienstige opvoeding ontvangen.

[5]) *Joakim nu was zeer rijk,* enz. De toestand der weggevoerden in hunne Babylonische ballingschap was zeer dragelijk. Men schijnt hen bijna op gelijken voet met de oorspronkelijke ingezetenen behandeld te hebben (Vgl Esth. VII : 4). Niets verbiedt ons te denken, dat de ballingen, op eene of andere wettige wijze zich konden verrijken en ook grondeigenaars en landbezitters worden. Vgl. Jerem. XXIX : 5.

[6]) Bij Joakim, als den aanzienlijkste onder hen, hielden de Joodsche ballingen te Babylon hunne bijeenkomsten.

[7]) Het verhaal schijnt te kennen te geven, dat het aanstellen van twee ouderlingen uit de ballingen tot rechters onder hunne volksgenooten, *in dat jaar* voor het eerst had plaats gehad.

[8]) *Ongerechtigheid — het volk te besturen.* Deze woorden, staan gelijk zij hier zijn aangehaald, nergens in de H. Schrifttuur te lezen. Het is misschien eene onopgeschreven godspraak, alleen door overlevering bekend; of wellicht eene vrije

die rechtstzaken hadden, kwamen tot hen[1]. Als dan het volk op den middag vertrokken was, ging Suzanna wandelen in den boomgaard van haren man. En de ouderlingen zagen haar dagelijks daar ingaan en wandelen, en zij werden van begeerte naar haar ontstoken; en zij keerden hunnen zin ten kwade, en zij wendden hunne oogen af om den hemel[2] niet aan te zien en niet aan gerechte strafgerichten te gedenken.

Nu gebeurde het, terwijl zij naar een geschikten dag uitzagen, dat Suzanna eens, als naar gewoonte, met slechts twee dienstmaagden den boomgaard inging en zich daar wilde baden, omdat het heet was. En niemand bevond zich aldaar, behalve de twee ouderlingen, die zich verborgen hadden en haar in het oog hielden. Zij zeide dan tot de dienstmaagden : Haalt mij olie en zeep, en sluit de deur van den boomgaard[3], opdat ik mij bade. Toen nu de dienstmaagden waren weggegaan, maakten de twee ouderlingen zich op, liepen naar haar toe, en zeiden: Zie, de deuren van den boomgaard zijn gesloten en niemand ziet ons, en wij begeeren u; daarom doe naar onzen wil en vereenig u met ons. Als gij het niet wilt doen, dan zullen wij tegen u getuigen, dat er een jongeling bij u geweest is, en dat gij daarom de dienstmaagden van u hebt weggezonden. En Suzanna zuchtte en zeide : Ik ben beklemd van alle kanten! Want doe ik dit, dan ben ik des doods schuldig[4]; en doe ik het niet, dan zal ik aan uwe handen niet ontkomen[5]. Maar het is mij beter, zonder dit te doen, in uwe handen te vallen, dan te zondigen voor het aanschijn des Heeren. En Suzanna riep met luider stem[6]; maar ook de

---

aanhaling en toepassing van Jerem. XXIX: 21-23.

[1]) Het zal den bannelingen niet verboden zijn geweest, rechtszaken, die hunne wet betroffen, bij hunne rechters af te maken.

[2]) *van den hemel*, de woonstede Gods : zij wilden God en zijne strafgerichten uit hunne gedachten verbannen.

[3]) *en sluit de deur van den boomgaard.* Men denke aan eene deur, waardoor men uit den boomgaard op de straat kwam. Eene andere deur, hierna *de achterdeur* genoemd, was die, waardoor Suzanna gewoon was uit haar huis in den boomgaard te gaan; deze deur liet zij niet sluiten.

In de Vulgaat volgt hier : *En zij*, die dienstmaagden, *deden, gelijk zij*, Suzanna, haar *bevolen had : zij sloten de deur van den boomgaard en gingen* den boomgaard *uit door de achterdeur, om te halen wat Suzanna haar gezegd had.*

[4]) *des doods schuldig* voor God.

[5]) want ik zal door uwe valsche getuigenis tegen mij als eene overspeelster veroordeeld en met den dood gestraft worden : naar Mozes' wet. Zie Levit. XX : 10.

[6]) *schreeuwde met luider stem* om hulp. Zóo te handelen in deze omstandigheid,

ouderlingen schreeuwden, tegen haar in. En een van hen liep heen naar de deur van den boomgaard en maakte die open[1]. Toen dan de bedienden van het huis dit geschreeuw in den boomgaard gehoord hadden, liepen zij er in door de achterdeur[2], om te zien wat er gaande was. Als nu de ouderlingen gesproken hadden[3], waren de bedienden zeer beschaamd; want nooit was er iets dergelijks van Suzanna gezegd.

Toen nu den dag daarop het volk bij haren man Joakim vergaderde[4], kwamen ook de twee ouderlingen, vol van het boos opzet tegen Suzanna van haar ter dood te brengen. En zij zeiden in de tegenwoordigheid van het volk: Zendt om Suzanna, de dochter van Helkias, de huisvrouw van Joakim. En onverwijld zond men om haar. En zij kwam met hare ouders en kinderen en al hare bloedverwanten. Hare aanhoorigen dan weenden, en allen die haar kenden. En de twee ouderlingen stonden op te midden van het volk, en legden hunne handen op haar hoofd[5]. En zij, al weenende zag zij op naar den hemel; want haar hart vertrouwde op den Heer. En de ouderlingen zeiden: Terwijl wij in den boomgaard alleen aan het wandelen waren, kwam deze met twee dienstmaagden er in; en zij sloot de deur van den boomgaard dicht, en zond de dienstmaagden van zich weg. En een jongeling, die zich verborgen had, kwam tot haar en zondigde met haar. Wij dan, toen wij in een hoek van den boomgaard ons bevindende dit misdrijf bemerkten, liepen naar hen toe, en zagen dat zij bij elkander waren; hem echter konden wij niet machtig worden, omdat hij sterker was dan wij, en de deur geopend hebbende zich weg maakte; maar haar grepen wij en vroegen, wie die

---

dit had Suzanna uit Deuteron. XXII : 24 geleerd.

[1]) *naar de deur van den boomgaard*, naar die deur, waardoor men op de straat uitkwam, *en hij maakte die open*, om eenige waarschijnlijkheid te geven aan hunne valsche getuigenis tegen Suzanna. Zie hierna.

[2]) *de achterdeur*, die deur, waardoor men uit Suzanna's huis onmiddellijk in den boomgaard kwam.

[3]) *gesproken hadden*, aan Joakims bedienden in een logenachtig bericht gezegd hadden, dat Suzanna door hen op overspel was betrapt geworden.

[4]) *bij Joakim vergaderde*, gelijk het gewoon was te doen. Zie hierboven, en noot 6. op bladz. 94.

[5]) *legden hunne hand op haar hoofd*. Dit was het gebruik bij de Joden, wanneer men, als getuige, iemand van eene misdaad beschuldigde.

jongeling was, doch zij wilde het ons niet zeggen : hiervan zijn wij getuigen.

En de menigte gaf hun geloof, als aan ouderlingen en rechters des volks, en men veroordeelde haar ter dood[1]. Doch Suzanna riep met luide stem en zeide : O eeuwige God, die het verborgene kent, die alles weet voordat het geschiedt[2], u is het bekend dat zij eene valsche getuigenis tegen mij hebben afgelegd : en zie, ik sterf, ofschoon ik niets gedaan heb van hetgeen dezen snoodelijk tegen mij verzonnen hebben! De Heer nu verhoorde hare stem. En toen zij ter dood werd geleid, wekte de Heer den Heiligen Geest op[3] van een jong mensch, met name Daniël, en deze riep met luide stem : Ik ben onschuldig aan haar bloed[4]! En al het volk keerde zich tot hem en zeide : Wat is dit voor een woord, dat gij daar gesproken hebt? En hij, zich plaatsende in hun midden, zeide : Zijn de kinderen Israëls zoo dwaas, dat gij, zonder te onderzoeken en de waarheid te kennen, eene dochter Israëls veroordeeld hebt? Keert terug tot de gerechtsplaats, want eene valsche getuigenis hebben dezen tegen haar afgelegd. Het volk keerde dan met haast terug. En Daniël zeide tot hen : Verwijdert hen[5] ver van elkander, en ik zal hen verhooren.

Toen zij dan van elkander gescheiden waren, riep hij den eene van hen en zeide tot hem : Gij oude booswicht! Nu zijn uwe zonden gekomen[6], die gij vroeger bedreven hebt, met onrechtvaardige vonnissen te vellen, de onschuldigen te veroordeelen en de schuldigen vrij te spreken, terwijl de Heer toch zegt : Den onschuldige en gerechtige zult gij niet dooden[7]! Nu dan, zoo gij haar gezien hebt, zeg, onder wat voor een boom hebt gij hen met elkander zien spreken? En hij zeide :

---

[1]) Die ouderlingen traden als getuigen op, de uitspraak van het vonnis overlatende aan de vergaderde menigte; en deze sprak een doodvonnis over haar uit, naar Mozes' strafwet op de echtbreuk. Zie Levit. XX : 10.

[2]) *voordat het geschiedt*, hoeveel te meer, als het alreeds geschied is.

[3]) *wekte de Heer den Heiligen Geest op.* De Heilige Geest, die in Daniël was, openbaarde hem de onschuld van Suzanna en wekte hem op tot hare verdediging.

[4]) *Ik ben onschuldig aan haar bloed!* Daniël gaf hiermede te kennen, dat hij niet toestemde in Suzanna's veroordeeling.

[5]) *Verwijdert hen :* die twee ouderlingen, die als getuigen tegen Suzanna waren opgetreden.

[6]) *Nu zijn uwe zonden* neêr*gekomen* op uw hoofd. Door uwe *zonden* wordt hier beteekend de straf voor uwe zonden.

[7]) Zie Exod. XXIII : 7.

Onder een mastikboom[1]. En Daniël zeide : Goed gelogen tot uw verderf! want zie, de Engel des Heeren kreeg van hem uw vonnis en zal u klieven[2]! En toen deze was weggebracht, beval hij dat de andere zou komen, en hij zeide tot hem : O gij zoon van Chanaän, en niet van Juda[3]! De schoonheid heeft u verleidt en de begeerlijkheid uw hart bedorven; aldus deedt gijlieden met de dochters van Israël[4], en deze lieten uit vrees zich met u in; maar eene dochter van Juda duldde uwe boosheid niet. Nu dan, zeg mij, onder wat voor een boom hebt gij hen betrapt met elkander te spreken? En hij zeide : Onder een eikenboom[5]. En Daniël zeide tot hem : Ook gij hebt goed gelogen tot uw verderf! want de Engel des Heeren wacht met zijn zwaard om u door midden te houwen[6] en ulieden te dooden. En de geheele vergadering riep thans met luider stem en zij loofden God, die een redder is van die op hem vertrouwen. En zij stonden gezamenlijk op tegen de twee ouderlingen (want Daniël had hen uit hun eigen mond overtuigd, dat zij eene valsche getuigenis hadden afgelegd), en zij deden met hen gelijk zij boosaardig gedaan hadden[7] tegen hunnen naaste; en zij brachten hen ter dood, en het onschuldig bloed werd gered op dien dag.

---

[1]) In den Griekschen tekst is hier eene toespeling op den naam van den genoemden boom; om deze toespeling te kunnen namaken, behield de H. Hieronymus de Griekschе benaming (*schinos*) van dien boom in zijne vertaling bij : *sub schino — scindet*. Om de zaak begrijpelijk te maken : veronderstel dat in het Nederduitsch de naam van dien boom was *een klief* : Onder wat voor een boom hebt gij hen met elkander zien spreken? En hij zeide : Onder *een klief*. En Daniël zeide : Goed gelogen tot uw verderf! want zie de Engel des Heeren zal u *klieven*.

[2]) *een Engel des Heeren ontving van hem* (van den Heer) *uw vonnis, en zal u klieven*, d. i. u een gruwelijken dood aandoen, indien het volk u mocht vrijspreken, en u in het leven laten.

[3]) *zoon van Chanaän, en niet van Juda*: om uwe goddelooze zeden en handelingen veeleer een zoon van Chanaän (den zoon van Cham), dan van Juda te noemen, ofschoon gij een Judeër zijt.

[4]) *aan de dochters van Israël*, waarschijnlijk Israëlietinnen uit de Assyrische ballingschap, die na de verovering van het Assyrische rijk door Nabuchodonosor, den Koning van Babel, naar Babylon gekomen waren.

[5]) In den Griekschen tekst is hier wederom eene woordspeling, gelijk boven (noot 1), maar de H. Hieronymus maakte haar hier niet na.

[6]) *om ulieden door midden te houwen*, d. i. u een gruwelijken dood aan te doen, indien het volk u mocht vrijspreken en u in het leven laten.

[7]) *boosaardig gedaan hadden*, d. i. voornemens waren te doen, namelijk Su-

Evangelie volgens den H. Joannes; VIII : 1—11.

In dien tijde ging Jezus naar den Olijfberg[1]. En des morgens vroeg[2] kwam hij wederom in den tempel, en al het volk kwam tot hem; en hij zat neder en leerde hen. En de Schriftgeleerden en de Pharizeërs brachten[3] eene vrouw, die op overspel betrapt was; en zij stelden haar in het midden[4], en zeiden tot hem : Meester! deze vrouw is daar zoo even op overspel betrapt geworden. In de wet nu heeft Mozes ons geboden, dezulken te steenigen[5]. Gij dan, wat zegt gij[6]? Dit nu zeiden zij om hem te beproeven, ten einde hem te kunnen beschuldigen. Doch Jezus bukte neder[7] en schreef met zijnen vinger[8] op den grond. Daar zij nu aanhielden met hem te vragen[9], richtte hij zich op en zeide tot

---

zanna, met haar valschelijk van overspel te beschuldigen, door steeniging ter dood te brengen.

[1]) Jezus, den tempel uitgegaan zijnde, begaf zich *naar den Olijfberg*, om daar te overnachten. Vgl. Luc. XXI : 37. De Olijfberg, zoo genaamd om de menigte van olijfboomen, die daar welig groeiden, lag op den afstand van een vierendeel uurs, vlak oostelijk tegenover Jeruzalem. Tusschen de stad en den Olijfberg was het dal Cedron (lees Kedron) met eene beek van denzelfden naam, die door het dal heenvloeide. Aan den westelijken voet van den Olijfberg lag de hofstede Gethsemani, en niet ver van daar het vlek Bethanië, waar Maria en Martha hare woning hadden. Mogelijk bedoelt de Evangelist die hofstede met te zeggen : *Jezus ging naar den Olijfberg*. Vgl. Joan. XVIII : 1, 2. Gethsemani was zijnen lezers bekend uit Marc. XIV : 32.

[2]) den volgenden dag.

[3]) Terwijl Jezus bezig was met het volk te leeren.

[4]) *in het midden* der volksschare, daar ter plaatse vergaderd.

[5]) Volgens Deuteron. XXII : 22 moest de echtbreuk met *den dood* gestraft worden; en dat die doodstraf de straf der steeniging was, zal door mondelijke overlevering bekend zijn geweest.

[6]) *Gij dan, wat zegt gij?* Uit de woorden : *Mozes heeft ons geboden*, waarmede zij hunne vraag inleidden, blijkt genoeg dat zij verhoopten, dat Jezus zoude antwoorden : Mozes' strafwet op de echtbreuk moet gehandhaafd worden. En kregen zij dit antwoord, dan konden zij klagen, dat Jezus van Nazareth, die zich voor den Messias uitgaf, tegen Rome's wetten de echtbreuk met den dood wilde gestraft hebben, en hem alzoo bij den Stadhouder als een oproerige beschuldigen. Want in dingen, die niet rechtstreeks de Joodsche eeredienst raakten, maar het burgerlijke leven betroffen, waren de Joden verplicht de Romeinsche wetten te volgen; en volgens deze was toen ter tijd geene doodstraf op de echtbreuk gesteld. Gaf Jezus hun daarentegen voor antwoord, dat de Joodsche strafwet op de echtbreuk *niet* moest gehandhaafd worden, dan konden zij hem aanklagen bij het Sanhedrin, als iemand die zich boven Mozes stelde en hunnen wetgever verachtte.

[7]) *Jezus bukte neder*. Jezus was gezeten als blijkt uit vs. 2.

[8]) Jezus maakte met den vinger eenige niets beduidende letters op den grond, daardoor te kennen gevende, dat hij op hunne vraag geen acht wilde slaan.

[9]) zich inbeeldende, dat hunne vraag

hen : Wie van u zonder zonde[1] is, werpe het eerst den steen op haar[2]! En wederom nederbukkende, schreef hij op den grond[3]. Doch zij, dit gehoord hebbende, gingen uit, de één na den andere[4], van de oudsten te beginnen ; en Jezus bleef alleen met de vrouw, die daar in het midden stond[5]. Jezus nu richtte zich op, en zeide tot haar : Vrouw! waar zijn ze, die u beschuldigden? Heeft niemand u veroordeeld? Zij zeide : Niemand, Heer! En Jezus zeide : Ook ik zal u niet veroordeelen. Ga heen en zondig nu niet meer[7]!

VIERDE ZONDAG VAN DE VASTE.

Les uit den brief van den H. Apostel Paulus aan de Galatiërs; IV : 22—31.

Broeders! er staat geschreven, dat Abraham twee zonen had, één uit de dienstmaagd, en één uit de vrije *vrouw*[8]. Maar die uit de dienst-

---

hem in eene verlegenheid had gebracht, waaruit hij zich niet wist te redden.

[1]) *zonder zonde* van dien aard, zonder zonde van onkuischheid.

[2]) Door dit antwoord verijdelde Jezus hunne list: want van den eenen kant toonde hij, dat hij Mozes' strafwet op de echtbruik eerbiedigde ; en van den anderen kant, met betrekking namelijk tot de uitvoering dier wet, antwoordde hij niet *algemeen*, dat Mozes' strafwet op de echtbreuk moest toegepast worden in weêrwil van het Romeinsche recht; hij sprak *in 't bijzonder* van het onderhavige geval, en wilde dat hij die van hen *zonder zonde* was het eerst den steen op haar wierpe. Op zulk een antwoord nu konde geene ernstige beschuldiging van oproerigheid bij den Stadhouder gegrond worden.

[3]) daardoor te kennen gevende, dat hij zich voorts niet verder met hunne vraag wilde bemoeien.

[4]) Door hun geweten overtuigd, dat zij niet *zonder zonde* waren, en waarschijnlijk bevreesd dat hij, die getoond had het verborgene te kennen, hun, indien zij met hunne vraag aanhielden, meer mocht ontdekken dat hun lief was, dropen zij de een na den andere af.

[5]) Het volk, gekomen om Jezus te hooren (vs. 2), was getuige geweest van dit voorval met de Schriftgeleerden en Pharizeërs, en bleef nog bij Jezus.

[6]) De zin : Heeft niemand van uwe beschuldigers *u veroordeeld*, d. i. verklaard, dat gij naar zijn oordeel zoudt moeten gesteenigd worden? Op het ontkennend antwoord der vrouw hernam Jezus : Ook ik zal niet oordeelen dat gij gesteenigd moet worden.

[7]) Hiermede gaf Jezus te kennen, dat hij nogtans hare misdaad veroordeelde.

[8]) *Er staat geschreven* (Gen. XVI : 15, 16; XXI : 2, 3), *dat Abraham twee zonen*

maagd, is naar het vleesch geboren, doch die uit de vrije, door de belofte[1]; welke dingen allegorisch gezegd zijn[2]. Deze namelijk zijn twee verbonden[3] : het éene op den berg Sinaï gesticht, tot dienstbaarheid barende, en dit is Agar — want Sinaï is een berg in Arabië, die verbonden is met het Jeruzalem dat thans is en dient met hare kinderen[4],

---

had, Ismaël en Izaak, *één,* den eerstgenoemden, *uit de dienstmaagd,* Agar (Hagar), de welbekende slavin van Abraham, *en één uit de vrije* vrouw, uit zijne huisvrouw Sara. — Abraham verwekte daarna nog verscheidene andere zonen bij Cetura, als blijkt uit Gen. XXV : 1—3; maar de H. Schrift maakt van deze zonen verder geen gewag, omdat zij geene typische beteekenis hadden, gelijk Izaak en Ismaël, twee eenige zonen van twee moeders, één vrije vrouw, en één slavin.

[1]) *Maar,* ofschoon zij beiden zonen waren van Abraham, toch zijn beiden niet op dezelfde wijze voortgebracht : *die uit de dienstmaagd,* uit Agar de slavin was, *is,* gelijk wij daar lezen (Genes. XVI : 1), *naar het vleesch geboren,* naar de gewone werking en kracht der natuur, *doch die uit de vrije* vrouw, uit Sara, is, gelijk de Schrift ons leert (Genes. XVII : 19; XVIII : 10; XXI : 1; vgl. Rom. IV : 19—21), geboren *door de belofte,* krachtens de belofte, welke God aan Abraham deed en waarmede hij aan Abraham en Sara het natuurlijk vermogen om kinderen te verwekken, dat bij hen niet meer bestond, door eene daad van zijne almacht terugschonk.

[2]) *welke dingen allegorisch gezegd zijn.* Hiermede doet de Apostel hen opmerken, dat de geschiedenis van Agar en Sara eene *allegorische* beteekenis heeft, d. i. bij hare historische beteekenis nog eene *andere,* eene typisch-prophetische beteekenis, Christus en zijne Kerk betreffende.

[3]) *Deze* (dingen), naar de lezing der Vulgaat; doch naar het Grieksch : *deze* (vrouwen of moeders) *namelijk zijn,* naar den allegorischen (typisch-prophetischen) zin, *twee verbonden;* met andere woorden : in deze twee moeders, die van éénen man elke een zoon ontvingen, ligt eene typisch-prophetische aanduiding van twee door éénen en denzelfden bondstichter aangegane verbonden : *het éene op den berg Sinaï* gesticht (naar het Grieksch : *van den berg Sinaï* afkomstig), *tot dienstbaarheid barende,* welk verbond, als instelling, dit voor eigenschap heeft, dat het kinderen voortbrengt, d. i. dat de deelgenooten van dat verbond bestemd zijn om *dienstbaar* te wezen door hunne onderwerping aan de Mozaïsche Wet, *en dit* verbond *is Agar,* is in Agar typisch vóórbeteekend.

[4]) *want Sinaï is een berg in Arabië, die verbonden is met het Jeruzalem dat thans is en dient met hare kinderen.* Het woordje *die* staat niet in den Griekschen tekst, en wij zouden liever de woorden : *want Sinaï is een berg in Arabië,* voor eene tusschenrede nemende, hier, naar het Grieksch, aldus vertalen : *het éene op den berg Sinaï* gesticht..., *en dit is Agar* (*Sinaï namelijk is een berg in Arabië* en behoort alzoo niet tot het land van belofte); *en zij* (Agar) *beantwoordt aan het Jeruzalem dat thans is en dient met hare kinderen.*

Volgens de lezing van den Vaticaanschen Codex luidt het hier aldus : *want het* (woord) *Agar is de berg Sinaï in Arabië* (d. i. in Arabië heet de berg Sinaï Agar, gelijk Abrahams slavin), *en zij* (Agar) *komt overeen met het tegenwoordige Jeruzalem, want dit dient met hare kinderen.* Het gezegde : *want het* (woord) *Agar is de berg Sinaï in Arabië,* strekt dan om door de identiteit van naam te bevestigen wat zoo even gezegd was, namelijk, dat het Sinaïetisch verbond door Agar was afgebeeld : die slavin en deze berg werden met denzelfden naam genoemd.

Maar het Jeruzalem dat boven is, is vrij, en dat is onze moeder[1]. Want er staat geschreven : Wees vroolijk[2], gij onvruchtbare, die niet baart, barst uit en roep, gij die niet in arbeid zijt! want vele zijn de kinderen der eenzame, meer dan van haar, die den man heeft. Wij nu, broeders, wij zijn, naar Izaak, kinderen der belofte[3]. Doch gelijk toenmaals hij, die naar het vleesch geboren was[4], hem, die naar den geest, vervolgde, zóo is het ook nu. Maar wat zegt de Schrift! Werp de dienstmaagd uit en haren zoon; want

---

[1]) *Maar het Jeruzalem dat boven is, is vrij, en dat is onze moeder.* Na gezegd te hebben (vs. 24) : *twee verbonden : het éene,* enz., had de Apostel parallelisch kunnen voortgaan : *en het andere,* door Christus gesticht, *tot vrijheid barende, en dit* (verbond) *is Sara, die overeenkomt met het Jeruzalem hierboven, zijnde dat, gelijk ook Sara het was, vrij met hare kinderen; en dat* vrije *Jeruzalem is onze moeder,* en niet het dienstbare Jeruzalem.

[2]) *Want er staat geschreven : Wees vroolijk,* enz. Een bewijs uit de Heilige Schrift, dat dit vrije Jeruzalem, *dat boven is,* onze, der Christenen, moeder is, terwijl de Agars-zonen de kinderen zijn van het Jeruzalem, *dat thans is,* van het aardsche Jeruzalem. De aangehaalde plaats is getrokken uit Isaïas LIX : 1, waar de uitgebreidheid van Christus' Kerk voorzegd wordt. De Propheet ziet twee moeders (twee Jeruzalemmen) : de eene is eene vrouw, met welke haar man in gemeenschap leeft; de andere eene *eenzame* vrouw, eene ongerepte maagd, welke om die reden eene *onvruchtbare* heet, eene *die niet baart* of *niet in arbeid is.* De eerste is het aardsche Jeruzalem, de Synagoog, de laatste, het hemelsche, de H. Kerk (Hebr. XII : 22); en tot deze laatste moeder is het prophetisch woord gericht : *Wees vroolijk,* enz. Zij, de eenzame vrouw, zij zal, op bovennatuurlijke wijze bevrucht, meer kinderen voortbrengen, dan de vrouw, *die den man heeft,* met welke haar man in gemeenschap leeft.

[3]) *Wij nu, broeders, wij zijn, naar Izaak, kinderen der belofte.* Wie zijn nu die van God geschonken kinderen van het Jeruzalem *dat boven is?* Het zijn dezulken, die *naar* de wijze van *Izaak,* kinderen *der belofte,* d. i. der genade en niet der natuur zijn, de Christenen namelijk, die, als zoodanigen, niet natuurlijk, maar bovennatuurlijk geboren worden.

[4]) *Maar gelijk toenmaals hij, die naar het vleesch geboren was,* enz. Voordat de Apostel het besluit maakt van zijn vertoog, wijst hij de Galatiërs nog op een ander punt uit de typische geschiedenis van Izaak en Ismaël, tot bevestiging dat de Christenen *kinderen der belofte,* zonen der vrije Sara waren. Dit bleek namelijk ook daaruit, dat *gelijk toenmaals hij,* Ismaël, Agars zoon, *die naar het vleesch,* naar den gewonen gang der natuur, *geboren was, hem die naar den geest,* Izaak, Sara's zoon, die door de belofte (vs. 23), door bovennatuurlijke kracht, door genade, geboren was, *vervolgde* (Gen. XXI : 9), even *zoo ook nu* zij, die *naar het vleesch* geboren waren (de kinderen der Synagoog, de Agars-zonen, de Joden), de vervolgers waren van hen die *naar den geest* waren geboren, d. i. van de Christenen. En de Apostel gaat voort, tot eene waarschuwing voor de Galatiërs daarbij voegende : *Maar wat zegt de Schrift* van den zoon der dienstmaagd? *Werp de dienstmaagd uit en haren zoon; want de zoon der dienstmaagd zal geen erfgenaam zijn met den zoon der vrije.* Zoodanig een lot zou ook

de zoon der dienstmaagd zal geen erfgenaam zijn met den zoon der vrije. Zoo dan, broeders, zijn wij niet kinderen eener dienstmaagd[1], maar van de vrije, met die vrijheid, waarmede Christus ons heeft vrijgemaakt.

Evangelie volgens den H. Joannes; VI : 1—15.

In dien tijde vertrok Jezus over het meer van Galiléa, hetwelk is *het meer* van Tiberias[2]. En eene groote schare volgde hem[3], omdat zij de teekenen zagen[4], die hij aan de kranken deed. Jezus ging dan op den berg[5], en aldaar zat hij neder met zijne leerlingen. Het Pascha nu, het feest der Joden, was nabij[6]. Jezus dan[7], zijne oogen opheffende en ziende

---

hen treffen, die kinderen Agars wilden wezen; zij zouden worden uitgeworpen, en geen deel hebben aan het heil der Christenen, Sara's zonen.

[1]) *Zoo dan, broeders, zijn wij niet kinderen eener dienstmaagd*, enz. Hier nu is het besluit uit het voorafgaande vertoog (vs. 27-29), 't welk diende om te bewijzen, dat de Christenen kinderen zijn van het Jeruzalem *dat boven is*, van het vrije Jeruzalem (vs. 26), dat afgebeeld was in de vrije Sara.

[2]) *het meer van Tiberias*. Onder deze benaming zal het meer van Galiléa aan de eerste lezers van dit Evangelie algemeener bekend zijn geweest. Tiberias, eene stad kort te voren door den Viervorst Herodes Antipas gesticht, en door hem zoo genoemd ter eere van Keizer Tiberius, was gelegen langs den zuidelijken oever van het Galileesche meer. Langs zijnen westelijken oever strekte zich de schoone landstreek van Genesareth uit, naar welker naam het Galileesche meer ook wel het meer van Genesareth genoemd werd. Vgl. Luc. V : 1. Wat hier nu vervolgens verhaald wordt (vs. 2-21), is ook geboekt door Matth. XIV : 13, volgg.; Marc. VI : 30, volgg., en Luc. IX : 10, volgg. Onze Evangelist, anders niet gewoon te spreken van iets dat door zijne voorgangers alreeds was opgeteekend, maakt er echter melding van, omdat het gebeurde aanleiding gaf tot een hoogst belangrijk gesprek van Jezus, hetwelk hij wilde mededeelen.

[3]) wetende dat Jezus met zijne leerlingen was afgevaren, en ziende werwaarts hij zijne richting nam, volgde hem, terwijl hij heenvoer, eene groote menigte uit de omliggende steden te voet langs den oever. Zie Matth. XIV : 13; Marc. VI : 33.

[4]) *omdat zij de teekenen zagen*, enz. Men denke hier aan wonderdadige genezingen door Jezus in Galiléa verricht sedert zijne terugkomst aldaar uit Jeruzalem en Judéa.

[5]) *op den berg*, die zich bevond ter plaatste, waar hij was aan land gegaan en thans zich ophield.

[6]) *Het Pascha, het feest der Joden*, hun grootste feest, het feest bij uitnemendheid, *was nabij*. Deze tijdsbepaling heeft wellicht voor doel, begrijpelijk te maken, hoe het mogelijk was, dat zoo groot eene menigte, omtrent vijf duizend mannen (vs. 10), hier konde samenvloeien. Te weten, omtrent den tijd van het Paaschfeest was het overal vol van feestgangers op reis naar Jeruzalem.

[7]) *Jezus dan*, enz. Joannes gaat in zijn

dat er eene zeer groote menigte tot hem kwam, zeide tot Philippus : Van waar zullen wij brooden koopen, opdat dezen mogen eten? Doch hij zeide dit om hem te beproeven; want hij wist zelf[1] wel wat hij doen zou. Philippus antwoordde hem : Voor twee honderd denariën[2] brooden is hun niet genoeg, opdat ieder een weinig krijge. Een van zijne leerlingen, Andreas, de broeder van Simon Petrus, zeide tot hem : Er is één jongen hier, die vijf gerstebrooden heeft en twee visschen; maar wat is dit onder zoo velen? Jezus zeide dan : Doet de menschen aanzitten! Er was veel gras nu op die plaats. De mannen zaten dan aan[3] omtrent vijf duizend in getal[4]. Jezus nam dan de brooden, en nadat hij gedankt had[5], deelde hij ze uit onder de aanzittenden; desgelijks ook van de visschen, zooveel zij wilden[6]. En toen zij verzadigd waren, zeide hij tot zijne leerlingen : Verzamelt de overgeschoten brokken, opdat zij niet verloren gaan! Zij verzamelden dan, en vulden twaalf korven met brokken van de vijf gerstebrooden, welke hun[7], die gegeten hadden, waren overgeschoten.

Toen die menschen dan het teeken gezien hadden, dat Jezus verricht had, zeiden zij : Deze is waarlijk de Propheet, die in de wereld komen moet[8]! Jezus dan verstaan hebbende, dat zij komen zouden om hem weg

---

verhaal onderscheidene omstandigheden, door de andere Evangelisten alreeds opgeteekend, stilzwijgend voorbij.

[1]) *want hij wist.* Hij had niet noodig raad te vragen, en zeide dit niet uit verlegenheid, hoe in het tegenwoordig gebrek te voorzien; *want hij wist zelf wel wat hij doen zou,* gelijk de uitkomst leerde.

[2]) *twee honderd denariën,* ongeveer zeventig gulden.

[3]) bij partijen van honderd en van vijftig. Marc. VI : 40.

[4]) Van de vrouwen en kinderen (Matth. XIV : 21) maakt Joannes geen gewag.

[5]) *nadat hij gedankt had*, een dank- en zegengebed over de brooden en de visschen had uitgesproken.

[6]) Ook de visschen werden wonderdadig vermenigvuldigd, en onder de scharen verdeeld, als blijkt uit het verhaal van Marcus VI : 41 en van Joannes VI : 11. Hoe de uitdeeling der brooden en visschen geschiedde, wordt vermeld door den H. Marcus VI : 39, 40.

De wijze waarop deze wonderdadige vermenigvuldiging plaats had, wordt door de Evangelisten niet opgegeven, en ook de enkele vermelding van dat wonder, is voor ons geloof genoeg. Men kan zich echter die vermenigvuldiging zóo voorstellen, dat zij *begon* bij het uitdeelen van het brood en de visschen door Jezus aan zijne leerlingen, en *voortging* onder het ronddeelen daarvan door zijne leerlingen aan de scharen.

[7]) *welke hun*, enz., welke brokken door die menschen, nadat zij gegeten en zich verzadigd hadden, waren overgelaten.

[8]) *de Propheet, die,* enz. Zij denken aan dien Propheet, wiens komst door Mozes (Deuteron. XVIII : 15) was voorzegd geworden; en, naar waarheid, meenen zij,

te voeren en Koning te maken[1], vluchtte[2] wederom op den berg, hij alleen[3]!

MAANDAG IN DE VIERDE WEEK VAN DE VASTE.

Les uit het derde boek der Koningen; III : 16—28.

In dien tijde kwamen er twee ontuchtige vrouwen tot den koning Salomon, en stelden zich voor zijn aangezicht[4]. En de eene zeide : Och, mijn heer! ik en deze vrouw wij woonden in één huis, en ik baarde bij haar op de kamer. Op den derden dag nu na mijne bevalling, baarde deze vrouw ook; en wij waren bij elkander, en buiten ons tweeën was er niemand anders bij ons in huis[5]. Des nachts nu stierf de zoon van deze vrouw, omdat zij in den slaap op hem gelegen had[6]. En in de stilte van den middernacht stond zij op en nam mijn zoon, terwijl uwe dienstmaagd sliep, van mijne zijde weg en legde hem aan haren boezem; en haren dooden zoon legde zij aan mijnen boezem. Als ik nu 's morgens opstond, om mijnen zoon de borst te geven, was hij dood; doch toen ik

---

dat Mozes door dien Propheet niemand anders dan den Messias bedoeld heeft. Dat zoodanig hunne meening was, blijkt daaruit, dat zij, in den persoon van Jezus om deze wonderdadige spijziging dien Propheet erkennende, van zin waren, hem voor Koning van Israël uit te roepen. Want de Joden van dien tijd verkeerden genoegzaam algemeen in dit dwaalbegrip, dat zij eenen Messias verwachtten, die als wereldsch vorst den troon van David wederom moest oprichten, en hen verlossen zou uit de macht der Romeinen.

[1]) om hem met geweld mede te voeren naar Jeruzalem, en in de hoofdstad voor Koning van Israël uit te roepen.

[2]) *vluchtte*. Naar het Grieksch : *vertrok*. Hij deed die verrukte volksschare uiteen gaan, en klom *wederom* op den berg (vs. 3), van welken hij tot die schare was afgekomen.

[3]) *hij alleen*. Want aan zijne leerlingen had hij bevel gegeven om zich terstond in te schepen en hem vooruit te gaan naar de overzijde van het meer. Zie Matth. XIV : 22.

[4]) opdat hij als opperrechter van Israël haar geschil zou beslissen. Het verhaal, dat hier volgt, moet strekken om een staaltje te geven van Salomons wijsheid.

[5]) Derhalve kon niemand in de onderhavige zaak als getuige dienen.

[6]) Zij zag dit aan het kind, of wel zij giste zoo, omdat het kind vooraf niet ongesteld was geweest.

hem bij helder daglicht nauwkeuriger bezag, bevond ik, dat hij niet mijn kind was, dat ik gebaard had. En de andere vrouw zeide daarop : Het is niet zoo als gij zegt, maar uw zoon is dood, en de mijne leeft. Daartegen zeide de eerste : Gij liegt! want mijn zoon leeft, en de uwe is dood. En zoo twistten zij voor den koning. Toen sprak de koning : De eene zegt : Mijn zoon leeft, en uw zoon is dood! en de andere zegt : Neen! maar uw zoon is dood, en de mijne leeft! De koning zeide dan : Haalt mij een zwaard! En toen men het zwaard voor den Koning gebracht had, zeide hij : Deelt het levende kind in tweeën, en geeft de helft aan de eene, en de helft aan de andere. Toen sprak de vrouw, van wie het levende kind was, tot den koning (want haar hart werd ontroerd over haren zoon), en zij zeide : Och heer! geef haar het levende kind, en dood het toch niet! Daartegen zei de andere : Het zij noch van mij, noch van u, maar laat het gedeeld worden! En de koning nam het woord en zeide : Geeft haar[1] het levende kind en doodt het niet, want zij is er de moeder van. Gansch Israël hoorde dan het oordeel, dat de koning gesproken had, en zij vreesden den koning[2], dewijl zij zagen, dat de wijsheid Gods in hem was om te rechten.

Evangelie volgens den H. Joannes; II : 13—25.

In dien tijde was het Paasch-feest der Joden nabij, en Jezus ging op naar Jeruzalem[3]. En hij vond[4] in den tempel[5] degenen die ossen en

---

[1]) Dit zeggende zal de koning gewezen hebben op de vrouw, die hem gebeden had, dat hij het kind toch niet zou dooden.

[2]) *zij vreesden den koning*, met eene eerbiedige vreeze.

[3]) vergezeld van zijne leerlingen. Zie hierna Hoofdst. III : 22. Naar het voorschrift der wet (Exod. XXXIII : 17; Deuteron. XVI : 16), waaraan hij zich wilde onderwerpen (Gal. IV : 4), ging Jezus op naar Jeruzalem, om aldaar het Paaschfeest te vieren, doch voornamelijk met het doel om zich aan Israël te openbaren in de hoofdstad, alwaar ter oorzake van het feest de gansche natie, in zekeren zin, vergaderd was.

[4]) De tempel-zuivering, hier (vs. 14, volgg.) door Joannes verhaald, is eene andere en vroegere dan die waarvan de overige Evangelisten (Matth. XXI : 12; Marc. XI : 15; Luc. XIX : 45) gewagen, en welke geschiedde bij gelegenheid van Jezus' laatste verblijf te Jeruzalem. Doch niet alleen wat den tijd betreft, maar ook in de omstandigheden verschillen beide tempelzuiveringen van elkander.

[5]) *in den tempel.* Men denke hier aan het zoogenaamde voorhof der Heidenen.

schapen en duiven verkochten[1], en de wisselaars *daar* zittende[2]. En toen hij uit koorden een soort van zweep gemaakt had, dreef hij allen uit den tempel, ook de schapen en de ossen[3], en het geld der wisselaars stortte hij uit[4], en de tafels wierp hij omver. En tot hen, die de duiven verkochten, zeide hij : Neemt die dingen[5] weg van hier, en maakt het huis mijns Vaders[6] niet tot een verkoophuis! Zijne leerlingen nu herinnerden zich, dat er geschreven stond : De ijver voor uw huis heeft mij verteerd[7]. De Joden[8] namen dan het woord op en zeiden tot hem : Welk teeken toont gij ons, dewijl gij deze dingen doet[9]? Jezus antwoordde en zeide tot hen : Breekt dezen tempel af[10], en in drie dagen zal ik hem oprichten. De Joden zeiden

---

[1]) met één woord, allerlei vee, dat tot de offerdienst gebruikt werd.

[2]) om allerlei vreemd geld in te wisselen tegen gangbare munt.

[3]) In heiligen iever voor den eerbied aan Gods tempel verschuldigd, dreef Jezus *allen*, die veehandelaars met hun vee en die wisselaars, uit het tempelgebouw, als ontheiligers van het huis zijns Vaders. — Naar den Grieksehen tekst mag men hier vertalen : *dreef hij allen uit, de schapen en de ossen;* en dan zou het *uitdrijven van* ALLEN *met die zweep* niet ook gezegd zijn van die veehandelaars en wisselaars, maar enkel en alleen van AL de schapen en ossen. Is dit het geval geweest, dan zullen die kooplieden, als begrijpelijk is, wel terstond hun vee gevolgd zijn.

[4]) op den grond, door het omverwerpen der wisseltafels.

[5]) Men denke hier aan korven, waar de duiven in bewaard werden.

[6]) *het huis mijns Vaders.* Er ligt in deze uitdrukking van Jezus een bewijs voor zijne godheid : hij spreekt hier als de eeniggeboren Zoon des Vaders. Vgl. Luc. II : 49.

[7]) Toen Jezus' leerlingen deze daad van hem zagen, herinnerden zij zich eene voorzegging aangaande den Messias, dat namelijk de iever voor Gods huis hem als verslinden zou; en zij merkten hier de vervulling daarvan op. Die voorzegging staat geschreven in Psalm LXVIII : 10, welke Psalm prophetisch is en van den Messias verstaan moet worden, als blijkt uit Joan. XIX : 28-30; Rom. XV : 9, 10; XV : 3; Hand. I : 20.

[8]) Door *de Joden* beteekent Joannes bijna overal de *Oversten* der Joden.

[9]) Zij willen zeggen : Wij hebben u niet gemachtigd om te doen, wat gij daar doet. Gij schijnt het alzoo te doen als door God zelven daartoe gemachtigd, als Godsgezant; maar welk wonderteeken gaat gij ons vertoonen tot een bewijs van uwe goddelijke zending? Doch Jezus weigert het wonderteeken dat zij van hem vorderen. De Godmensch doorgrondt hunne harten, en weet, dat zij zich door geene teekenen zullen laten bewegen, om zijne goddelijke zending te erkennen. Zij waren van die bedorven Israëlieten die, niettegenstaande zijne menigvuldige wonderwerken, hem in hunne moedwillige verblindheid aanhoudend vervolgden, en niet rustten voordat zij hem in hunnen euvelmoed hadden ter dood gebracht.

[10]) *Breekt dezen tempel af*, enz. In plaats van hun een wonderteeken te geven, wijst Jezus die onwaardigen af met een duister gezegde, dat door hen ook niet verstaan werd, en dat zij toch niet geloofd zouden

dan : Zes en veertig jaren[1] is er aan dezen tempel gebouwd, en gij, gij zult dien in drie dagen oprichten? Doch hij sprak van den tempel zijns lichaams. Toen hij dan van de dooden was opgestaan, herinnerden zijne leerlingen zich dat hij dit zeide, en zij gaven geloof aan de Schrift, en aan het woord, dat Jezus gesproken had[2].

Terwijl hij nu te Jeruzalem was op het Pascha gedurende het feest[3], geloofden velen in zijnen naam, zijne teekenen ziende, die hij verrichtte. Doch Jezus zelf vertrouwde zich niet[4] aan hen, omdat hij allen

---

hebben, al hadden zij het begrepen. Zooveel echter begrepen zij daaruit, dat Jezus zich eene bovenmenschelijke macht toeschreef; en meer ook wilde hij hun thans niet te kennen geven. *Breekt dezen tempel af,* enz. Jezus zeide dit, gelijk de Evangelist hier (vs. 21) aanteekent, niet van den Jeruzalemschem tempel, maar *van den tempel zijns lichaams*, en zijne woorden bevatteden eene voorzegging van den geweldigen dood, dien hij zoude ondergaan, en van zijne verrijzenis op den derden dag na zijn sterven.

[1]) *Zes en veertig jaren.* Wat de Zaligmaker in figuurlijke bewoordingen gezegd had, werd door deze Joden in een eigenlijken zin opgevat, en zij belachten hem als eenen dwaze. De tempelbouw, waarvan de Joden hier spreken, betreft den tweeden of Zorobabelischen tempel, dien Herodes de Groote, om de gunst des volks te winnen, allerprachtigst bij gedeelten liet verbouwen en tegelijk vergrooten. Hij ving aan met dit werk in het achttiende jaar zijner regeering. Zijne opvolgers zetteden het begonnen werk voort, en eerst onder Agrippa II, weinige jaren vóór de verwoesting van Jeruzalem, kreeg het zijne voltooing. Toen nu geschiedde hetgeen de Evangelist hier verhaalt, was er reeds zes en veertig jaren lang aan het herbouwen van dien tempel gearbeid.

[2]) Ofschoon de leerlingen genoeg begrepen, dat Jezus' woorden figuurlijk gesproken waren, zoo hadden zij toch den eigenlijken zin daarvan niet gevat. Maar toen hij op den derden dag na zijn sterven, uit de dooden was opgestaan, toen herinnerden zij zich dit gezegde van Jezus, en nu verstonden zij den zin zijner woorden. En het gevolg daarvan was, dat zij toen *de Schrift geloofden* : zij geloofden, dat de geweldige dood en de verrijzenis van den Messias in de H. Schrift waren voorzegd geworden; en evenzoo geloofden zij toen ook, dat Jezus door dat *woord* (vs. 19), dat hij toenmaals tot de Joden sprak, zijnen dood en verrijzenis voorzegd had.

[3]) Het Paaschfeest duurde zeven volle dagen. Al dien tijd verbleef Jezus te Jeruzalem; en hij deed aldaar verscheidene wonderwerken, waarvan dit het gevolg was, dat velen *in zijnen naam*, dat is, in hem *geloofden*, hem houdende, sommigen voor eenen Propheet of Godsgezant, anderen voor den beloofden Messias. Vgl. Joan. VII : 40, 41. Dat Jezus deze wonderwerken gedaan zal hebben ter bevestiging van zijne leer, en dat hij derhalve op die feestdagen ook moet geleerd hebben, spreekt van zelf. Van de wonderen, welke Jezus bij die gelegenheid verrichtte, wordt nog op twee andere plaatsen (Hoofdst. III : 2 en IV : 45) melding gemaakt; maar hoedanige deze wonderen in het bijzonder geweest zijn, staat nergens opgeteekend.

[4]) De grondtekst, gelijk ook onze Vulgata, heeft hier eene woordspeling, welke men in het Nederduitsch genoegzaam zou kunnen namaken, indien men hier, eenigzins vrijer overzettende, aldus wilde vertalen : *Velen geloofden in zijnen naam*,

kende[1], en omdat hij niet noodig had[2], dat iemand getuigenis gave van den mensch; want hij zelf wist, wat in den mensch was[3].

DINSDAG IN DE VIERDE WEEK VAN DE VASTE.

Les uit het boek Exodus; XXXII : 7—14.

In die dagen[4] sprak de Heer tot Mozes en zeide : Klim den berg af! Uw volk[5], dat gij uit Egyptenland hebt uitgevoerd, heeft gezondigd. Wel spoedig zijn zij afgeweken van den weg, dien gij hun hebt aangewezen[6], en zij hebben zich een gegoten kalf gemaakt, en het aanbeden, en daaraan offerende gezegd : Dit is uw God, o Israël, die u uit Egyptenland heeft uitgevoerd! En voorts nog zeide de Heer tot Mozes : Ik zie, dat dit volk hard van nek is[7]. Laat mij[8], dat mijn toorn tegen

---

doch Jezus zelf had geen geloof in hen. De God-mensch wist van welken aard het geloof was van die *velen* (vs. 23) : hij wist, dat zij hem spoedig zouden afvallen, ja zelfs hem vervolgen; en daarom *vertrouwde hij zich niet aan hen*, hij vertrouwde hen niet : zich niet veilig op hen kunnende verlaten, ging hij niet gemeenzaam met hen om, gelijk hij dit doen konde met zijne leerlingen.

[1]) *omdat hij allen kende*, omdat hem door zijne goddelijke alwetendheid bekend was, wat er in ieders hart omging; *hij*, die aller harten en nieren doorgrondt, *kende allen*, en derhalve was het hem van *niemand* onbekend, hoedanig hij gezind was.

[2]) *en omdat hij niet noodig had*, enz. Eene soort van herhaling van het voorafgaande gezegde : *hij kende allen.*

[3]) *hij zelf.* Uit zich zelven, zonder noodig te hebben, dat iemand hem door zijne getuigenis omtrent eenig mensch, wien dan ook, inlichtte, *wist hij wat in den mensch was*, wien dan ook. — De Heilige Vaders bezigden met het volste recht ook deze plaats van den H. Joannes, om Jezus' godheid te bewijzen tegen de Arianen, die haar loochenden.

[4]) *In die dagen.* Terwijl Mozes langer op Sinaï vertoefde, dan het volk lief was, had het in zijn ongeduld Aäron gedwongen om een gouden kalf te maken, waaraan zij ook godsdienstige eer bewezen. Zie Exod. XXXII : 1-6.

[5]) *Uw volk*, enz. De Heer maakt aan Mozes het misdrijf van zijn volk bekend.

[6]) *van den weg, dien gij hun hebt aangewezen.* Naar het Hebreeuwsch : *van den weg, dien ik hun geboden heb*, dat zij namelijk den éénen waren God zouden aanbidden, en geene afgoden vereeren.

[7]) een hardnekkig en wederspannig volk. Het beeld is genomen van lastdieren die hun nek weigeren te buigen onder het juk.

[8]) *Laat mij*, laat mij begaan, verhinder mij niet door uwe tusschenkomst. Maar de

hen ontbrande en ik hen verdelge; en ik zal u tot een groot volk maken[1]. Doch Mozes bad den Heer zijnen God, zeggende : Waarom, o Heer, zou uw toorn ontbranden tegen uw volk, dat gij uit Egyptenland gevoerd hebt met groote kracht en met eene sterke hand[2]? Laat toch, bid ik u, de Egyptenaren niet zeggen : Listig heeft hij[3] hen uitgevoerd, om hen te dooden in het gebergte[4] en hen van de aarde te verdelgen. Laat uw toorn bedaren, en wees verzoenbaar over de boosheid van uw volk[5]. Gedenk aan Abraham, aan Izaak en aan Israël, uwe dienaren, wien gij gezworen hebt bij u zelven, zeggende : Ik zal uw zaad vermenigvuldigen als de sterren des hemels, en dit gansche land, waarvan ik sprak, zal ik uwen zade geven, en gij zult het voor altijd bezitten[6]. En de Heer werd verzoend, zoodat hij het kwaad niet aandeed, dat hij gezegd had zijn volk te willen aandoen.

Evangelie volgens den H. Joannes; VII : 14—31.

In dien tijde, toen het feest[7] reeds op zijn midden was[8], ging Jezus op naar den tempel, en leerde. En de Joden[9] verwonderden zich[10], zeggende : Hoe kent deze de Schriften, daar hij ze niet geleerd heeeft[11]? Jezus antwoordde hun, en zeide : Mijne leer is de mijne niet, maar

---

Heer verlangde toch Mozes' bede voor zijn volk, om zijne barmhartigheid te openbaren; en daarom ook maakte hij aan Mozes hun misdrijf bekend.

[1]) *en ik zal u tot een groot volk maken,* een talrijk volk uit u doen voortkomen.

[2]) door allerlei wonderwerken uwer almacht.

[3]) *Listig* (naar het Hebreeuwsch : *tot hun verderf*) *heeft hij*, de God, dien de Israëlieten aanbidden.

[4]) *het gebergte*, het Sinaïetisch gebergte.

[5]) *wees verzoenbaar over de boosheid van uw volk.* Naar het Hebreeuwsch is de zin : en verander van besluit wegens het onheil, waarmede gij uw volk bedreigt.

[6]) Zie Genes. XII : 7; XIII : 15; XV : 18; XXVI : 4.

[7]) *het feest*, het zoogenaamde *Loofhuttenfeest.* Zie Joan. VII : 2, en onze aanteekening op die plaats.

[8]) *reeds op zijn midden was.* Het Loofhuttenfeest duurde acht dagen. Het was alzoo den vierden of vijfden dag van het feest, dat Jezus zich in den tempel vertoonde.

[9]) *de Joden*, de Oversten der Joden, de Sanhedristen.

[10]) Men denke aan eene verwondering of bevreemding met teekenen van afkeuring gepaard.

[11]) Zij willen zeggen : Wat verstout deze zich om de Schriften te verklaren, daar hij in geene onzer scholen is opgevoed? Wat hij leert is zijne eigene uitvinding, en heeft alzoo geen gezag!

desgenen, die mij gezonden heeft[1]. Wil iemand[2] diens wil doen, hij zal van deze leer erkennen, of zij uit God is, dan of ik uit mij zelven spreek. Die uit zich zelven spreekt[3], zoekt zijne eigene eer; maar die de eer zoekt desgenen, die hem gezonden heeft, die is waarachtig, en in hem is geene ongerechtigheid. Heeft Mozes[4] u niet de wet gegeven? en niemand van u doet de wet! Waarom zoekt gij mij te dooden[5]? De schare[6]

---

[1]) In het zeggen (vs. 15) van die Joodsche Oversten lag deze berisping: Wat gij leert is een uitvindsel van uw eigen brein: het is *uwe* leer, en zij mist alle gezag. Jezus nu, daarop antwoordende, gaf hun stilzwijgend toe, dat hij zijne godgeleerde kennissen niet op eene of andere van hunne scholen had opgedaan; maar hij loochende dat de leer, welke hij voordroeg, een uitvindsel van hem was, en verklaarde daarentegen dat zij geenen menschelijken, maar een goddelijken oorsprong had. *Mijne leer*, de leer welke ik voordraag, zegt Jezus, die hier als mensch spreekt, *is de mijne niet;* ik heb haar niet uitgevonden en zij komt niet van mij, *maar* zij is *desgenen, die mij gezonden heeft:* zij is mij gegeven van God, wiens gezant ik ben.

[2]) *Wil iemand*, enz. Hiermede ontdekte Jezus hun zijdelings de oorzaak, waarom zij de leer, welke hij voordroeg, niet voor eene goddelijke leer erkenden. Het ontbrak hun aan liefde tot God (vgl. Hoofdst. V: 42; en onze noot op die plaats), en derhalve begeerden zij ook niet zijnen wil te kennen en dien te doen. In die gesteldheid nu troffen de bewijzen van Jezus' goddelijke zending (vs. 16) hen niet, en volhardden zij in hun ongeloof. Was iemands hart zoo gesteld, dat hij begeerde Gods wil te kennen en dien te doen, zulk een zou, onder den bijstand der genade, Jezus' goddelijke zending erkennen, en daardoor inzien, *dat zijne leer uit God was, en dat hij niet sprak uit zich zelven.*

[3]) *Die uit zich zelven spreekt*, enz. Jezus geeft hun voorts een kenmerk, om den waren Godsgezant te onderscheiden van den valschen. Die zich valschelijk uitgeven voor Godsgezanten, terwijl zij inderdaad *uit zich zelven spreken*, dezulken *zoeken* niet de eere Gods, maar *hunne eigene eer* en voordeel. Dit leerde de geschiedenis van het Israëlietische volk. Vgl. Jerem. XXIII: 15, volgg. Ezech. XIII: 2, volgg. Zulk een daarentegen (Jezus meent zich zelven), die optreedt als Godsgezant, en niet zijne eigen eer zoekt, maar wel *de eer desgenen*, van wien hij zegt gezonden te zijn, de eere Gods derhalve, zulk een *is waarachtig, en in hem is geene ongerechtigheid*, geen bedrog: hij zegt dat God hem gezonden heeft, en zoo is het ook in waarheid; zulk een *spreekt* dan ook *niet uit zich zelven, maar zijne leer is uit God* (vs. 17).

[4]) *Heeft Mozes*, enz. Dit gezegde is logisch verbonden, niet met het onmiddellijk voorafgaande vers, maar met vs. 17. Jezus namelijk geeft hier (vs. 19) zijnen vervolgers te verstaan, dat het hun ontbreekt aan die gemoedsgesteldheid, welke hij in vs. 17 gezegd had vereischt te worden om te erkennen, *of zijne leer uit God was, dan wel of hij sprak uit zich zelven.* De gedachte, in Jezus' gezegde uitgedrukt, komt hierop neêr: Mozes, dien gij te recht als een waren Godsgezant vereert, heeft u, door de wet die hij u gegeven heeft, Gods wil doen kennen; en zie, gij zijt allen overtreders der wet (Exod. XX: 13), dewijl gij uit haat aan een onschuldige het leven wilt benemen. Want (vs. 20) *waarom zoekt gij mij te dooden?* dat is, waarom (om welke reden, met welk recht) staat gij mij naar het leven?

[5]) Zie de voorafgaande noot.

[6]) *De schare*, enz. Men denke hier aan

antwoordde en zeide : Gij hebt een boozen geest in : wie zoekt u te dooden[1]? Jezus antwoordde, en zeide tot hen[2] : Één werk heb ik gedaan[3], en gij verwondert u allen[4]. Daarom heeft Mozes[5] u de besnijdenis gegeven (niet dat zij van Mozes is[6], maar van de vaderen) en gij besnijdt een' mensch op den Sabbat[7]. Indien een mensch op den Sabbat

---

feestgangers en aan inwoners van Jeruzalem, wien het onbekend was, dat de Sanhedristen Jezus zochten te dooden.

[1]) Die schare is verwonderd over Jezus' klagen, dat men hem zocht te dooden; zij houdt die klacht voor uitzinnigheid, en voegt hem zoo toe : Gij raast als een bezetene! Niemand zoekt u te dooden.

[2]) *tot hen*, d. i. tot de *Joden* (vs. 15), de Oversten der Joden, zoovelen daar tegenwoordig waren. Jezus sloeg geen acht op dat zeggen der schare (zs. 20), welke hem in de rede viel; maar het woord wederom opnemende, ging hij voort met spreken tot hen : *Één werk heb ik gedaan*, enz. Het doel van Jezus' redeneering is hier (vs. 21-24) hun aan te toonen, dat zij hem ten onrechte als een Sabbat-schender vervolgden; en tot dat einde verdedigt hij zijne genezing van dien acht-en-dertig-jarigen kranke, eenigen tijd te voren (Hoofdst. V : 1-18) op den Sabbat verricht; welke genezing zij wilden gehouden hebben voor eene overtreding van de wet op den Sabbat.

[3]) *Een werk heb ik gedaan*, enz. De Zaligmaker bedoelt die genezing, waarvan wij zoo even spraken, als blijkt uit vs. 23. Men versta dit echter niet zoo, alsof Jezus heeft willen zeggen, dat hij tot hiertoe maar één enkel wonderwerk verricht had. Vgl. Hoofdst. II : 23 en III : 2.

[4]) *en gij verwondert u allen*, d. i. het bevreemdt u, en gij zijt er over verontwaardigd. — Dat deze verklaring hier aan het woord *verwonderen* moet gegeven worden, blijkt uit vs. 23. De Zaligmaker wil zeggen : Gij zijt op mij verbitterd om de genezing van dien acht-en-dertig-jarigen kranke, en gij beschuldigt mij daarom van Sabbat-schennis : maar is dit wel rechtvaardig van u gehandeld?

[5]) *Daarom heeft Mozes*, enz. Zóo moet hier vertaald worden om de interpunctie der Vulgaat. Doch wij zijn met vele uitleggers van meening, dat het woordje *daarom* tot het vorige vers behoort, en wij verklaren alsof wij lazen : *en gij verwondert u allen daarom. Mozes heeft u de besnijdenis gegeven*, enz. Houdt men *daarom* voor het eerste woord van vs. 22, dan kan men hier met de Vulgaat geene parenthees of tusschenrede meer aannemen; want hetgeen in die *parenthees* staat moet dan gehouden worden voor een deel der redeneering, en men is verplicht het *is* van den tekst in *was* te veranderen; men zou dan in dezer voege moeten lezen : Daarom heeft Mozes u de besnijdenis gegeven, te weten, niet omdat zij van Mozes was, maar omdat zij van de vaderen was, *en gij besnijdt een mensch op den Sabbat.*

[6]) *niet dat zij van Mozes is*, enz. Wat hier als *parenthees* of tusschenrede staat, dient tot verbetering van het voorafgaande gezegde : *Mozes heeft u de besnijdenis gegeven.* Te weten, onder Mozes' wetten komt ook de wet der besnijdenis voor (Levit. XII : 3), en daarom konden de Joden zeggen : Mozes heeft ons de wet der besnijgegeven. En zoo zegt ook Jezus hier tot hen : *Mozes heeft u de besnijdenis gegeven.* Door Mozes' wet nogtans werd de besnijdenis niet eerst ingevoerd; *zij was niet* afkomstig *van Mozes*, *maar* zij was *van* Abraham, Izaak en Jacob, *van de vaderen*, wien God de besnijdenis tot een verbondsteeken gegeven had (Gen. XVIII : 10-14) voor hen en hun zaad.

[7]) De zin van vs. 22 : Mozes heeft u de wet aangaande de besnijdenis gegeven, en daarom besnijdt gij een mensch (een kind

de besnijdenis ontvangt, opdat de wet van Mozes niet verbroken worde[1], *hoe* zijt gij *dan* op mij verstoord, omdat ik een geheelen mensch gezond gemaakt heb op den Sabbat[2]? Wilt niet oordeelen naar het aanzien[3], maar velt een rechtvaardig oordeel!

Sommigen van Jeruzalem zeiden dan: Is deze het niet, dien zij zoeken te dooden[4]? En zie, hij spreekt openlijk[5], en zij zeggen hem niets. Hebben soms de Oversten waarlijk erkend, dat deze de Christus is[6]? Doch wij weten vanwaar deze is; maar wanneer de Christus komt, weet niemand vanwaar hij is[7]. Jezus riep dan[8] in den tempel leerende

---

van het mannelijk geslacht, in het geval dat de achtste dag na zijne geboorte een Sabbatdag is) *op den Sabbat,* zonder vrees van door dit omslachtig werk de rust van den Sabbat te breken.

[1]) *opdat niet,* door daarmede te wachten tot na den afloop van den Sabbat, *Mozes' wet,* betreffende het besnijden op den achtsten dag, *verbroken worde.*

[2]) Daaruit, dat zij de besnijdenis verrichtten op den Sabbat, zonder vrees van den Sabbat te schenden, daaruit toont Jezus hun nu aan, dat zij hem zeer ten onrechte van Sabbat-schennis beschuldigden, omdat hij dien acht-en-dertig-jarigen kranke op den Sabbat genezen had. En de Zaligmaker redeneert *a minori ad majus.* Hij beschouwt de besnijding als gepaard gaande met al die heelkundige verzorging, welke vereischt werd ter genezing der wonde aan dat éene lid toegebracht. Oordeelden zij nu, door hun gezond verstand voorgelicht, dat dit genezen op den Sabbat geene daad was tegen den Sabbat, hoe onredelijk was het dan niet, hem van Sabbatschennis te beschuldigen, hem die een geheelen mensch, en dat wel zonder eenigen arbeid, door een enkel woord genezen had?

[3]) *Wilt niet oordeelen naar het aanzien,* naar den uitwendigen schijn, opdat niet uw oordeel onrechtvaardig zij. — *maar velt een rechtvaardig oordeel.* Om deze tegenstelling meen ik, dat *oordeelen naar het aanzien* hier wel kan beteekenen *den persoon aanzien* (Matth. XXII : 16), d. i. bij zijne oordeelvelling niet letten op de *zaak* zelve, maar op den *persoon;* 't geen oorzaak is van een ongerechtig oordeel; want een gerechtig oordeel vereischt dat men oordeele *zonder aanzien* of, gelijk het Ephes. VI : 9 heet, *zonder aanneming des persoons.*

[4]) *Sommigen van Jeruzalem* (naar het Grieksch : *sommigen uit de Jeruzalemmers,* uit de inwoners van Jeruzalem) *zeiden dan,* in gevolge van Jezus' vrijmoedig spreken tot die Joodsche Oversten (vs. 15). — Men moet deze Jeruzalemmers onderscheiden zoowel van die *Joden* (vs. 15), als van die *schare* (vs. 20). Het zijn inwoners van Jeruzalem, die kennis dragen van het voornemen der Sanhedristen om Jezus ter dood te brengen; en zij geven hunne verwondering te kennen (vs. 26), dat men hem zoo ongemoeid laat spreken.

[5]) *openlijk,* naar het Grieksch : *vrijmoedig, vrijuit;* en dit zal de opsteller van de Vulgaat waarschijnlijk ook met zijn *palam* hebben willen zeggen.

[6]) Deze gedachte, welke om de handelwijze (vs. 26) der Sanhedristen bij hen was opgekomen, verwerpen zij aanstonds zelven door eene tegenbedenking (vs. 27), waaruit hunne groote onkunde blijkt.

[7]) Zij verkeeren in eene dwaling, hierin, naar 't schijnt, bestaande, dat, volgens hunne meening, de Messias onverwachts zou verschijnen, zonder dat iemand wist *vanwaar* hij kwam.

[8]) *Jezus riep dan,* ingevolge dier tegen-

en zeggende : Gij kent mij[1] en weet ook vanwaar ik ben; en toch ben ik niet uit mij zelven gekomen, maar hij, die mij gezonden heeft, is waarachtig[2], hij, dien gij niet kent[3]. Ik ken hem; want ik ben van hem[4], en hij heeft mij gezonden. Zij zochten hem dan te vatten[5]; doch niemand sloeg de handen aan hem, want zijne ure was nog niet gekomen. Doch uit de schare geloofden er velen in hem[6].

---

bedenking (vs. 27). Door 't geen die Jeruzalemmers daar gezegd hadden gaven zij te verstaan, dat zij Jezus niet voor den beloofden Messias erkenden, maar hem hielden voor eenen die zich valschelijk daarvoor uitgaf. Jezus antwoordde hun hierop, zijne stem verheffende : *hij* RIEP *in den tempel*, zegt de Evangelist.

[1]) *Gij kent mij*. Zij wisten aangaande den persoon van Jezus als mensch wel zooveel, dat de Zaligmaker hun kon *toegeven*, dat zij hem kenden en wisten vanwaar hij was. De zin is : Het zij zoo : *gij kent mij en weet ook vanwaar ik ben*, gij weet mijne aardsche afkomst; en toch is het valsch wat gij daaruit besluit, dat ik mij bedriegelijk voor den Messias uitgeef en niet van God gezonden ben, maar *uit mij zelven ben gekomen*. Ik ben niet uit mij zelven gekomen !

[2]) *maar hij, die mij gezonden heeft, is waarachtig*. Door deze tegenstelling verklaarde Jezus hun niet alleen dat hij van God gezonden was, maar hij gaf hun daarbij ook te kennen dat God, de Waarachtige en Getrouwe, door hem te zenden de belofte vervuld had (Deuteron. XVIII : 18, 19), voor eeuwen aan Israël gedaan : *Ik zal hun uit het midden hunner broederen eenen Propheet verwekken, aan u gelijk* (de Heer spreekt hier tot Mozes); *en ik zal hem mijne woorden in den mond geven, en hij zal tot hen zeggen alles wat ik hem gebieden zal*.

[3]) *dien gij niet kent*, t. w. als mijnen eeuwigen Vader.

[4]) *ik ben van hem :* Gods eeuwige Zoon, God van God. Zie voorts het aangeteekende op Joan. I : 1.

[5]) *Zij* (die Jeruzalemmers van vs. 25) *zochten hem dan* (om hetgeen hij van zich verklaard had) *te vatten*, hem gevangen te nemen en aan de Overheid te leveren. Men zag uit hun doen, dat zij voornemens waren hem te vatten, doch het kwam niet tot de daad : *niemand sloeg de handen aan hem*. De uitvoering van hun ontwerp werd door goddelijke tusschenkomst verhinderd, en dit, *omdat zijne ure*, de tijd van zijn lijden en sterven, *nog niet gekomen was*.

[6]) *uit de schare* (Israëlieten, onderscheiden van die Jeruzalemmers van vs. 25, en waarschijnlijk grootendeels Galileesche feestgangers) *geloofden velen in hem*, geloofden, dat hij waarlijk de beloofde Messias was. Hunne beweegreden, als blijkt, was de menigte van wonderwerken, welke Jezus hetzij in Judéa hetzij in Galiléa verricht had; daarin hadden zij de vervulling erkend eener prophetie van Isaïas (Hoofdst. XXXV : 5, 6), den toekomstigen Messias als wonderdoener betreffende.

WOENSDAG IN DE VIERDE WEEK VAN DE VASTE.

Eerste les uit den propheet Ezechiël; XXXVI : 23—28.

Dit zegt God de Heer : Ik zal mijnen grooten naam heiligen[1], die onteerd is onder de volken[2], dien gij onteerd hebt in hun midden[3]; opdat de volken weten mogen, dat ik de Heer ben, als ik voor hunne oogen aan u geheiligd zal zijn[4]. Want ik zal u wegnemen uit de volken[5], u verzamelen uit alle landen, en ik zal u brengen in uw land. En ik zal rein water op u uitstorten, en gij zult gezuiverd worden van alle uwe besmettingen, en van alle uwe afgoden zal ik u reinigen[6]. En een nieuw hart zal ik u geven, en een nieuwen geest geven in uw binnenste; en het steenen hart[7] zal ik uit uw lichaam wegnemen, en een hart van vleesch u geven. En mijnen Geest zal ik in uw binnenste leggen, en ik zal maken, dat gij wandelt in mijne geboden, en mijne voorschriften onderhoudt en betracht. En gij zult wonen in het land, dat ik uwen

---

[1]) *heiligen,* verheerlijken.

[2]) *die onteerd is onder de volken.* Gods grooten naam was *onteerd,* belasterd, onder de Heidensche volken, en dit om het feit der wegvoering en verstrooing der Israëlietische natie. De Heidenen spraken : Ware de God der Israëlieten machtig genoeg geweest, hij zou wel belet hebben, dat zijn volk in ballingschap weggevoerd en verstrooid wierde.

[3]) *dien gij onteerd hebt in hun midden,* te midden der Heidenen. Van de Israëlietische natie, het volk Gods, wordt hier gezegd, dat zij zijnen grooten naam onteerd hebben, daardoor namelijk, dat zij door het feit hunner ballingschap en hunner verstrooing onder de Heidenen, dezen aanleiding gaven om te zeggen, dat de God der Israëlieten onvermogend was geweest om zijn volk te behouden. Zie vs. 19–21.

[4]) *als ik voor hunne* (der Heidenen) *oogen aan u,* aan uwe personen, aan de Israëlietische natie, *geheiligd,* verheerlijkt, *zal zijn.* En deze verheerlijking zou daardoor geschieden, gelijk vervolgens gezegd wordt, dat de Heer zijn volk, uit hunne verstrooing onder de Heidenen zou verzamelen, en hen uit hun ballingschap zou terugbrengen in hun vaderland.

[5]) *Want ik zal u wegnemen uit de volken,* enz. Het zinverband is : *Ik zal mijnen grooten naam heiligen,* verheerlijken, *want ik zal,* enz. Zie noot 4.

[6]) Na hunnen terugkeer uit de Babylonische ballingschap pleegden de Joden geen afgoderij meer.

[7]) Een *steenen* hart is een verstokt hart, een hart ongevoelig voor Gods vermaningen en genaden. Een hart *van vleesch* is het tegenovergestelde van een steenen hart.

vaderen gegeven heb; en gij zult mij tot volk, en ik zal u tot God zijn, zegt de Heer, de Almachtige[1].

Tweede les uit den Propheet Isaïas; I : 16—19.

Dit zegt God de Heer : Wascht u, reinigt u[2], neemt de boosheid uwer handelingen[3] weg uit mijne oogen, houdt op met kwaad te doen! Leert goed doen[4], zoekt rechtvaardigheid[5], helpt den verdrukte, handhaaft het recht van den wees, verdedigt de zaak der weduwe! En komt dan en berispt mij[6], zegt de Heer. Al waren uwe zonden als scharlaken, zij zullen wit worden als sneeuw; en al waren zij rood als karmozijn, zij zullen zijn als blanke wol[7]. Indien gij willig zijt en naar mij luistert, dan zult gij het merg des lands genieten[8], zegt de Heer, de Almachtige.

---

[1]) Wat hier en in vs. 24 en 25 en vervolgens beloofd of voorzegd wordt, kreeg bij en door den terugkeer uit de Babylonische ballingschap zijne algeheele vervulling niet; maar het prophetisch woord hier gesproken ziet ook op de tijden van den Messias. De HH. Hieronymus en Augustinus vinden op deze plaats ook eene voorzegging van het H. Sacrement des Doopsels.

[2]) *Wascht u, reinigt u*, Eene symbolische uitdrukking om boetvaardigheid en verbetering van levenswandel aan te duiden. Wij hebben hier, voor een gedeelte, eene boetpreek van den Propheet aan zijne goddelooze volksgenooten : wilden zij zich bekeeren, dan zou God hun hunne misdaden vergeven, en de straf, waarmede hij henbedreigd had, niet uitvoeren.

[3]) *de boosheid uwer handelingen*, d. i. uwe booze handelingen.

[4]) *Leert goed doen* : gewent u voortaan aan een deugdzamen levenswandel. Niet een theoretisch maar een practisch *leeren* wordt hier gevorderd.

[5]) *zoekt rechtvaardigheid*, legt u toe op gerechtigheid. Deze vermaning en de drie volgende in dit vers zijn bijzonderlijk gericht tot dezulken, die eenig rechterambt bedienden.

[6]) *en berispt mij*, als ik u niet genadig opneem en u weldoe. Naar 't Hebreeuwsch vertaalt men : *en laten wij met elkander rechten.*

[7]) Men denke bij *scharlaken* en *karmozijn*, aan roode verfstoffen. Rood is symbool van schuld, wit van onschuld.

[8]) en niet in ballingschap uit uw land naar een ander land weggevoerd worden.

Evangelie volgens den H. Joannes; IX : 1—38.

In dien tijde zag Jezus, in het voorbijgaan, een mensch, die blind was van zijne geboorte af. En zijne leerlingen vroegen hem : Rabbi! wie heeft gezondigd[1], deze, of zijne ouders, dat hij blind geboren werd? Jezus antwoordde : Noch deze heeft gezondigd, noch zijne ouders[2]; maar[3] *dit is geschied,* opdat in hem de werken Gods[4] openbaar worden. Ik moet de werken doen van hem die mij gezonden heeft, zoolang het dag is[5]; de nacht komt, wanneer niemand werken kan[6]. Zoolang ik in de wereld ben, ben ik het licht der wereld[7]. Dit gezegd hebbende, spuwde hij op den grond en maakte slijk van het speeksel; en hij streek *hem* het slijk op zijne oogen, en zeide tot hem : Ga heen, wasch u in het bad van Siloë ('t welk overgezet wordt : Gezonden). Hij ging dan heen, en wiesch zich, en kwam ziende *terug*[8]. De geburen dan en die hem te voren gezien hadden dat hij een bedelaar was, zeiden : Is deze

---

[1]) *Wie heeft gezondigd, deze, of zijne ouders?* De leerlingen verkeerden nog in deze dubbele volksdwaling, namelijk, dat elke buitengewone ramp aangezien moet worden als eene straf van God voor een of ander misdrijf; en voorts, dat de mensch alreeds zondigen kan terwijl hij nog in het moederlijf besloten is. Op deze dubbele volksdwaling rust hunne vraag : *Wie heeft gezondigd,* enz.

[2]) De zin is : dat die mensch blind geboren werd, is niet toe te te schrijven aan eene, of andere zonde van dien mensch zelven, noch van zijne ouders.

[3]) *maar.* Uit vers 2 voege men hier bij : *hij werd blind geboren,* of : *dit is geschied.*

[4]) *opdat in hem de werken Gods,* enz. *in hem,* d. i. aan den persoon diens blindgeborenen, zoodat de blindgeboren gedacht is als het voorwerp *waaraan.*

[5]) *zoolang het dag is* voor mij : zoolang mijn levens-*dag,* dit mijn sterfelijk leven, duurt, moet ik, om te voldoen aan het gebod mij als mensch, als Godsgezant gegeven, *de werken doen van hem die mij gezonden heeft,* die werken, welke God, die mij gezonden heeft om de menschen zalig te maken, mij geboden heeft te verrichten. — Tot die werken nu behoorden ook de wonderwerken, waardoor de menschen moesten gebracht worden tot het geloof in den Zaligmaker der wereld.

[6]) *de nacht komt, wanneer,* enz. De zin is : Het einde van mijn levensdag is nabij, en alle persoonlijke werkzaamheid op aarde houdt op voor een iegelijk, aan wiens levensdag de nacht des doods een einde gemaakt heeft.

[7]) *Zoolang ik,* enz. Naar het Grieksch : *terwijl ik,* enz. Het gezegde in dit vers is eene verklarende bevestiging van het voorafgaande : *Ik moet de werken doen van hem die mij gezonden heeft, zoolang het dag is.* De zin is : zoolang ik in deze wereld als mensch zichtbaar tegenwoordig met de menschen verkeer, moet ik predikende en door wonderwerken mijne goddelijke zending bewijzende, *het licht der wereld* zijn. Vgl. Joan. VIII : 12 en de noot op dat vers.

[8]) *terug* naar zijne woning, als blijkt uit vs. 8.

het niet, die zat en bedelde[1]? Sommigen zeiden: Die is het? doch anderen: Volstrekt niet! maar hij gelijkt op hem. Doch hij zeide: Ik ben het! Zij zeiden dan tot hem: Hoe zijn u de oogen geopend? Hij antwoordde: Die mensch, die Jezus genaamd wordt, maakte slijk en bestreek mijne oogen, en zeide tot mij: Ga naar het bad van Siloë, en wasch u! En ik ging heen, en wiesch mij, en ik zie. En zij zeiden tot hem: Waar is die *mensch?* Hij zeide: Ik weet het niet.

Zij brachten hem, den gewezenen blinde, tot de Pharizeërs. En het was een Sabbat[2], toen Jezus het slijk maakte en *hem* zijne oogen opende. Wederom dan vroegen hem de Pharizeërs, hoe hij ziende was geworden[3]. Hij nu zeide tot hen: Hij legde mij slijk op de oogen, en ik wiesch mij, en ik zie. Sommigen uit de Pharizeërs zeiden dan: Deze mensch, die den Sabbat niet onderhoudt, is niet van God[4]. Doch anderen[5] zeiden: Hoe kan een zondaar deze teekenen doen? En er was verdeeldheid onder hen. Zij zeiden dan wederom tot den blinde: Gij *voor u,* wat zegt gij van hem, die uwe oogen geopend heeft? Hij nu zeide: Hij is een Propheet[6]. De Joden[7] geloofden dan niet van hem, dat hij blind was geweest en ziende geworden, totdat zij de ouders van hem die ziende was geworden geroepen hadden[8]. En zij ondervroegen hen[9], zeggende: Is deze uw zoon, van wien gij zegt dat hij blind geboren is?

---

[1]) *die zat en bedelde,* die zat te bedelen.

[2]) Eene aanmerking ter verklaring van vs. 13. Dat maken van slijk en dat bestrijken der oogen van den blinde op een Sabbatdag hielden die geburen voor Sabbat-schennis, en zij meenden deze overtreding aan de Overheid te moeten aanbrengen; waarschijnlijk uit vrees van vervolgd te zullen worden (vgl. vs. 22), indien zij nalieten kennis te geven van het gebeurde; waarvan zij wel voorzagen, dat de Overheid toch niet lang onkundig zoude blijven.

[3]) Zijne aanbrengers zullen dit wel reeds vooraf aan de Pharizeërs gezegd hebben, maar dezen wilden het uit zijn eigen mond vernemen.

[4]) Zij willen zeggen: hij kan geen Godsgezant zijn, maar moet een bedrieger wezen.

[5]) Andere Pharizeërs, beter gezind, gelijk bijv. Nicodemus was (Hoofdst. III: 2), erkenden de waarheid van Jezus' wonderdaden, en besloten daaruit, dat hij geen zondaar, geen bedrieger zijn kon, maar waarlijk een Propheet of Godsgezant wezen moest.

[6]) *Propheet* beteekent hier zooveel als iemand *die van God is* (vs. 16), een Godsgezant.

[7]) *de Joden*, d. i. diegenen uit de Oversten der Joden, uit de Pharizeërs (vs. 13), die vijandig tegen Jezus gezind waren.

[8]) *geroepen* en ondervraagd *hadden*, als blijkt uit het volgende.

[9]) Gedurende dit verhoor was de gewezen blinde in een ander vertrek. Zie vs. 24.

Hoe ziet hij dan nu? Zijne ouders antwoordden hun en zeiden : Wij weten dat deze onze zoon is, en dat hij blind geboren is; maar hoe hij nu ziet, weten wij niet[1]; of wie *hem* zijne oogen geopend heeft, wij, wij weten het niet. Ondervraagt hem zelven! hij heeft zijne jaren[2] : hij spreke zelf van zich. Dit zeiden zijne ouders, omdat zij de Joden vreesden; want reeds waren de Joden overeengekomen[3], zoo iemand hem erkende voor den Christus, dat die buiten de Synagoog[4] zou gedaan worden. Daarom zeiden zijne ouders : Hij heeft zijne jaren; ondervraagt hem zelven!

Zij riepen dan andermaal den mensch, die blind geweest was, en zeiden tot hem : Geef eer aan God[5]! Wij, wij weten dat deze mensch een zondaar is[6]. Hij dan zeide tot hen : Of hij een zondaar is, weet ik niet[7]; één ding weet ik, dat ik blind was, en thans zie. Zij zeiden dan tot hem : Wat heeft hij aan u gedaan? hoe heeft hij u de oogen geopend[8]? Hij antwoordde hun : Ik heb het u reeds gezegd[9], en gij hebt het gehoord[10]; waarom wilt gij het andermaal hooren? Wilt gij ook zijne

---

[1]) *weten wij niet*, dat is : wij zijn daarvan geen ooggetuigen geweest en weten het niet, gelijk wij weten, dat deze onze zoon blind geboren is.

[2]) hij heeft den ouderdom, die van rechtswege vereischt wordt, om als getuige in eenige zaak verhoord te worden.

[3]) Men denke hier aan een besluit door het Sanhedrin genomen en aan het volk bekend gemaakt.

[4]) *uit de Synagoog*, enz. Men weet niet bepaaldelijk te zeggen, welke straf hier gemeend is. Zooveel echter is genoegzaam zeker, dat men kan denken aan eene soort van banvloek, waardoor een Israëliet als afgesneden werd van de gemeente en de gemeenschap der Israëlieten, en met de Heidenen gelijk gesteld.

[5]) *Geef eer aan God*, met hem, door eene openhartige belijdenis der waarheid, als den alwetenden Rechter te erkennen. Vgl. Josuë VII : 19.

[6]) Zij willen zeggen : wij voor ons, wij houden Jezus voor een valschen Propheet en een bedrieger. En hierdoor wilden zij dien mensch als in den mond geven, wat hij hun moest antwoorden.

[7]) *Of hij een zondaar is, weet ik niet.* Kort te voren (vs. 17) had die mensch reeds verklaard, dat hij Jezus voor een Propheet aanzag; doch thans, om hen niet te verbitteren, geeft hij daaromtrent een uitwijkend antwoord, waarvan de zin is : Of hij, gelijk gij zegt, een bedrieger is, gaat mij niet aan, dat moet ik niet beoordeelen.

[8]) Zij komen terug op hunne vraag (vs. 15) naar het *hoe* der genezing, wellicht hopende, dat die mensch iets zeggen zou, 't welk niet overeenkwame met zijn eerste antwoord (vs. 15), om dan uit deze tegenstrijdigheid te kunnen besluiten, dat hier bedrog gepleegd was.

[9]) Zie vs. 15.

[10]) *en gij hebt het gehoord.* Doch naar den Griekschen tekst : *en* (maar) *gij hebt het niet gehoord*, gij hebt er niet naar geluisterd, gij hebt mijne getuigenis van geener waarde geacht; waarom dan mij wederom ondervraagd?

leerlingen worden[1]? Zij beschimpten hem dan en zeiden : Wees gij een leerling van hem; wij, wij zijn Mozes' leerlingen. Wij weten dat God tot Mozes gesproken heeft; maar vanwaar deze is, weten wij niet[2]. Die mensch antwoordde en zeide tot hen : Dat is dan wel wonderlijk, dat gij[3] niet weet vanwaar hij is, en hij heeft toch mijne oogen geopend! Wij weten immers dat God geen zondaars verhoort[4]; maar zoo iemand godsdienstig is en zijnen wil doet, dien verhoort hij. Van eeuwen her is het niet gehoord, dat iemand de oogen van eenen blindgeborene heeft geopend[5]! Indien deze niet van God was, hij zoude niets kunnen doen[6]. Zij antwoordden en zeiden tot hem[7] : Gij, gij zijt geheel in

---

[1]) *gij ook*, ook gij, gelijk vele andere zijne aanhangers geworden zijn? Het is spottend gesproken : Men zou waarlijk haast zeggen, dat ook gij zijne leerlingen wilt worden; zooveel moeite geeft gij u om zeker te weten, of er inderdaad een wonderwerk door dien mensch aan mij verricht is.

[2]) De zin hunner schimprede (vs. 28, 29) is : Wees gij, als ge wilt, de leerling van een bedrieger; wij, wij houden het met Mozes, van wien wij zeker zijn, *dat God tot hem gesproken heeft*, dat is, dat hij een waar Propheet en van God gezonden is; *maar vanwaar deze is*, wie dezen gezonden heeft, *weten wij niet.*

[3]) De blindgeborene gaat hun bewijzen (vs. 30-33), dat Jezus geen zondaar, maar een godvreezend mensch is, en zelfs een Godsgezant. — *Gij* moet met nadruk gelezen worden. De man wil zeggen : Hoe nu! *Gij*, zulke hooggeleerde menschen, gij weet niet, of iemand die aan een blindgeborene het gezicht in een oogenblik wedergeeft, of zulkeen al of niet een Godsgezant is! En gij wilt hem zelfs voor een zondaar uitmaken (vs. 24)!

[4]) *Wij weten immers, dat God geen zondaars verhoort.* Vat men deze woorden op in een volstrekt algemeenen zin, dan moet men toegeven, dat hier eene onwaarheid gezegd is; en men kan dit toegeven, zonder te kort te doen aan de goddelijkheid der heilige Schrift. Want de Evangelist is hier bloot geschiedschrijver, die ons eenvoudig datgene wat die gewezen blinde geantwoord heeft, naar waarheid bericht, voor het overige noch goedkeurende noch afkeurende wat door hem gezegd werd. Dat nu die blinde, een ongeleerd mensch, van God sprekende, al licht iets zeggen kon, dat juist niet geheel overeenkomstig was met de waarheid, behoeft geen verder betoog. Doch er bestaat geene afdoende reden, om die woorden in een volstrekt algemeenen zin op te vatten. De blindgeborene wil, dunkt ons, enkel dit zeggen : *God verhoort geen zondaars*, geen godvergeten overtreders zijner wet, dat hij op hunne bede een wonderwerk door hen zou willen verrichten; *maar zoo iemand godsdienstig is en zijnen wil doet*, diens bede om een wonderwerk verhoort hij, indien het zijne voorzienigheid behaagt een wonderwerk te verrichten.

[5]) *Van* alle *eeuwen her*, enz. Hij wil zeggen : het gezicht te geven aan een blindgeborene, dat is geen menschenwerk; dat kan alleen door eene mededeeling van Gods kracht geschieden.

[6]) De zin zijner woorden is : Mijne genezing is een waarachtig wonderwerk; en indien deze mensch niet waarlijk *van God was* (een Godsgezant was), *hij zou niets* desgelijks *kunnen doen.*

[7]) Op zijne redeneering niet kunnende

zonden geboren, en gij leert óns[1]? En zij wierpen hem buiten.

Jezus hoorde, dat zij hem buiten hadden geworpen; en als hij hem gevonden had[2], zeide hij tot hem : Gelooft gij in den Zoon Gods[3]? Hij antwoordde en zeide : Wie is hij, Heer, opdat ik in hem geloove[4]? En Jezus zeide tot hem : Gij hebt hem gezien, en die met u spreekt, die is het[5]. Hij nu zeide : Ik geloof, Heer! en nedervallende, aanbad hij hem[6].

---

antwoorden, duwen zij hem schimpwoorden toe, en werpen hem daarop de deur uit.

[1]) *Gij zijt geheel,* enz. Zij willen zeggen : Gij zijt *geheel* en al, van top tot teen, met zonden beladen ter wereld gekomen, en zulk een deugniet verstout zich óns te leeren! Zie voorts het aangeteekende op vers 2.

[2]) Jezus *vindt* den blindgeborene gelijk hij Philippus *vond*. Zie Joan. I : 43, en de aanteekening aldaar. De blindgeborene had, om het wonder zijner genezing, Jezus alreeds voor een Propheet of Godsgezant erkend; de Zaligmaker nu wist dit door zijne alwetendheid, en wil zich ook als den beloofden Messias aan dien mensch doen kennen.

[3]) *Gelooft gij in den Zoon Gods,* d. i. in den beloofden Messias? *Zoon Davids* en, naar Ps. II : 7, *Zoon Gods* waren bij de Joden twee gebruikelijke benamingen om den beloofden Messias aan te duiden. En onder die benaming van *Zoon Gods* zullen zij, over het algemeen, een zoonschap gedacht hebben in een hoogst verheven zin, zonder nogtans zich een duidelijk begrip te vormen van de ware beteekenis dier benaming, en aan eenen goddelijken persoon te denken, die, God van God, eene en dezelfde natuur had met zijnen Vader. Men zie Toletus op Joan. I : 49 en XI : 27. Jezus dan, om door dien mensch verstaan te worden, zal die uitdrukking *Zoon Gods* gebezigd hebben in de beteekenis welke de blindgeborene daaraan hechten kon. Dat de persoon, welke hem aansprak, dezelfde was die hem van zijne blindheid genezen had, dat kon die mensch vernomen hebben van de leerlingen, die bij Jezus waren; mogelijk ook, dat hij Jezus aan zijne stem erkend heeft. Wat hiervan zij, hij weet dat het een Propheet of Godsgezant is, die hem hier vraagt : *Gelooft gij in den Messias?*

[4]) *Wie is hij, Heer, opdat ik in hem geloove?* De blindgeborene antwoordt Jezus met eene tegenvraag, waardoor hij te kennen geeft, dat hij nog niet in den Messias gelooven kan, omdat hij nog niet weet wie hij is, maar dat hij verlangend is hem te kennen, om in hem te gelooven.

[5]) *Gij hebt hem* thans in dit oogenblik *gezien*, hij staat voor uwe oogen, en hij spreekt met u.

[6]) *aanbad hij hem* als den Zoon Gods, den beloofden Messias. Het woord *aanbidden* is hier gebezigd om eene diepe eerbewijzing te beteekenen, gelijk bij Matth. VIII : 2; IX : 18; zie ook Hand. X : 25.

DONDERDAG IN DE VIERDE WEEK VAN DE VASTE.

Les uit het vierde boek der Koningen; IV : 25—38.

In die dagen ging de Sunamietische vrouw[1] naar Eliseüs op den berg Carmel. En toen de man Gods haar van verre bemerkt had, zeide hij tot Giëzi, zijnen dienaar : Zie, die Sunamietische vrouw is daar! Loop haar toch te gemoet en zeg tot haar : Gaat het wel met u en met uwen zoon? En zij antwoordde : Het gaat wel[2]. En toen zij bij den man Gods op den berg gekomen was, greep zij zijne voeten aan[3]. En Giëzi trad toe om haar weg te stooten[4]; maar de man Gods zeide : Laat haar begaan, want hare ziel is in bittere droefheid[5]; en de Heer heeft het voor mij verborgen en mij niet geopenbaard. En zij sprak tot hem : Heb ik mijnen heer om een zoon gevraagd[6]? heb ik u niet gezegd : Spot nie met mij? En hij zeide tot Giezi : Omgord uwe lendenen[7], en neem

---

[1]) *de Sunamietische vrouw.* Te Sunam of Sunem, een stadje in den stam van Issachar (Josuë XIX : 18), woonde eene godvruchtige vrouw, die den Propheet Eliseüs herbergde, zoo dikwijls hij daar voorbij kwam. Deze vrouw was tot hiertoe onvruchtbaar geweest, maar Eliseüs verwierf haar van God een zoon. Doch het jongske, nu al opgegroeid, stierf door een slag der zon, op het veld. Waarom de moeder, in hare droefheid, onverwijld zich henen spoedde naar den Propheet, vol vertrouwen dat de man Gods haren zoon in het leven zou terugroepen. Zie 4 Kon. IV : 8-24. Van deze *Sunamietische vrouw* wordt hier gesproken. De berg Carmel, waar de Propheet zijn verblijf hield, lag niet verre af van het stedeke Sunam.

[2]) *Het gaat wel.* De vrouw verbergt hare droefheid voor Giëzi.

[3]) *greep zij zijne voeten aan :* Zij wierp zich voor zijne voeten neder en omarmde zijne kniën.

[4]) Giëzi hield deze handelwijze voor onwelvoegelijk, als niet overeenkomstig met den eerbied, aan den Propheet verschuldigd.

[5]) Eliseüs verontschuldigde de vrouw, daar hij aan haar uiterlijk bemerkte, *dat hare ziel in bittere droefheid* was, ofschoon hij de oorzaak daarvan niet kende, dewijl de Heer hem daaromtrent geene openbaring gedaan had.

[6]) *Heb ik mijnen heer om een zoon gevraagd?* De vrouw geeft Eliseüs zijdelings te kennen, dat haar zoon gestorven was; misschien was het voor haar moederhart niet mogelijk hem recht uit te zeggen : Mijn kind is dood! Zij had den Propheet niet gevraagd, dat hij voor haar van God eenen zoon wilde afbidden; en toen Eliseüs haar eenen zoon beloofde, had zij tot hem gezegd : *Spot niet met mij!* Uit dit zeggen en uit hare bittere droefheid, verstond de Propheet, dat het kind, dat hij voor haar van God verkregen had, kwam te sterven.

[7]) Op Eliseüs' bevel moest Giëzi met den

mijnen staf in uw hand, en ga heen! Komt u iemand te gemoet, groet hem niet; groet u iemand, antwoord hem niet! en leg mijnen staf op het aangezicht van het kind. Maar de moeder van het jongske zeide : Zoo waar de Heer leeft en uwe ziele leeft, ik verlaat u niet[1]! Hij stond dan op, en volgde haar.

Giëzi nu was hun vooruit gegaan, en had den staf gelegd op het aangezicht van het jongske; maar er kwam noch geluid, noch gevoel. En hij keerde weder, hem te gemoet, en gaf het hem te kennen, zeggende : Het jongske is niet opgestaan[2]! Eliseüs ging dan het huis in, en zie het doode kind lag op zijn bed[3]. En binnen getreden[4], sloot hij de deur toe achter zich en het kind; en hij bad tot den Heer. En hij klom op het bed en ging liggen op het kind; en op diens mond plaatste hij zijnen mond, en op diens oogen zijne oogen, en op diens handen zijne handen, en hij boog zich over hem heen; en het vleesch van het kind werd warm. Hierop keerde hij terug[5] en wandelde eenmaal op en neder door het huis; daarop ging hij naar boven en boog zich heen over het kind; en het jongske geeuwde zevenmaal[6], en deed zijne oogen open. Toen riep hij Giëzi, en zeide tot hem : Roep die Sunamietische vrouw! En geroepen zijnde kwam zij tot hem binnen. En hij zeide : Neem uwen zoon op! En zij kwam en viel aan zijne voeten en boog zich ter aarde

---

staf van den Propheet naar het sterfhuis gaan, zoo spoedig mogelijk, en daarom zijne *lendenen omgorden* (zijn tot op de voeten los nederhangend overkleed met een gordel opschorten, om zich vrijer te kunnen bewegen), en op den weg niemand groeten, noch ook van iemand een groet ontvangen en daaraan antwoorden. — De begroetingen der Oosterlingen geschieden niet zonder allerlei ondervragingen en gelukwenschingen, en konden ter oorzake van die omslachtigheid iemand die haast had langer ophouden, dan hem lief was.

[1]) Zij meende, dat Eliseüs om haren zoon te doen herleven, in persoon tot bij hem moest gaan.

[2]) *Het jongske is niet opgestaan*, niet tot het leven teruggekeerd.

[3]) *het doode kind lag op zijn bed.* Naar het Hebreeuwsch : *het kind was dood, nedergelegd op zijn bed*, het bed van Eliseüs. De Propheet had in het huis van die Sunamietische vrouw eene bovenkamer, die zij tot zijn verblijf had toebereid, wanneer hij te Sunam verwijlde. Zie 4 Kon. IV : 10. De moeder had haar doode kind op het bed van den Propheet nedergelegd, toen zij tot Eliseüs ging. Zie 4 Kon. IV : 21.

[4]) *binnengetreden* in zijne bovenkamer.

[5]) *terug* van zijne bovenkamer naar het onderhuis.

[6]) *geeuwde.* Naar het Hebreeuwsch : *nieste.*

neder. En zij nam haar kind op en ging uit. En Eliseüs kwam andermaal te Galgala.

Evangelie volgens den H. Lucas; VII : 11—16.

In dien tijde ging Jezus naar eene stad, genaamd Naïm[1]; en met hem gingen zijne leerlingen en eene groote schare. Als hij nu de poort der stad naderde, zie, zoo werd er een doode uitgedragen[2], een eenige zoon zijner moeder, en deze was eene weduwe; en eene groote schare uit de stad was met haar. En de Heer, haar ziende, werd van medelijden over haar bewogen, en zeide tot haar : Ween niet! En hij trad toe en raakte de lijkbaar aan (de dragers nu stonden stil), en hij zeide : Jongeling! ik zeg u, sta op! En de doode zat overeind, en begon te spreken. En hij gaf hem aan zijne moeder. En vreeze[3] beving allen, en zij verheerlijkten God[4], zeggende : Een groot propheet is onder ons opgestaan! en : God heeft zijn volk bezocht!

VRIJDAG IN DE VIERDE WEEK VAN DE VASTE.

Les uit het derde boek der Koningen; XVII : 17—24.

In die dagen[5] werd de zoon dier vrouw[6], der huismoeder[7], krank; en zijne ziekte werd zeer hevig, zoodat er geen adem meer in hem bleef[8].

[1]) een stedeke van Galiléa, ten zuiden van den Thabor, en nabij Endor gelegen.

[2]) De grafsteden waren buiten de stad.

[3]) Op het zien van dit wonder werden zij van eerbiedigen schrik bevangen. De oorzaak van deze zielsaandoening ligt in het bovennatuurlijke en goddelijke, dat in elk wonderwerk zich openbaart.

[4]) *zij verheerlijkten God.* Zij erkenden in deze daad van Jezus het werk van een Propheet, en zij *verheerlijkten*, zij prezen en loofden God, om het zenden van den Godsman, als door welke genadige *bezoeking* hij te kennen gaf, dat hij *zijn volk* Israël niet vergeten had.

[5]) *In die dagen*, enz. Dit verhaal volgt in den Bijbel onmiddellijk op de geschiedenis, welke wij vroeger (*Dinsdag in de tweede week van de vaste*) gelezen hebben.

[6]) *de zoon dier vrouw*, t. w. van die heidensche weduwe van Sarephta, van welke vrouw in het voorafgaande gesproken was.

[7]) *der huismoeder*, der meesteres van het huis, waar Elias zijn verblijf had en onderhouden werd.

[8]) *zoodat er geen adem meer in hem bleef* : de zin is : zoodat hij zijnen laatsten

Zij zeide dan tot Elias : Wat heb ik met u, gij man Gods? Zijt gij tot mij gekomen[1] om mijne zonden te doen herdenken en mijnen zoon te dooden? En Elias zeide tot haar : Geef mij uwen zoon! En hij nam hem van haren schoot en bracht hem in de bovenkamer, waar hij zijn verblijf had, en hij legde hem op zijn bed. En hij riep tot den Heer en zeide : O Heer, mijn God! hebt gij dan ook deze weduwe[2], bij welke ik zoo goed mogelijk[3] mijn onderhoud geniet, willen tuchtigen, dat gij haren zoon den dood aandeedt! En zich uitstrekkende mat hij zich uit[4] over het kind, drie malen, en hij riep tot den Heer en zeide : O Heere, mijn God, ik bid u, moge toch de ziel van dit kind in zijn binnenste wederkeeren! En de Heer verhoorde het geroep van Elias, en de ziel van het kind keerde in hem weder, en het herleefde. Toen bracht Elias het kind van de bovenkamer in het onderhuis, en gaf het aan zijne moeder, en zeide tot haar : Zie, uw zoon leeft! En de vrouw zeide tot Elias : Nu erken ik hieraan, dat gij een man Gods zijt, en dat het woord des Heeren in uwen mond waarachtig is[5].

---

adem uitblies en stierf.

[1]) *Wat heb ik met u* te doen, *gij man Gods? Zijt gij tot mij gekomen*, enz. Welke gemoedsbewegingen deze vrouw hier heeft willen uitdrukken, is eenigzins duister. Den dood van haren zoon ziet zij aan als eene straf voor hare zonden; zij doet er Elias geen verwijt over, maar zij schijnt toch van meening te zijn, dat dit ongeluk haar niet zou getroffen hebben, ware die Propheet niet bij haar gehuisvest geweest. Nu klaagde zij : Och of ik nooit een Propheet gehuisvest had! En misschien wilde zij, zoo klagende, Elias, die wonderdadig in hare nooddruft voorzien had, bedektelijk smeeken dat hij haar kind het leven mogt wedergeven. De Propheet althans nam hare klacht in dien zin op.

[2]) *hebt gij dan ook deze weduwe*, enz. Eene klagende bede van den Propheet tot God : Zoudt gij dan, gelijk gij de anderen tuchtigt door droogte en hongersnood, *ook* deze weduwe, die mij, uwen dienaar, herbergt, daarmede hebben willen tuchtigen, dat gij haren zoon den dood aandeedt! Neen, gij zult hem, zoo vertrouw ik, op mijne bede in het leven terug roepen.

[3]) *zoo goed mogelijk* : de Vulgaat heeft hier *utcumque*. Maar dit *utcumque* staat noch in het Hebreeuwsch, noch in de Grieksche Overzetting der Zeventigen. Dit *utcumque* is waarschijnlijk een Latijnsch glosseem op het *sustentor* van den tekst.

[4]) *mat zich uit*. Het *zich uitmeten* is hier niets anders dan het *zich uitstrekken* over het doode kind. De Hebreeuwsche tekst heeft op deze plaats slechts één Werkwoord.

[5]) *dat het woord des Heeren in uwen mond waarachtig is* : dat gij het waarachtige woord van God spreekt.

De vrouw zal dit vroeger wel alreeds erkend hebben aan die wonderdadige vermenigvuldiging van haar meel en hare olie (zie de les op Dinsdag in de tweede week van de Vaste), maar door dit tweede

Evangelie volgens den H. Joannes; XI : 1—45.

In dien tijde was er iemand krank, Lazarus van Bethanië[1], uit het vlek van Maria en hare zuster Martha. (Maria nu was die, welke den Heer met balsem zalfde, en zijne voeten met hare haren afdroogde[2]; en háar broeder was krank). Zij zonden dan tot hem, zeggende[3] : Heere! zie, dien gij liefhebt, is krank.

Jezus nu, dit hoorende, zeide tot hen[4] : Deze krankheid is niet ter dood[5], maar voor de eer van God, opdat de Zoon van God daardoor verheerlijkt worde. Jezus nu had Martha en hare zuster Maria en Lazarus lief[6]. Als hij dan gehoord had, dat hij krank was, toen bleef hij wel

---

wonderwerk, was zij nog veel meer daarvan overtuigd.

[1]) *Lazarus van Bethanië*, d. i. uit Bethanië geboortig. Dat hij ook aldaar thans krank lag, blijkt uit het geheele verhaal. Het Bethanië, waarvan hier gesproken wordt, lag aan den Olijfberg, op een half uur afstands van Jeruzalem, zuidoostelijk. Een ander Bethanië was gelegen aan de overzijde van de Jordaan. Maar dat het eerste Bethanië hier gemeend is, toont het beschrijvend bijvoegsel : *uit het vlek van Maria en van hare zuster Martha.* De Evangelist onderstelt, dat dit zusterpaar zijnen lezers uit het verhaal van Lucas (Hoofdstuk X : 36-40) alreeds bekend is.

[2]) De Evangelist onderstelt wederom dat zijne lezers van deze zalving weten uit de Evangelie-geschiedenissen van Mattheüs (XXVI : 6, volgg.), en van Marcus (XIV : 3, volgg.); doch daar geen van beiden den naam genoemd had der vrouw, die aan Jezus die zalving verrichtte, zoo wilde hij, van Maria gewagende, het verhaal van die Evangelisten aanvullen door den naam dier godsdienstige vrouw te doen kennen.

[3]) *zeggende.* Versta dit zoo, alsof er geschreven stond : *en zij lieten hem deze boodschap brengen : Heere! zie, dien gij liefhebt,* enz. En daarmede gaven zij tegelijk hare bede te kennen, dat Jezus wilde komen om hem te genezen. — De plaats, waar Jezus zich thans bevond (vgl. Hoofdstuk X : 40), was ongeveer tien uren van Bethanië verwijderd.

[4]) *tot hen*, tot de boden, door Maria en Martha tot Jezus afgevaardigd.

[5]) *Deze krankheid is niet ter dood*, zij heeft niet tot doel een einde te maken aan Lazarus' leven, maar zij moet dienen *voor de eer van God.* De woorden die volgen : *opdat de Zoon van God daardoor verheerlijkt worde*, beteekenen niet nog eene andere goddelijke bedoeling bij deze krankheid van Lazarus, maar zij bevatten eene verklaring van het voorafgaande : *voor de eer van God;* zij geven namelijk de *wijze* te kennen, waarop die bevordering der *eere Gods* zoude plaats hebben. De zin van het geheele vers is dan : Deze krankheid is Lazarus niet overgekomen, opdat zij een einde zoude maken aan zijn leven, maar opdat, door de openbaring der heerlijkheid van Gods Zoon, waartoe die krankheid gelegenheid zal geven, God verheerlijkt worde. — Jezus noemt zich den *Zoon van God* in dien zin, waarin hij in het voorgaande Hoofdstuk, vs. 37, God *zijnen* Vader noemde en aangaande zijnen persoon zeide (vs. 50) : *Ik en de Vader, wij zijn één.*

[6]) De God-mensch had als mensch eene bijzondere (natuurlijke) liefde van vriend-

ter zelfde plaats nog twee dagen, *doch* voorts daarna zeide hij tot zijne leerlingen : Laten wij wederom naar Judéa gaan! De leerlingen zeiden tot hem[1] : Rabbi! zoo even[2] nog zochten de Joden u te steenigen, en gaat gij wederom derwaarts? Jezus antwoordde : Zijn er niet[3] twaalf uren in den dag[4]? Zoo iemand bij dag wandelt, stoot hij zich niet, omdat hij het licht dezer wereld ziet[5]; maar wandelt hij bij nacht, hij stoot zich, omdat het licht niet bij hem is[6]. Dit sprak hij, en daarna zeide hij tot hen : Onze vriend Lazarus is in rust, maar ik ga om hem uit den slaap te wekken. Zijne leerlingen zeiden dan : Heere! indien hij rust, zal hij gezond worden[7]. Jezus nu had gesproken van zijnen dood, maar zij meenden dat hij sprak van de rust des slaaps. Alstoen dan zeide Jezus hun klaarlijk : Lazarus is gestorven; en om uwentwil[8], opdat gij

---

schap voor dit huisgezin van Bethanië. — Het wonderwerk der opwekking van Lazarus moest, naar Gods wil, zóo geschieden als het geschied is : om déze reden, en niet uit onverschilligheid omtrent dit huisgezin (vs. 5), wachtte Jezus nog twee dagen voordat hij naar Bethanië ging.

[1]) Uit bezorgdheid voor het leven van hunnen Meester, willen zij hem de reis naar Judéa afraden.

[2]) Zie Joan. X : 31.

[3]) *Zijn er niet,* enz. In een zinnebeeldig antwoord (vs. 9, 10), geeft Jezus hun te kennen, dat hij voor alsnog wel naar Judéa kan opgaan en daar vertoeven, zonder in de handen zijner vijanden te vallen; even als iemand, die bij het daglicht wandelt, geen gevaar loopt van zich ergens aan te stooten.

[4]) *twaalf uren in den dag.* Sedert hunne terugkomst uit de Babylonische ballingschap verdeelden de Joden den tijd van den opgang der zon tot aan haren ondergang in twaalf uren. Vgl. onze noot op Matth. XX : 3. *Zijn er niet twaalf uren in den dag?* De zin dezer vraag is : het is wel alreeds laat op den dag, maar toch is de dag nog niet ten einde. — En die twaalf uren daglicht beteekenen hier zinnebeeldig den in Gods raadsbesluit bepaalden levenstijd van Jezus op deze aarde.

[5]) omdat hij, in het daglicht wandelende, ziet waar hij gaat. *Het licht dezer wereld* is het licht 't welk deze wereld verlicht, de zon.

[6]) Jezus' *dag* was voorbij en het was *nacht* voor hem geworden, toen *zijne ure gekomen was.* Joan. XVII : 1. Toen ook viel hij (vrijwillig) in de handen zijner vijanden, als gelijkende naar iemand, die, daar hij des nachts wandelt, zich stoot en struikelt, niet ziende waar hij gaat, *omdat het licht niet bij hem is*, omdat het daglicht hem niet beschijnt.

[7]) Die woorden van Jezus : *Lazarus is in rust,* verstonden zij van de rust des slaaps, en niet van de rust des grafs, welke rust Jezus bedoelde. Sliep Lazarus, meenden zij, het was een gunstig teeken, dat hij van zijne ziekte zoude hersteld worden. En zij bedoelden daardoor te kennen te geven, dat het derhalve noodeloos was naar Judéa te gaan.

[8]) *om uwentwil.* Wat dit beteekent wordt verklaard door het bijgevoegde : *opdat gij gelooven moogt*, d. i. opdat gij door hetgeen nu geschieden zal (Lazarus' opwekking uit de dooden) in uw geloof in mij moogt *versterkt en bevestigd* worden. Vgl. Joan. II : 11; XIII : 19. Ware Jezus te

gelooven moogt, ben ik blijde dat ik daar niet was. Doch laten wij tot hem gaan[1]! Thomas dan, Didymus[2] genaamd, zeide tot zijne medeleerlingen : Laten ook wij gaan, om met hem te sterven[3]!

Jezus kwam dan[4], en bevond[5] dat hij reeds sedert vier dagen in het graf was[6]. Bethanië nu was nabij Jeruzalem, omtrent vijftien stadiën[7] van daar. En vele uit de Joden[8] waren tot Martha en Maria gekomen, om haar te troosten over haren broeder[9]. Martha dan, toen zij hoorde dat Jezus kwam, ging hem te gemoet[10]; doch Maria zat te huis[11]. Martha zeide dan tot Jezus : Heere! waart gij hier geweest, mijn broeder zou niet gestorven zijn[12]; maar ook nu weet ik, dat al wat gij van God mocht vragen, God het u geven zal[13]. Jezus zeide tot haar : Uw broeder zal

---

Bethanië tegenwoordig geweest, dan hadde hij op Martha en Maria's bede hunnen broeder van zijne krankheid genezen; en in dat geval zoude het zooveel treffender wonderwerk van Lazarus' opwekking niet geschied zijn.

[1]) *tot hem*, naar Judéa, tot Lazarus.

[2]) *Thomas*, onder de Christenen uit de Heidenen (de Grieken) *Didymus* genaamd. *Didymus*, dat *tweeling* beteekent, is de Grieksche overzetting van het Arameesche Thoma(s), den naam van een der twaalf Apostelen van Jezus.

[3]) De leerlingen, beducht ook voor hun eigen leven (vgl. vs. 8), aarzelen, naar het schijnt, om Jezus naar Judéa te vergezellen. Thomas moedigt hen echter daartoe aan : Volgen wij onzen Meester, zegt hij, om, als het zoo geschieden moet, ook met hem te sterven! Thomas ondekt hier zijn ongeloof aan Jezus' woorden (vs. 9, 10); of had hij misschien den zin daarvan niet genoeg begrepen?

[4]) *kwam dan* in de nabijheid van Bethanië. Zie vs. 30.

[5]) *bevond*, vernam uit hetgeen men hem berichtte, ofschoon hij dat bericht geenszins behoefde, om te weten wat er geschied was. Vgl. Joan. VI : 62.

[6]) Tusschen Bethanië en de plaats waar Jezus zich bevond, toen hij de tijding kreeg van Lazarus' krankheid, is een afstand van ongeveer tien uren.

[7]) iets meer dan een half uur gaans. De Evangelist teekent dezen afstand aan, om begrijpelijk te maken, wat hij vervolgens verhaalt.

[8]) *Vele uit de Joden* van Jeruzalem (vs. 18), ook zulke die vijandig tegen Jezus gezind waren. Zie vs. 37 en 46.

[9]) Voor de plichtpleging van rouwbeklag waren bij de Joden zeven dagen gesteld.

[10]) Jezus was Bethanië nog niet ingegaan en vertoefde op eenigen afstand van het vlek, toen Martha zijne aankomst vernam; en zij ging hem te gemoet, zonder vooraf (zie vs. 28 en 29) deze blijde tijding aan hare zuster mede te deelen. Het blijkt niet, dat Martha in haar huis was, toen Jezus' aankomst haar bericht werd.

[11]) *Maria zat te huis*. Het was bij de Joden gewoonte, de bezoeken van rouwbeklag *zittend* te ontvangen.

[12]) Gij zoudt hem door uwe wonderkracht van zijne krankheid genezen hebben.

[13]) Hiermede gaf Martha, Jezus' antwoord (vs. 4) indachtig, zijdelings haar vertrouwen te kennen, dat Jezus door zijn gebed wel van God de macht kon ontvangen, om haren broeder in het leven terug te roepen. Martha's geloof, als hieruit blijkt, was nog zeer gebrekkig.

verrijzen[1]! Martha zeide tot hem : Ik weet, dat hij zal verrijzen bij de verrijzenis ten jongsten dage[2]. Jezus zeide tot haar : Ik ben de verrijzenis en het leven[3] : die in mij gelooft[4], al is hij ook gestorven, hij zal leven; en een iegelijk, die leeft en in mij gelooft, zal in eeuwigheid niet sterven! Gelooft gij dit[5]? Zij zeide tot hem : Ja, Heere! ik geloof, dat gij de Christus zijt[6], de Zoon des levenden Gods[7], die in deze wereld gekomen zijt.

---

[1]) Jezus weet wat Martha hoopt en verlangt, en hij antwoordt haar : *Uw broeder zal verrijzen*, willende daarmede zeggen : Ik zal uwen broeder wederom in het leven terugroepen! Doch dien zin hechtte Martha niet aan Jezus' woorden.

[2]) Jezus' woorden : *uw broeder zal verrijzen*, waren dubbelzinnig; want zij konden ook beteekenen : Wees getroost! uw broeder is niet voor altijd gestorven; eens komt de dag, dat hij wederom leven zal! In dien zin verstond Martha Jezus' woorden, en hare hoop op Lazarus' opwekking door Jezus zal daarbij wel grootendeels verdwenen zijn. — De Zaligmaker schijnt met opzet dubbelzinnig gesproken te hebben, om daardoor van Martha een antwoord te krijgen, dat hem gelegenheid gave tot verbetering van haar nog gebrekkig geloof (*al wat gij van God mocht vragen*, vs. 22) aangaande zijnen persoon.

[3]) *Ik ben de verrijzenis*, dat is : Ik zelf ben die verrijzenis, waarvan gij spreekt, en door mijne eigene macht zal ik de dooden doen verrijzen (vgl. Hoofdst. V : 28, VI : 39, 40). Hieruit kon Martha begrijpen, dat hij, die tot haar sprak, niet noodig had van God de macht te *vragen*, om haren broeder te kunnen doen herleven. De Zaligmaker voegde er bij : *en* (ik ben) *het leven;* en door *het leven* bedoelde hij niet het natuurlijk leven der opgewekten uit de dooden, maar het *eeuwige leven*, dat *leven*, waarvan hij sprak toen hij zeide (Hoofdst. III : 36): *Wie in den Zoon gelooft, heeft het eeuwige leven.* Die woorden : *ik ben het leven*, beteekenen dan : Ik zelf ben ook *het leven*, d. i. de bron en de gever des eeuwigen levens. Dit *eeuwige* leven vangt aan voor den mensch op deze wereld door de rechtvaardigmaking, dat is door de vergiffenis der zonden en de heiligmakende genade, die hem verleend worden, indien hij gelooft. Zie voorts onze aanteekeningen op Joan. I : 4 en IV : 36.

[4]) *die in mij gelooft, hij zal leven*, zal dat eeuwige leven hebben, *al is hij ook* lichamelijk *gestorven; en een iegelijk, die leeft*, nog niet lichamelijk gestorven is, *en in mij gelooft, zal in eeuwigheid niet sterven*, hij zal nooit (tenzij door zijne schuld) beroofd worden van dat eeuwige leven, dat hem door het geloof geschonken is. — De gedachte in de laatste helft van vers 25 in positieven vorm uitgedrukt, wordt in vs. 26 in negatieven vorm herhaald.

[5]) *Gelooft gij dit?* Gelooft gij, dat ik de opstanding ben en het leven (vs. 25)?

[6]) Martha heeft den zin van Jezus' woorden (vs. 25 en 26) niet genoegzaam begrepen, en haar bevestigend antwoord op zijne vraag : *Gelooft gij dit*, is de belijdenis van een ingewikkeld geloof : zij gelooft, dat Jezus waarlijk de beloofde Messias is, en in dat geloof gelooft zij alles wat hij haar aangaande zijnen persoon verkondigde. Haar zeggen : *Ik geloof dat gij de Christus* (de Messias) *zijt*, beteekent niet, dat zij dit nu eerst geloofde; maar de kracht van het Grieksche woord hier gebezigd vordert dezen zin : *Ik heb geloofd en geloof nog*, of : *Dit is mijn geloof, dat gij zijt*, enz.

[7]) *de Zoon des levenden Gods.* Naar het oordeel van Kardinaal Toletus (ad h. l.),

En toen zij dit gezegd had, ging zij heen[1], en riep heimelijk[2] hare zuster Maria, zeggende : De Meester is daar en roept u! Zij, dit gehoord hebbende, stond haastig op en ging tot hem. Want Jezus was nog niet in het vlek gekomen, maar was nog op de plaats waar Martha hem te gemoet kwam. De Joden dan, die met haar in huis waren en haar troostten, ziende dat Maria haastig opstond en uitging, volgden haar[3], zeggende : Zij gaat naar het graf toe, om daar te weenen! Maria dan, gekomen zijnde waar Jezus was en hem ziende, viel aan zijne voeten neder, en zeide tot hem : Heere! waart gij hier geweest, mijn broeder zou niet gestorven zijn. Jezus dan, toen hij haar zag weenen, en de Joden, die met haar gekomen waren, *zag* weenen, vergramde zich in zijn gemoed[4], en ontroerde zich zelven[5]. En hij zeide : Waar hebt gij hem

---

Jansenius van Gent (ad h. l.) en andere uitleggers, met welke wij gaarne instemmen, verstond Martha deze benaming van *Zoon des levenden Gods* in een dergelijken zin, als in welken wij gezegd hebben, dat zij door Nathanaël (Joan. I : 49) gebezigd, en door dien blindgeborene (Joan. IX : 35-38) verstaan was geworden. Zie de noten op die beide plaatsen. Voor de lezing der Vulgaat : *die in deze wereld gekomen zijt*, daarvoor staat in den Griekschen tekst : *die in deze wereld komen zou*, d. i. de beloofde Messias.

[1]) *ging zij heen;* en zij deed dit op Jezus' bevel ; want zij zegt tot hare zuster : *De Meester roept u.* Ondertusschen vertoefde Jezus nog buiten Bethanië. Jezus wilde, dat beide zusters zouden tegenwoordig zijn bij de opwekking van haren broeder.

[2]) *heimelijk.* Men denke Maria te midden van sommige uit die Jeruzalemsche Joden (vs. 19), die gekomen waren om haar en hare zuster te troosten. Zie vs. 31. Martha wilde niet, dat deze bezoekers vernemen zouden, dat Jezus was aangekomen ; en daarom zeide zij dit zóo aan hare zuster, dat de aanwezenden het niet hooren konden.

[3]) *volgden zij haar.* Het was eene gewoonte bij de Joden, hunne bloedverwanten, in de eerste dagen na hun overlijden, bij hunne graven te beweenen. Dat, meenden zij, ging ook Maria nu doen, en uit plichtpleging en deelneming in hare droefheid volgden zij haar.

[4]) *vergramde zich in zijn gemoed,* d. i. inwendig, zonder door eenig woord of eenig uiterlijk teeken te kennen te geven, tegen wien hij zich vergramde, en doende alleen het geluid hooren van iemand die van eenig misnoegen vervuld is. Naar het gevoelen van Toletus, hetwelk ons zeer aannemelijk voorkomt, vergramde zich Jezus over het ongeloof der Joden, tot welks bestrijding door middel van een allerschitterendst wonderwerk, de Voorzienigheid beschikt had dat Lazarus zoude sterven, iets wat oorzaak was van zooveel jammer en tranen voor zijne zusters en vrienden (vs. 33). Zonder dit halsstarrig ongeloof der Joden, meent Toletus, ware Lazarus niet krank geworden en niet gestorven.

[5]) *en ontroerde zich zelven.* Op die vergramming volgde eene gemoedsaandoening van droefheid om het afsterven van *zijnen vriend* (vs. 5 en 11), en van deelneming in de droefheid der weenenden, die hem omringden (vs. 33). Door deze gemoedsaandoening, welke hij toeliet,

gelegd[1]? Zij zeiden tot hem : Heere, kom en zie! En Jezus weende[2]. De Joden zeiden dan : Zie, hoe lief hij hem had[3]! Doch sommigen[4] uit hen zeiden : Kon hij, die de oogen van den blindgeborene heeft geopend, niet maken, dat deze niet stierve[5]? Jezus dan wederom in zich zelven zich vergrammende[6], kwam aan het graf. Het was eene spelonk[7], en een steen lag er op[8]. Jezus zeide : Neemt den steen weg! Martha, de zuster des gestorvenen, zeide tot hem : Heer! hij riekt al, want hij is van vier dagen[9]. Jezus zeide tot haar : Heb ik u niet gezegd, dat, zoo

---

ontroerde hij zich zelven. Bij den Godmensch waren *toorn* en *droefheid* geene aandoeningen of *passiën*, gelijk zij dit zijn bij ons, maar het waren bij hem vrije handelingen of *daden*. Zie hierover het aangeteekende op Matth. XXVI : 37.

[1]) *En hij zeide*, namelijk tot Maria en Martha : *Waar hebt gij hem gelegd?* Jezus spreekt hier als enkel mensch, en verneemt als zoodanig naar de plaats, waar Lazarus begraven lag.

[2]) *Jezus weende :* hij liet thans zijn gevoel van droefheid in tranen uitbreken. Vgl. noot 5 bladz. 130.

[3]) *Zie, hoe lief hij hem had,* toen hij nog leefde, daar zulk een persoon als hij is, tranen kan schreien om zijnen dood! Zoo oordeelden, en te recht, de meeste (vs. 45) van die troostende vrienden, die zich in de woning van den overledene bij Martha bevonden, en haar, toen zij opstond en haar huis verliet, gevolgd waren, meenende dat zij naar het graf ging om aldaar te weenen (vs. 31).

[4]) *Doch sommigen uit hen*, vijandig tegen Jezus gezind, willen uit zijne tranen ook een bewijs getrokken hebben, dat hij onmachtig was geweest om Lazarus van zijne krankheid te genezen. Zij redeneeren zóo : Hij weent om Lazarus : derhalve is hij bedroefd over zijnen dood, en bijgevolg heeft hij dien niet kunnen beletten. —Zij geven tegelijk ook daarmede hunnen twijfel te kennen aan de waarheid der genezing van dien blindgeborene (Hoofdstuk IX) : kon hij, meenen zij, aan een blindgeborene de oogen openen, dan nog veel gemakkelijker eenen kranke genezen! En toch, den kranken Lazarus heeft hij niet kunnen genezen!

[5]) *dat deze niet stierve.* Naar 't Grieksch : *dat ook deze niet stierve;* welk *ook* eigenlijk behoort tot het voorafgaand *niet maken*. De zin is : Kon hij, even als hij dien blindgeborene heeft ziende gemaakt, *ook* niet maken, dat deze niet stierve?

[6]) *wederom in zich zelven zich vergrammende.* Zie noot 5 op bladz. 130. Het boosaardig gezegde van die *sommigen* (vs. 37) was daarvan de aanleidende oorzaak.

[7]) De Joden begroeven hunne dooden buiten de stad of het vlek; en hunne begrafplaatsen waren gewoonlijk spelonken of holen, hetzij door de natuur aangeboden, hetzij door kunst uitgehouwen in de rotsen, zoo veelvuldig op den bodem van Palestina. Sommige van die grafspelonken waren onder den grond, en men ging er in neder langs trappen; andere waren gelijkvloers. Een zware steen, op of tegen het graf gelegd, sloot de opening daarvan.

[8]) *een steen lag er op.* Naar den Griekschen tekst kan men hier ook vertalen : *een steen lag er tegen aan.*

[9]) Martha geeft hier een bewijs van hare onstandvastigheid : kort te voren had zij betuigd (vs. 21, 22) te gelooven, dat het in Jezus' macht stond haren broeder te doen herleven; en nu, misschien nog geen uur daarna, heeft zij dat vertrouwen reeds niet

gij gelooft, gij Gods heerlijkheid zien zult[1]? Zij namen dan den steen weg. En Jezus[2] hief zijne oogen opwaarts[3], en zeide : Vader! ik dank u, dat gij mij verhoord hebt[4]! Ik wist wel, dat gij mij altijd verhoort[5], maar ik zeide dit[6] om de schare die rondom staat, opdat zij gelooven, dat gij mij gezonden hebt. Toen hij dit gezegd had, riep hij met luider stemme : Lazarus, kom uit! En terstond kwam de gestorvene uit, aan voeten en handen met windeldoeken gebonden, terwijl zijn aangezicht met een zweetdoek omwonden was[7].

---

meer. Jezus beval den steen weg te nemen, om Lazarus op te wekken, en zoo begreep ook Martha dit bevel; maar Jezus zou, meende zij, te vergeefs beproeven een lijk te doen herleven, dat reeds tot den staat van beginnende verrotting was overgegaan.

[1]) De Zaligmaker wekt Martha's (vs. 21, 22, 27) geloof aan zijne macht weder op, door haar te herinneren, wat hij haar kort te voren had gezegd, namelijk dat zij *Gods heerlijkheid*, Gods heerlijke macht, *zoude zien, indien zij geloofde*. Want ook dit had de Zaligmaker in zijn gesprek met Martha (vs. 21-28) haar gezegd. Kortheidshalve echter liet de Evangelist het na, dit aldaar op te teekenen, omdat het hier toch wederom moest vermeld worden. Evenzoo laat hij Martha aan Maria zeggen : *De Meester roept u*, zonder vooraf verhaald te hebben, dat Jezus aan Martha bevolen had hare zuster te roepen.

[2]) toen de steen nu was weggenomen, en Jezus bij het open graf stond.

[3]) *Jezus hief zijne oogen opwaarts* ten hemel, om daardoor te kennen te geven, dat hij, als mensch, van God de macht had om te doen, wat hij nu doen ging. Vgl. Matth. XIV : 19.

[4]) *Vader! ik dank u*, enz. De Godmensch noemt God zijnen *Vader* als de Zoon Gods, als God van God; en hij wordt verhoord en *dankt* als mensch; en zijn *verhoord worden* bestond daarin, dat die opwekking van Lazarus, welke hij thans *begeerde* met zijnen menschelijken wil, ook gewild werd door zijnen Vader; want van een eigenlijk gezegd *gebed*, door den Zaligmaker tot God thans opgezonden, zegt de Evangelist geen enkel woord.

[5]) *Ik wist wel, dat gij mij altijd verhoort.* Zijn menschelijke wil, als zijnde altijd bewogen en bestuurd door den drieëenigen God, wil altijd en in alles, datgene, wat volmaaktelijk met den wil Gods overeenstemt. Daarom zeide hij : Vader, ik heb u dank gezegd, omdat gij mij verhoord hebt; doch ik deed dit niet, als konde ik er aan twijfelen of gij mij verhooren zoudt; want *ik wist wel, dat gij mij altijd verhoort*, daar mijn wil altijd en in alles overeenkomstig is met den uwen; *maar ik zeide dit* (deze woorden : *dat gij mij verhoord hebt*) *om de schare die rondom staat, opdat zij gelooven, dat gij mij gezonden hebt.* Daaruit namelijk, dat het wonderwerk, hetwelk Jezus thans ging verrichten, terstond op zijn dankgebed volgde, daaruit moest ten volste blijken, dat hij waarlijk van God gezonden was. Want het gezond verstand leerde, dat God geen wonderwerk doen kon ten behoeve van iemand, die zich valschelijk voor een Godsgezant uitgaf.

[6]) *maar ik zeide dit*, deze woorden : *dat gij mij verhoord hebt.* Zie de voorafgaande noot.

[7]) Lazarus komt zijn graf zóo uit, als hij daarin gelegd was geworden, namelijk, met een zweetdoek om het hoofd, en het overige lichaam in een *sindon* (Matth. XXVII : 59, Marc. XV : 46, Luc. XXIII :

Jezus zeide tot hen : Maakt hem los, en laat hem heengaan[1]!

Velen dan uit de Joden, die tot Maria en Martha gekomen waren[2], en gezien hadden wat Jezus gedaan had, geloofden in hem.

ZATURDAG IN DE VIERDE WEEK VAN DE VASTE.

Les uit den Propheet Isaïas; XLIX : 8—15.

Dit zegt de Heer : In den tijd des welgevallens[3] heb ik u verhoord[4], en ten dage des heils u geholpen, en u bewaard, en u gemaakt tot een verbond des volks[5], om het land te herstellen[6] en de verwoeste erven in bezit te nemen, en tot de gebondenen te zeggen : Gaat uit! en tot hen, die in het duister zijn : Komt in het licht! Op de wegen zullen zij weiden, en

---

33) of linnen kleed gewikkeld en met windeldoeken omwonden in dier voege, dat daardoor zoowel de beide handen als de beide voeten vastgebonden waren. Lazarus kwam zijn graf uit, zegt de Evangelist, *aan voeten en handen met windeldoeken gebonden.* Sloten nu die windeldoeken zijne voeten zóo nauw bij elkander, dat zij zelfs het vooruitschuiven daarvan volstrekt beletteden, dan moet men aannemen, dat die windeldoeken, door een bijkomend wonderwerk, in die mate zijn los gemaakt, dat zij hem in staat stelden om, hoe moeielijk dan ook, toch eenigzins te kunnen gaan. De zweetdoek, indien hij zijn aangezicht ook zóo geheel bedekte, dat zelfs de oogen niet vrij bleven, heeft toch dermate doorschijnend kunnen zijn, dat de herlevende zich heeft kunnen richten naar het daglicht, 't welk thans binnen drong in het geopende graf.

[1]) Ontbindt hem en laat hem naar huis gaan.

[2]) Vgl. vs. 31.

[3]) *Dit zegt de Heer : In den tijd des welgevallens,* enz. Deze Godspraak betreft het verlossingswerk van Jezus Christus en de verbreiding van het Christendom onder alle volkeren. Wat den vorm der rede aangaat, het is eene toespraak van God den Vader aan zijnen Zoon Jezus Christus. Bij den *tijd des welgevallens* Gods aan de menschen en bij *den dag des heils* denke men aan het tijdvak der geschiedenis, dat begonnen is met het verlossingswerk van Jezus Christus.

[4]) *heb ik u,* uw gebed voor de zaligheid der menschen, *verhoord;.... u bewaard,* u uit den dood door eene heerlijke verrijzenis in het leven terug geroepen. Men neme de Werkwoorden, hier gebezigd, als waren zij gezegd in den toekomenden tijd : *zal ik u verhooren,* enz.

[5]) *tot een verbond des volks,* der volkeren, tot Middelaar van het Nieuwe Verbond tusschen God en de menschen.

[6]) *om het land te herstellen,* enz. De beelden schijnen hier genomen te zijn van eene verlossing uit een staat van ballingschap en ellende, eene verlossing, die ge-

op alle vlakten zullen hunne weivelden zijn[1]. Zij zullen niet hongeren noch dorsten, en geen hitte noch zon zal hen deeren; want hun Ontfermer zal hen geleiden en aan waterbronnen hen drenken. En alle mijne bergen zal ik gangbaar maken[3], en mijne wegen zullen verhoogd worden. Zie, dezen komen van verre, en dezen uit het Noorden[4] en van de zee, en dezen uit het Zuiden. Juicht, gij hemelen[5]! en verblijd u, o aarde! en heft een jubelzang aan, gij bergen! Want de Heer heeft zijn volk vertroost, en zich ontfermd over zijne verdrukten! En Sion zeide: De Heer heeft mij verlaten[6], en: de Heer heeft mij vergeten! Kan dan

---

paard ging met eene herstelling in het vaderland. Misschien is hier tegelijk de verlossing uit de Babylonische ballingschap prophetisch aangeduid.

[1]) *Op de wegen*, waarop zij uit alle oorden naar hun vaderland komen, *zullen zij weiden, en op alle vlakten* (naar het Hebreeuwsch: *op alle heuvelen*) *zullen hunne weivelden zijn*: het zal den verlosten nergens aan geestelijk voedsel ontbreken.

[2]) *Zij zullen niet hongeren*, enz. Hun *Ontfermer* zal als een zorgvuldig en liefderijk herder hen geleiden en voor alle kwaad behoeden.

[3]) *En alle mijne bergen zal ik gangbaar maken*, enz. Tot hiertoe ging de beeldspraak, genomen van een herder vol liefde en zorg voor zijne kudde. En thans spreekt de Heer *zelf*, en hij spreekt als Heer en Meester der gansche aarde. *Bergen* zijn hier als beeld van hindernissen voor reizenden; en het *gangbaar maken* van *alle* bergen, is een uit den weg ruimen van *alle* hindernissen. Diezelfde gedachte wordt onder een diergelijk beeld uitgedrukt in hetgeen terstond daarop volgt: *en mijne wegen zullen verhoogd worden*, gebaand worden, door verhooging der wegen alle ongelijkheid daarvan weggenomen worden.

[4]) *Zie, dezen komen uit de verte, en dezen uit het Noorden*, enz. Van alle hoeken der wereld komt men over die gebaande wegen uit de ballingschap terug: *dezen komen uit de verte, en dezen uit het Noorden, en van de zee*, d. i. uit het Westen (de Middellandsche zee ligt ten Westen van het heilige land), *en dezen uit het Zuiden*: zóo naar de Vulgaat: *de terra Australi*; maar in den Hebreeuwschen tekst leest men hier: *uit het land der Sinim*, d. i. der Chineezen, naar het gevoelen van Arias Montanus en Cornelius a Lapide, hetwelk thans door velen omhelsd wordt, en dit, naar ons oordeel, om gewichtige redenen, voor welker opgave echter het hier de plaats niet is. Wat het Hebreeuwsche tekstwoord betreft, *Sinim* is de meervoudige vorm van *Sini*, en *Sini* een patronymische Adjectiefvorm van *Sin*; dit *Sin* nu is, met eenig verschil in de uitspraak van de blaasletter *s* (*tsin*, *djin*), de benaming van China in de meeste Aziatische talen, en mag daarom gehouden worden als van de Chinezen zelven geleerd. *En van de zee* kan ook verklaard worden: *en van het Zuiden*, dewijl het hier, even als in Psalm CVI: 3 (Hebr. CVII), gezegd is in tegenoverstelling van het Noorden; dan is *de zee* niet de Middellandsche zee, maar de Roode zee.

[5]) *Juicht gij, hemelen*, enz. De Propheet noodigt de gansche schepping uit om zich over deze weldaad des Heeren te verblijden en hem een loflied toe te zingen.

[6]) *En Sion zeide: De Heer heeft mij verlaten*, enz. (Sion Jeruzalem), eene zinnebeeldige aanduiding van de Christelijke Kerk, hier misschien gedacht in hare schijnbare verlating, waarvan Hand. VIII: 1—3.

eene vrouw haren zuigeling vergeten, dat zij zich niet ontferme over het kind van haren schoot? En al mocht zij het vergeten, ik echter, ik zal u niet vergeten, zegt de Heer, de Almachtige.

Evangelie volgens den H. Joannes; VIII : 12—20.

In dien tijde sprak Jezus tot de scharen der Joden, zeggende : Ik ben het licht der wereld; die mij volgt, wandelt niet in de duisternis, maar hij zal het licht des levens hebben[1]. De Pharizeërs[2] zeiden dan tot hem : Gij getuigt van u zelven; uwe getuigenis is niet waarachtig[3]. Jezus antwoordde[4] en zeide tot hen : Ook als ik van mij zelven getuig, is mijne getuigenis waarachtig, omdat ik weet[5] vanwaar ik gekomen ben, en waar ik heenga; doch gijlieden weet niet vanwaar ik kom, of waar ik

---

[1]) *Ik ben het licht der wereld*, enz. De zin is : *Ik* (de God-mensch) *ben* door mijne leer *het licht der wereld*, een licht, niet voor de Joodsche natie alleen, maar voor alle volkeren, voor de geheele wereld. *Die mij volgt*, d. i. die in mij gelooft en aan mij gehoorzaamt, *wandelt niet in de duisternis* van dwaling en zonde, *maar hij zal het licht des levens hebben*, d. i. hij zal in bezit zijn van het *licht* der waarheid, dat *het leven* geeft aan den geest.

[2]) *De Pharizeërs*, andere Pharizeërs dan die, welke die overspeelster tot hem gebracht hadden (Joan VIII : 3).

[3]) Hetgeen de Zaligmaker daar openlijk voor het volk aangaande zijne waardigheid verklaard had (vs. 12), was den Pharizeërs onverdragelijk. Doch dewijl noch zijn persoon, noch zijne leer hun iets aanbood om deze verklaring te wederleggen, zoo wierpen zij hem den rechtsregel tegen, dat eene getuigenis, door iemand in zijne eigen zaak afgelegd, *niet waarachtig*, d. i. niet geloofwaardig was.

[4]) *Jezus antwoordde.* Zijn antwoord was tweeledig : *eerst* gaf hij te kennen, dat de door hen aangevoerde rechtsregel (vs. 13) op hem niet toepasselijk was (vs. 14, 16); en *vervolgens*, dat zij valschelijk onderstelden, dat hij *alleen* van zich zelven getuigde, daar integendeel zijne getuigenis door twee getuigen werd bekrachtigd, en derhalve, overeenkomstig hunne wet, voor *waarachtig*, d. i. geloofwaardig moest gehouden worden (vs. 17, 18).

[5]) De zin is : *Ook als ik van mij zelven getuig, is mijne getuigenis waarachtig*, en dit, *omdat ik weet vanwaar ik gekomen ben, en waar ik heenga*, dat is, omdat ik mij bewust ben te zijn God van God, Gods eeuwige Zoon, de gezant des Vaders, en dat ik om mijne goddelijke natuur geene onwaarheid getuigen kan. Ik ken mij zelven als Gods eeuwigen Zoon, die uit den schoot des Vaders in deze wereld ben gekomen door mijne menschwording, en na het werk der Verlossing volbracht te hebben, tot den Vader zal terugkeeren. *Doch gijlieden weet niet vanwaar ik kom, of waar ik heenga*, dat is, gij weet niet, door uw ongeloof het niet willende weten, dat ik de Zone Gods ben; en daarom houdt gij de getuigenis, die ik van mij zelven geef, voor niet waarachtig. Zie hier voorts het aangeteekende op Joan. XVI : 28. De Zaligmaker spreekt dan hier van zijne

heenga. Gij oordeelt naar het vleesch[1]; ik oordeel niemand[2]; doch indien ik oordeel[3], zoo is mijn oordeel waarachtig, omdat ik niet alleen ben, maar ik, en de Vader die mij gezonden heeft. En in uwe wet staat geschreven, dat de getuigenis[4] van twee menschen waarachtig is. Ik ben het die van mij zelven getuig, en van mij getuigt de Vader[5], die mij

---

godheid; en dat de Pharizeërs, tot wie hij sprak, uit zijne woorden ook begrepen zullen hebben, dat hij zich de goddelijke natuur toeschreef, kan men besluiten uit eene vergelijking met het verhaalde in Joan. X : 29-35.

[1]) *Gij oordeelt naar het vleesch*, dat is, naar den uiterlijken schijn of *naar het aanzien*, gelijk het heet in Hoofdst. VII : 24. De zin is : Mijne verschijning als een gewoon mensch, datgene wat onder uwe zinnen valt, is de maatstaf van uw oordeel. — De Pharizeërs, die de getuigenis, welke Jezus van zich zelven gegeven had (vs. 12), verwierpen, hadden hem daardoor, *oordeelende naar het vleesch*, voor een bedrieger verklaard, en alzoo in zekeren zin een oordeel van *veroordeeling* over hem uitgesproken.

[2]) *Ik oordeel niemand.* Krachtens de tegenstelling is *oordeelen* hier zooveel als *veroordeelen*. En de zin van Jezus' woorden is : Ik ben niet gekomen om te veroordeelen, maar om zalig te maken; *want God heeft zijnen Zoon niet in de wereld gezonden, opdat hij de wereld zoude oordeelen, maar opdat de wereld door hem zou behouden worden.* Joan. III : 17. Bedriegen wij ons niet, dan heeft Jezus door dit zeggen : *ik oordeel niemand*, hun tegelijk stilzwijgend een verwijt willen doen over hun ongeloof in hem als den beloofden Messias.

[3]) *doch indien ik oordeel*, enz. De zin is : Ik oordeel (veroordeel) niemand; doch gesteld, *ik oordeel*, ik spreek een oordeel van veroordeeling uit, zoo is mijn oordeel een waarachtig oordeel, en dit, *omdat ik niet alleen ben*, dat is, *omdat de Vader met mij is* (XVI : 32), *omdat ik in den Vader ben, en de Vader in mij is* (XIV : 11), omdat *wij, ik en de Vader, één zijn* (X : 30), één en dezelfde goddelijke natuur hebben, één God zijn; derhalve omdat mijn oordeel een *goddelijk* oordeel is, en alzoo niet kan falen.

[4]) *En in uwe wet* (Deuteron. XIX : 15, XVII : 6) *staat geschreven, dat de getuigenis*, enz. Met dit woordje *en* gaat Jezus over tot het *tweede* lid van zijn antwoord (zie noot 4 op bladz. 135) ter verdediging der getuigenis, welke hij van zich zelven gegeven had (zie vs. 12); en hij toont zijnen tegensprekers aan, dat zijne getuigenis ook voor waar moest gehouden worden, indien zij haar wilden beoordeelen naar het voorschrift hunner wet, volgens welke tot eene geldige getuigenis twee getuigen vereischt werden. Die twee getuigen nu ontbraken den Zaligmaker niet : want als de Zone Gods getuigde hij van den *mensch Christus Jezus* (1 Tim. II : 5), dat deze mensch was *het licht der wereld* (vs. 12), en ditzelfde getuigde ook de Vader, door de wonderwerken, welke deze mensch verrichtte. *De werken*, zeide Jezus bij eene andere gelegenheid (Joan. V : 36), *die de Vader mij gegeven heeft om ze te volbrengen, diezelfde werken, die ik doe, geven getuigenis van mij*; en wederom (Joan. X : 25) : *De werken, die ik doe in den naam mijns Vaders, die getuigen van mij.* Vgl. de noot op Joan. V : 36. — De *wet*, in vs. 17 bedoeld en aldaar vrij aangehaald, zegt *twee getuigen*, waarvoor Jezus zegt *twee menschen*, misschien om hun tegelijk ook nog dit te doen gevoelen : zoo de getuigenis van twee menschen voor geldig moet gehouden worden, hoeveel te meer de getuigenis van twee goddelijke personen.

[5]) De zin van dit vers is reeds verklaard

gezonden heeft. Zij zeiden dan tot hem : Waar is uw Vader[1]? Jezus antwoordde : Gij kent noch mij, noch mijnen Vader[2]; indien gij mij kendet, zoudt gij wellicht[3] ook mijnen Vader kennen. Deze woorden sprak Jezus bij de offerkist[4], leerende in den tempel[5]; en niemand greep hem[6], want zijne ure was nog niet gekomen.

PASSIE-ZONDAG.

Les uit den brief van den H. Apostel Paulus aan de Hebreërs; IX : 11—15.

Broeders! Christus, opgetreden als Hoogepriester der toekomstige goederen[7], is door den grooter en volmaakter tabernakel, die niet met

---

in de onmiddellijk voorafgaande noot.

[1]) *Waar is uw Vader?* Waar is die tweede getuige, van wien gij spreekt, waar hebben wij hem te zoeken, om zijne getuigenis te vernemen? Zóo vragen zij hem spottend, alsof zij niet begrepen hadden, dat hij God *zijnen Vader* noemde.

[2]) Hunne spotternij kwam voort uit hardnekkig ongeloof, en dat geeft Jezus hun hier in zijn antwoord te verstaan. Indien zij hem gekend hadden naar zijne goddelijke natuur als den Zone Gods, gelijk zij hem uit zijne leer, door zijne wonderwerken bekrachtigd, in hem geloovende, konden en moesten kennen; dan hadden zij ook geloofd en geweten, dat God zijn Vader was, en in die overtuiging hem niet gevraagd : *Waar is uw Vader?* Maar nu kenden zij noch hem, noch zijnen Vader.

[3]) *wellicht*. Wij schrijven *wellicht*, omdat de Vulgaat hier de Grieksche partikel *an* door *forsitan* heeft willen uitdrukken; elders (Joan. XIV : 7) zet de Vulgaat diezelfde partikel over door *utique*, en zoo had ik ook liever gelezen op deze plaats van de Vulgaat; want deze woorden : *gij zoudt ook mijnen Vader kennen*, zijn niet gezegd met eenigen twijfel, maar zij bevatten eene verzekerende betuiging.

[4]) De *offerkist* was geplaatst in het zoogenaamde *voorhof der vrouwen*, een der verschillende voorhoven van het tempelgebouw. Dit gebouw was bij wijze van terrassen aangelegd, zoodat de eigenlijk gezegde Tempel, uit het *voorportaal*, het *Heilige* en het *Heilige der Heiligen* bestaande, het hoogst gelegen was, en de verschillende voorhoven, afdalende, al lager en lager.

[5]) *leerende in den tempel*, terwijl hij leerde in een der voorhoven van het tempelgebouw.

[6]) *en niemand greep hem, want*, enz. Ofschoon Jezus te midden zijner vijanden en met de grootste vrijmoedigheid sprak, toch waagde het niemand de handen aan hem te slaan, *want zijne ure was nog niet gekomen*. De Evangelist maakt meermalen deze bemerking. Zie de noot op Joan. VII : 30.

[7]) *Christus*, toen de tijd der *verbetering* (zie vs. 10) gekomen was, *opgetreden* zijnde *als Hoogepriester der toekomstige goederen*, om als onze Hoogepriester door zijn middelaarsambt ons de toekomstige

handen gemaakt[1], dat is, niet van deze schepping is, en niet door bloed van bokken of stierkalven[2], maar door zijn eigen bloed eens voor al in het Heilige *der Heiligen* ingegaan, en heeft eene eeuwige verlossing verkregen. Want indien het bloed van bokken en stieren en de asch van eene jonge koe[3], gesprengd zijnde, de verontreinigden heiligt tot

---

goederen te verwerven. — De *goederen*, door den Apostel hier bedoeld, zijn de heilgoederen van het Christendom, de vergiffenis der zonden of de gerechtigheid voor God, de heiligmaking en de eeuwige zaligheid, met de genademiddelen om daartoe te geraken; en die heilgoederen noemt de Apostel, even als Hoofdst. X : 1, *toekomstig*, als behoorende tot *de toekomende eeuw* (Hoofdst. VI : 5), d. i. tot de dagen van den beloofden Messias.

[1]) *den grooter en volmaakter tabernakel* dan de Mozaïsche was; welk grooter en volmaakter tabernakel *niet*, gelijk de Mozaïsche, *met handen gemaakt*, geen menschenwerk, *dat is, niet van deze* ons voor oogen liggende *schepping* is, niet tot deze aarde behoort, geen *wereldlijk heiligdom* is (vs. 1).

Christus, zegt de Apostel hier, is *door* dezen tabernakel heen *ingegaan in het Heilige der Heiligen* (vs. 12), waarmede hij den eigenlijk gezegden hemel, de woonplaats Gods bedoelt (vs. 24), terwijl hij onder dien *grooter en volmaakter tabernakel*, DOOR welken tabernakel heen Christus in het hemelsche *Heilige der Heiligen* is ingegaan, den wolken- en den sterrenhemel verstaat, beide die hemelen beschouwende als den voortabernakel of *het Heilige* van het hemelsche *Heilige der Heiligen*. Vgl. Hebr. IV : 14; VII : 26; Ephes. IV : 10.

[2]) *niet door bloed van bokken of* (naar het Grieksch : *en*) *stierkalven*. De Levietische Hoogepriester slachtte eenmaal jaarlijks in persoon op den grooten verzoendag, als offers, een stierkalf voor zich zelven en zijn huis, en een geitenbok voor het gansche volk; en *door* middel van het bloed dier offerdieren, dat hij in het Heilige der Heiligen indroeg, was hem de toegang daartoe geopend. Maar Christus is *door* middel van *zijn eigen bloed eens voor al in* het hemelsche *Heilige der Heiligen ingegaan, en heeft*, zijn vergoten bloed aan zijnen hemelschen Vader aldaar opofferende, *eene eeuwige verlossing verkregen*.

Christus heeft door zijne offerdaad, op aarde begonnen en in den hemel voltrokken, eene *eeuwige verlossing* bewerkt; eene *eeuwige* hier genoemd, omdat zij voor altijd geldig is, en dat er na haar geene behoefte meer is aan eene nieuwe verlossing.

[3]) *Want indien het bloed van bokken en stieren en de asch van eene jonge koe*, enz. Dat Christus door het bloedig offer van zich zelven eene *eeuwige* verlossing voor het menschdom verkregen heeft, dit bevestigt de Apostel hier in vers 13 en 14 door eene redeneering *a minori ad majus*. Bij *de asch van eene jonge koe* heeft de Apostel het oog op de wet, Num. XIX : 1, volgg. te lezen, betreffende het slachten en geheel en al met vel en vleesch en bloed verbranden van het zondoffer der roode koe, wier asch, met water vermengd en met een in dit mengsel gedoopten hysopstengel gesprengd, het middel van reiniging was voor hen, die om het aanraken van eens menschen lijk zich verontreinigd hadden. Zie hier nu de zin van deze verzen : *Indien het bloed van bokken en stieren*, hetwelk de Hoogepriester op den grooten verzoendag in het Heilige der Heiligen bracht, *en de asch van eene* met haar bloed verbrande *jonge koe, gesprengd zijnde, de verontreinigden heiligt*, dat is, zuivert *tot reinheid des vleesches*, zoodat zij nu wederom lichamelijk rein zijn, *hoe veel te meer zal* dan *het bloed van Chris-*

reinheid des vleesches : hoe veel te meer zal het bloed van Christus, die door den Heiligen Geest zich zelven onbevlekt aan God heeft opgeofferd, ons geweten reinigen van doode werken, om den levenden God te dienen?

En daarom is hij Middelaar van een nieuw Verbond[1], opdat, na tusschenkomst eens doods tot verlossing van die overtredingen, welke *geschied* waren onder het eerste Verbond, zij die geroepen zijn de belofte der eeuwige erfenis ontvangen zouden, in Christus Jezus onzen Heer.

---

tus, die door den Heiligen (naar eene andere Grieksche lezing : *den eeuwigen*) *Geest zich zelven onbevlekt*, als een door geen vlek van zonde bezoedeld offer, *aan God* voor ons *heeft opgeofferd*, *ons geweten*, onze zielen, kunnen *reinigen van doode werken*, van de zonden, *om* (eene vermanende herinnering van het doel onzer verlossing) *den levenden God te dienen*.

[1]) *En daarom is hij Middelaar van een nieuw Verbond.* Even als in Hoofdst. VII : 22 en VIII : 6 gaat de Apostel ook hier wederom van Jezus' hoogepriesterschap en zijn offer over tot zijne hoedanigheid van Middelaar eens nieuwen Verbonds. Zie hier de zin van vs. 15 : *En daarom*, omdat Christus' offer zulk eene verzoenende kracht heeft, als vs. 9-14 gezegd is, omdat zijn offer uitwerkt wat die Levietische offers niet vermochten, *daarom is hij Middelaar van een nieuw Verbond*, en dit, *opdat*, *na tusschenkomst eens doods tot verlossing*, enz. In deze zinsnede zegt de Apostel twee dingen : *a*) *waartoe* dat nieuwe Verbond, naar Gods raadsbesluit, moest strekken, en *b*) *waardoor* het tot stand moest komen.

Christus' zoendood aan het kruishout was het noodzakelijke middel om het Nieuwe Verbond in werking of tot stand te brengen. Dit geeft de Apostel te kennen met de woorden : *na tusschenkomst eens doods*, waarmede hij bepaaldelijk den zoendood van Jezus Christus verstaat. Hij zegt nogtans in 't algemeen : *eens doods*, omdat hij reeds denkt aan hetgeen hij in vs. 16 en 17 zeggen zal.

Het doel van dien dood was de *verlossing* of verzoening *van die overtredingen*, *welke* geschied *waren onder het eerste*, het Mozaïsche, het Oude, *Verbond*. De Apostel noemt hier wel alleenlijk de zonden en overtredingen der Israëlieten, omdat hij het woord richtte tot Christenen uit de Joden ; maar hij ontkent daarmede niet, wat hij elders leert (1 Tim. II : 5, 6), dat namelijk de werkkracht van Christus' zoendood zich uitstrekt tot de zonden en overtredingen van het gansche menschelijk geslacht. De vergiffenis der zonden, dat is, de verzoening van het menschdom met God door den kruisdood van Gods Zoon, is, gelijk wij elders (op Matth. XXVI : 28) schreven, de grond der overige genadegaven van het Nieuwe Verbond : op die verzoening rusten de rechtvaardigmaking en de aanneming tot kinderen Gods, *de belofte der eeuwige erfenis*, d. i. de beloofde eeuwige zaligheid, en al de genademiddelen om daartoe te geraken.

Evangelie volgens den H. Joannes; VIII : 46—59.

In dien tijde sprak Jezus tot de scharen der Joden, zeggende : Wie van u zal mij van zonde overtuigen? Indien ik[1] u de waarheid zeg, waarom gelooft gij mij niet? Die uit God is[2], hoort Gods woorden. Daarom hoort gij niet, omdat gij niet uit God zijt.

De Joden antwoordden dan en zeiden tot hem : Zeggen wij niet te recht, dat gij een Samaritaan zijt en een boozen geest inhebt[3]? Jezus antwoordde : Ik heb geen boozen geest in[4], maar ik eer mijnen Vader, en gij onteerdet mij. Doch ik, ik zoek mijne eer niet; er is een die haar zoekt, en oordeelt[5]. Voorwaar, voorwaar zeg ik u[6] : zoo iemand mijn

---

[1]) *Wie van u zal mij van zonde overtuigen? Indien ik*, enz. Naar het Grieksch : *overtuigt mij*. Een bewijs voor de waarachtigheid zijner woorden, getrokken uit zijne onzondigheid. De redeneering in dit vers is deze : Niemand uwer kan mij van eenige zonde overtuigen; diensvolgens kunt gij mij niet van leugentaal verdenken. Indien ik dan, tot u sprekende, waarheid spreek, waarom gelooft gij mij dan niet?

[2]) *Die uit God is*, enz. Een redengevend antwoord op de voorafgaande vraag. Hij die metterdaad God tot Vader heeft, hij bemint hem ook en zoekt hem te behagen, en heeft daarom gewillige ooren voor zijne woorden; doch gijlieden *zijt niet uit God*, en daarom luistert gij niet naar Gods woorden, u door mij verkondigd.

[3]) Vertoornd om Jezus' rede (vs. 34-47), en zijne berisping niet kunnende verdragen, noch haar wederleggen, antwoordden zij hem met lastertaal en beschimping. Wat zij zeggen, komt hierop neêr : Wij hebben wel grootelijks recht, als wij u een Samaritaan en een bezetene noemen. De juistheid van ons oordeel is heden wederom op nieuw gebleken.

Vanwaar het kwam, dat zij Jezus voor een Samaritaan scholden, is niet zeker. Waarschijnlijk was het, omdat zij hem, wat daarvan ook de reden geweest zij, voor een vijand aanzagen van de Joodsche natie. Naar hunne opvatting had hij dus die vijandschap ook thans wederom aan den dag gelegd in zijne redevoering, en zóo gesproken, dat het nu wel duidelijk bleek, dat hij van een boozen geest bezeten was.

[4]) *Ik heb geen boozen geest in*, enz. De zin van Jezus' antwoord (vs. 49 en 50) op hunne lastering is kort deze : Ik ben niet van een boozen geest bezeten, en wat ik u gezegd heb (vs. 42-47), is geen ingeving van Satan; *maar ik eer mijnen Vader* en duld daarom niet (vs. 42), dat gij u zijne kinderen noemt (vs. 41); *en gij*, door uwe lastertaal (vs. 48), *onteerdet mij* (naar den Griekschen tekst : *onteert mij*). *Doch ik, ik zoek mijne eer niet*, en zal haar niet tegen u handhaven; *er is een*, een ander is er, *die haar zoekt, en die oordeelt*, d. i. en hem, die mij onteert, niet ongestraft zal laten.

[5]) Zie de voorafgaande noot.

[6]) *Voorwaar, voorwaar zeg ik u*. Wat Jezus hier gaat zeggen, past, als vervolg, zeer goed op zijne in vs. 33 afgebroken rede, welke gericht was tot die Joden, die hem geloof gegeven hadden (vs. 31); en het past niet goed als vervolg van Jezus' antwoord aan zijne lasteraars (vs. 49). Wij kunnen derhalve met reden gissen, dat de Zaligmaker in vs. 51 het woord wederom gericht zal hebben tot die geloovigen van

woord bewaard zal hebben, hij zal in eeuwigheid den dood niet zien. De Joden zeiden dan[1]: Nu weten wij dat gij een boozen geest inhebt: Abraham is gestorven en de Propheten; en gij zegt: zoo iemand mijn woord bewaard zal hebben, hij zal in eeuwigheid den dood niet smaken. Zijt gij grooter dan onze vader Abraham, die gestorven is? Ook de Propheten zijn gestorven. Tot wien maakt gij u zelven? Jezus antwoordde: Indien ik mij zelven eer[2], is mijne eere niets. Mijn Vader is het, die mij eert, hij, van wien gij zegt dat hij uw God is; doch gij kent hem niet[3]; maar ik ken hem. En indien ik zeide: ik ken hem niet, dan zou ik aan u gelijk zijn, een leugenaar. Maar ik ken hem, en bewaar zijn woord.

---

vs. 31. — Jezus' *woord bewaren* beteekent even zooveel als *daarin blijven* (vs. 31); en *in eeuwigheid den dood niet smaken*, niet sterven, is *het eeuwige leven hebben*. Vgl. Joan. V: 24.

[1]) *De Joden zeiden dan: Nu weten wij*, enz. Jezus' lasteraars (vs. 48) vallen hem wederom in de rede. Zij meenen, of veinzen te meenen, dat hij van den natuurlijken en lichamelijken dood gesproken heeft (vs. 51), en vinden in zijn gezegde een nieuw bewijs voor hunne lastering (vs. 48), dat hij van een boozen geest bezeten is. Want welk eene Satansche gedachte: zijnen volgelingen te beloven dat zij nooit zullen sterven, terwijl zelf Abraham, de vriend Gods, en zulke heilige mannen, als de Propheten waren, den dood niet hadden kunnen ontgaan! Hij beeldt zich dan in, grooter te zijn dan onze vader Abraham! Voor wien houdt hij zich toch, om zulke taal te durven voeren?

[2]) *Indien ik mij zelven eer*, enz. Op die beschuldiging van ijdele grootspraak (*tot wien maakt gij u zelven?*) antwoordt Jezus: Indien 't geen ik groots van mij spreke (vs. 51) geen anderen grond heeft dan mijne eigene getuigenis en *ik zelf* alzoo *mijzelven eer*, zoo *is mijne eere niets* en wat ik van mijzelven getuige is een ijdel roemen: dit zij u toegestaan. Maar zoo is het geval niet: *mijn Vader is het die mij eert* (naar 't Grieksch zooveel als: *mijn vereerder*, hij, die mij voortdurend eert) door de wonderwerken, die hij door mijne hand verricht, en daarmede getuigenis gevende van mijne goddelijke zending, en dat ik waarlijk diegene ben, voor wien ik openlijk mij uitgeef, *hij, van wien gij zegt dat hij uw God is* (vs. 41), hij is het die mij eert.

[3]) *doch gij kent hem niet*, enz. Gij zegt dat hij uw God is, maar gij kent hem niet. — Niet eene enkel theoretische kennis is hier gemeend, maar eene kennis die tegelijk practisch is; eene kennis niet van het verstand alleen, maar tegelijk ook van het hart; kort, zulk eene kennis Gods, die gepaard gaat met gehoorzaamheid aan zijne heilige wetten; hoedanige kennis de H. Joannes bedoelt in zijn eersten brief (Hoofdst. II: 4), als hij schrijft: *Wie zegt, dat hij hem kent, en zijne geboden niet bewaart, hij is een leugenaar, en in dezen* mensch *is de waarheid niet*. Zoodanige menschen waren de Joden, tot welke Jezus hier het woord richtte; en daarom zeide hij van hen, dat zij God niet kenden; en, voortgaande met spreken, gaf hij hun te verstaan dat zij *leugenaars* waren, omdat zij valschelijk voorgaven God te kennen; gelijk hij een leugenaar zou wezen, indien hij zeide dat hij God niet kende; want hij kende hem inderdaad, *dewijl hij zijn woord bewaarde* (zijne bevelen volbracht: Jezus sprak als mensch); maar zij, zij kenden hem inder-

Abraham, uw vader[1], verheugde zich, dat hij mijnen dag zou zien; hij heeft dien gezien, en zich verblijd. De Joden zeiden dan tot hem : Gij zijt nog geen vijftig jaren oud, en gij hebt Abraham gezien[2]? Jezus zeide tot hen : Voorwaar, voorwaar zeg ik u : eer Abraham werd, ben ik[3]. Zij namen dan steenen op om op hem te werpen; maar Jezus verborg zich en ging den tempel uit.

MAANDAG IN DE PASSIE-WEEK.

Les uit den Propheet Jonas; III : 1—10.

In die dagen geschiedde het woord des Heeren tot Jonas den Propheet ten tweede male[4], aldus : Sta op en ga naar Ninivé, de groote stad, en doe in haar de aankondiging, die ik u zeg[5]. En Jonas stond op

---

daad niet, dewijl zij zijn woord (zijne geboden) niet bewaarden.

[1]) *Abraham, uw vader*, enz. Nu antwoordt de God-mensch op hunne beschimpende vraag (vs. 53), of hij zich dan voor grooter hield dan Abraham; en hij geeft hun te verstaan, dat Abraham zelf hem voor zijnen meerdere erkend had; want Abraham had, op grond der belofte hem van God gedaan (Zie Genes. XVIII : 18; XXII : 18), zich verheugd en zich gelukkig geacht dat hij eenmaal, in eene onbepaalde toekomst, *zijnen dag* (den dag zijner verschijning als Messias op aarde) *zoude zien*, d. i. kennis er van dragen dat die heuglijke dag was aangebroken. *En Abraham heeft dien dag gezien*, de kennis, dat die dag eindelijk was aangebroken, is hem geworden, en hij is daarover verblijd geweest.

[2]) Zij verdraaien Jezus' woorden, die zóo verstaande, alsof hij van zich gezegd had, dat hij een tijdgenoot van Abraham was.

[3]) Op hunne spotrede antwoordt de Heer met de plechtige verklaring : *Eer Abraham werd, ben ik*; en hij betuigde daarmede zijne godheid.

In hun hardnekkig ongeloof, niettegenstaande de wonderwerken, waardoor Jezus zijne goddelijke zending en de waarheid zijner woorden bevestigde, zagen die Joden, tot welke Jezus dit antwoord richtte, hetzelve aan voor eene godslastering, en zochten hem daarom te steenigen; *maar Jezus verborg zich* onder de volksmenigte daar ter plaatse vergaderd, en ging alzoo het tempelgebouw uit. *Zijne ure was nog niet gekomen!*

[4]) *ten tweeden male*. Jonas had alreeds eenmaal van God het bevel ontvangen om naar Ninivé te gaan, maar aan dit bevel had hij niet gehoorzaamd. Zie Jonas I : 1, volgg.

[5]) *de aankondiging, die ik u zeg*, die ik u bij uwe eerste zending alreeds gezegd heb en thans herhaal. Deze aankondiging was, dat Ninivé zou vergaan, na een verloop van veertig dagen : eene tijdsbepa-

en ging naar Ninivé, volgens des Heeren woord[1]. Ninivé nu was eene groote stad, van drie dagreizen[2]. En Jonas begon de stad in te gaan, éene dagreize[3], en hij riep en zeide : Nog veertig dagen, en Ninivé zal vergaan! En de Ninivieters geloofden aan God[4]; en zij riepen een vasten uit, en zij deden rouwkleederen aan[5], van den grootste tot den kleinste. Want toen dit woord[6] tot den Koning van Ninivé kwam, stond hij op van zijnen troon, en legde zijn gewaad[7] af en deed een rouwkleed aan, en zat neder in de asch[8]; en hij liet uitroepen en zeggen in Ninivé : Op bevel des konings en zijner rijksgrooten : Dat menschen noch vee, runderen noch schapen, eenig voedsel genieten; dat zij niet gaan weiden, noch water drinken! Dat menschen en vee met rouwkleederen[9] bedekt zijn, en dat men machtig roepe tot den Heer; en dat een iegelijk zich bekeere van zijnen boozen weg, en van het onrecht[10], dat in zijne handen is! Misschien zal God zich bedenken en vergeven, en terugkomen van den gloed zijns toorns, zoodat wij niet vergaan! En God zag hunne werken, dat zij zich bekeerden van hunnen boozen weg; en hij ontfermde zich over zijn volk, de Heer onze God.

---

ling, die voor de Niniviëters nog hoop over liet, dat God zich hunner zoude erbarmen, indien zij zich wilden bekeeren.

[1]) *volgens des Heeren woord*, ingevolge het bevel dat hem deswegens nu ten tweeden male gegeven was.

[2]) *Ninivé*, de hof- en hoofdstad van het Assyrische rijk, *was eene groote stad, van drie dagreizen* in den omtrek.

[3]) *begon de stad in* en door *te gaan, éene dagreize* ver, hier en daar verkondigende : *Nog veertig dagen, en Ninivé zal vergaan!* Dit zal het slotwoord geweest zijn van Jonas' prediking.

[4]) *En de Ninivieters geloofden aan God*, aan den aanstaanden ondergang van Ninive, dien Jonas hun van Godswege had aangekondigd.

[5]) *en zij riepen* (men riep) *een vasten uit, en zij deden* (men deed) *rouwkleederen aan*, enz. Men denke aan een stuk grof zwart lijnwaad, dat in den vorm van een zak om het lijf hing.

[6]) *dit woord*, Jonas' aankondiging van Ninivé's aanstaanden ondergang.

[7]) *zijn gewaad*. Het Hebreeuwsche woord op deze plaats gebezigd geeft het vorstelijk gewaad, den koninklijken mantel te kennen.

[8]) *in* (op) *de asch* : een uiterlijk teeken van groote rouw en droefheid.

[9]) *vee met rouwkleederen*, een zwart dek.

[10]) *en van het onrecht*, van de onrechtvaardigheden : dat een iegelijk het goed, dat hem niet rechtvaardig toekomt, teruggeve.

Evangelie volgens den H. Joannes; VII : 32—39.

In dien tijde zonden de Oversten en de Pharizeërs[1] dienaren af[2] om Jezus te vatten. Jezus zeide dan tot hen[3] : Nog een weinig tijds[4] ben ik met u, en ik ga tot hem, die mij gezonden heeft[5]. Gij zult mij zoeken en niet vinden[6]; en waar ik ben, kunt gij niet komen. De Joden zeiden dan[7] tot elkander : Waar wil deze heengaan[8], dat wij hem niet zullen

---

[1]) *de Oversten* (naar 't Grieksch : *de Opperpriesters*) *en de Pharizeërs*. Hiermede is de Joodsche Raad of het Sanhedrin aangeduid (zie de noot op Matth. II : 4, ofschoon onvolledigijk, gelijk bij Matth. XXVI : 3. Door *de Pharizeërs* zijn hier dezelfde leden van het Sanhedrin gemeend, die elders (bijv. Matth. II : 4; Marc. X : 33) den naam van *Schriftgeleerden* dragen. De Schriftgeleerden, bij Lucas ook *Wetgeleerden* genaamd, behoorden meestendeels tot de secte der Pharizeërs.

[2]) *zonden dienaren af*. De Sanhedristen onderricht van hetgeen er geschied was, namen oogenblikkelijk het besluit om zich van Jezus meester te maken, en *zonden gerechtsdienaars af*, die hem moesten vatten, zoodra eene goede gelegenheid zich daartoe opdeed.

[3]) *Jezus zeide dan* (daar het hem door zijne alwetendheid bekend was, wat het Sanhedrin besloten had, en tot wat einde die gerechtsdienaars zich vertoonden op de plaats waar hij zich bevond) *tot hen*, tot die gerechtsdienaars. Doch in de meeste en oudste Handschriften leest men hier enkelijk : *Jezus zeide dan*, zonder het bepalende *tot hen*. Volgt men nu deze lezing, dan is hetgeen de Zaligmaker hier (vs. 33 en 34) zegt, niet bepaaldelijk en alleen gericht tot die dienaars van het Sanhedrin, maar eveneens tot allen, zoovelen er waren onder zijn gehoor, die hunne goedkeuring gaven (vs. 25) aan het moorddadig besluit der Sanhedristen.

[4]) *Nog een weinig tijds*, enz. Toen de Zaligmaker dit zeide was er nog een tijdverloop van zes maanden tot het Paaschfeest, waarop de Verlosser der wereld aan het kruishout stierf.

[5]) *en ik ga* (en dan ga ik). Denk er bij : naar mijne menschelijke natuur, door mijne hemelvaart. *Tot hem die mij gezonden heeft*. Door dit zeggen : *Nog een weinig tijds*, enz., gaf Jezus te kennen, dat hij zeer goed wist, tot welk einde die gerechtsdienaars daar gekomen waren, en dat hij, in weêrwil van het Sanhedrin, onder zijne volksgenooten zou verkeeren zoolang het hem zou goeddunken, terwijl zijne vervolgers niets zonder zijne toelating tegen hem zouden vermogen.

[6]) *Gij zult mij zoeken, en niet vinden; en waar ik* dan *ben*, enz. Hiermede gaf Jezus hun te verstaan, dat er een tijd zou komen (de rampvolle tijd van Gods strafgericht over Jeruzalem), waarop zij, die hem thans als een gehaat persoon uit den weg wilden ruimen, *hem zouden zoeken en niet vinden*, d. i. hem te vergeefs in hun midden zouden terug wenschen om hen te helpen en uit hunnen nood te redden; hij zou dan op aarde voor hen niet meer te vinden zijn, en *waar hij* dan *was* (in den hemel, gezeten aan de rechterhand Gods), *zouden zij niet kunnen komen*, om hem van daar ter hunner redding weder op aarde te brengen.

[7]) *De Joden zeiden dan*, enz. Door *de Joden* versta men hier de Joodsche Grooten, over het algemeen zeer vijandig omtrent Jezus gezind. Vgl. vs. 48.

[8]) *Waar wil deze heengaan*, enz. (vs. 33). Zij die hier spreken hebben den zin van Jezus' woorden niet begrepen; en

vinden? Wil hij soms naar de verstrooing onder de Heidenen gaan, en de Heidenen leeren[1]? Wat is dat woord, dat hij sprak: Gij zult mij zoeken en niet vinden; en waar ik ben, kunt gij niet komen[2]?

Op den laatsten dag nu, den grooten *dag* van het feest[3], stond Jezus en riep[4], zeggende: Indien iemand dorst heeft, hij kome tot mij en drinke! Die in mij gelooft[5], gelijk de Schrift zegt[6]: Stroomen van levend water zullen uit zijn binnenste vloeien[7].

---

vragen daarom onder elkander, wat hij daarmede toch heeft willen te kennen geven.

[1]) Door *de verstrooing onder de Heideden* worden die Joden beteekend, die buiten Palestina onder de Heidenen leefden. — De zin is: Wil hij misschien Palestina verlaten, en die verschillende oorden des aardrijks gaan bezoeken, waar onze volksgenooten onder de Heidenen leven, om aldaar als leeraar van de Heidenen op te treden?

[2]) *Wat is dat woord*, enz. Zij geven hiermede te kennen, dat hunne uitlegging van Jezus' woorden (vs. 35) hen niet voldoet. Want, gesteld eens, Jezus ging tot de verstrooing onder de Heidenen, wat kon hen beletten, eveneens daarheen te gaan en hem aldaar te *vinden?*

[3]) *Op den laatsten dag, den grooten* dag, enz., d. i. op den achtsten dag. Te weten, aan de zeven dagen van het eigenlijk feest, werd nog een achtste toegevoegd. Zie Levit. XXIII: 39. De eerste dag van het feest was een rustdag, en evenzoo de laatste, welke misschien om die reden *de groote dag van het feest* genoemd werd; want geen der overige dagen van het feest, de eerste uitgenomen, was een rustdag. Op elk der zeven dagen van het feest had er, onder andere ceremoniën, ook eene plechtige waterplenging plaats terstond na het morgenoffer; doch, of deze waterplenging eveneens op den achtsten dag geschiedde, kan betwijfeld worden; ook weet men niet met zekerheid te zeggen, wat eigenlijk de bedoeling daarvan was. Sommigen zien daarin eene herinnering van die wonderdadige drenking der dorst lijdende Israëlieten in de woestijn. Exod. XVII: 1-6; 1 Cor. X: 4.

[4]) *stond Jezus en riep*, enz. Toen die plechtigheid der waterplenging geëindigd was, *stond* Jezus daar te midden der talrijke menigte thans in het tempelgebouw vergaderd; en hij *riep*, dat is, verhief zijne stem, en zeide met nadruk: *Indien iemand dorst heeft*, enz. In zinnebeeldige taal, waartoe mogelijk de bedoeling van die waterplenging aanleiding gaf, noodigde hij allen uit, die bevrediging zochten hunner geestelijke behoeften, om *tot hem te komen*, dat is, in hem te gelooven (vgl. vs. 38), en alzoo, gedrenkt met het water dat hij hun geven zou, hunnen geestelijken dorst te laven.

[5]) *Die in mij gelooft*. Deze woorden staan in den zoogenaamden *lossen Nominativus*. De zin is duidelijk: Stroomen van levend water zullen vloeien uit het binnenste desgenen, die in mij gelooft.

[6]) *gelijk de Schrift zegt*. Dit slaat niet ook op de voorafgaande woorden, *die in mij gelooft*, maar alleen op de volgende: *Stroomen*, enz.

[7]) Eene voorzegging, uitgedrukt met die zelfde woorden welke wij hier lezen, komt in de HH. Schriften nergens voor. Doch meermalen treffen wij daar prophetiën aan (Isaï. XLIV: 3; LV: 1; LVIII: 11, en eld.), waarin, onder het zinnebeeld van water, eene overvloedige uitstorting van genade des Heiligen Geestes in de tijden van den Messias beloofd wordt; en vele uitleggers zijn van oordeel, dat de Zaligmaker zoodanige Schriftuurplaatsen bedoeld heeft.

Dit nu zeide hij[1] van den Geest, welken zij, die in hem geloofden, zouden ontvangen.

DINSDAG IN DE PASSIE-WEEK.

Les uit den Propheet Daniël; XIV : 27—24.

In die dagen verzamelden zich de Babyloniërs bij den koning[2], en zeiden tot hem : Lever ons Daniël uit, die Bel vernield en den draak gedood heeft[3]; anders brengen wij u en uw huis om het leven! De koning zag dan, dat zij geweldig bij hem aandrongen[4], en, door nood gedwongen[5], leverde hij Daniël aan hen uit. Zij dan wierpen hem in den leeuwenkuil[6], en hij was daarin zes dagen lang. In dien kuil nu waren

---

Wat voorts den zin der aangehaalde woorden betreft, Jezus heeft daarmede willen zeggen, dat de Heilige Geest, die den geloovigen zoude gegeven worden, in hun binnenste als eene bron zou wezen, waaruit stroomen van genaden zouden opwellen tot onderhoud des levens van hunnen innerlijken mensch. — *Stroomen van levend water* zijn stroomen van water dat opwelt uit eene bron. Vergelijk hier Jezus' gezegde tot de Samaritaansche vrouw, Joan. IV : 14, en het aangeteekende op die plaats.

[1]) *Dit nu zeide hij*, enz. Eene bemerking van den Evangelist ter verklaring van Jezus' gezegde (vs. 38) : *Stroomen van levend water*, enz. En de Evangelist spreekt van een ontvangen van den Heiligen Geest, dat gemeen zou zijn aan alle geloovigen in alle tijden, en hetwelk een aanvang genomen had na *Jezus' verheerlijking*, dat is, na zijne hemelvaart. Tot verdere opheldering van het gezegde in dit vers, leze men onze aanteekeningen op Joan. XIV : 16-18 en XVI : 7.

[2]) *verzamelden zich.... bij den koning.* In de Vulgaat leest men : *congregati adversum regem;* maar het Missaal heeft : *congregati sunt Babylonii ad regem.* Volgens Dan. XIII : 65 was de naam van dien koning : *Cyrus, de Perziaan.*

[3]) *die Bel vernield en den Draak gedood heeft. Bel* was de naam van den voornaamsten afgod der Babyloniërs, die ook een *Draak* of grooten slang godsdienstig vereerden. Hoe Daniël dezen Draak deed bersten, en hoe hij, door het bedrog der priesters van Bel aan den dag te brengen, Bel en zijnen tempel vernielde, wordt in Dan. XIV : 1-26 verhaald.

[4]) *geweldig bij hem aandrongen* om hun Daniël uit te leveren.

[5]) *door nood gedwongen*, uit vrees voor oproer en een aanslag op zijn leven.

[6]) *in den leeuwenkuil.* Eene nauwkeurige beschrijving van dien Babylonischen leeuwenkuil krijgen wij noch hier, noch Dan. VI : 16, volgg., noch elders. Men mag denken aan eenen in den grond gemetselden ruimen kuil bij wijze van een waterput; de kuil ligt onder den blooten hemel, en rondom de opening van den kuil is een

zeven leeuwen, en men gaf hun dagelijks twee lichamen[1] en twee schapen; maar toen gaf men ze hun niet, opdat zij Daniël zouden verslinden.

Habakuk nu, de Propheet[2], bevond zich in Judéa; en deze had een moes gekookt en brood in een schotel gebrokt, en hij ging naar het veld om het aan de maaiers te brengen. En een Engel des Heeren zeide tot Habakuk : Breng het eten, dat gij daar hebt, naar Babylon aan Daniël in den leeuwenkuil. En hij zeide : Heer! Babylon heb ik nooit gezien, en dien kuil ken ik niet. En de Engel des Heeren greep hem bij zijne kruin, en droeg hem aan zijn hoofdhaar, en met de snelheid zijns geestes[3] zette hij hem neêr te Babylon, boven den kuil. En Habakuk riep, zeggende : Daniël, gij dienaar Gods, neem het eten, dat God u gezonden heeft! En Daniël zeide : Gij zijt mijner indachtig geweest, o God, en hebt niet verlaten die u liefhebben! En Daniël stond op en at. De Engel des Heeren nu stelde Habakuk oogenblikkelijk weder op zijne plaats.

De koning kwam dan op den zevenden dag, om Daniël te betreuren[4]; en bij den kuil gekomen, zag hij er in, en zie, Daniël zat in het midden der leeuwen. En de koning riep uit met luider stem : Groot zijt gij, o Heer, God van Daniël! En hij trok hem[5] uit den leeuwenkuil; doch hen, die de oorzaak van zijn verderf waren geweest, wierp hij in den kuil, en terstond werden zij voor zijne oogen verslonden. Toen sprak de koning : Dat alle bewoners[6] op de gansche aarde[7] den God van Daniël vreezen! want Hij is een redder, Hij doet teekenen en wonderen op aarde, Hij heeft Daniël verlost uit den kuil der leeuwen!

---

muur van eenige voeten hoogte, over welken heen men in den kuil kan nederzien.

[1]) *twee lichamen* derzulken, die ter dood veroordeeld waren.

[2]) *de Propheet*. De Grieksche tekst heeft hier het bepalend Artikel vóor *prophétês*.

[3]) *met de snelheid zijns geestes*. Die Engel verscheen aan Habakuk in eene menschelijke gedaante.

[4]) *om Daniël te betreuren*, zijnen dood te beweenen.

[5]) *hij trok hem*, hij deed hem uit den leeuwenkuil trekken.

[6]) *Toen sprak de koning : Dat alle bewoners*, enz. Dit 42 en laatste vers van Hoofdst. XIV wordt in den Griekschen tekst niet gevonden; maar wat dit vers ons te lezen geeft, staat grootendeels in Dan. VI : 26, 27, alwaar (vs. 5—27) van Daniël eene gebeurtenis verhaald wordt, die veel overeenkomst heeft met die welke wij hier lazen, maar plaats had onder een anderen koning.

[7]) *Op de gansche aarde :* daarvoor leest men Dan. VI : 26 *in de gansche heerschappij van mijn koninkrijk*.

Evangelie volgens den H. Joannes; VII : 1—13.

In dien tijde[1] wandelde Jezus in Galiléa; want hij wilde niet in Judéa wandelen[2], omdat de Joden hem zochten te dooden. En het feest der Joden, het Loofhuttenfeest[3], was nabij[4]. Zijne broeders[5] nu zeiden tot hem : Vertrek van hier en ga naar Judéa, opdat ook uwe leerlingen uwe

---

[1]) Na het gebeurde, in het vorige Hoofdstuk vermeld, ging Jezus, ofschoon het Paaschfeest nabij was (Hoofdst. VI : 4), niet op naar Jeruzalem, maar *wandelde*, verkeerde, van de eene plaats reizende naar de andere, *in Galiléa*.

[2]) *want hij wilde niet in Judéa wandelen*, en dit, *omdat de Joden*, de Oversten der Joden in Judéa, *hem zochten te dooden* (vgl. Hoofdst. V : 18). De God-mensch kon voorzeker door de kracht zijner Godheid elk moordplan zijner vijanden verijdelen (vgl. Luc. IV : 29, 30), en er kon derhalve voor hem geen wezenlijk levensgevaar bestaan. Desniettemin wilde hij thans toch de lagen zijner vervolgers ontwijken, en hij deed dit, naar het gevoelen van den H. Augustinus, om zijne leerlingen door zijn voorbeeld te leeren, hun leven niet zonder wettige reden aan gevaar bloot te stellen; en, naar het gevoelen van den H. Chrysostomus en anderen, om door deze zuiver menschelijke handelwijze de waarheid zijner menschheid te bevestigen.

[3]) *het Loofhuttenfeest*. Het Grieksche woord *skénopégia*, door de Vulgaat hier bijbehouden, beteekent letterlijk zooveel als *huttenbouw*. Het Loofhuttenfeest, het laatste der drie hoofdfeesten (zie de noot op Luk. II : 41), werd zoo genoemd, omdat de Joden, naar het voorschrift der Wet (Levit. XXIII : 39-43), gedurende de zeven dagen van dit feest onder den blooten hemel in hutten van loofrijke takken gemaakt hun verblijf moesten houden, en dit, *opdat uwe nakomelingen weten mogen, dat ik de kinderen Israëls in loofhutten heb doen wonen, als ik hen uitgevoerd heb uit Egyptenland* (ibid. vs. 43). Dit feest ving aan den vijftienden van *Tisri*, welke Joodsche maand overeenkomt met de laatste helft van onze maand September en de eerste helft van October. De Evangelist bericht ons (vs. 10), dat Jezus bij gelegenheid van het Loofhuttenfeest Jeruzalem bezocht heeft. Hij verbleef alzoo, na het gebeurde in het vorige Hoofdstuk vermeld, nog ongeveer zes maanden in Galiléa. Van hetgeen de Zaligmaker aldaar gedurende dien tijd verrichtte, zwijgt Joannes, maar de overige Evangelisten (Matth. XV-XVIII, Marc. VII-IX en Luc. IX : 18-50) spreken er van.

[4]) *was nabij*. De Evangelist teekent dit aan, omdat de nabijheid van dat feest de aanleidende oorzaak was, waarom Jezus' bloedverwanten hem aanspoorden, om thans naar Judéa te gaan en zich in de hoofdstad bekend te maken.

[5]) *zijne broeders*, dat is, zijne bloedverwanten. Zie onze noot op Marc. VI : 3. Van deze *broeders* wordt in vers 5 gezegd, dat zij *niet in hem geloofden*. Onder de broeders nu van Jezus noemen Mattheüs (XIII : 55) en Marcus (VI : 3) Jacobus en Judas, die, vóór het gebeurde in dit zevende Hoofdstuk van Joannes vermeld, alreeds behoorden tot het getal der twaalf Apostelen. Maar dat onze Evangelist alhier (vs. 5) niet ook die broeders van Jezus bedoeld heeft, blijkt genoeg uit hetgeen hij kort te voren (Hoofdst. VI : 68-70) aangaande het geloof der twaalf Apostelen gezegd had. Men denke alzoo hier aan zoodanige broeders of bloedverwanten van Jezus, die niet ook tot het gezelschap zijner twaalf Apostelen behoorden.

Maar hun *ongeloof* in vs. 5 vermeld, waarin bestond het? De woorden van den

werken zien, die gij doet[1]; want niemand doet iets in het verborgen, als hij zelf toch zoekt vermaard te wezen. Indien gij deze dingen doet, openbaar u aan de wereld[2]! Want[3] zijne broeders geloofden niet in hem. Jezus zeide dan tot hen : Mijn tijd[4] is nog niet gekomen; maar uw tijd is altoos gereed. De wereld kan u niet haten[5]; doch mij haat zij, omdat ik van haar getuig, dat hare werken boos zijn. Gaat gijlieden op naar dit feest : ik echter ga niet op naar dit feest[6], omdat mijn tijd nog niet vervuld is[7].

Evangelist (vs. 5) : *zij geloofden niet in hem*, behoeven niet juist van een volstrekt en verklaard ongeloof verstaan te worden : *ongeloof* wordt in de H. Schrift ook wel gezegd van een *onvolkomen geloof*. Zie Matth. XVII : 19. Waarschijnlijk wil de Evangelist, door zijne bemerking : *zijne broeders geloofden niet in hem*, te kennen geven, dat zij nog twijfelden aan de echtheid zijner wonderwerken, en derhalve ook nog twijfelden, of hij waarlijk voor dien Godsgezant moest gehouden worden, voor wien hij zich uitgaf.

[1]) Zij willen zeggen : Blijf niet langer in Galiléa, maar vertrek van hier, en ga met ons bij gelegenheid van het Loofhuttenfeest naar Judéa, opdat, gelijk uwe leerlingen hier in Galiléa, zoo *ook uwe leerlingen*, uwe aanhangers, die zich in Judéa bevinden (Hoofdst. II : 23, III : 26, IV : 1), de werken mogen zien, *die gij doet*, werken, hoedanige gij er hier in Galiléa doet. — De wonderen, door Jezus tot hiertoe in Judéa verricht, waren weinige in vergelijking met die, welke hij in Galiléa gedaan had.

[2]) De zin is : Er is eene tegenstrijdigheid tusschen uwe handelwijze en het doel dat gij beoogt : gij wilt algemeen als een Godsgezant erkend worden en verricht uwe wonderwerken tot een bewijs van uwe goddelijke zending; maar die wonderwerken, gij verricht ze, om zoo te zeggen, in het geheim, in een hoek van Galiléa, op onbewoonde plaatsen, of in vlekken en dorpen. Zoo handelt toch niemand die zich door zijne daden wil bekend maken. *Openbaar u aan de wereld*, d. i. ga op naar Jeruzalem, en laat men in de hoofdstad van het Rijk de werken zien, die gij doet!

Deze ongeloovige bloedverwanten van Jezus wilden, naar 't schijnt, te weten komen, wat de geleerden te Jeruzalem en de Hooge Raad aldaar van zijne wonderwerken en zending zouden oordeelen; en zij spoorden hem derhalve aan om thans bij gelegenheid van het feest zich in de hoofdstad te vertoonen. De reden van hun ongeloof was wellicht deze, dat zij in Jezus' gedragingen niets ontwaarden, 't welk hun dien machtigen wereldvorst aankondigde, welken zij, volgens hun dwaalbegrip, in den beloofden Messias verwachtten.

[3]) *Want*. De reden, waarom zij hem aanspoorden om te doen, wat in vs. 3 en 4 gezegd is. Zie voorts noot 5, bladz. 148.

[4]) *Mijn tijd*, de tijd, om mij aan de wereld te openbaren (vs. 4), *is nog niet gekomen; doch uw tijd*, de tijd om u aan de wereld te vertoonen, die tijd is *altoos gereed*.

[5]) *De wereld*, enz. De reden, waarom voor hen de tijd daartoe nimmer ongelegen, nimmer onbekwaam was : zij hadden van de booze *wereld* in Jeruzalem niets te vreezen; die wereld *kon*, pyschologisch gesproken, *hen niet haten;* zij spraken die wereld niet tegen, en stemden zelfs eenigermate in hunne meeningen met haar overeen.

[6]) *ik echter ga niet op naar dit feest*. De Zaligmaker had een oogenblik te voren (vs. 6) gezegd : *Mijn tijd* (de voor mij bekwame tijd) *is nog niet gekomen;* derhalve moeten zijne woorden : *ik ga niet op naar dit feest*, zoo verstaan worden alsof hij gezegd had : *ik ga* nog niet *op naar dit feest*.

[7]) *omdat mijn tijd nog niet vervuld is*,

En hij, dit gezegd hebbende, bleef in Galiléa[1]. Doch toen zijne broeders waren opgegaan, toen ging hij zelf ook op naar het feest, niet openlijk[2], maar als in het verborgen. De Joden dan[3] zochten hem op het feest en zeiden : Waar is hij? En veel gemompel was er over hem onder de schare; want sommigen zeiden : Hij is goed; doch anderen zeiden : Neen, maar hij verleidt het volk[4]. Niemand echter[5] sprak openlijk van hem, uit vrees voor de Joden.

WOENSDAG IN DE PASSIE-WEEK.

Les uit het boek Leviticus; XIX : 1, 2, 10—19.

In die dagen sprak de Heer tot Mozes, zeggende : Spreek tot de gansche gemeente der kinderen Israëls, en zeg tot hen : Ik ben de Heer uw

---

is hetzelfde gezegd als (vs. 6) : *omdat mijn tijd nog niet gekomen is.*

[1]) Hij deed na afloop van dit gesprek (vs. 3-8) gelijk hij hun gezegd had : hij ging niet op naar het feest, maar bleef in Galiléa. — Het blijkt niet, hoe langen tijd vóór den aanvang van het feest Jezus' bloedverwanten hem aanspoorden om naar Judéa te gaan (vs. 3), noch ook, of deze kort na dit gesprek daarhenen zijn afgereisd; en derhalve kan ook niet gezegd worden, hoe langen tijd Jezus, na dit gesprek met zijne bloedverwanten, nog in Galiléa gebleven is.

[2]) *niet openlijk*, niet in gezelschap van velen en karavaansgewijze naar de gewoonte der feestgangers. Zie de noot op Luk. II : 42.

[3]) *De Joden dan*, de Joodsche Grooten, de Sanhedristen (vs. 26), zijne vijanden. Het was hun ter ooren gekomen, dat ook Jezus naar het feest was opgegaan. *Zij zochten hem dan*, te weten door hunne vertrouwelingen, die overal moesten vragen : *Waar is hij?* Waar is die Jezus van Nazareth? — De bedoeling der Sanhedristen was, als genoeg blijkt uit vs. 25, zich van hem meester te maken, en hem ter dood te brengen.

[4]) Dit zoeken en vragen naar Jezus raakte aanstonds onder het volk bekend, en gaf aanleiding tot een mompelend twisten over hem onder de volksschare. Sommigen zeiden van hem : *Hij is goed;* en zij gaven daarmede te kennen, dat zij hem voor een Propheet of Godsgezant aanzagen; anderen mompelden daartegen : *Neen!* hij is een valsch Propheet, *en verleidt het volk*, door zich valschelijk voor den Messias uit te geven.

[5]) *Niemand echter* dergenen, die jegens hem wel gezind waren, sprak *openlijk*, d.i. vrijmoedig en onbeschroomd over hem; en zij lieten dit uit menschenvrees, uit vrees voor de Oversten der Joden, wier vijandige gezindheid tegen Jezus en zijne

God! Gij zult niet stelen. Gij zult niet liegen[1] en de een den andere niet bedriegen. Gij zult niet valschelijk zweren bij mijnen naam en den naam van uwen God niet ontheiligen[2]. Ik ben de Heer[3]! Gij zult uwen naaste niet te kort doen, noch gewelddadig hem verdrukken[4]. Het werkloon van uwen daghuurder zal niet bij u blijven tot den morgen[5]. Gij zult eenen doove niet schelden[6], noch den blinde een struikelsteen voorleggen, maar gij zult vreezen voor den Heer uwen God[7], want ik ben de Heer. Gij zult geen onrecht doen, noch onrechtvaardig oordeelen[8]; op den persoon des geringen zult gij niet letten, noch den persoon des machtigen ontzien[9]: doe uwen naaste recht naar rechtvaardigheid. Gij zult geen lasteraar noch oorblazer[10] zijn onder uw volk; gij zult niet optreden tegen het bloed van uwen evenmensch[11]. Ik ben de Heer! Gij zult uwen broeder niet haten in uw hart; maar berisp hem openlijk, opdat gij niet zondigt ter oorzake van hem[12]. Zoek niet u te wreken en wees het onrecht uwer medeburgers niet indachtig[13]; gij zult uwen naaste liefhebben als u

---

aanhangers hun genoeg bekend was. Vgl. vs. 25 en Hoofdst. IX : 22.

[1]) *niet liegen*, door leugen benadeelen; bijv. iemand heeft een pand ontvangen, en loochent dit, om zich het pand toe te eigenen.

[2]) Valschelijk zweren bij Gods naam, dat is hier *Gods naam ontheiligen*, door misbruik onteeren.

[3]) *Ik*, die u dit gebod voorschrijf, *ik ben de Heer uw God.*

[4]) noch heimelijk door bedrog hem te kort doen, noch openlijk door geweld hem verdrukken.

[5]) Over dezen plicht omtrent den daglooner wordt ook gesproken in Deuteron. XXIV : 14.

[6]) *niet schelden*, hem niet tot een voorwerp maken van uwe spotlust.

[7]) *maar* gij zult u van zulke daden van onmenschelijkheid onthouden, vreezende *voor den Heer, uwen God*, dat hij wellicht, om u te straffen, u een gelijk ongeluk mocht doen overkomen.

[8]) *Gij zult geen onrecht doen*, enz. Een gebod voor rechters en overheidspersonen om naar rechtvaardigheid te oordeelen.

[9]) *op den persoon des geringen zult gij niet letten*: gij zult onpartijdig zijn in uw oordeel, niet uit een verkeerd geplaatst medelijden *den geringe* vrijspreken, als hij schuldig is (vgl. Exod. XXIII : 3), maar ook den persoon des machtigen niet ontzien.

[10]) *geen lasteraar, noch oorblazer.* In 't Hebreeuwsch lezen wij hier slechts één woord : gij zult niet *als lasteraar* rondgaan onder uwe volksgenooten. Vgl. Ezech. XXII : 9.

[11]) *niet optreden*, hetzij als aanklager, hetzij als getuige, om onschuldig bloed te doen vergieten.

[12]) *berisp hem openlijk*, zeg hem *openlijk*, recht uit, onbewimpeld, wat gij tegen hem hebt, en, is hij schuldig, vraag hem voldoening voor het onrecht, dat hij u heeft aangedaan, *opdat gij niet zondigt ter oorzake van hem*; want verborgen en ingekankerde haat voert tot zondige daden.

[13]) *het onrecht uwer medeburgers*, u door uwe medeburgers aangedaan.

zelven[1]. Ik ben de Heer! Onderhoudt mijne wetten; want ik ben de Heer uw God!

Evangelie volgens den H. Joannes; X : 22—38.

In dien tijde was het te Jeruzalem het feest der tempelwijding[2]; en het was winter[3]. En Jezus wandelde in den tempel, in de gaanderij van Salomon[4]. De Joden dan omringden hem en zeiden tot hem : Hoelang nog houdt gij ons gemoed in twijfel? Indien gij de Christus zijt, zeg het ons dan openlijk[5]. Jezus antwoordde hun : Ik spreek tot u, maar gij gelooft niet[6]. De werken, die ik doe in den naam mijns Vaders, deze

[1]) *als u zelven.* Vgl. de aanhaling, bij Matth. XIX : 19; XXII : 39. Wat gij niet wilt, dat u geschiede, doe dit ook aan anderen niet.

[2]) *het feest der tempelwijding;* woordelijk naar het Grieksche *ta egkainia* en het eenzelvige Latijnsche *encaenia : het* des tempels) *vernieuwings-feest.* Dit feest was ingesteld door Judas den Maccabeër ter gedachtenis aan de *nieuwe* inwijding des tempels, na de ontheiliging daarvan door Antiochus Epiphanes. Zie 1 Macc. IV : 37 — 59; Flav. Joseph. Antiqq. XII : 7. Dit feest duurde acht dagen, en viel in op den 25 der Joodsche maand *Kislev,* alzoo ongeveer in het midden van onze maand December. Niet in Jeruzalem alleen, gelijk het Paasch-, het Pinkster- en het Loofhuttenfeest, maar geheel het Joodsche land door werd dit feest gevierd. Zie onze noot op Luc. II : 41.

[3]) *en het was winter,* in Palestina de regentijd. De Evangelist teekent dit aan ten behoeve van zijne eerste lezers, Christenen uit de Heidenen. Wat de Evangelist van Hoofdst. VII : 10 af tot hiertoe verhaald heeft, gebeurde alles te Jeruzalem tijdens het Loofhuttenfeest. Na den afloop van dit feest, had Jezus de hoofdstad wederom verlaten, en was thans, twee maanden later, bij gelegenheid van het feest der tempelwijding, derwaarts terug gekeerd.

[4]) *in den tempel,* in het tempelgebouw, en wel *in de gaanderij van Salomon.* Deze overdekte gaanderij, aan de oostzijde van het tempelgebouw in het voorhof der Heidenen gelegen, was gedeeltelijk nog een overblijfsel van Salomons tempel : vandaar hare benaming. Zie Flav. Joseph. Antiqq. XX : 7, 9.

[5]) Veinzende tot dus verre nog in onzekerheid te verkeeren, of hij waarlijk voor den Messias wilde gehouden worden, drongen zij er op aan, dat hij hun *openlijk* (vrijuit) zoude zeggen, of hij de Christus, de beloofde Messias was. Zij deden hem deze vraag met een boos doel : zij hoopten van hem voor antwoord te krijgen : *Ik ben de Messias,* om hem daarover als een oproermaker bij Pilatus, die toen Romeinsch Landvoogd was, te kunnen aanklagen. De Joden namelijk van dien tijd, als bekend is, meenden, in hunne dwaling, dat de beloofde Messias als een grootmachtig tijdelijk vorst zoude optreden, en hen bevrijden van het juk der Romeinen. Indien Jezus dan hier in tegenwoordigheid van zijne vijanden en vervolgers verklaard had : *Ik ben de Messias,* dan hadden zij gevonden wat zij zochten, namelijk eene schijnreden om hem bij den Romeinschen Landvoogd als oproermaker te beschuldigen. Vgl. Joan. XIX : 12.

[6]) *Ik spreek tot u, maar gij gelooft niet.*

geven van mij getuigenis. Maar gij, gij gelooft niet[1], omdat gij niet van mijne schapen zijt; mijne schapen hooren naar mijne stem[2]; en ik ken ze, en zij volgen mij. En ik geef hun het eeuwige leven[3], en zij zullen in eeuwigheid niet verloren gaan, en niemand zal ze uit mijne hand wegrooven. Wat mijn Vader mij gegeven heeft is grooter dan alles[4]; en niemand kan ze uit de hand mijns Vaders wegrooven. Ik en de Vader, wij zijn één[5].

De Zaligmaker geeft hun geen rechtstreeksch antwoord op hunne vraag, maar beroept zich *eerst* op hetgeen hij hun aangaande zijnen persoon en zijne bediening meermalen gezegd had, en *vervolgens* op zijne daden.

[1]) Jezus wil hun zeggen : Het heeft u van mijnen kant niet ontbroken aan eene genoegzame verklaring voor wien ik wil gehouden worden, en mijne wonderwerken hebben de waarheid mijner woorden bevestigd (vs. 25); *maar gij, gij gelooft niet :* ú ontbreekt het aan bereidwilligheid om in mij te gelooven, en dit, *omdat gij niet van mijne schapen zijt*, met andere woorden : omdat gij niet van dezulken zijt, *die de vader mij gegeven heeft* (vs. 29); want *al wat de Vader mij geeft, zal tot mij komen* (VI : 37). En daarom waren zij niet van die *gegevenen* door den Vader, omdat zij zich niet wilden *laten* geven. Wat Jezus zegt in vs. 26 komt dan hierop neêr : Gij gelooft niet, omdat gij niet wilt gelooven. Men leze hier ook onze aanteekeningen op Joan. VI : 37 en 44.

[2]) *Mijne schapen hooren naar mijne stem.* Eene bevestiging van het voorafgaande : *gij zijt niet van mijne schapen;* want indien gij van mijne schapen waart, zoo zoudet gij naar mijne stem hooren (in mij gelooven); want *mijne schapen hooren naar mijne stem.*

[3]) *En ik geef hun het eeuwige leven*, enz. Jezus bestraft hun ongeloof in dier voege, dat hij tegelijk hen uitnoodigt om in hem te gelooven; en die uitnoodiging bestaat daarin, dat hij hun te kennen geeft wat hij doet voor zijne schapen, dat is hier, voor dezulken, die in hem willen gelooven : hij schenkt hun *het eeuwige leven*, en behoedt hen voor *den eeuwigen dood;* geen hunner zou ooit verloren gaan, omdat hij, hun herder, niet machtig was om hen te behouden; neen, geene vijandelijke macht zou in staat zijn hen uit zijne hand weg te rooven. Die verloren gingen, zouden door hunne eigen schuld verloren gaan, niet door onwil of onmacht van den herder. Vgl. Joan. III : 19, 18; V : 34, en onze aanteekeningen op die plaatsen.

[4]) Volgens eene andere Grieksche lezing luidt het hier : *Mijn Vader, die ze mij gegeven heeft, is grooter dan allen, en niemand kan*, enz. Aan de lezing der Vulgaat kan men dezen zin hechten : *Wat mijn Vader mij gegeven heeft*, namelijk de goddelijke natuur en hare almacht, *is grooter*, is een grooter iets, een machtiger iets, *dan alles*, dan alle andere macht, welke zij ook zijn moge; *en niemand kan ze* (t. w. *de schapen* van vs. 28) *uit de hand mijns Vaders wegrooven;* geene vijandelijke macht hoegenaamd is daartoe in staat. Doch volgens die andere lezing, welke wij zouden verkiezen, wordt hier dit gezegd : *Mijn Vader, die ze* (t. w. *de schapen* van vs. 28) *mij gegeven heeft, is grooter dan allen*, dan alle anderen, hij gaat allen in macht te boven; *en niemand*, geene vijandelijke macht, hoegenaamd, *kan ze uit de hand mijns Vaders wegrooven.* — In welken zin het *geven des Vaders* hier verstaan moet worden, is verklaard in onze aanteekeningen op Joan. VI : 37 en 44.

[5]) *Ik en de Vader, wij zijn één.* Jezus'

De Joden namen dan steenen op, om hem te steenigen[1]. Jezus antwoordde hun : Vele voortreffelijke werken heb ik u getoond van mijnen Vader : om welk van die werken steenigt gij mij[2]? De Joden antwoordden hem : Wij steenigen u niet[3] om eenig voortreffelijk werk[4], maar om godslastering en omdat[5] gij, een mensch zijnde, u zelven tot God maakt! Jezus antwoordde hun[6] : Staat er niet in uwe wet[7] geschreven : Ik heb gezegd : gij zijt goden[8]? Indien zij[9] diegenen goden noemde, tot wie

---

gezegde in vs. 28 en 29 kwam hierop neêr : Niemand kan mijne schapen ontrukken aan mijne hoede, evenzoo min als aan de hoede mijns Vaders. Daarmede nu was zijdelings beteekend, dat hij evenzoo machtig was als de Vader; doch Jezus gaf hun dit ook rechtstreeks te kennen met te zeggen : *Ik en de Vader, wij zijn één :* ik en de Vader, wij hebben éene en dezelfde goddelijke natuur, en derhalve dezelfde volmaaktheden, dezelfde wijsheid, dezelfde macht.

[1]) De Joden, den zin van Jezus' woorden zeer juist vattende, houden zijn gezegde voor eene godslastering (vgl. vs. 33), en willen wederom, gelijk kort te voren (VIII : 59), hem steenigen.

[2]) Jezus herinnert hun de wonderwerken, welke hij hun *getoond,* (voor hunne oogen verricht) *had,* en die zoovele bewijzen waren van de goddelijkheid zijner zending, en derhalve ook van de waarheid zijner leer; en hij vraagt, om hen te beschamen en tot inkeer te brengen, om welk dan toch van die treffelijke werken zij hem *steenigen,* dat is, willen steenigen. — De Tegenwoordige Tijd is daar gebezigd ter beteekening *van den wil of het voornemen om iets te doen,* gelijk bij Joan. XIII : 6. Voor den diepen zin der uitdrukking : *van mijnen Vader,* leze men onze aanteekeningen op Joan. V : 19 en 20.

[3]) *Wij steenigen u niet,* wij willen u niet steenigen. Zie de voorafgaande noot.

[4]) *om eenig voortreffelijk werk.* Met dit te zeggen erkenden zij niet, dat Jezus wonderwerken verricht had, maar zij gaven hem alleenlijk te verstaan, dat het om eene andere reden was, dat zij hem wilden steenigen, namelijk om *godslastering.*

[5]) *en omdat.* Het Voegwoordje *en* beteekent hier zooveel als *te weten,* of *namelijk.*

[6]) *Jezus antwoordde hun.* Daarom beschuldigden zij hem van godslastering, omdat hij, *die een mensch was, zich tot God maakte* (vs. 33), blijkens zijn gezegde (vs. 30) : *Ik en de Vader (mijn Vader,* vs. 29), *wij zijn één;* hebbende hij daardoor, ofschoon mensch zijnde, zich *Gods Zoon* genoemd, en derhalve zich tot God gemaakt. Op deze beschuldiging nu van godslastering antwoordt Jezus, *eerst* door eene redeneering *a minori ad majus,* aantoonende dat hij, ofschoon mensch zijnde, zonder godslastering zich *Gods Zoon* heeft kunnen noemen; en zijne redeneering is zóo (vs. 34-36) : Indien de Schrift overheidspersonen, Gods plaatsbekleeders op aarde, met den naam van *goden* vereerd heeft, hoe kunt gij dan mij, die zoo verre boven hen verheven ben, van godslastering beschuldigen, omdat ik mij *Gods Zoon* genoemd heb? *Vervolgens* beroept Jezus zich op zijne werken, als die het bewijs leverden, dat hij waarlijk diegene was voor wien hij zich uitgaf, namelijk Gods Zoon, hebbende eene en dezelfde natuur met den Vader (vs. 30).

[7]) Het woord *wet* wordt hier, gelijk meermalen elders, gebezigd van de gansche heilige Schrift des Ouden Verbonds.

[8]) Deze woorden zijn uit Ps. LXXX : 6; en zij zijn daar gericht tot dezulken, die het ambt van rechter bedienden.

[9]) *Indien zij,* namelijk de wet, de heilige Schrift.

het woord Gods geschiedde[1], en de Schrift niet kan verbroken worden[2], *hoe* zegt gij dan *van mij*, dien de Vader geheiligd[3] en in de wereld gezonden heeft: Gij lastert God[4]! omdat ik gezegd heb: Ik ben Gods Zoon? Indien ik de werken mijns Vaders[5] niet doe, gelooft mij niet! maar indien ik ze doe, en indien gij mij niet wilt gelooven, gelooft aan de werken, opdat gij moogt kennen en gelooven, dat de Vader in mij is, en ik in den Vader[6].

---

[1]) *diegenen*, die menschen, *tot wie het woord Gods*, namelijk dit woord Gods: Gij zijt goden, *geschiedde*.

[2]) *en de Schrift niet kan verbroken worden*. Deze woorden hangen grammatisch nog af van *indien*. De zin is: en indien de Schrift *niet kan verbroken worden*, niet kan te niet gedaan, en bij gevolg die toespraak: *Gij zijt goden*, niet voor ongeldig kan gehouden worden, enz.

[3]) *dien de Vader geheiligd en in de wereld gezonden heeft*. Door deze woorden is de beloofde Messias aangeduid, die elders (Marc. I: 24; Luc. IV: 34, vgl. Psalm. XV · 10; Dan. IX: 24) evenzoo *de Heilige Gods*, en *de Christus* (d. i. de gezalfde) *Gods* (Luc. IX: 20) genoemd wordt, als zijnde naar zijne menschelijke natuur *gezalfd*, gewijd, geheiligd tot het Messiasambt. Vgl. Hand. IV: 27, X: 38. Waarom heeft Jezus in plaats van te zeggen: *hem, dien de Vader geheiligd en in de wereld gezonden heeft*, niet eenvoudig gezegd: *hem, die uw Messias is?* Zie noot 5 op bladz. 152.

[4]) hoe *zegt gij dan van mij, dien.... Gij lastert God*. In deze woordvoeging gaat de *oratio indirecta* over in de *directa*. Zonder dien overgang lazen wij hier: *hoe zegt gij dan van mij, dien..., dat ik God laster, omdat ik gezegd heb*, enz.

[5]) *Indien ik de werken mijns Vaders*, enz. Jezus bedoelt de wonderwerken, die hij gestadig verrichtte; en hij noemt ze, ofschoon door hem verricht, *de werken zijns Vaders*, overeenkomstig zijne betuiging (vs. 30): *Ik en de Vader, wij zijn één*. Want alle werk des Vaders is ook het werk des Zoons (Hoofdst. V: 19). Jezus zegt hun dan: Indien ik tot bevestiging van de waarheid mijner woorden geen werken doe, hoedanige alleen door Gods almacht kunnen geschieden, weigert dan vrij mij geloof te geven als ik u zeg, *dat ik en de Vader één zijn;* maar indien ik die werken doe, en gij *mij*, dat is, aan mijne woorden, *niet wilt gelooven, gelooft aan de werken* die ik doe, en die even zoovele goddelijke bewijzen zijn van de waarheid mijner woorden, *opdat gij moogt kennen en gelooven*, wat ik u gezegd heb (vs. 30), dat *ik en de Vader één zijn*, met andere woorden, *dat de Vader in mij is, en ik in den Vader*. — De Vader is *in* den Zoon, de Zoon *in* den Vader, en de Heilige Geest *in* beiden. Dit allerverhevenst en voor ons verstand onbegrijpelijk *in-elkander-zijn* der drie goddelijke personen heeft zijnen grond in de eenheid en eenigheid der goddelijke natuur. De godheid des Zoons is de godheid des Vaders, en de godheid des Heiligen Geestes is de godheid des Vaders en des Zoons; derhalve is de persoon des Zoons onafscheidbaar van den persoon des Vaders, en de persoon des Heiligen Geestes onafscheidbaar zoowel van den persoon des Vaders als van den persoon des Zoons.

[6]) *dat de Vader in mij is, en ik in den Vader*. Zie de voorafgaande noot.

DONDERDAG IN DE PASSIE-WEEK.

Les uit den Propheet Daniël; III : 34—45.

In die dagen bad Azarias tot den Heer[1], zeggende : O Heer onze God! geef ons niet, wij bidden u, voor altijd prijs[2], om wille uwes naams[3], en vernietig uw verbond niet[4], en onttrek ons uwe barmhartigheid niet, om Abraham, uwen geliefde[5], en om Izaak, uwen dienaar, en om Israël, uwen heilige, aan wie gij gezegd en beloofd hebt, dat gij hun zaad zoudt vermenigvuldigen als de sterren des hemels en als het zand aan den oever der zee[6]; want, o Heer, wij zijn geringer geworden dan alle de volkeren[7], en zijn nu op de gansche aarde in verdrukking om onze

---

[1]) *In die dagen bad Azarias tot den Heer*, enz. Zie noot 10 en 11 op bladz. 35, en noot 1, 2 en 3 op bladz. 36. Wij hebben hier het laatste gedeelte van het gebed, dat Azarias toen uitsprak.

[2]) *Geef ons niet voor altijd prijs*, enz. Azarias bidt als vertegenwoordiger en als in naam van zijne in ballingschap weggevoerde natie. In het eerste gedeelte van zijn gebed had hij de gerechtigheid van Gods oordeel over zijn volk erkend, en beleden dat zij om wille hunner zonden gestraft werden; en thans bidt hij, dat de Heer hen niet *voor altijd* prijs geve aan hunne vijanden (vs. 32), maar dat het hem behagen moge zijn volk uit de macht zijner onderdrukkers te verlossen.

[3]) *om wille uwes naams*, om onder de Heidenen de eer op te houden van uwen naam als van den machtigen God van Israël. Vgl. XXXVI : 21, volg.

[4]) *en vernietig uw verbond niet.* Wellicht is hier dat verbond gemeend, waaraan Nehemias dacht, toen hij den Heer voor zijn volk aldus bad (Nehem. I : 8-11) : *Gedenk aan het woord, dat gij Mozes, uwen dienaar geboden hebt te verkondigen, zeggende : Indien gij overtreders wordt, dan zal ik u verstrooien onder de volkeren; doch indien gij tot mij wederkeert en mijne geboden onderhoudt en die betracht, al waart gij ook weggevoerd tot aan de uiteinden des hemels* (het is optisch gezegd), *van daar zal ik u verzamelen en terugbrengen op de plaats, die ik verkoren heb, om mijnen naam aldaar te doen wonen. Zij zijn toch uwe dienstknechten en uw volk, dat gij verlost hebt door uwe groote kracht en door uwe sterke hand! Och Heer! laat toch uw oor opmerkzaam zijn op het gebed van uwen dienaar, en op het gebed uwer dienaren, die begeeren uwen naam te vrezen.* Vgl. Deuteron. XXIX : 24, volgg.; XXX : 1-5; Levit. XXVI : 41, volgg.

[5]) *om Abraham, uwen geliefde*, enz., om wille van Abraham, Izaak en Israël, d. i. Jacob, de Aartsvaderen van uw volk.

[6]) Genes. XXII : 17.

[7]) *wij zijn geringer geworden, dan alle de volkeren*, enz. Wij waren eenmaal tot eene zeer volkrijke natie aangegroeid volgens uwe belofte, maar thans zijn wij om onze zonden *geringer*, kleiner in getal geworden, dan eenig volk onder al de volkeren; en *op de gansche aarde*, overal,

zonden. En geen vorst is er thans, noch geleider, noch propheet[1], noch brandoffer, noch slachtoffer[2], noch spijs- noch reukoffer, noch plaats om onze eerstelingen voor u te brengen, ten einde uwe barmhartigheid te kunnen verwerven; maar laat ons aangenomen worden in vermorzeling des harten en in ootmoed van geest[3]! Evenals bij een brandoffer[4] van rammen en stieren, en als bij duizenden van vette lammeren, alzoo geschiede heden onze offerande voor u, opdat zij u welgevallig zij; want die op u vertrouwen, zullen niet beschaamd worden[5]. En thans volgen wij u[6] met ganscher harte, en vreezen u, en zoeken uw aangezicht. Beschaam ons toch niet, maar doe met ons naar uwe goedertierenheid en naar de menigvuldigheid uwer ontferming; en verlos ons door uwe wonderdaden[7], en geef eer aan uwen naam[8], o Heer! En dat allen, die uwen dienaren kwaad aandoen beschaamd worden, dat zij beschaamd worden door uwe almacht, en dat hunne kracht

---

verkeeren wij in een staat van vernedering en verdrukking.

[1]) *En geen vorst is er thans,* enz. Onze natie heeft niet meer, gelijk voorheen, haren koning, noch een aanvoerder, gelijk ten tijde der Rechters, noch een Propheet in Judéa. Ons onafhankelijk staatsbestuur heeft opgehouden te bestaan.

[2]) *noch brandoffer, noch slachtoffer,* enz. Geenerlei offer kunnen wij u opdragen, noch u *de eerstelingen* aanbieden van onze vruchten en vee. — Want dat alles moest geschieden in den tempel van Jeruzalem, die thans verwoest was. Vgl. Deuteron. XII : 5, volgg.

[3]) *maar laat ons aangenomen worden,* enz. Wij verkeeren in die omstandigheden, dat wij om uwe barmhartigheid te verwerven, u geenerlei der door onze Wet voorgeschrevene offers kunnen opdragen; maar laat ons, zonder die offers, tot u naderen, en neem ons aan in de vermorzeling onzes harten en in de verootmoediging van onzen geest!

[4]) *Evenals bij een brandoffer,* enz. Onze Latijnsche tekstwoorden leveren hier geen geheel duidelijken zin op. In den Griekschen tekst zijn op deze plaats verschillende lezingen, maar geene daarvan biedt hulp aan. Doch de zin zal wel hierop neêrkomen : Laat het offer van ons vermorzeld hart en onzen verootmoedigden geest u heden zoo aangenaam zij, als geschiedde het onder het opdragen van een brandoffer van rammen en stieren, en duizende van vette lammeren.

[5]) *beschaamd worden,* te leur gesteld worden in hunne hoop en verwachting.

[6]) *En thans volgen wij u,* enz. Eene beweegreden ter verhooring van zijne bede. Zie noot 2, bl. 156. Vroeger hadden wij u verlaten, maar thans rouwmoedig tot u teruggekeerd, *volgen wij u van ganscher harte, en vreezen u, en zoeken uw aangezicht,* trachten uwe gunst te verwerven.

[7]) *verlos ons* uit onze ballingschap *door uwe wonderdaden,* naar het Grieksch : *volgens uwe wonderdaden :* gelijk gij vroeger uw volk wonderbaarlijk uit hunne slavernij in Egypte verlost hebt.

[8]) *geef eer aan uwen naam* door ons uit de macht onzer vijanden te verlossen. Zie hierboven, noot 3, bladz. 156.

gebroken worde; en dat zij gewaar worden[1], dat gij de Heer zijt, de eenige God, en heerlijk op den aardbodem[2], o Heer onze God!

Evangelie volgens den H. Lucas; VII, : 36—50.

In dien tijde noodigde iemand[3] van de Pharizeërs Jezus uit om met hem te eten. En hij trad het huis van den Pharizeër binnen, en zat aan. En zie, eene vrouw, welke in de stad[4] eene zondares was[5], vernomen hebbende, dat hij in het huis van den Pharizeër aanzat, bracht eene albasten flesch met zalf[6]; en van achteren, bij zijne voeten, staande[7], begon zij zijne voeten nat te maken met hare tranen[8], en met de haren van haar hoofd droogde zij die af, en zij kuste zijne voeten, en zalfde ze met de zalve[9]. Toen nu de Pharizeër, die hem genoodigd had, dit zag,

---

[1]) dat zij beschaamd worden, dat hunne onmacht blijke tot hunne beschaming *door uwe almacht.* — Doch wij zijn van meening, dat de zin van den Griekschen tekst hier deze is : dat aan alle onze vijanden hunne macht over ons ontnomen worde tot hunne beschaming !

[2]) *en heerlijk op den aardbodem*, naar het Grieksch : *te verheerlijken op den ganschen aardbodem.*

[3]) Zijn naam was Simon, als blijkt uit vs. 40.

[4]) in Naïm, naar 't schijnt; want het Artikel vóor het woord *stad*, schijnt diezelfde stad aan te wijzen, welke kort te voren (vs. 11) genoemd was.

[5]) *eene zondares was*, eene ontuchtige vrouw. Eene zoodanige *was* zij vroeger geweest, maar zij had zich bekeerd, en was thans geen *zondares* meer. Doch dewijl hare bekeering nog weinig bekend was (vgl. vs. 39), werd zij nog algemeen voor eene zondares gehouden; en naar die volksmeening kon Lucas van haar zeggen : *die eene zondares was;* ofschoon zij, toen gebeurde wat hier vervolgens verhaald wordt, geen zondares meer *was*, maar alleen het *geweest was.*

[6]) *met zalf.* Men verbeelde zich hier eene soort van fijn reukwater. Zie voorts onze aanteekening op Marc. XIV : 3, 4.

[7]) *bij zijne voeten, staande.* Jezus lag, naar landswijze, aan tafel met de voeten bloot en achterwaarts gekeerd. Zie voorts het aangeteekende op Matth. XXVI : 7.

[8]) tranen van berouw over hare zonden.

[9]) Dat de zalving, welke de Evangelist Lucas hier vervolgens beschrijft, niet dezelfde is als die, welke Mattheüs (XXVI : 6, volgg.), Marcus (XIV : 3, volgg.) en Joannes (XII : 1, volgg.) vermelden, blijkt reeds genoeg daaruit, dat de door Lucas verhaalde zalving plaats had in Galiléa, terwijl die, waarvan de overige Evangelisten spreken, in Bethanië, alzoo in Judéa geschiedde. Volgens een bijna algemeen gevoelen onder de Latijnen, zou deze zondares (vs. 37) geene andere vrouw geweest zijn dan die, welke door Lucas (VIII : 2) Maria Magdalena genoemd wordt, en deze Maria Magdalena dezelfde persoon zijn als Maria, de zuster van Martha en Lazarus; doch anders is daaromtrent het gevoelen der Grieksche Vaders. De H. Kerk heeft aangaande dit vraagstuk geen uitspraak gedaan. Estius (Orat. XIV : *de Magdalena*

sprak hij bij zich zelven, zeggende : Indien deze een Propheet was, zou hij wel weten, wie en hoedanig eene de vrouw is, die hem aanraakt, dat zij eene zondares is[1]. En Jezus nam het woord op[2], en zeide tot hem : Simon! ik heb u iets te zeggen. En hij zeide : Meester, zeg het! Zeker schuldeischer had twee schuldenaars[3] : de eene was vijf honderd denariën[4] schuldig, en de andere vijftig. Daar zij niet hadden om te betalen, schonk hij het aan beiden[5] Wie *van hen* dan heeft hem het meest lief[6]? Simon antwoordde en zeide : Ik meen hij, aan wien hij het meest geschonken heeft. En hij zeide tot hem : Gij hebt juist geoordeeld. En zich keerende tot de vrouw, zeide hij tot Simon : Ziet gij deze vrouw? Ik ben in uw huis gekomen : water voor mijne voeten hebt gij niet gegeven; maar deze, met hare tranen maakte zij mijne voeten nat, en met hare haren droogde zij ze af. Geen kus hebt gij mij gegeven; maar deze, van dat zij binnen kwam, heeft niet opgehouden mijne voeten te kussen. Gij hebt mijn hoofd niet gezalfd met olie; maar deze heeft met zalve mijne voeten gezalfd[7]. Daarom zeg ik u[8] : Hare vele zonden worden

---

Evangelica) onderscheidt drie vrouwen : de zondares, Maria Magdalena; en Maria, de zuster van Martha en Lazarus.

[1]) Een Propheet heeft kennis van hetgeen verborgen is, voor zoover alleen als hem dit van God geopenbaard wordt; en daarom is het zeggen van Simon niet nauwkeurig.

[2]) Jezus gaat toonen, dat hij wist, wat er omging in het hart van Simon, en zal daardoor een bewijs geven, dat hij meer was dan een Propheet.

[3]) *twee schuldenaars.* De eene schuldedenaar in deze parabel is Simon, en de andere, de grootste, is die zondares; de God-mensch Jezus is daar de schuldeischer.

[4]) *denariën.* Zie de noot op Matth. XX : 2.

[5]) Hij schold aan beiden hunne schuld kwijt.

[6]) *heeft hem... lief.* De Grieksche tekst heeft hier : *zal hem... liefhebben.*

[7]) Ontving men in het Oosten eenen gast, aan wien men zijne liefde en hoogachting bewijzen wilde, dan verzuimde men niet hem water te geven ter voetwassching, en hem welkom te heeten met eenen kus, en hem hoofd en baard met reukwater te besproeien. Simon had niets van dit alles aan Jezus gedaan, terwijl die zondares op eene zoo uitstekende wijze haren eerbied en liefde voor Jezus betoonde.

[8]) *Daarom zeg ik u : Hare vele,* enz. Zoo leest de Vulgaat, zonder interpunctie tusschen *daarom* en *zeg ik u.* De zin is : *daarom,* dat is, om deze hare bewijzen van liefde jegens mij, zeg en verklaar ik u : *Hare vele zonden worden* (naar 't Grieksch : *zijn*) *haar vergeven, omdat zij veel heeft liefgehad.* En deze laatste woorden : *omdat zij veel heeft liefgehad,* moeten naar het oordeel van Cardinaal Toletus (in Luc. ad h. l.), genomen worden als redengevend niet van het : *haar worden vergeven,* maar van het : *ik zeg en verklaar u;* zoodat die liefdebewijzen der zondares hier niet gedacht worden als *oorzaak* der schuldvergeving, maar als een *gevolg* en een *bewijs*

haar vergeven, omdat zij veel heeft liefgehad; maar hij, wien minder vergeven wordt, heeft minder lief. En hij zeide tot haar : Uwe zonden worden u vergeven[1]. En zij, die mede aanzaten, begonnen bij zich zelven te zeggen : Wie is deze, die ook zonden vergeeft? En hij zeide tot de vrouw : Uw geloof heeft u behouden : ga heen in vrede!

VRIJDAG IN DE PASSIE-WEEK.

Les uit den Propheet Jeremias; XVII : 13—18.

In die dagen sprak Jeremias : Heer! Allen, die u verlaten[2], zullen te schande worden, die van u afwijken zullen in de aarde geschreven worden[3], omdat zij de bronader van levend water[4], den Heer, verlaten hebben.

Genees mij, Heer! en ik zal genezen[5]; red mij, en ik zal gered worden! Want mijn roem zijt gij[6]. Zie, zij daar zeggen tot mij[7] : Waar

---

of vrucht daarvan. Toletus merkt daarbij te recht aan, dat de parabel hier eene op de kwijtschelding der schuld *volgende* liefde vergt, en niet eene deze kwijtschelding *voorafgaande*. Ook het gezegde aldaar (vs. 47) : *hij, wien minder vergeven wordt, heeft minder lief*, eischt dat wij denken aan een liefhebben, 't welk *gaat* niet *vóór* de vergiffenis, maar eerst daarop *volgt*.

Jezus wilde het lichtvaardig oordeel (vs. 39) van Simon over deze vrouw berispen. Alles wat hij deze vrouw voor zijne oogen aan Jezus had zien doen, hadde hem moeten verbieden, haar ook nu nog voor eene zondares aan te zien.

[1]) *Uwe zonden worden u vergeven* (naar het Grieksch : *zijn u vergeven*). Door deze woorden geeft Jezus aan die zondares de verzekering, dat hare zonden haar vergeven waren.

[2]) *die u verlaten*, hunnen toevlucht niet tot u nemen, hun vertrouwen stellende op menschen. Vgl. de les uit den Propheet Jeremias, bladz. 53.

[3]) *in de aarde*, in het stof, in het zand, *geschreven worden*, den verderve prijs gegeven worden.

[4]) *de bronader van levend water*, de bron des heils, onophoudelijk opwellende.

[5]) *Genees mij, Heer! en ik zal genezen*, enz. Wat wij hier en vervolgens lezen, bevat eene bede van den Propheet voor zich zelven. Hij werd van zijne volksgenooten gelasterd, als gave hij zijne dreigende vermaningen valschelijk voor Godspraken uit; en van dit kwaad bidt hij *genezen*, uit dit onheil *gered* te worden door de vervulling zijner voorzegging.

[6]) *want mijn roem*, het voorwerp van mijn roemen, *zijt gij*; ik heb buiten u geen anderen helper, op wien ik kunne roemen.

[7]) *Zie, zij daar zeggen tot mij*, enz. Jeremias' bedorven volksgenooten lachten

blijft het woord des Heeren? Dat het toch kome! Ik, ik aarzelde niet u als *mijnen* herder te volgen[1], maar den dag des menschen heb ik niet begeerd[2], gij weet het; wat uitging uit mijne lippen, was recht voor uw aangezicht[3]. Wees mij niet tot schrik[4], gij, die mijne hoop zijt ten dage der verdrukking! Dat mijne vervolgers beschaamd worden, maar ik, dat ik niet beschaamd worde[5]! Dat zij verschrikt worden, en niet ik verschrikt worde! Breng over hen den dag des onheils[6], en verderf hen met dubbel verderf, o Heer onze God!

Evangelie volgens den H. Joannes; XI : 47—52.

In dien tijde vergaderden de Opperpriesters en de Pharizeërs den Raad[7] tegen Jezus, en zeiden : Wat staat ons te doen[8], daar deze mensch

met zijne dreigende voorzegging, dat de Chaldeërs zouden komen om Jeruzalem en Judéa te verwoesten (zie Jerem. VII : 14, 15), en zeiden tot hem spottende : *Waar blijft het woord des Heeren? Dat het toch kome!* Waar blijft de vervulling uwer voorzegging? Waarom komen die Chaldeërs dan toch niet!

[1]) *Ik, ik aarzelde niet*, enz. Naar het Hebreeuwsch zouden wij hier vertalen : *Ik onttrok er mij niet aan, als herder achter u te gaan*, d. i. ik heb niet geweigerd de bediening van Propheet, waartoe gij mij geroepen had, te vervullen.

[2]) *maar den dag des menschen heb ik niet begeerd.* Men verklaart *den dag des menschen* (diem hominis) : een aangenaam en gemakkelijk leven. Maar het Hebreeuwsche woord, door *hominis* in de Vulgaat vertaald, is volgens de Masoretische vocalisatie te lezen *anoush*, en hiernaar is de zin : *den onheilsdag*, den dag der verwoesting door de Chaldeërs aan te richten, *heb ik niet begeerd*, maar ik heb dien voorzegd, omdat gij het mij bevolen had.

[3]) *gij weet het;* de Propheet beroept zich op Gods kennis van de zaak : *wat uitging uit mijne lippen*, wat ik voorspelde, *was recht voor u aangezicht*, naar het Hebreeuwsch : *was voor uw aangezicht*, lag open voor uwe oogen, en derhalve weet gij het.

[4]) *Wees mij niet tot schrik*, laat mij geen onheil duchten ter oorzake van de straf, die ik hun uit uwen naam voorspeld heb.

[5]) *Dat mijne vervolgers*, die mijne voorzegging belachen, door de vervulling daarvan *beschaamd worden, maar ik, dat ik niet* als leugenpropheet *beschaamd worde!*

[6]) *den dag des* door de Chaldeërs aan te richten *onheils*. In de HH. Schriften hebben zoodanige wenschen de beteekenis van voorzeggingen.

[7]) het Sanhedrin of den grooten Raad, het hoogste rechtslichaam der Joden.

[8]) *Wat staat ons te doen*, enz. De zin is : Deze mensch doet teeken op teeken. Velen houden hem alreeds voor den Messias, en *als wij hem zóo laten begaan*, als wij hem onverhinderd laten voortgaan met leeren en wonderen doen, dan zullen welhaast *allen in hem gelooven* en hem uitroepen als koning van Israël. En dan, dan komen de Romeinen, onze overheerschers, en straffen ons als oproerigen, en verdelgen onze stad en onze natie. Het is

vele teekenen doet? Als wij hem zóo laten begaan, zullen allen in hem gelooven, en de Romeinen zullen komen en onze plaats en ons volk wegnemen. Doch één uit hen[1], met name Caïphas[2], daar hij Hoogepriester was van dat jaar[3], zeide tot hen[4]: Gij weet niets, en gij bedenkt niet[5] dat het u nuttig is, dat één mensch voor het volk sterve, en niet de gansche natie te gronde ga. Dit nu zeide hij niet uit zich zelven[6]; maar daar hij Hoogepriester was van dat jaar[7], propheteerde hij, dat Jezus voor de natie zoude sterven. En niet voor de natie alleen[8], maar ook om de

---

derhalve volstrekt noodzakelijk, dat wij maatregelen nemen om dit kwaad te stuiten; maar wat gedaan, *wat staat ons te doen?* — Welk een hardnekkig ongeloof! Zij kunnen niet loochenen, dat Jezus aanhoudend wonderwerken verricht, en toch wel verre van in hem een Godsgezant te erkennen, willen zij hem gehouden hebben voor een oproermaker, en dit, ofschoon zij zeer goed wisten, dat hij zich nooit door eenige daad verzet had tegen de heerschappij der Romeinen, noch ooit door eenig woord of teeken had te kennen gegeven, dat hij zich tot een wereldsch vorst wilde opwerpen!

[1]) *Doch één uit hen*, enz. Op het punt van beraadslaging, *wat hun* in deze omstandigheden *te doen stond*, zal de een dit, de andere dat, en een derde wederom wat anders hebben voorgesteld. Doch niets van dat alles bevalt aan Caïphas, die *één uit* de leden van het Sanhedrin was en, om zijne hoedanigheid van Hoogepriester, de Voorzitter van den grooten Raad. Hij dan berispt zijne ambtgenooten om hun onverstand: *Gij weet niets!* En hun onverstand, meent hij, bleek daaruit, dat zij niet inzagen, wat het algemeen belang hier vorderde: wat woog het leven van een enkel mensch in vergelijking met den ondergang van gansch een volk? Zij hadden dan moeten bedenken, dat het welzijn van den Staat een slachtoffer vorderde, en dat *deze mensch*, onder een of ander voorwendsel van doodschuld, moest omgebracht worden; want dat het toch nuttiger was dat *één mensch stierve voor het volk, dan dat de gansche natie te gronde ging.*

[2]) *Caïphas.* Zijn eigennaam was *Joseph*, maar *Caïphas* zijn bijnaam, als vroeger reeds gezegd is.

[3]) *Caïphas, daar hij Hoogepriester was van dat jaar.* Lees hier onze eerste aanteekening op Luc. III: 2.

[4]) *zeide tot hen.* Om zijne waardigheid van Hoogepriester Voorzitter zijnde van het Sanhedrin, nam hij het woord, en zeide tot hen: *Gij weet niets*, enz.

[5]) *Gij weet niets, en gij bedenkt niet*, enz. Zie hierboven, noot 1.

[6]) *Dit nu zeide hij niet uit zich zelven.* Caïphas' voorstel, Jezus te dooden, werd door hem gedaan overeenkomstig zijne misdadige politiek; maar hij drukte dit voorstel in zulk eene bewoording uit, dat daardoor ook tevens het goddelijk oogmerk van Jezus' dood werd beteekend. In zooverre nu als zijne woorden dit goddelijk oogmerk uitdrukten, sprak Caïphas, zegt de Evangelist, *niet uit zich zelven*, niet uit eigen beweging, maar, *daar hij Hoogepriester was van dat jaar, propheteerde hij*, ofschoon zonder het te weten en te willen, *dat Jezus sterven zoude voor het volk*, voor het eeuwige heil des volks.

[7]) *daar hij Hoogepriester was van dat jaar.* Dit was de reden, waarom God door den mond van Caïphas dit prophetisch woord wilde spreken.

[8]) *En niet voor de natie alleen*, enz. Eene aanmerking van den Evangelist: wat Caïphas in zijn bewusteloos prophe-

verstrooide kinderen Gods bijeen te vergaderen. Van dien dag af dan waren zij er op bedacht om hem te dooden[1].

Jezus dan[2] wandelde niet meer in het openbaar onder de Joden, maar vertrok naar het land nabij de woestijn, naar eene stad, Ephrem genaamd, en aldaar verbleef hij met zijne leerlingen.

ZATURDAG IN DE PASSIE-WEEK.

Les uit den Propheet Jeremias; XVIII : 18—23.

In die dagen zeiden de goddelooze Joden tot elkander : Komt, en laten wij aanslagen smeden tegen den gerechte[3]; want de wet zal niet verloren gaan om een priester[4], noch de raad om een wijze, noch de godspraak

---

teeren van de Joodsche natie alleen gezegd had, dat gold evenzeer van alle volkeren zonder uitzondering; Jezus zou den dood ondergaan, doch niet voor de Joodsche natie alleen, maar ook *om de kinderen Gods* (het is proleptisch gezegd), die over den ganschen aardbodem *verstrooid* (verspreid) *waren* (de Heidenen, die door het geloof in den Zaligmaker der wereld eens kinderen Gods zouden worden), *bijeen te vergaderen*, tot éene kudde te maken met de Joden, onder éénen herder. Vgl. X : 16. De Evangelist doet ons de roeping der Heidenen beschouwen als een oogmerk van den dood des Heeren.

[1]) *Van dien dag af dan*, d. i. in gevolge van het voorstel door Caïphas gedaan, Jezus, schuldig of niet schuldig, voor het welzijn van den Staat op te offeren, welk voorstel door de groote meerderheid der Sanhedristen was goedgekeurd, *waren zij er op bedacht om hem te dooden*. Naar den Griekschen tekst : *beraadslaagden zij om hem te dooden*, over de wijze, waarop zij hun moordbesluit het best zouden kunnen ten uitvoer brengen.

[2]) *Jezus dan*, d. i. daar Jezus wist, dat het Sanhedrin hem naar het leven stond, *wandelde* hij, om hun moordplan voor alsnog te verijdelen (zie de noot op Joan. VII : 1) *niet meer in het openbaar onder de Joden*, vertoonde zich niet meer in het openbaar onder de Joden van Jeruzalem en van de de omstreken, *maar hij vertrok* van Bethanië *naar het land* gelegen *nabij de woestijn* (van Jericho?), *naar eene stad, Ephrem genaamd* (misschien het Ephrem van 2 Kon. (2 Sam.) XIII : 23), *en aldaar*, enz.

[3]) *tegen den gerechte*, d. i. tegen Jeremias, gelijk wij hier in de Vulgaat en in den Hebreeuwschen grondtekst lezen. Jeremia's goddelooze landgenooten, verbitterd om zijne voorspellingen, waren er op uit om hem van het leven te berooven.

[4]) *want de wet zal niet verloren gaan om een priester*, enz. Zij willen zeggen : Jeremias is niet de eenigste priester, de eenigste wijze, de eenigste propheet; als wij hem uit den weg ruimen, blijven er

om een propheet; komt en laten wij hem slaan met de tong[1], en geen acht geven op al zijne woorden[2]!

O Heer, geef acht op mij, en hoor de stem mijner tegenstanders[3]! Vergeldt men dan kwaad voor goed, dat zij een kuil gegraven hebben voor mijn leven[4]? Gedenk, hoe ik voor uw aangezicht gestaan heb, om voor hen ten goede te spreken, en uwen toorn van hen af te wenden. Daarom, geef hunne kinderen den hongersnood prijs[5], geef hun ten prooi aan het zwaard; dat hunne vrouwen kinderloos worden en weduwen, en hunne mannen[6] omkomen door de pest; dat hunne jongelingen met het zwaard doorboord worden in den strijd! Een noodgeschrei hoore men *opgaan* uit hunne woningen! Want onverwachts zult gij hen door den roover[7] doen overvallen, omdat zij een kuil gegraven hebben[8] om mij te vangen, en strikken verborgen voor mijne voeten. Doch gij, o Heere, gij kent alle hunne raadslagen tegen mij om mij te dooden; vergeef hunne misdaad niet, en hunne zonde worde niet uitgedelgd van voor uw aange-

---

nog anderen over, die ons de wet kunnen verklaren en ons raad geven en ons met hunne godspraken zullen kunnen dienen.

[1]) *slaan met de tong,* hem belasteren, hem valschelijk van eenige misdaad aanklagen bij het gerecht, om zoo doende een doodvonnis over hem te doen uitspreken.

[2]) *op al zijne woorden,* zijne bedreigingen en onheilsvoorspellingen.

[3]) *Geef acht op mij,* die uwen bijstand inriep, *en hoor de stem mijner tegenstanders,* hoe zij uit zijn op mijn leven!

[4]) *een kuil gegraven hebben voor mijn leven,* om mijn leven daarin als te vangen. Het beeld is ontleend van de jacht op wilde dieren, waarbij men zich bediende van kuilen met takken, bladeren en aarde toegedekt. De Propheet geeft daarmede de heimelijke aanslagen op zijn leven te kennen. Zijne goddelooze volksgenooten vergolden hem *kwaad voor goed;* de Propheet had niet nagelaten God voor zijne volksgenooten te bidden, ten einde 's Heeren *toorn van hen af te wenden;* en hoe vergolden zij hem zijne liefde!

[5]) *Daarom, geef hunne kinderen den hongersnood prijs,* enz. Tijdelijke rampen, hoedanige in deze en de hier volgende prophetische verwenschingen zijn uitgedrukt, waren vroeger alreeds meermalen van Gods wege door Jeremias voorspeld (vgl. Jerem. XI : 22; XII : 16; XV : 2 volg.); en zoo zijn dan deze verwenschingen eene bekrachtiging van die vroegere prophetiën.

[6]) *hunne mannen,* de mannen onder die goddeloozen.

[7]) *door den roover,* d. i. naar de verklaring van den H. Hieronymus, door Nabuchodonosor, die Hoofdst. IV : 7 de roover, de verdelger der volkeren genoemd wordt. Het Hebreeuwsche woord, in onze Vulgaat door *latro* vertaald, beteekent *eene bende,* eene stroopbende.

[8]) *een kuil gegraven hebben,* enz. Zie hierboven, noot 4. Bij alle hunne misdaden hadden zij nog deze gevoegd, dat zij Jeremias, Gods afgezant tot hen, zochten ter dood te brengen.

zicht[1]; laat hen voor uwe oogen nederstorten[2], verderf hen ten tijde uwer gramschap[3], o Heer, onze God!

Evangelie volgens den H. Joannes; XII : 10—36.

In dien tijde overlegden de Opperpriesters[4] om ook Lazarus te dooden, omdat velen ter oorzake van hem van de Joden afvielen[5], en in Jezus geloofden.

Des anderen daags[6] nu, als eene groote schare[7], die tot het feest gekomen was, gehoord had[8], dat Jezus naar Jeruzalem kwam, namen zij palmtakken[9] en gingen hem te gemoet[10], en riepen : Hosanna! gezegend hij die komt in den naam des Heeren[11], de Koning van Israël[12]! En Jezus vond[13] eenen jongen ezel, en zat daarop, gelijk er geschreven staat[14] : Vrees niet[15], dochter van Sion! Zie, uw Koning komt, ge-

---

[1]) laat hen niet ongestraft.

[2]) *nederstorten*, niet bestaan blijven, maar ter neder geveld worden.

[3]) Naar het Hebreeuwsch : *handel tegen hen* of *met hen*, als *ten tijde uwer gramschap*, gelijk gij gewoon zijt te handelen ten dage uwer gramschap.

[4]) *de Opperpriesters*. Zij maakten een deel uit der leden van den Hoogen Raad of het Sanhedrin. Zie onze aanteekening op Matth. II : 4. Misschien heeft de Evangelist door *de Opperpriesters* het gansche Sanhedrin willen beteekenen.

[5]) *van de Joden afvielen :* zij verlieten de tegen Jezus zoo vijandig gezinde partij der Sanhedristen en Joodsche Grooten ; en, ter oorzake van het groote wonderwerk van Lazarus' opwekking uit de dooden, geloofden zij in Jezus en erkenden hem voor den Messias.

[6]) *Des anderen daags*, den dag na het gebeurde in vs. 9-11 vermeld, den 10den Nisan, alzoo op den eersten dag der Joodsche week, onzen Zondag.

[7]) *eene groote schare* van feestgangers uit verschillende oorden.

[8]) Zij hoorden dit waarschijnlijk van dezulken, die kort te voren te Bethanië geweest waren (vs. 9-11).

[9]) Vgl. Matth. XXI : 8, Marc. XI : 8, en de aanteekeningen.

[10]) om hem naar Jeruzalem te begeleiden, en hem als hunnen Koning in te huldigen.

[11]) Zie de aanteekeningen op Mattheüs XXI : 9.

[12]) Vgl. Luc. XIX : 38 en de noot op dat vers.

[13]) De omstandigheden van dit *vinden* zijn te lezen bij Matth. XXI : 1, volgg., Marc. XI : 1, volgg., Luc. XIX : 29, volgg.

[14]) *gelijk er geschreven staat*. De Evangelist wil hiermede te kennen geven, dat Jezus' rijden op dit lastdier toen hij naar Jeruzalem kwam, was voorzegd geworden, en dat deze voorzegging thans hare vervulling kreeg.

[15]) *Vrees niet*, enz. De Prophetie, hier aangehaald, staat, wat haren zakelijken inhoud betreft, bij Zacharias, Hoofdst. IX : 8. Zie voorts onze aanteekening op Matth. XXI : 5.

zeten op het veulen eener ezelin. Dit verstonden[1] zijne leerlingen in het eerst niet; maar toen Jezus verheerlijkt was, toen werden zij indachtig, dat dit aangaande hem geschreven was, en dat zij dit aan hem gedaan hadden. De schare dan[2], die bij hem was[3], toen hij Lazarus uit het graf riep en hem uit de dooden opwekte, gaf *hem* getuigenis[4]. Daarom ook ging hem de schare te gemoet, omdat zij gehoord hadden dat hij dit teeken gedaan had[5]. De Pharizeërs dan[6] zeiden tot elkander: Merkt gij wel, dat wij niets vorderen[7]! Zie, de heele wereld is hem nageloopen!

En er waren[8] eenige Heidenen[9] onder degenen die opgegaan waren

---

[1]) *Dit verstonden in 't eerst*, enz. Eene aanmerking van den Evangelist. *In 't eerst*, d. i. toenmaals, toen geschiedde wat hier verhaald wordt, *verstonden zijne leerlingen dit*, deze woorden van Zacharias, *niet* als eene voorzegging, den beloofden Messias betreffende; *maar toen Jezus verheerlijkt was*, d. i. na zijne hemelvaart, *toen werden zij indachtig* en verstonden door ingave van den Heiligen Geest, dat die woorden van Zacharias *geschreven waren aangaande hem*, d. i. dat zij den Messias betroffen, *en dat zij*, de leerlingen, onbewust, juist overeenkomstig deze godspraak van Zacharias met hem gehandeld hadden. Vgl. Matth. XXI : 1-8.

[2]) *De schare dan*, enz. Na zijne aanmerking (vs. 16), keert de Evangelist met *dan* tot zijn verhaal terug.

[3]) *die bij hem was, toen hij*, enz. Zie Hoofdst. XI : 31, 36, 45. Die schare vergezelde Jezus thans, nu hij van Bethanië naar Jeruzalem kwam.

[4]) Zij verzekerden, als ooggetuigen, dat Jezus Lazarus uit de dooden had opgewekt.—Volgens sommige Grieksche Handschriften leest men hier zóo : *De schare dan, die bij hem was* (die Jezus van Bethanië naar Jeruzalem vergezelde), *getuigde, dat hij Lazarus uit het graf had geroepen en hem uit de dooden had opgewekt.*

[5]) *Daarom ook*, te weten, *omdat zij gehoord hadden* (in de hoofdstad) *dat hij dit teeken*, dit schitterend wonderwerk, *gedaan had, ging hem de schare* (vs. 12) uit Jeruzalem *te gemoet*. De *schare* van vs. 17 vergezelde Jezus van Bethanië naar Jeruzalem; de *schare* van vs. 18 ging hem uit de hoofdstad te gemoet.

[6]) *De Pharizeërs dan*, toen zij zagen hoe die volksscharen Jezus als Israëls' Koning huldigden, *zeiden*, enz. De Pharizeërs, die hier spreken, waren leden van het Sanhedrin.

[7]) *Merkt gij wel, dat wij niets vorderen*, dat wij met al onze maatregelen (IX : 22) om het volk van den Nazarener af te houden, geen stap vooruit komen? *Zie* eens wat een volksdrom daar bij hem is; zij stooren zich niet aan ons bevel (XI : 56), en *de heele wereld is hem nageloopen!* Ons raadsbesluit om hem van kant te maken (XI : 49-53) dient dan wel zoo spoedig mogelijk uitgevoerd.

[8]) *En er waren*, enz. Het hier (vs. 20, volgg.) verhaalde schijnt nog gebeurd te zijn op den dag zelven van Jezus' plechtige inhaling binnen Jeruzalem, en terwijl Jezus zich nog ophield in het tempelgebouw. Men mag het plaatsen achter Matth. XXI : 16.

[9]) *eenige Heidenen*. Men denke aan menschen wel niet van Israëlietische afkomst, maar die toch den eenigen waren God kenden en dienden, gelijk die Heidensche Hoofdman, Cornelius genaamd, die door

om op het feest te aanbidden[1]. Dezen dan kwamen tot Philippus[2] die van Bethsaïda in Galiléa was, en baden hem, zeggende : Heer! wij zouden gaarne Jezus zien[3]. Philippus ging en zeide het aan Andreas; Andreas wederom en Philippus zeiden het aan Jezus[4]. Jezus nu antwoordde hun[5], zeggende : Zij is gekomen, de ure, dat de Zoon des menschen zal verheerlijkt worden[6]. Voorwaar, voorwaar zeg ik u : als de tarwekorrel[7] niet in de aarde valt en sterft, zoo blijft zij alleen; maar indien zij sterft, brengt zij veel vrucht voort. Die zijn leven liefheeft[8], zal het verliezen; en die zijn leven haat in deze wereld, die bewaart het voor het eeuwige leven. Zoo iemand mij dient[9], hij volge mij; en waar ik ben, daar zal ook mijn dienaar wezen. Zoo iemand mij gediend heeft[10], mijn

---

Petrus gedoopt werd. Zie Hand. Hoofdstuk X. Het is wel mogelijk, dat deze Heidenen behoorden tot die soort van Jodengenooten, die men *proselieten der poort* noemde (zie het aangeteekende op Hand. XIII : 43).

[1]) *onder degenen, die opgegaan waren* naar Jeruzalem, om bij gelegenheid van het Paaschfeest den Heer des hemels door offer en gebed te vereeren.

[2]) *Dezen dan kwamen tot Philippus*, enz. Deze Heidenen waren misschien afkomstig uit het *Galiléa der Heidenen* (Matth. IV : 15) of aldaar woonachtig, en met Philippus bekend.

[3]) Wij zouden gaarne tot Jezus worden toegelaten, en hem van nabij leeren kennen!

[4]) Philippus was, naar het schijnt, met het verzoek van deze Heidenen eenigzins verlegen, misschien om Jezus' bevel bij Matth. X : 5; daarom wilde hij weten wat Andreas, zijn mede-leerling, er van dacht; het besluit was, dat zij het verzoek aan Jezus zouden mededeelen.

[5]) *antwoordde hun*, t. w. aan Andreas en Philippus. Wat Jezus op het verzoek van die Heidenen gezegd heeft, blijkt niet; maar dat verzoek gaf hem aanleiding om te spreken van zijne aanstaande *verheerlijking;* want na die verheerlijking moest het *Evangelie des heils* (Ephes. I : 13) alom onder de Heidenen verkondigd worden.

[6]) *zal verheerlijkt worden*, langs den weg van zijn lijden en sterven *ingaan in zijne heerlijkheid*. Vgl. Luc. XXIV : 26.

[7]) *als de tarwekorrel*, enz. De Zaligmaker geeft hier zijnen leerlingen te kennen, dat hij den dood zoude ondergaan ter uitbreiding van zijn geestelijk Koninkrijk; en hij doet dit onder het zinnebeeld eener tarwekorrel, die, *als zij niet in de aarde valt en sterft*, niet in de baarmoeder der aarde gezaaid en ontbonden wordt, *alleen blijft*, d. i. geene vrucht, geen ander graan voortbrengt, maar in tegendeel *veel vrucht voortbrengt*, indien zij versterft, en daardoor ontkiemt.

[8]) *Die zijn leven liefheeft*, enz. Aan het gezegde in vs. 24 en 25 verbindt Jezus de zijdelingsche vermaning, om zijn voorbeeld van zelfverloochening te volgen. Voor den zin van Jezus' woorden, zie men onze aanteekening op Matth. X : 39. Zie ook Marc. VIII : 34-38 en Luc. IX : 23-26.

[9]) *Zoo iemand mij dient*, enz. De zin is : Zoo iemand mijn dienaar zijn wil, *hij volge mij na* op den weg der zelfverloochening, ook, zoo noodig, met opoffering van zijn leven. Vgl. Matth. X : 38, XVI : 24-26; *en waar ik ben*, wanneer ik tot mijnen Vader zal heengegaan zijn (XVI : 17), daar zal ook mijn dienaar wezen. Vgl. Joan. XIV : 3 en XVII : 24.

[10]) *Zoo iemand mij gediend heeft*, enz

Vader zal hem eeren. Nu is mijne ziel ontroerd[1]; en wat zal ik zeggen[2]? Vader! verlos mij uit deze ure[3]! maar daarom ben ik[4] in deze ure gekomen : Vader! verheerlijk uwen naam! Er kwam dan eene stem uit den Hemel : Ik heb *dien* verheerlijkt, en ik zal *hem* wederom verheerlijken[5]. De schare dan, die *daar* stond en het gehoord had[6], zeide dat er een donderslag geweest was. Anderen zeiden : Een Engel heeft

---

Volgens het Grieksch heet het hier wederom : *Zoo iemand mij dient*, Wat den zin betreft der woorden : *mijn Vader zal hem eeren* (beloonen), zij bevatten eene verklarende herhaling van het voorafgaande : *en waar ik ben, daar zal ook mijn dienaar wezen.*

[1]) *Nu is mijne ziel ontroerd.* De Zaligmaker sprak zoo even van zijn sterven; zijn aanstaande kruisdood en het schrikbaar lijden, hetwelk hij zou moeten ondergaan, staan hem thans levendig voor den geest, en de gedachte daaraan ontroert zijne ziel, Deze innerlijke aandoening, zonder twijfel ook uiterlijk zichtbaar op zijn gelaat, geeft hij aan zijne leerlingen en aan zijne overige toehoorders openlijk te kennen : *Nu,* bij de gedachte aan mijn aanstaande lijden en sterven, *is mijne ziel ontroerd* door afschrik en angst uit vrees en droefheid. — Men leze hier wat wij betreffende de zielsaandoeningen van den God-mensch gezegd hebben in onze aanteekening op Matth. XXVI : 37.

[2]) *en wat zal ik zeggen?* Onder deze smartvolle zielsaandoeningen wil Jezus bidden, maar hij is als in strijd met zich zelven : *Wat zal ik zeggen,* d. i. om wat zal ik bidden?

[3]) *verlos mij uit deze ure!* Jezus, als waarlijk mensch zijnde, heeft een afschrik voor den geweldigen dood, die hem te wachten staat, en in gevolge van deze zuiver menschelijke aandoening, welke hij konde, maar niet wilde beletten, bidt hij : *Vader, verlos mij uit deze ure,* d. i. bevrijd mij van dit lijden! Evenzoo bad hij in Gethsemani : *Laat deze kelk mij voorbijgaan* (Matth. XXVI : 39)! Hij viel ter aarde neder, zegt Marcus (XIV : 35), en bad, indien het mogelijk was, *dat die ure hem mocht voorbijgaan.*

[4]) *maar daarom ben ik,* enz. Tegenover Jezus' menschelijken *natuur-wil*, volgens welken hij bad om van zijn aanstaande lijden bevrijd te worden, staat zijne menschelijke *beraden wil,* volgens welken hij daarvan geenszins wil bevrijd worden; en hij geeft dit te kennen, daar hij zijne gedane bede : *Verlos mij uit deze ure!* als herroepende zegt : *Maar* neen, want juist *daarom,* om u, Vader, door mijn lijden te verheerlijken, *ben ik in deze ure gekomen : Vader! verheerlijk uwen naam!* Verheerlijk u in mij, en openbaar der wereld door mijn lijden uwe gerechtigheid en uwe liefde. Vgl. Rom. III : 25, 26; V : 8-11; Joan. III : 16.

[5]) *Er kwam dan,* overeenkomstig Jezus' bede : Vader! verheerlijk uwen naam! *uit den hemel*, uit den wolkenhemel, *eene* zware donderende *stem,* die sprak : *Ik heb dien* (mijnen naam) door u, door uwe zending, uw leeren en werken tot hiertoe *verheerlijkt, en zal hem wederom*, ook voorts door u in de volbrenging van het verlossings-werk *verheerlijken!*

[6]) *De schare dan, die daar stond en het gehoord had*, het geluid van die stem. Zij hadden die uit de wolken donderende stem wel gehoord, maar zonder daarin gesproken woorden op te merken. Wat die stem zeide, kon in de toenmalige landtaal uitgedrukt worden in deze drie woorden : *Shéb-chéth, we-thoub me-shabbach-no.*

tot hem gesproken[1]. Jezus nam het woord op en zeide : Niet om mij is deze stem gekomen, maar om u[2]. Nu is het oordeel dezer wereld[3] daar; nu zal de vorst[4] dezer wereld worden buitengeworpen. En ik, wanneer ik van de aarde zal verhoogd zijn, zal alles tot mij trekken. (Dit nu zeide hij, aanduidende welk eenen dood hij sterven zou[5]). De schare ant-

---

[1]) Dezen hadden alzoo die stem niet enkelijk vernomen, maar daarbij ook gehoord, dat zij geproken had. Anderen wederom hadden ook de woorden gevat, welke die donderende stem deed hooren.

[2]) *Deze stem.* Het was eene stem en geen donderslag; het was ook geen Engel afgezonden om hem toe te spreken, want niet *om hem* was die stem gekomen, maar *om hen,* opdat zij zouden weten, dat God, dien hij zijnen Vader noemde (vs. 26, 28), hem voor zijnen Zoon erkende, en, door dit teeken bewogen, in hem mochten gelooven.

[3]) *Nu is,* enz. De Tegenwoordige Tijd is hier gebezigd om te beteekenen wat zeer nabij was en welhaast geschieden zou.

[4]) *Nu is het oordeel dezer wereld daar, nu zal,* enz. De zin van dit vers en het volgende is : Nu is de tijd gekomen, waarop er *feitelijk,* namelijk door de *daad* van mijn lijden en sterven, *een oordeel der wereld,* een bevrijdings-oordeel over deze wereld zal geveld worden tegen Satan; nu is de tijd daar, waarop hij, *de vorst dezer wereld, buitengeworpen zal worden,* d. i. dat hij uit zijn rijksgebied als verstooten en hem zijne heerschappij zal ontnomen worden; *en ik, wanneer ik van de aarde zal verhoogd zijn, zal ik alles* (alle menschen) *tot mij zelven trekken,* dat is, aan Satan zijne wereld-heerschappij ontnemen, en de wereld onder *mijne* heerschappij stellen en onderwerpen aan *mij,* als wien dan *alle macht zal gegeven zijn in hemel en op aarde.* Zie Matth. XXVIII : 18 en de aanteekening.— In onzen eersten vader Adam, die zich door Satan tot zonde had laten verleiden, was het gansche menschelijk geslacht gevallen, en door een rechtvaardig oordeel Gods aan Satans heerschappij onderworpen in dien zin, dat geen mensch, door eigen kracht, noch van dien val zich kon oprichten, noch, algemeen gesproken, aan Satans verleiding tot zondigen konde wederstaan; en het is ter oorzake van deze onderwerping, dat hem in de Heilige Schriften, onder andere benamingen ook soms die van *vorst dezer wereld* gegeven wordt. Maar deze wereldheerschappij is den Satan door den Godmensch ontnomen; want door de verdiensten van zijn lijden en sterven is aan alle menschen, uit genade, het middel aangeboden om zich uit Satans slavernij te verlossen; zoodat alleen dezulken zijne onderdanen blijven, die dit vrijwillig verkiezen.

Zoovelen uit Satans slavernij zijn verlost geworden vóór den kruisdood van den God-mensch, zij hebben die verlossing te danken aan de hulp der genade, hun geschonken ter oorzake en om de verdiensten van het zoenoffer, hetwelk eens op Golgotha voor de zaligheid van het gansche menschdom aan God zou gebracht worden. Vraagt men, waarom dan van Satans heerschappij gezegd is, dat zij hem *nu* gaat ontnomen worden. Ons antwoord is : omdat het zoenoffer, door God gewild ter vernietiging van die heerschappij, *nu eerst* stond opgedragen te worden.

[5]) De Evangelist verklaart hier wat Jezus met dit *verhoogd zijn van de aarde* had willen te kennen geven; en hij doet dit ten behoeve van zijne eerste lezers, die anders niet zouden begrepen hebben, dat Jezus door dit *verhoogd worden van de aarde* zijnen kruisdood, zijne verhooging aan het kruishout, had aangeduid.

woordde hem[1] : Wij hebben uit de Wet gehoord, dat de Christus in eeuwigheid blijft; en hoe zegt gij dan : De zoon des menschen moet verhoogd worden[2]? Wie is die zoon des menschen[3]? Jezus zeide dan tot hen : Nog een weinig tijds[4] is het licht onder u[5]; wandelt terwijl gij het licht hebt[6], opdat de duisternis u niet overvalle; en die in de duisternis wandelt, weet niet waarheen hij gaat. Terwijl gij het licht hebt, gelooft

---

[1]) *De schare antwoordde hem : Wij hebben,* enz. De schare had genoeg begrepen, dat Jezus door dit *verhoogd worden* zijnen dood bedoeld had (zie op Joan. VIII : 28); maar daaruit namen zij eene reden om te beweren, dat hij de beloofde Messias niet zijn kon : *Wij hebben*, zeiden zij, *uit de Wet,* d. i. uit de HH. Schriften (zie de noot op Joan. X : 34), die ons in de Synagoog gestadig worden voorgelezen en uitgelegd (vgl. Luc. IV : 16, en de noot op die plaats), *gehoord, dat de Christus*, de beloofde Messias, *in eeuwigheid blijft.* — Zij meenden, naar hun verkeerd onderricht, dat de H. Schriften een Messias leerden, die een aardsch koningrijk moest stichten, hetwelk hij dan, zonder ooit den dood te sterven, in eeuwige heerschappij zoude regeeren. Waarschijnlijk hadden zij het oog op Schriftuurplaatsen als bijv. Psalm. CIX : 4, Dan. VII : 13, 14, en dergelijke.

[2]) *Hoe zegt gij dan : De Zoon des menschen moet verhoogd worden.* Ook dit had Jezus hun zoo even te voren gezegd; maar kortheidshalve liet de Evangelist na, het daar op te teekenen, omdat het hier toch wederom moest vermeld worden. Vgl. de noot op Joan. XI : 40.

[3]) *Wie is die Zoon des menschen?* Zin en samenhang : Wie is toch die Zoon des menschen, van wien gij zegt, *dat hij verhoogd moet worden?* Want die Zoon des menschen, van wien de H. Schrift spreekt (Dan. VII : 13, 14), kan hij niet zijn; want deze moet niet *verhoogd worden,* hij sterft niet, maar *blijft in eeuwigheid.* Zij willen zeggen : Wij kennen geenen Messias die verhoogd moet worden, en wij weten nu uit uwen mond wat wij van uw Messiasschap te denken hebben !

[4]) *nog een weinig tijds.* Op hunne schampere taal had Jezus rechtstreeks kunnen antwoorden, dat de H. Schriften wel eene eindelooze heerschappij van den Messias kennen, maar niet ook gewagen van een aardsch en onvergankelijk koninkrijk, dat door hem zoude gesticht worden; en voorts, dat in de prophetiën, den Messias betreffende, zijn lijden en sterven meermalen en allerduidelijkst was voorzegd geworden. Maar zij maakten hem hunne opwerping niet met oogmerk om van hem te leeren, hoe zij de H. Schriften moesten verstaan. Jezus dan, in plaats van met hen te redetwisten, vermaant hen nog eens allerdringenst om nu toch eindelijk in hem, wiens goddelijke zending hun ontegenzeggelijk bewezen was, te gelooven.

[5]) *is het licht onder u.* Met *het licht* bedoelt Jezus hier zich zelven, gelijk in Hoofdst. III : 19, en VIII : 12. Zie het aangeteekende op die beide plaatsen. De zin van Jezus' woorden is : Ik, die het licht der wereld ben en u het licht der waarheid voorhoude, *nog een weinig tijds,* nog slechts voor een korten tijd, zal ik onder u verblijven.

[6]) *wandelt* dan in het licht, maakt gebruik van het licht, *terwijl gij het licht hebt,* terwijl ik nog onder u verkeer; haast u om een einde te stellen aan uw hardnekkig ongeloof, opdat gij niet soms door uwe schuld van geestelijke duisternis geheel bevangen wordt. Rampzalige toestand ! want *wie in de duisternis wandelt, weet niet waarheen hij gaat.*

in het licht[1], opdat gij kinderen des lichts moogt zijn[2]! Dit sprak Jezus, en hij ging heen en verborg zich voor hen[3].

PALMZONDAG.

BIJ DE WIJDING DER PALMEN.

Les uit het boek Exodus; XV : 27—XVI : 7.

In die dagen kwamen de kinderen Israëls te Elim[4], waar twaalf waterbronnen en zeventig palmboomen[5] waren; en zij legerden zich bij het water[6]. Daarna vertrokken zij van Elim, en de gansche menigte der kinderen Israëls kwam in de woestijn Sin[7], die tusschen Elim en Sinaï is, op den vijftienden dag der tweede maand na hunnen uittocht uit Egyptenland. En de gansche vergadering der kinderen Israëls morde[8] tegen Mozes en Aäron[9] in die woestijn. En de kinderen Israëls zeiden

[1]) *gelooft in het licht*, gelooft in mij, die het licht der wereld ben en u het licht der waarheid voorhoude.

[2]) *opdat gij kinderen des lichts moogt zijn* (naar het Grieksch liever : *moogt worden*) : d. i. opdat gij geestelijk verlicht moogt worden, en *het licht des levens hebben*. Vgl. Joan. VIII : 12 en onze aanteekening op die plaats.

[3]) Hij verliet het tempelgebouw, alwaar hij gewoon was te leeren (vgl. Luc. XXI : 37), *en verborg zich voor hen* in dien zin, dat hij met het vallen van den avond de hoofdstad verliet, en in Bethanië en op den Olijfberg den nacht doorbracht.

[4]) *Elim* was de zesde legerplaats der Israëlieten op hunnen tocht door de Arabische woestijn naar het beloofde land.

[5]) *palmboomen*. Hoogstwaarschijnlijk is dit Elim het tegenwoordige dal Ghurundel, waar nog heden palmboomen gevonden worden. De palmboom van de H. Schrift is de dadelpalm, de zoogenaamde *phoenix dactylifera*. Hij verlangt een zandigen, maar goed bewaterden grond, en zijne vrucht is een verkwikkend voedsel voor den reiziger in de woestijn.

[6]) *bij het water*, bij de waterbronnen.

[7]) *Sin* was de naam eener streek der woestijn van het Sinaïetisch schier-eiland. Langs de Roode zee gelegen, strekte deze woestijn-streek zich uit van Elim tot Sinaï, d. i. tot aan de woestijn-streek die den naam droeg van Sinaï en gelegen was in de nabijheid van den berg Sinaï.

[8]) *morde*. Zij morden uit vrees voor hongersnood op hunnen tocht door de woestijn; zij waren zonder vertrouwen op Gods voorzienigheid, welke hun toch alreeds zoo duidelijk gebleken was.

[9]) *tegen Mozes en Aäron*, hunne leidslieden.

tot hen : Och of wij gestorven waren door de hand des Heeren[1] in Egyptenland, toen wij bij de vleeschpotten zaten en brood aten tot verzadiging! Waarom hebt gij ons uitgevoerd in deze woestijn, om de gansche menigte door den honger te dooden?

En de Heer zeide tot Mozes : Zie, ik zal ulieden brooden[2] uit den hemel doen regenen; dat het volk uitga en verzamele wat voor elken dag genoeg is, opdat ik het beproeve[3] of het in mijne wet zal wandelen, of niet. Op den zesden dag nu zullen zij toebereiden[4] wat zij 't huis brengen, en dit zij het dubbel van 't geen zij gewoon zijn dagelijks in te zamelen. En Mozes en Aäron zeiden tot al de kinderen Israëls : Dezen avond zult gij weten, dat de Heer u uit Egyptenland heeft uitgevoerd, en morgen[5] zult gij de heerlijkheid des Heeren aanschouwen.

---

[1]) *door de hand des Heeren.* Die ondankbaren wilden zeggen : Och of God ons door een ontijdigen dood het leven hadde benomen, toen wij nog in Egypte waren !

[2]) *brooden*, het zoogenaamde *manna*, een nieuw voedsel van wonderdadigen oorsprong, waarmede God de Israëlieten ten getalle van meer dan twee millioenen aanhoudend spijzigde op hunnen tocht door de woestijn naar het beloofde land (Exod. XVI : 35). Des nachts, tegelijk met den dauw, viel het manna rondom hunne legerplaats uit den luchthemel neder (Exod. XVI : 13-15; Numer. IX : 9). Het had eene witte kleur, en den vorm van Coriander-zaad (Exod. XVI : 31). Men maalde of stampte het fijn, en bakte daarvan koeken, die den smaak hadden van olie- of honigkoeken (Exod. XVI : 31 ; Num. XI : 7-9).

[3]) *opdat ik het beproeve.* Deze beproeving was : of het volk zou gehoorzaam zijn aan Gods wet of voorschrift betreffende het manna; te weten : op de vijf eerste dagen der week, dagelijks, niet meer manna in te zamelen dan vereischt werd voor de behoefte van éénen dag; en op den zesden dag in te zamelen voor de behoefte van dien dag en den volgenden sabbat.

[4]) *toebereiden*, hunne manna-koeken bereiden ook voor den volgenden dag, den sabbatdag, als waarop dit *toebereiden* niet geschieden mocht. Zie Exod. XVI : 23, volgg.

[5]) *Dezen avond zult gij weten, dat de Heer u uit Egyptenland heeft uitgevoerd, en morgen*, enz. Nog dienzelfden avond werd de legerplaats der Israëlieten van kwakkelen als overdekt en, den daarop volgenden morgen was het manna gevallen. Uit deze dubbele wonderdadige spijziging zouden de Israëlieten weten, dat niet Mozes en Aäron, maar God zelf hen uit Egyptenland had uitgevoerd, en *de heerlijkheid* zijner macht daaraan erkennen.

Evangelie volgens den H. Mattheüs; XXI : 1—9.

In dien tijde, toen Jezus Jeruzalem genaderd en te Beth-phagé[1], aan den Olijfberg, gekomen was, zond hij twee leerlingen uit, tot hen zeggende : Gaat naar het vlek, dat tegenover u ligt; en terstond[2] zult gij eene ezelin vastgebonden vinden, en een veulen met haar; maakt ze los[3] en brengt ze tot mij. En indien iemand u iets zeggen mocht[4], zegt dan : De Heer heeft ze van noode! en terstond zal hij ze laten gaan. Dit nu geschiedde alles, opdat vervuld zou worden[5] wat gesproken is door den Propheet, die zegt : Zegt aan Sions dochter : Zie, uw Koning komt tot u, zachtmoedig, gezeten op eene ezelin en op een veulen, het jong eener jukdragende[6]. De leerlingen dan heengegaan zijnde, deden gelijk Jezus hun bevolen had. En zij brachten de ezelin en het veulen, en legden op dezelve hunne kleederen[7], en daarop[8] deden zij hem zitten. En het meeste deel der schare spreidden hunne

---

[1]) Beth-phagé, een vlek, lag aan den voet van den Olijfberg, aan de oostzijde, ongeveer op een half uur afstands van Jeruzalem, dat aan de westzijde van dien berg gelegen was. Jezus ging het vlek niet in, als blijkt uit vers 2.

[2]) zoo haast als gij het vlek zult ingegaan zijn. Jezus ziet en kent wat afwezig is, als ware het voor zijne oogen. Vgl. Joan. I : 48.

[3]) Om het veulen gewillig te doen volgen, moest de ezelin medegebracht worden.

[4]) om u dit te beletten.

[5]) *opdat vervuld zou worden.* Gods beloften of zijne voorzeggingen kunnen niet falen. Als dan geschiedt wat God beloofd of voorzegd heeft, dan geschiedt dit, *opdat* God waarachtig bevonden worde in zijne beloften en voorzeggingen.

[6]) De Prophetie, hier aangehaald, staat, wat haren zakelijken inhoud betreft, bij Zacharias IX : 9. *Sions dochter* beteekent de stad Jeruzalem, welke op den berg Sion gebouwd was : de plaats, waarop de stad gesticht is, wordt hier, dichterlijk, als hare moeder beschouwd. *Op eene ezelin en* (wel *op een veulen, het jong eener jukdragende.* De Hebreeuwsche tekst van Zacharias heeft hier *ezel,* niet *ezelin;* en het Grieksche woord, dat hier bij Mattheüs staat, ofschoon het zoowel *ezel* als *ezelin* kan beteekenen, moest op deze plaats, om den Hebreeuwschen tekst, door *ezel* zijn vertaald geworden, en niet door *ezelin,* gelijk in onze Vulgaat geschied is. De zin der woorden is : *gezeten op een ezel, zijnde een veulen, het* (mannelijk) *jong eener ezelin.* De Partikel *en* beteekent hier, naar Hebreeuwsch spraakgebruik, zooveel als : *dat is* of *namelijk;* en deze woorden : *en een veulen, het jong eener jukdragende,* zijn eene nadere verklaring van het voorafgaande : *op een ezel.*

[7]) Zij namen hunne opperkleederen en legden die voor zadeldek zoowel op de ezelin als op het veulen, niet wetende op welk der twee lastdieren Jezus zou gaan zitten. Dit opperkleed bestond uit een groot vierkant stuk laken, dat bij de armen ook voor slaapdeksel gebruikt werd.

[8]) d. i. op dit zadeldek van opperkleederen. Dat de Heer niet de ezelin, maar het veulen bestegen heeft, is voor ons ze-

kleederen op den weg[1], en anderen sneden takken van de boomen, en strooiden ze op den weg. En de scharen, die vooruitgingen en die volgden[2], riepen luid, zeggende : Hosanna den zoon van David! Gezegend hij, die komt in den naam des Heeren[3]!

PALMZONDAG.

IN DE H. MIS.

Les uit den brief van den H. Apostel Paulus aan de Philippiërs; II : 5—14.

Broeders! Die gezindheid zij in u, welke ook in Christus Jezus was[4],

---

ker, om de voorzegging van Zacharias (vs. 5), welke hier vervuld werd (vs. 4); en Joannes (XII : 14) zegt het duidelijk.

[1]) Het is een Oostersch gebruik, bij eene plechtige intrede van vorstelijke personen, den weg, dien zij nemen, van beide kanten met kostbare tapijten te bedekken en met bloemen te bestrooien; midden tusschen die versieringen wordt dan een breede strook wegs open gelaten, waarover de vorst en zijn gevolg henen rijden. Zoodanig een eerbewijs nu gaf de saamgevloeide menigte hier aan Jezus bij zijne intrede in Jeruzalem; doch in plaats van kostbare tapijten *spreidden zij hunne* opper*kleederen uit op den weg,* en voor bloemen bezigden zij takken, waarschijnlijk van palm- en olijfboomen.

[2]) Uit het geschiedverhaal van Joannes (XII : 12, 13) zien wij, dat de mare van Jezus' optocht naar Jeruzalem hem vooruit was gegaan, en dat die scharen volks, van welke Mattheüs hier spreekt, niet juist de gewone burgers van Jeruzalem waren, maar grootendeels vreemde Joden, die om het Paaschfeest te vieren zich thans in de hoofdstad bevonden.

[3]) *Hosanna den zoon van David!* enz. Het woord *hosanna* is een Hebreeuwsch woord, dat zooveel beteekent als *geef heil;* en hier, in dezen uitroep van gelukwensching, zou men het eenvoudig kunnen vertalen door : *Heil* den zone Davids! Het is in den mond van hen, die zoo roepen, eene bede tot God, even als het volgende : *Gezegend hij* (zegen en voorspoed hem), *die komt in den naam des Heeren* (op last en als afgezant van Jehovah, den God van Israël)! Wat daar nog bijgevoegd wordt : *Hosanna in den hooge* (in den hoogen hemel), schijnt mij toe dezen zin te hebben : Dat ook de hemelsche geesten Hosanna juichen den Zone Davids! Het geheel is een biddende juichkreet voor Jezus van Nazareth, wien zij voor den beloofden Messias erkennen, en nu als hunnen Koning inhuldigen.

[4]) *Die gezindheid zij in u, welke ook in Christus Jezus was.* Zijne vermaning tot ootmoedigheid (vs. 3 en 4) dringt de Apostel aan door het voorbeeld van nederigheid en zelfverloochening, hun door den Godmensch gegeven : welk voorbeeld zij moesten navolgen.

die, in Godsgedaante zijnde[1], het geenen roof achtte aan God gelijk te zijn, maar zich zelven ontledigde, de gedaante van een dienstknecht aannemende, verschijnende in gelijkheid aan menschen, en in zijn uiterlijk bevonden wordende als een mensch; hij vernederde zich zelven, daar hij gehoorzaam was tot den dood, en wel den dood des kruises. Daarom heeft ook God hem verheven[2], en hem eenen naam gegeven, die boven allen naam is; opdat voor den naam van Jezus alle knie zich buige van die in den hemel, die op de aarde, en die onder de aarde zijn[3], en alle tong belijde dat de Heere Jezus Christus is in de heerlijkheid van God den Vader.

---

[1]) *die*, vóor zijne menschwording, *in Godsgedaante zijnde*, eene goddelijke Majesteit zijnde, als het eeuwige Woord des Vaders, *zijn* persoonlijk *evenbeeld* en *het afdruksel van zijn wezen* (Coloss. I : 15; Hebr. I : 3), God van God, *het geenen roof achtte aan God gelijk te zijn*, zijne Godgelijkheid als zijn natuurlijk eigendom mocht aanzien; *maar zich zelven ontledigde* van zijne Godsgedaante, van zijne goddelijke majesteit ontdeed, haar bedekkende *door de gedaante van een dienstknecht aan te nemen*, een dienstknecht Gods te worden voor het werk der Verlossing (Isaï. LII : 13-15; LIII : 1-12), de menschelijke natuur aannemende, maar deze niet besmet door de zonde (vgl. Rom. VIII : 3), en zoo op deze aarde *verschijnende in gelijkheid aan menschen*, als een mensch, en in geheel zijn uiterlijk voorkomen *als een* waarachtig *mensch bevonden* en erkend *wordende*. En ook als mensch *vernederde hij zich zelven*, daar hy aan God zijnen Vader *gehoorzaam was* (zie op Joan. X : 18) *tot den dood, en wel den* pijnlijken en schandelijken *dood des kruizes*.

[2]) *Daarom heeft ook God*, enz. Om de Philippiërs des te meer aan te sporen tot het navolgen van Jezus' voorbeeld, gewaagt de Apostel nu ook van de heerlijke belooning, welke de Heer, naar zijne menschelijke natuur, daarvoor ontvangen had. *Daarom*, om die zelfverloochening en vernedering (vs. 7, 8), *heeft ook God*, van zijnen kant, *hem verheven* (naar de kracht van het Grieksche woord hier gebezigd : *allerhoogst verheven*), met de hoogste eer en heerlijkheid gekroond (Hebr. II : 9), zijne menschelijke natuur boven alle schepsel verheffende, *en hem eenen naam*, een eernaam, *gegeven, die boven allen naam is*, den naam waarmede die mensch Jezus *de Heere God* genoemd wordt; of : God heeft hem door die verheffing verleend, dat zijn naam allen naam, waarmede eenig geschapen wezen genoemd wordt, in waardigheid overtreft. Vgl. Ephes. I : 20.

[3]) *opdat voor den naam van Jezus*, voor den persoon met dien naam genoemd, alle redelijk schepsel, waar het zich ook bevinde, in den hemel, of op aarde, of onder de aarde, *de knie buige*, d. i. hem goddelijke eer bewijze, *en alle tong belijde*, hetzij vrijwillig, hetzij gedwongen bekenne, *dat de Heere Jezus Christus is in de heerlijkheid van God den Vader*, d. i. dezelfde goddelijke Majesteit heeft als de Vader, God is gelijk de Vader. Doch naar den Griekschen tekst zouden wij hier vertalen : *dat Jezus Christus de Heer is, God den Vader tot eer*, waarvan de zin is : dat Jezus Christus Heer is van al het geschapene, zoowel naar zijne goddelijke als naar zijne menschelijke natuur, eene belijdenis welke tot verheerlijking strekt van God zijnen Vader.

Het lijden onzes Heeren Jezus Christus volgens den H. Mattheüs; XXVI : 1—XXVII : 66.

In dien tijde zeide Jezus tot zijne leerlingen : Gij weet, dat het na twee dagen Paschen[1] is, en de Zoon des menschen zal overgeleverd worden[2] om gekruisigd te worden[3].

Alsdan[4] vergaderden de Opperpriesters en de Ouderlingen des volks in het voorhof[5] van den Hoogepriester, Caïphas[6] genaamd; en zij beraadslaagden om Jezus door list te vatten, en te dooden[7]. Doch zij zeiden : Niet op het feest[8]! opdat er niet soms oproer kwame onder het volk.

---

[1]) De oorsprong en instelling van het Paaschfeest der Israëlieten wordt verhaald in Hoofdst. XII van het boek Exodus. Hun Paaschfeest begon den 14 der maand Nisan, na zonnenondergang, en eindigde den 21 Nisan, met zonnenondergang. De 14 Nisan viel dit jaar op een Donderdag. De Zaligmaker nu stierf voor ons aan het kruis op een Vrijdag, vóor zonnenondergang, alzoo op den eersten dag van het Paaschfeest, welke dag begon den 14 Nisan, na zonnenondergang, en eindigde den 15 Nisan, met zonnenondergang. De 15 Nisan was derhalve de dag, op welken Jezus gestorven is; en hiermede strijdt niet het bericht van Joannes, Hoofdst. XVIII : 28.

[2]) door den Joodschen Raad, aan de Heidenen. Zie Matth. XX : 18—20.

[3]) Dat Jezus den kruisdood zou sterven, wisten zijne leerlingen reeds (Matth. XX : 18-20); doch wanneer dit geschieden zou, hoorden zij hier voor het eerst.

[4]) d. i. omtrent dien zelfden tijd, dat Jezus deze voorzegging deed; misschien wel op den zelfden dag.

[5]) *in het voorhof*, d. i. het voorste gedeelte van het gebouw door den Hoogepriester bewoond. Uit dit voorhuis kwam men over eene binnenplaats in het eigenlijk gezegd hoogepriesterlijk paleis.

[6]) *Caïphas.* Zijn naam was eigenlijk *Jozef*, maar *Caïphas* zijn bijnaam.

[7]) In eene vorige vergadering, die zij hielden na de opwekking van Lazarus, derhalve kort te voren, hadden zij reeds het besluit genomen om Jezus te dooden (zie Joan. XI : 47-54). Doch met openbaar geweld hem gevangen nemen durfden zij niet, uit vrees voor het volk (Zie Matth. XXI : 46). Daarom beraadslaagden zij nu met elkander, hoe zij dit *door list,* alzoo heimelijk en buiten weten van het volk, zouden kunnen doen, om hem dan, onder voorwendsel van eene of andere begane misdaad, ter dood te veroordeelen, en zoo om het leven te brengen.

[8]) *Doch zij zeiden : Niet op het feest!* Bij hunne beraadslagingen om Jezus door list te vangen en dan ter dood te brengen, kwamen zij overeen, hun plan echter niet uit te voeren *op het feest,* dat is, gedurende de Paaschweek, op welken tijd Jeruzalem vol was van Joden uit alle streken van Judéa. Zij wisten, dat Jezus bij zeer velen, voornamelijk bij de Galiléers, in groot aanzien stond; en zij waren beducht voor een oproer te Jeruzalem, indien het aan die groote volksmenigte ter ooren kwam, dat zij hem hadden doen gevangen nemen. Daarom besloten zij die honderdduizenden van feestvierenden eerst naar huis te laten gaan, en dan hun voornemen te volvoeren. Doch de schoone gelegenheid, door Judas, den verrader, hun aangeboden, om Jezus in stilte te vatten, deed hen van besluit veranderen.

Toen nu Jezus te Bethanië was[1] in het huis van Simon den melaatschen[2], kwam tot hem eene vrouw[3], die eene albasten flesch met kostelijke zalf had[4]; en zij goot die uit op zijn hoofd, terwijl hij aan tafel zat[5]. De leerlingen nu[6], dit ziende, namen het zeer kwalijk, en zeiden: Waartoe dit verlies[7]! Want deze *zalf* had duur kunnen verkocht en den armen gegeven worden[8]. Doch Jezus dit wetende[9], zeide tot hen: Waarom doet gij deze vrouw verdriet aan[10]? want een goed werk heeft zij aan mij verricht[11]. Altijd toch hebt gij de armen bij u, maar mij hebt gij niet altijd[12]. Want deze *vrouw*, als zij die zalf op mijn lichaam stortte,

---

[1]) De Evangelist gaat hier in zijn verhaal eenige dagen terug, ten einde te berichten, wat de oorzaak was, dat het Sanhedrin van besluit (vs. 5) veranderde.

[2]) *den melaatschen.* Een bijnaam, dien hij droeg, misschien omdat hij vroeger melaatsch geweest was. Deze Simon is voor het overige niet nader bekend.

[3]) Deze vrouw was Maria, de zuster van Martha en Lazarus, als blijkt uit Joannes (Hoofdst. XII : 3).

[4]) Het was onvervalschte Nardus (Joan. XII : 3). Men verbeelde zich hier een allerfijnst reukwater. Het besprengen der genoodigden met welriekende wateren geschiedde, naar de gewoonte van het land, tot een bewijs van eerbied en bijzondere hoogachting.

[5]) Naar Oostersch gebruik nam men den maaltijd, liggende aan eene lange tafel, op eene soort van *canapé* zonder ruggestuk. Het hoofd, naar de tafel gekeerd, rustte op den linker elleboog, terwijl een kussen den rug ondersteunde.

[6]) Marcus (Hoofdst. XIV : 4) zegt : Sommige zijner leerlingen; Joannes (Hoofdst. XXI : 4) noemt hier bepaaldelijk Judas, den verrader. Deze zal waarschijnlijk het eerst dit liefdewerk van Maria berispt hebben, en in die berisping door *sommige* der leerlingen gevolgd zijn geweest. Wat hiervan zij, uit Joannes (Hoofdst. XII : 6-9) leeren wij, dat Judas zoo sprak, niet uit bezorgdheid voor de armen, maar *omdat hij een dief was.* Aan Judas was de geldbeurs toevertrouwd; ware alzoo die zalf verkocht geworden, dan kwamen de gelden bij hem, en vond hij eene goede gelegenheid voor zijne heimelijke dieverijen.

[7]) Deze onnutte verkwisting.

[8]) Deze zalf kon duur verkocht, en het geld, dat er van kwam, den armen gegeven worden. Uit dit voorwendsel van Judas blijkt, wat wij toch ook van elders (Joan. XIII : 29) weten, dat Jezus gewoon was, van hetgeen hem tot onderhoud voor zich en zijne leerlingen geschonken werd, aan de armen mede te deelen.

[9]) *wetende,* dat die daad van Maria door sommige van zijne leerlingen berispt werd. Maria had dit morren der leerlingen wel gehoord (vs. 10); maar zij hadden zacht genoeg gesproken, meenden zij, om het niet ter ooren van Jezus te laten komen. Doch wat kon onbekend zijn aan den Godmensch, *die harten en nieren doorgrondt?*

[10]) door eene berisping van 't geen zij deed.

[11]) Het was geen berispenswaardige verkwisting; het was een zedelijk *goed werk,* dat de zuster van den door Jezus opgewekten Lazarus verricht had, een werk van geloof, van diepen eerbied, van liefde en van dankbaarheid.

[12]) Of er altijd wel armen en behoeftigen zijn zullen, wie zal het in twijfel trekken? Deze woorden van Jezus echter kunnen

deed dit tot mijne begrafenis[1]. Voorwaar zeg ik u : overal waar dit Evangelie[2] zal verkondigd worden in geheel de wereld, daar zal ook gesproken worden van hetgeen deze gedaan heeft, tot hare gedachtenis[3].

Alsdan[4] ging één van de twaalf, die genoemd wordt Judas de Iskariother[5], tot de Opperpriesters, en zeide tot hen : Wat wilt gij mij geven, en ik zal hem u overleveren? En zij beloofden hem[6] dertig zilverlingen[7]. En van toen af zocht hij eene goede gelegenheid om hem over te leveren.

En op den eersten dag der ongedeesemde brooden[8], kwamen de leer-

---

niet als een bewijs daarvoor aangehaald worden. Zij zijn gericht tot zijne leerlingen, die met het geld, dat men voor die zalf had kunnen krijgen, de armen hadden willen ondersteunen. Om wel te doen aan de armen, daarvoor zou hun nog gelegenheid genoeg gegeven worden; de armen bleven bij hen; doch hij niet. *Mij hebt gij niet altijd,* zeide Jezus, doelende op zijnen aanstaanden dood, waardoor hij zou ophouden lichamelijk en zichtbaar tegenwoordig te wezen op deze aarde. Want onder de gedaante van brood en wijn is hij waarlijk altijd bij ons in het allerheiligste Sacrament des Altaars.

[1]) *tot mijne begrafenis.* Versta : tot mijne lijkbezorging of lijkbereiding. Het Grieksche woord namelijk, hier gebezigd, beteekent al de zorgen aan een dood lichaam besteed, welke het eigenlijk begraven vooraf gingen. Tot die zorgen behoorde voornamelijk het *inbalsemen* van het lijk. Het inbalsemen der lijken was bij de Joden zeer gebruikelijk ; zij deden dit echter niet op de wijze der Egyptenaren. Zie hier den zin der woorden en het verband met het vorige vers : *Mij hebt gij niet altijd,* ik ga spoedig sterven ; daaraan dacht deze vrouw ; want wetende, dat mijn dood aanstaande is (vgl. XXIV : 6-7), en vreezende, dat zij de eer der inbalseming aan mijn lijk niet zou kunnen bewijzen, zoo heeft zij mij nog bij mijn leven deze eer willen aandoen.

[2]) *dit Evangelie.* Versta de blijde boodschap aangaande de verlossing en de zaligheid te verkrijgen door het geloof in Jezus Christus, den Verlosser en Zaligmaker der wereld. Het aanwijzend voornaamwoord *dit* beteekent hier zoo veel als : *dit mijn* Evangelie, het Evangelie *'t welk* ik predik.

[3]) tot eene loffelijke en roemvolle gedachtenis aan haar.

[4]) *alsdan.* Na het gebeurde in vs. 6-13 verhaald.

[5]) *de Iskariother,* wat zooveel gezegd is als *de man van Karioth,* eene stad in den stam van Juda gelegen. Zie Jozuë XV : 25, en Flav. Jos. Antiqq. VII : 6.

[6]) *beloofden hem.* Het Grieksche woord hier gebezigd, zou ook kunnen vertaald worden door : *zij wogen hem toe,* d. i. zij telden hem toe. Volgens deze overzetting zou Judas het geld voor zijne verraderij reeds ontvangen hebben vóor het plegen van zijne schandelijke misdaad. En, gelet op Hoofdst. XXVII : 9, komt mij dit waarschijnlijk voor.

[7]) *dertig zilverlingen,* of sikkels, eene som van ongeveer acht en veertig guldens.

[8]) *ongedeesemde brooden.* Het Paaschlam werd 's namiddags, tusschen 3 en 5 uren, op den veertienden dag der maand Nisan geslacht en na zonnenondergang gegeten. Met dien zonnenondergang begon het Paaschfeest, hetwelk zeven volle dagen duurde; en gedurende die zeven dagen mocht men, volgens de Wet (Exod. XII :

lingen tot Jezus, en zeiden : Waar wilt gij, dat wij voor u bereiding maken om het Pascha te eten[1]? En Jezus zeide : Gaat naar de stad[2] tot zulk eenen[3], en zegt tot hem : de Meester zegt : Mijn tijd is nabij[4]; bij u[5] houd ik het Pascha met mijne leerlingen. En de leerlingen[6] deden, gelijk Jezus hun bevolen had, en bereidden het Pascha[7].

Toen het nu avond geworden was, zette hij zich[8] aan tafel met zijne twaalf leerlingen. En terwijl zij aten[9], zeide hij : Voorwaar zeg ik u, dat één van u mij zal overleveren[10]! En zij, zeer bedroefd geworden,

---

15; XIII : 6, 7), geen ander dan ongedeesemd brood eten. De feestdagen vingen aan met zonnenondergang en eindigden met zonnenondergang; derhalve begon de eerste dag der ongedeesemde brooden met zonnenondergang van den 14den Nisan, en eindigde met zonnenondergang van den 15den Nisan. Doch dewijl men tegen den middag van den 14den Nisan al wat aan gedeesemd brood nog over was verbrandde, en alzoo van dien tijd af het nuttigen van ongedeesemd brood reeds begon, daarom werd die 14de Nisan onder de dagen der ongedeesemde brooden gerekend, en alzoo *de eerste dag der ongedeesemde brooden* genaamd, gelijk hier in onzen tekst door Mattheüs gedaan is, als blijkt uit Marc. XIV : 2 en Luc. XXII : 7. Die *eerste dag* dan, hier gemeend, is de 14de Nisan, zijnde in dat jaar een Donderdag.

[1]) *Waar wilt gij*, enz. Jezus was toen nog te Bethanië. Aldaar vroegen hem zijne leerlingen : In welk huis van Jeruzalem wilt gij, dat we voor u alles in gereedheid gaan brengen, om het Paaschmaal te houden. — Het Paaschlam moest in den tempel, te weten in het voorhof des tempels, geslacht, en binnen Jeruzalem genuttigd worden. De inwoners der hoofdstad stonden dan aan hunne broeders, die van buiten kwamen, eene of andere plaats van hun huis af, om het Paaschmaal te vieren.

[2]) naar Jeruzalem.

[3]) *tot zulk eenen*. Uit Marc. XIV : 13 en Lucas XXII : 10 zien wij, dat Jezus hun den man, tot wien zij gaan moesten, door een zeker kenteeken had aangeduid. In plaats van dit kenteeken op te geven, verhaalt Mattheüs kort weg : *Jezus zeide : Gaat tot zulk eenen.*

[4]) *Mijn tijd*, de tijd van mijn sterven.

[5]) *bij u*, dat is, in uw huis, niet tegelijk met u, maar afzonderlijk met mijne leerlingen. Elk huisgezin op zich moest zijn Paaschlam eten (Exod. XII : 3); alleenlijk in 't geval, dat een huisgezin te klein was om het lam geheel te nuttigen, werden anderen van buiten 's huis daartoe uitgenoodigd.

[6]) *de leerlingen*, namelijk Petrus en Joannes, als blijkt uit het verhaal van den H. Lucas (XXII : 8).

[7]) het Paaschmaal. Daartoe behoorden, behalve het gebraden Paaschlam, nog ongedeesemd brood en bittere kruiden; voeg daarbij eene zekere soort van zure brij, *charózet* genaamd, en de vier bekers met wijn.

[8]) *zette hij zich*. Dat men op zijne voeten *staande* het Paaschlam moest eten, wordt in de Wet (Exod. XII : 11) niet uitdrukkelijk gezegd. Doch wat er ook zij van die verplichting om het Paaschlam *staande* te nuttigen, dit is zeker, dat lang reeds vóór de geboorte van den Zaligmaker het gebruik was, dat men het Paaschlam *zittende* of, juister gesproken, aan tafel *liggende* at.

[9]) onder het eten van het Paaschlam.

[10]) in de handen mijner vijanden leveren, mij verraden. Door deze aankondiging gaf Jezus te kennen, dat hij vrijwillig den

begonnen een iegelijk[1] te zeggen : Ben ik het, Heere[2]? Doch hij antwoordde en zeide : Die met mij de hand in den schotel[3] doopt, die zal mij overleveren. De Zoon des menschen gaat wel henen[4], gelijk er van hem geschreven staat[5]; maar toch, wee dien mensch, door wien de Zoon des menschen zal overgeleverd worden; het ware voor hem beter, indien hij niet geboren was, die mensch[6]! Judas nu, die hem overleverde, nam het woord op, en zeide : Ben ik het, Rabbi[7]? Hij zeide tot hem : Gij hebt het gezegd[8]!

---

dood te gemoet ging; want daar hij wist wie hem zoude verraden, zoo had hij, dit verkiezende, zich voor hem kunnen wachten, en zijns verraders plan verrijdelen. Deze aankondiging was tegelijk nog eene waarschuwing voor Judas, om hem van zijn voornemen te doen afzien.

Onder het laatste Avondmaal sprak Jezus drie keeren over het verraad, hetwelk Judas aan hem plegen zou; en wel de *eerste* maal vóór de instelling van het Sacrament van zijn lichaam en bloed, toen hij zeide hetgeen hier bij Mattheüs (XXVI : 21-25), en ook bij Marcus (XIV : 18-22) geschreven staat. Voor de *tweede* maal sprak hij over dat verraad, terstond na de instelling van dit heilig Sacrament, als blijkt uit het verhaal van Lucas (XXII : 21-23). En voor de *derde* maal sprak hij daarover na de voetwassching, als opgemaakt moet worden uit het verhaal van Joannes (XIII : 21-26).

Welk eene treurige aankondiging! Zij sloeg de leerlingen geheel ter neêr, en maakte hen *zeer bedroefd*. Wat er toen wel in het hart van Judas zal omgegaan zijn?

[1]) *een iegelijk*, de een vóór, de andere na. Wat Mattheüs hier schrijft, dat zij zoo *begonnen* te zeggen, moet waarschijnlijk beteekenen, dat Jezus hun reeds het antwoord gaf in vs. 23 vermeld, voordat allen die vraag : *Ben ik het, Heere?* gedaan hadden.

[2]) *Ben ik het, Heere?* Ik zou het Grieksch hier liever overzetten door : *Ik ben het toch niet, Heere?* De vraag is zóo gedaan, dat de vrager een ontkennend antwoord afwacht : *Gij zijt het niet.*

[3]) *In den schotel.* Men denke hier aan een klein schoteltje met die zure brij, waarvan boven (bl. 179, noot 7) gesproken is. In die brij *doopte men met de hand* de bittere kruiden en het ongedeesemd brood, die als toespijs bij het Paaschlam gegeten werden. En dewijl hier dertien personen aan tafel zaten, zoo begrijpt men ligt, dat er meer dan een van die schoteltjes op tafel stonden. De Zaligmaker dan antwoordende, dat zijn verrader in hetzelfde brijschoteltje doopte als hij, geeft daardoor te kennen, dat deze niet verre van hem af zat. Daarmede bleef echter de persoon, die hem verraden zou, nog onbekend.

[4]) *gaat wel henen*, uit dit leven in den dood.

[5]) in verschillende voorzeggingen, bijv. bij Isaïas LIII : 7, bij Daniël IX : 26, en elders. Vgl. Luc. XXIV : 26, 27.

[6]) *indien hij niet geboren was, die mensch!* Zoo verschrikkelijk zal de straf zijn, die hem wacht voor zijne misdaad.

[7]) *Ben ik het, Rabbi?* Dit zeggen van Judas geschiedde later dan hetzelfde zeggen (vs. 22) der overige Apostelen, als duidelijk blijk uit den gang van het verhaal hier bij Mattheüs.

[8]) *Gij hebt het gezegd.* Zóo zeide men bij de Joden, om bevestigend op eene vraag te antwoorden; die woorden beteekenen dan hier even zooveel als : *Ja, gij zijt het.*

En terwijl zij aten[1], nam Jezus het brood[2], en zegende[3], en brak, en gaf het aan zijne leerlingen, en zeide : Neemt en eet; dit is mijn lichaam[4].

---

[1]) *Terwijl zij* (Jezus en zijne twaalf Apostelen) *nu aten*. De zin is : Terwijl zij, na het Paaschlam gegeten te hebben, nog aan den maaltijd zaten. Vgl. Lucas XXII : 20, en I Cor. XI : 25. De Evangelist verhaalt nu kort de instelling van het H. Sacrament des Altaars.

[2]) *het brood*, t. w. het brood, dat op tafel stond, derhalve ongedeesemd brood; want gedeesemd brood mocht er gedurende de zeven dagen van het Paaschfeest niet alleen niet gegeten worden, maar ook zelfs niet in huis voorhanden zijn.

[3]) *en zegende*. In plaats van dit *en zegende*, staat er *en dankte* in het volgende vers, waar gesproken wordt van den wijn. En de H. Lucas, op de gelijkluidende plaats (Hoofdst. XXII : 17—19), zegt tweemaal *en dankte*, en zegt niet *en zegende*, wat ook niet staat op de gelijkluidende plaats bij Paulus (I Cor. XI : 24), die alleen *en dankte* gebruikt. Te weten, *zegenen* en *danken* zijn hier woorden van gelijke beteekenis, hetgeen duidelijk blijkt uit I Cor. XIV : 16, vergeleken met vers 17. *Zegenen* is hier God *loven;* en, dewijl dit *loven* geschiedde met een aandenken aan zijne welddaden, zoo is dit *loven* ook een *danken*. Beide woorden alzoo, *danken* zoo wel als *zegenen*, beteekenen een lof- en dankgebed, 't welk hier over het brood en den wijn uitgesproken, tot eene wijding en heiliging daarvan strekte. Zie over het *zegenen* bij Paulus I Cor. X : 16 de aanteekening op die plaats.

[4]) *Dit is mijn lichaam*. Door dit woord zijner alwacht veranderde de Godmensch, wiens zeggen hier tegelijk een doen was, de geheele substantie van het brood, hetwelk hij in zijne handen genomen had, in de geheele substantie van zijn lichaam. Hij vervulde thans de belofte, welke hij vroeger gedaan had, toen hij zeide (Joan. VI : 52) : *Het brood, 't welk ik geven zal, is mijn vleesch voor het leven der wereld*. Let wel op Jezus' woorden : *Dit is mijn lichaam*. Hij zegt niet : *Dit beteekent mijn lichaam;* hij zegt ook niet : *Hier is mijn lichaam*, welke woorden zouden kunnen beduiden, dat zijn lichaam aldaar was tegelijk *met*, *in*, of *onder* het brood; neen, maar hij zegt : *Dit is mijn lichaam*, daardoor duidelijk te kennen gevende, dat hij geene andere substantie gaf dan zijn lichaam; en hij gaf het zóo, gelijk het *zijn* lichaam was, alzoo zijn *levend* lichaam, en derhalve zijn lichaam met zijn bloed en ziel en godheid.

Op die Schriftuurplaatsen, waar het woordje *is* gebruikt wordt in eenen oneigenlijken zin voor *beteekent*, daar blijkt dit overal duidelijk óf uit de Schrift zelve, óf uit den samenhang der rede, óf eindelijk uit den aard der zaak, waarover gesproken wordt.

Dat Christus in dit Sacrament tegenwoordig is, kan door 's menschen zintuigen niet waargenomen worden, noch evenmin begrepen door zijn verstand. Wij weten nogtans dat het zoo is; doch wij weten dit alleen door ons geloof aan Gods openbaring, welke de onfeilbaar leerende Kerk van Jezus Christus ons verkondigt. Aangaande de wijze, op welke het lichaam en bloed van den God-mensch in het allerheiligste Sacrament tegenwoordig zijn, bemerke men, dat die tegenwoordigheid gedacht moet worden, niet als de tegenwoordigheid eener hoegrootheid met hare uitgestrektheid op eene gegeven plaats, maar als de tegenwoordigheid eener substantie. Om een voorbeeld te geven : men zou die tegenwoordigheid best kunnen vergelijken bij de tegenwoordigheid van onze ziel in ons lichaam en in elk gedeelte van ons lichaam.

Bij die woorden : *Dit is mijn lichaam*, voegde Jezus, als blijkt uit Lucas (XXII : 19), nog deze : *dat voor u gegeven wordt : doet dit tot mijner gedachtenis*. Toen namelijk de Zaligmaker door het woord zijner

En hij nam den kelk, en dankte[1] en gaf hun dien, zeggende : Drinkt allen daaruit[2]; want dit is mijn bloed des Nieuwen Testaments[3], dat voor velen zal vergoten worden[4] tot vergeving der zonden[5]. En ik zeg u :

---

almacht het brood en den wijn veranderde in zijn lichaam en bloed, stelde hij zich niet enkelijk *daar tegenwoordig*, maar hij stelde zich tegelijk *als offer daar tegenwoordig*, en droeg op eene onbloedige wijze het offer op van zich zelven, 't welk hij den volgenden dag op eene bloedige wijze zou opdragen op den Calvarieberg. Die hoedanigheid van offer is daaruit kenbaar, dat de God-mensch, door twee afzonderlijke daden zijner almacht, eerst de substantie van het brood veranderde in zijn lichaam, en vervolgens de substantie van den wijn veranderde in zijn bloed; scheidende, krachtens de woorden die hij uitsprak, zijn bloed van zijn lichaam. Die hoedanigheid van offer is ook daardoor aangeduid, dat hij zeide : *dat* VOOR U *gegeven wordt :* niet AAN [U, maar VOOR U thans *gegeven wordt*. Christus heeft dan, het Sacrament der Eucharistie instellende, tegelijk zich zelven op eene onbloedige wijze opgeofferd; en vermits hij door die woorden : *doet dit tot mijner gedachtenis*, aan zijne Apostelen het bevel gaf om tot zijne gedachtenis te doen, wat hij zelf gedaan had, zoo stelde hij te gelijker tijd ook het onbloedig offer in van het Nieuwe Verbond, het heilig offer der Mis, typisch voorbeduid in het brood- en wijnoffer van Melchisedech (Gen. XIV : 18), en profetisch aangekondigd door Malachias (I : 10). Zie hier voorts onze aanteekeningen op Luc. XXII : 19; 1 Cor. X : 16-20; XI : 24-25; Hebr. XIII : 10; X : 14.

[1]) *en dankte.* Zie noot 3, bladz. 181.

[2]) *Drinkt allen daaruit.* Jezus heeft dit gezegd tot zijne Apostelen; doch wat hun bevolen wordt, is daarom niet terstond ook een bevel aan alle Christenen gegeven. Of geldt het alle Christenen dat gebod, dat hij zijnen Apostelen gaf, toen hij zeide (Marcus XVI : 15) : *Gaat in de gansche wereld, en predikt het Evangelie allen schepsel?* Men zou alzoo uit deze woorden : *drinkt allen daaruit*, valschelijk besluiten, dat alle de geloovigen verplicht zijn de H. Communie onder twee gedaanten te ontvangen. De H. Kerk leert ons, dat de geheele Christus, vleesch en bloed, lichaam en ziel, godheid en menschheid, genuttigd wordt zoowel onder de gedaante van brood alleen, als onder de gedaante van wijn alleen, gelijk ook, bij eene verdeeling der eene of der andere of der beide gedaanten, onder elk gedeelte der verdeelde gedaante.

[3]) *dit is mijn bloed.* De bemerkingen zooeven gemaakt aangaande den zin der woorden : *dit is mijn lichaam*, passen eveneens op deze woorden : *dit is mijn bloed*, waardoor de God-mensch de geheele substantie van den wijn, dien hij nam, veranderde in de geheele substantie van zijn bloed. En hij gaf hun dat bloed, gelijk het *zijn* bloed was, en derhalve vereenigd met zijn levendig lichaam en met zijne ziel en godheid.

[4]) *dit is mijn bloed des Nieuwen Testaments*, is bij verkorting gezegd voor : *dit is mijn bloed, het bloed des Nieuwen Testaments.* En de zin dezer woorden, *het bloed des Nieuwen Testaments*, is : het offerbloed, waardoor het Nieuwe Verbond, 't welk God beloofd en de Propheten voorzegd hebben (Jerem. XXXI : 21; Hebr. VIII : 6-13), nu werkelijk tot stand is gekomen. Want de genade en zaligheid, welke het Nieuwe Verbond aan het menschdom geeft en belooft, 't is alles verworven door den offerdood en het vergoten bloed van den God-mensch Jezus Christus. Men leze hier voorts onze aanteekeningen op den brief aan de Hebreërs, Hoofdst. IX : 16-21.

[5]) *dat voor velen zal vergoten worden.* De Grieksche tekst heeft hier den tegenwoordigen tijd : *dat voor velen vergoten wordt*, d. i., nu, op eene onbloedige wijze,

van nu af zal ik niet meer drinken van deze vrucht des wijnstoks[1] tot op dien dag, wanneer ik haar met u nieuw zal drinken in het Rijk mijns Vaders[2].

En na den lofzang[3] gezegd te hebben, gingen zij uit naar den Olijfberg. Alsdan[4] zeide Jezus tot hen : Gij allen zult in dezen nacht aan mij geërgerd worden[5]; want er staat geschreven[6] : Ik zal den herder slaan; en de schapen der kudde zullen verstrooid worden. Maar

---

voor velen geofferd wordt. Over de offerhoedanigheid der Eucharistie is gesproken in noot 4 op bladz. 181. Jezus Christus is *eene verzoening voor de zonde van geheel de wereld* (1 Joan. II : 2); maar er zijn er, die niet deelachtig worden aan de verdiensten van zijn zoenoffer, en dit door hunne schuld.

tot vergeving der zonden. De vergiffenis der zonden, dat is, de verzoening van het menschdom met God (Rom. V : 10; 2 Cor. V : 18-20; Coloss. I : 20-22) door den kruisdood van Gods Zoon, is, om zoo te spreken, de grond der overige gaven van het Nieuwe Testament : op die verzoening rusten de rechtvaardigmaking en aanneming tot kinderen Gods, al de genademiddelen, en eindelijk de beloofde zaligheid van het eeuwige leven.

[1]) *vrucht des wijnstoks* is een plechtig gezegde om *den wijn* te beteekenen. De Zaligmaker geeft door deze woorden zijnen leerlingen te kennen, dat de maaltijd, dien hij met hen gehouden had, de laatste was vóór zijnen dood. Uit het verhaal van Lucas, Hoofdst. XXII : 16-18, zien wij, dat die woorden door Jezus uitgesproken werden vóór de instelling van het H. Sacrament van zijn lichaam en bloed. En deze reden is reeds voldoende om te bewijzen, dat de Zaligmaker niet den naam van *vrucht des wijnstoks* gegeven heeft aan den kelk, dien hij aan zijne leerlingen reikte, toen hij zeide : *Drinkt hieruit allen; want dit is mijn bloed des Nieuwen Testaments.*

[2]) *in het Rijk mijns Vaders,* dat is, in den hemel, in de gewesten der eeuwige gelukzaligheid. Een *nieuwe wijn* is hier een *beter,* een *edeler* wijn dan aardsche wijn; en het *drinken* van dien wijn staat als beeld, om het genot der eeuwige zaligheid aan te duiden. De hemelsche vreugde, als vroeger reeds gezegd is, wordt in de H. Schrift meermalen bij een genoegelijk gastmaal vergeleken. Zie Matth. VIII : 11; Luc. XXII : 29, 30. De zin van dit vers is deze : Nu scheide ik van u, maar in het Rijk mijns Vaders zal ik wederom met u vereenigd wezen. — Het zijn alzoo woorden van vertroosting en aanmoediging, welke de Zaligmaker hier tot zijne leerlingen sprak.

[3]) De *lofzang,* hier gemeend, is waarschijnlijk de lofzang uit eenige Psalmen bestaande, waarmede de Joden gewoon waren het eten van hun Paaschlam te besluiten.

[4]) *Alsdan :* onder weg naar den Olijfberg; dit blijkt uit vs. 36.

[5]) De zin dezer woorden is deze : Wat mij in dezen nacht zal overkomen, zal voor u allen een aanstoot wezen : gij zult wankelen in uw geloof aangaande mij, en mij alleen laten. Vgl. Joan. XVI : 31, 32.

[6]) Wat dien nacht gebeuren zou, was voorzegd geworden door den Propheet Zacharias, Hoofdst. XIII : 7. De aanhaling dier Godspraak is wel niet woordelijk, maar zij geeft toch den zin daarvan. Dat Zacharias aldaar van den Messias spreekt, blijkt reeds genoeg daaruit, dat de *herder,* in die prophetie vermeld, aldaar door God genoemd wordt *zijn medegezel;* want dit beteekent de Hebreeuwsche uitdrukking op die plaats van Zacharias gebezigd.

nadat ik zal opgestaan zijn, zal ik u voorgaan naar Galiléa[1]. Doch Petrus antwoordende, zeide tot hem : Al wierden ook allen aan u geërgerd, ik, ik zal nimmer[2] geërgerd worden! Jezus zeide tot hem : Voorwaar zeg ik u, dat gij in dezen nacht, eer de haan gekraaid zal hebben, mij driemaal zult verloochenen[3]. Petrus zeide tot hem : Al moest ik ook met u sterven, verloochenen zal ik u niet[4]! Desgelijks spraken ook al de leerlingen[5]. Hierop kwam Jezus met hen in eene hofstede, Gethsemani genaamd[6], en zeide tot zijne leerlingen : Zit hier neder, terwijl ik derwaarts ga en bid[7]. En hij nam met zich Petrus en de twee zonen van Zebedeüs[8], en hij begon bedroefd en treurig te worden[9]. Alsdan zeide hij tot hen : Mijne ziel is bedroefd, tot der dood toe[10]; blijft hier en

---

[1]) De Zaligmaker van zijn lijden gesproken hebbende, voorzegt tegelijk, naar zijne gewoonte, ook hier wederom zijne verrijzenis. Het verband van dit vers met het vorige is zoo : Gij zult wel verstrooid worden, *doch* uwe verstrooing zal niet lang duren; in Galiléa verzamel ik u weder tot mij; na mijne verrijzenis ga ik u derwaarts vooruit; komt daarheen! Vgl. Matth. XXVIII : 7, 10, 16.

[2]) *nimmer*, niet alleen niet in dezen nacht (vs. 31), maar nimmer, wat er ook gebeure. Petrus spreekt naar zijn tegenwoordig gevoel van liefde voor zijnen Meester; doch hoe vermetel hij sprak, zal spoedig blijken.

[3]) De zin is : Niet alleen zult gij aan mij geërgerd worden en vluchtende mij verlaten, maar gij zult mij zelfs driemaal *verloochenen* (ronduit verklaren, dat gij mij niet kent), en dit nog vóór dat de morgenstond aanbreekt.

[4]) De ontkenning is in den Griekschen tekst nog krachtiger : *Ik zal u geenszins verloochenen.*

[5]) evenals Petrus, de verklaring aflegende van hunne onwankelbare getrouwheid aan hunnen Meester.

[6]) aan den voet van den Olijfberg gelegen.

[7]) In het Grieksch staat hier : *totdat ik heengegaan zijnde, aldaar zal gebeden hebben.*

[8]) dezelfde drie leerlingen, die getuigen geweest waren van zijne verheerlijking op den berg. Zie Hoofdstuk XVII : 1—9. De overige leerlingen moesten vertoeven, naar het schijnt, aan den ingang van den hof, terwijl Jezus met Petrus, Jacobus en Joannes den hof dieper inging. Jezus kwam dikwijls in dien hof met zijne leerlingen. Om deze reden was die plaats den verrader niet onbekend. Zie Joannes XVIII : 2.

[9]) *Hij begon bedroefd en treurig* (misschien beter : *beangst*) *te worden*. Men moet hier niet verklaren : thans werd Jezus door diepe droefheid en angst *overvallen*. De God-mensch *kon* deze zielsaandoeningen *lijden*, omdat hij mensch was, maar hij *kon* er niet door *overvallen worden*. Wel was zijne menschelijke natuur, als menschelijke natuur, noodzakelijk aan die aandoeningen onderworpen; maar hij kon die noodzakelijkheid beletten door de kracht zijner godheid. En daarom onderging hij die aandoeningen niet noodzakelijk, tenzij in zooverre als hij door zijnen goddelijken wil toeliet, dat zijne menschelijke natuur deed en leed, wat haar als menschelijke natuur eigen was.

[10]) *bedroefd* (Gr. *zeer bedroefd*), *tot der dood toe*, bedroefd tot dien graad, dat ik

waakt met mij[1]! En een weinig voortgegaan zijnde[2], viel hij neder op zijn aangezicht, biddende en zeggende : Mijn Vader! indien het mogelijk is, laat deze kelk mij voorbijgaan[3] : nogtans niet gelijk ik wil, maar gelijk gij! En hij kwam tot zijne leerlingen[4] en vond hen slapende[5]; en hij zeide tot Petrus[6] : Zoo vermocht gijlieden dan niet één uur met mij te waken[7]? Waakt[8], en bidt dat gij niet in bekoring komt[9]! De geest is

---

van droefheid bijna bezwijke en sterve.

[1]) *waakt met mij*, onthoudt u van slapen, houdt mij gezelschap tot mijne vertroosting.

[2]) *omtrent een steenworp ver*, volgens Luc. XXII : 41.

[3]) Een kelk die ons *voorbijgaat*, is een kelk, dien wij niet drinken. Het woord *kelk* is hier gebezigd, in eene overdrachtelijke beteekenis, van het bittere lijden, 't welk de Heere Jezus nu stond te ondergaan. De Zaligmaker bidt, dat deze lijdenskelk hem voorbijga. *Mijn Vader!* Jezus *bidt* als *Zoon des menschen*, als mensch; en als de eeuwige Zone Gods, God van God, spreekt hij God, zijnen eeuwigen Vader, aan : *Mijn Vader!* Wat den zin aangaat van Jezus' zeggen : *indien het mogelijk is :* het was, op zich zelf genomen en uit den aard der zaak, zeer zeker aan God *mogelijk* dien lijdenskelk van den Heer weg te nemen (zie Marc. XIV : 36); maar onmogelijk was dit, gelet op het goddelijk raadsbesluit van de wereld door den kruisdood van den Godmensch met God te verzoenen. Zie Hand. IV : 27, 28. En de God-mensch kende dit raadsbesluit. Doch waarom bad hij dan nog, dat die lijdenskelk, *indien het mogelijk was*, hem voorbij mocht gaan? Het antwoord is : Hij wilde toonen, dat hij ook waarlijk mensch was, en liet daarom zijne menschelijke natuur handelen, alsof zij niet vereenigd ware geweest met de goddelijke, en dat goddelijk raadsbesluit niet kende. Derhalve heeft dit zeggen van Jezus : *indien het mogelijk is*, dezen zin : Indien het geschieden kan volgens uwen wil en uw raadsbesluit. En daarom beteekenen die woorden : *indien het mogelijk is*, in den grond hetzelfde als : *indien gij wilt*, wat wij hier op de gelijkluidende plaats bij den H. Lucas (Hoofdstuk XXII : 42) lezen.

[4]) tot Petrus, Jacobus en Joannes (vs. 37), en dan ook tot de overige leerlingen (vs. 36).

[5]) *en vond hen slapende.* Lucas (Hoofdst. XXII : 45) zegt, dat zij sliepen *van droefheid.* Droefheid, als bekend is, verdooft de zinnen. Bij die droefheid voege men de vermoeienissen van den dag, en bedenke, dat het nu reeds midden in den nacht was.

[6]) Jezus spreekt wel rechtstreeks Petrus aan, maar zijne woorden zijn toch tegelijk gericht tot de overige leerlingen.

[7]) Het zijn woorden van beklag over hunne geringe deelneming in zijnen toestand. Met zich eenig geweld aan te doen, hadden zij wel wakker kunnen blijven. De zin is : Gij die zoo even betuigdet, met mij te willen sterven (vs. 35), vermocht gij dan niet een enkel uur met mij te waken?

[8]) *Waakt*, dat is, slaapt niet, blijft wakker! Deze verklaring wordt door den samenhang der rede gevorderd. Zie ook Marc. XIV : 37, 38, en Luc. XXII : 46.

[9]) Niet de *bedoeling* bij het bidden, maar de *inhoud* van het gebed wordt hier aangegeven, naar het gevoelen van Lucas van Brugge (ad h. l.), hetwelk wij goedkeuren. De zin is : Bidt, dat gij niet in bekoring komt om uw geloof in mij te verloochen, maar standvastig moogt blijven. Een *uiterlijk* gevaar voor die verloochening kon plaats grijpen, zonder dat dit voor hen de kracht had van eene eigenlijk gezegde *bekoring*.

wel gewillig, maar het vleesch is zwak[1]. Wederom ten tweeden male[2] ging hij heen[3], en bad, zeggende : Mijn Vader! kan deze kelk niet voorbijgaan, tenzij ik hem drinke, uw wil geschiede[4]! En wederom[5] kwam hij en vond hen slapende; want hunne oogen waren bezwaard[6]. En hen verlaten hebbende[7], ging hij wederom heen, en bad ten derden male, dezelfde woorden[8] zeggende. Hierop kwam hij tot zijne leerlingen, en zeide tot hen : Slaapt nu en rust[9]! Zie, het uur is genaderd, en de Zoon des menschen zal overgeleverd worden in de handen der zondaren[10]. Staat op, laat ons gaan[11]! zie, die mij zal overleveren, is nabij.

Terwijl hij nog sprak, zie, daar kwam Judas, een van de twaalf, en met hem eene groote bende met zwaarden en stokken, afgezonden van de Opperpriesters en de Ouderlingen des volks. Hij nu, die hem overleverde, gaf hun een teeken[12], zeggende : Dien ik kussen zal, die is het; grijpt hem! En terstond ging hij naar Jezus toe en zeide : Wees gegroet,

---

[1]) Het zijn woorden van aansporing tot bidden om kracht en bijstand. De zin is : Het ontbreekt u niet aan goeden wil, gij hebt het zooeven getoond; *uw geest*, uw hart is ook zóo gesteld, dat gij (vs. 35) mij getrouw wilt blijven. Maar *het vleesch*, 's menschen zinnelijke natuur, is zwak, als het er op aan komt, iets te doen, dat niet overeenstemt met hare begeerten; en de zwakheid van het vleesch kan den geest doen bezwijken.

[2]) *wederom ten tweeden male* is een pleonastisch gezegde.

[3]) *ging hij heen*, keerde hij terug naar de bidplaats, vroeger (vs. 39) door hem uitgekozen.

[4]) Deze bede van den Zaligmaker is reeds verklaard in noot 3 op bladz. 185.

[5]) Naar den Griekschen tekst behoort *wederom* tot *vond*. Daar staat : *En hij kwam en wederom vond hij hen slapende*.

[6]) Zij konden van vaak (zie noot 5 op blz. 185) hunne oogen niet open houden.

[7]) Ook ditmaal had Jezus hen wakker gemaakt en aangesproken, als blijkt uit het verhaal van den H. Marcus. Zie Marc. XIV : 40.

[8]) *dezelfde woorden*, dezelfde bede, welke hij reeds tweemaal (vs. 39 en 42) gedaan had, nu ten derden male herhalende. Volharden in het gebed, en bidden met volkomen onderwerping aan Gods heiligen wil, beide leert Jezus ons hier door zijn voorbeeld.

[9]) *Slaapt nu en rust!* Wat Jezus hier zegt, is niet ernstig gemeend, maar het zijn woorden van berisping, als genoeg blijkt uit den samenhang der rede.

[10]) *der zondaren*, dat is hier : *der Heidenen*. Zie Hoofdst. XX : 19. Zij die kwamen om Jezus gevangen te nemen, waren grootendeels Romeinsche soldaten. Zie Joan. XVIII : 3. Het was spraakgebruik bij de Joden, de Heidenen aan te duiden door de benaming van *zondaars* (Gal. II : 15) of *ongerechtigen* (Hand. II : 23).

[11]) Met deze woorden ging Jezus, gevolgd van zijne leerlingen, den verrader te gemoet. Wij maken dit op uit het verhaal van den H. Joannes. Zie Joan. XVIII : 4.

[12]) Bij het inkomen der hofstede met die bende (vs. 47), *gaf* bij hun *een teeken*, waaraan zij den persoon van Jezus zouden kunnen onderkennen.

Rabbi! en hij kuste hem[1]. En Jezus zeide tot hem : Vriend! waartoe zijt gij gekomen[2]? Toen traden zij toe en sloegen de handen aan Jezus, en grepen hem. En zie, één van hen[3] die met Jezus waren, stak de hand uit en trok zijn zwaard; en hij sloeg den dienstknecht des Hoogepriesters[4] en hieuw hem het oor af. Toen zeide Jezus tot hem : Steek uw zwaard weder op zijne plaats; want allen, die het zwaard genomen hebben, zullen door het zwaard omkomen. Meent gij[5], dat ik mijnen Vader niet kan bidden, en dat hij mij niet terstond meer dan twaalf legioenen Engelen zal verschaffen[6]? Hoe zullen dan[7] de Schriften vervuld worden, *die zeggen,* dat het zóo geschieden moet. In die ure zeide Jezus tot de scharen[8] : Even als tegen een roover zijt gij uitgetrokken met zwaarden en stokken, om mij gevangen te nemen; dagelijks zat ik bij u, leerende in den tempel, en gij hebt mij niet gegrepen[9]. Doch dit ge-

---

[1]) Het was gewoonte bij de Joden, elkander met een kus te begroeten.

[2]) *Waartoe zijt gij gekomen?* Wat is de reden, dat gij hier gekomen zijt? — Jezus geeft daarmede te kennen, dat hij weet, wat er omgaat in het hart van Judas, en hij verwijt hem zijn verraad. Judas zal den schijn aangenomen hebben, dat hij toevallig op die plaats kwam, en niet tot die bende behoorde. Wat er nog geschiedde, voordat Jezus zich liet gevangen nemen, staat vermeld bij den H. Joannes, Hoofdst. XVIII : 4-10.

[3]) namelijk Petrus. Joan. XVIII : 10.

[4]) De naam van dien *dienstknecht* was Malchus. Joan. XVIII : 10.

[5]) *Meent gij,* enz. Jezus geeft te kennen, dat, indien hij zich verdedigen wilde, hij de hulp van Petrus niet behoefde (vs. 53); doch dat hij niet begeerde zich te verdedigen, omdat hij, naar Gods raadsbesluit, in de HH. Schriften geopenbaard, vrijwillig moest lijden en sterven, en, als een lam ter slachtbank geleid, geduldig den dood ondergaan.

[6]) De zin is : Wilde ik mijnen Vader om hulp bidden, hij zou mij verhooren, en mij twaalf legioenen Engelen en nog meer afzenden tot mijne verdediging. Jezus zegt dit in de onderstelling, dat het de wil zijns Vaders niet was, dat hij dien lijdenskelk zou drinken. Vgl. noot 3 op bladz. 185. *Legioen* was de benaming van eene groote afdeeling krijgsvolk bij de Romeinen.

[7]) *Hoe zullen dan.* Indien ik mij door Engelenscharen laat verdedigen, hoe zullen *dan* de voorzeggingen der HH. Schriften aangaande mijn lijden en sterven hare vervulling krijgen? Zie onze aanteekening op Hand. II : 23.

[8]) tot die scharen, welke daar, onder aanvoering van den verrader, gekomen waren om Jezus gevangen te nemen. Zie vers 47. Uit den H. Lucas (Hoofdst. XXII : 52) vernemen wij, dat ook Opperpriesters en Ouderlingen, ledematen van het Sanhedrin, zich onder die scharen bevonden.

[9]) Hiermede overtuigt Jezus hen van hunne boosheid. Zij trekken des nachts met gewapende macht tegen hem uit, als tegen een roover, dien men in zijn schuilhoek wil verrassen. Was hij waarlijk een boosdoener, waarom hem dan niet gegrepen in den tempel, waar men hem dagelijks vinden kon? De reden was, *omdat zij het volk vreesden* (Matth. XXI : 46); maar juist die vrees voor het volk was de veroordeeling van hun gedrag : wie de macht

schiedde alles[1], opdat de Schriften der Propheten vervuld zouden worden. Alsdan namen al de leerlingen, hem verlatende, de vlucht[2].

Zij nu, die Jezus gegrepen hadden, leidden hem weg naar Caïphas[3], den Hoogepriester, alwaar de Schriftgeleerden en de Ouderlingen[4] vergaderd waren. En Petrus volgde hem van verre[5], tot aan het voorhof des Hoogepriesters. En binnen getreden, ging hij bij de dienaren zitten, om het einde te zien[6]. De Opperpriesters nu en de geheele Raad[7] zochten eene valsche getuigenis tegen Jezus, om hem ter dood te brengen[8]; en

---

in handen heeft, vreest niet op den lichten dag onder de oogen van het volk een boosdoener gevangen te nemen. *Dagelijks,* dat is, in dezen laatsten tijd vele dagen achtervolgens. Zie Luc. XXI : 37.

[1]) *Doch dit geschiedde alles*, enz. Het zijn woorden, niet van Jezus, maar van den Evangelist, die, naar zijne gewoonte (vgl. I : 33, XXI : 4), ook hier wederom doet opmerken, dat, hetgeen den persoon van Jezus overkwam, door de Propheten ook voorzegd was aangaande den beloofden Messias. *Dit alles,* te weten, dat Jezus verraden werd door Judas, vrijwillig zich overgaf in de handen zijner vijanden en, als ware hij een roover en moordenaar geweest, door gewapend krijgsvolk gevangen en geboeid werd, — dit alles was aangaande den beloofden Messias door de Propheten Gods voorzegd geworden. Zie Jerem. Thren. IV : 20; Psalm. XL : 10; Isaïas LIII : 7, 12. En het was voorzegd geworden, niet *opdat* het zoude geschieden, maar *omdat* God voorzien had, dat de Joodsche natie in hare boosheid den Messias alzoo zoude behandelen. De zin van het zeggen : *opdat de Schriften zouden vervuld worden*, is verklaard in noot 5 op bladz. 173.

[2]) gelijk Jezus dit voorzegd had. Zie vs. 31 en Joan. XVI : 32.

[3]) Uit Joannes (XVIII : 13) zien wij, dat Jezus *eerst* voor Annas gebracht werd.

[4]) *de Schriftgeleerden en de Ouderlingen.* Hiermede is de Hooge Raad of het Joodsche Sanhedrin aangeduid, als elders reeds gezegd is.

[5]) *van verre,* op een afstand. Petrus, na een oogenblik vluchtens met de overige leerlingen, vatte moed, keerde terug, en daar hij de krijgsbende, die Jezus wegvoerde, nog in het gezicht had, volgde hij zijnen Meester *van verre.* Bij Petrus was hier nog *een ander leerling* (Joan. XVIII : 15).

[6]) om te zien, hoe het met zijnen Meester bij Caïphas zou afloopen. Een omstandiger verhaal van hetgeen in dit vers gezegd wordt is te lezen bij den H. Joannes, Hoofdst. XVIII : 15-16.

[7]) *de Opperpriesters en de geheele Raad,* de groote Raad, het Sanhedrin; daarvan maakten de Opperpriesters een deel uit.

[8]) *zochten eene valsche getuigenis.* De Evangelist wil niet zeggen, dat de groote Raad er op uit was om eene getuigenis te vinden, welke *valsch* was; maar hij zelf, als geschiedschrijver, noemt die getuigenis, welke zij zochten, *valsch*, en hij doet dit, sprekende uit zijne overtuiging, dat tegen Jezus geene beschuldiging kon ingebracht worden, welke niet *valsch* ware. De zin is deze : Zij zochten in het rechterlijk verhoor der beschuldigers van Jezus eene afdoende getuigenis te vinden tegen Jezus, ten einde met eenigen schijn van recht het doodvonnis te kunnen uitspreken. Daarvoor nu was noodig, dat ten minste twee getuigen overeen stemden in hem te beschuldigen van eene daad, waarop de doodstraf gesteld was. Doch, als gezegd wordt in het volgende vers, zij zochten tevergeefs naar zulk eene getuigenis, zij *vonden die niet*, ofschoon er vele valsche

zij vonden die niet, ofschoon er vele valsche getuigen waren opgetreden. Doch eindelijk kwamen er twee valsche getuigen, en zeiden : Deze heeft gezegd : Ik kan den tempel Gods afbreken, en dien na drie dagen weder opbouwen[1]. En de Hoogepriester stond op en zeide tot hem : Antwoordt gij niets op hetgeen dezen tegen u getuigen[2]? Doch Jezus zweeg. En de Hoogepriester zeide tot hem : Ik bezweer u bij den levenden God, dat gij ons zegt, of gij de Christus zijt, de Zoon Gods. Jezus zeide tot hem : Gij hebt het gezegd[4]. Doch[5] ik zeg ulieden : van nu aan

getuigen tegen hem optraden. Vgl. Marcus XIV : 56.

[1]) Eindelijk traden er twee op, die deze beschuldiging tegen Jezus inbrachten : Hij zou gezegd hebben : *Ik kan den tempel Gods afbreken*, enz. of, naar het verhaal van Marcus (XIV · 58) : *Ik, ik zal dezen tempel, die met handen is gemaakt, afbreken*, enz. Het doel van deze getuigenis zal geweest zijn Jezus te beschuldigen, dat hij door dat zeggen lasterlijk gesproken had van den tempel. Vgl. Hand. VI : 13, 14. Doch het was eene valsche getuigenis; want Jezus had niet gezegd : *ik kan*, of, *ik zal den tempel Gods afbreken*, enz., maar hij had gezegd (Joan. II : 19) sprekende tot de Joden, die hem om een bewijs vroegen van zijne goddelijke zending : *Breekt dezen tempel*, enz.; en hij had dit zóo gezegd, dat het wel bleek, dat hij toen niet sprak van den steenen tempel van Jeruzalem. Uit Marcus (XIV : 50) zien wij ook, dat deze twee valsche getuigen, ofschoon hunne beschuldiging dezelfde zaak betrof, toch in hunne getuigenis niet overeenkwamen.

[2]) Jezus had gezwegen op die beschuldiging (vs. 61), daardoor te kennen gevende, dat zij geen antwoord verdiende. Caïphas voelt ook zelf de nietigheid daarvan, maar hij veinst haar voor zeer bezwarend te houden; daardoor zoekt hij Jezus aan te zetten om zich te verdedigen, verhopende, in hetgeen hij zeggen zou, iets te zijner beschuldiging te zullen vinden; waarop hij dan, onder schijn van recht, hem zoude kunnen veroordeelen. Caïphas zal gehoopt hebben, dat Jezus in zijne verdediging zou zeggen van zich zelven, dat hij de Messias, de Zoon van God was; waaruit hij eene beschuldiging van godslastering zou getrokken hebben; en hierin had hij dan een schijngrond gevonden, om volgens de Wet (Levit. XXIV : 16) het doodvonnis over hem uit te spreken. *Doch Jezus zweeg.*

[3]) Daar Caïphas geene getuigen vindt, die eene afdoende beschuldiging opleveren, zoekt hij Jezus nu uit zijne eigene belijdenis te veroordeelen. Hij *bezweert* hem daarom *bij den levenden God*, den eenigen waren God tot getuige nemende der waarheid van hetgeen hij antwoorden zal, voor den grooten Raad te verklaren, of hij *de Christus* (de Messias), *de Zone Gods is*. — Dit *Zone Gods* wordt hier door Caïphas genomen in den eigenlijken zin der woorden, zoodat daardoor gelijkheid van wezen en natuur met God is aangeduid. Vgl. Joan. V : 18; X : 33. Caïphas verwacht een bevestigend antwoord op zijne vraag; en zijn oogmerk is, Jezus, om dit antwoord, als iemand die zich met God gelijk stelde, en derhalve als een' godslasteraar, ter dood te veroordeelen.

[4]) *Gij hebt het gezegd.* Naar Hebreeuwsch spraakgebruik is het antwoorden met een : *gij hebt het gezegd*, of : *gij zegt het*, eene bevestiging van hetgeen gevraagd is : De zin is dus : *Ja! ik ben het.* Vgl. Marcus XIV : 62. Door dit antwoord alzoo legt Jezus voor den grooten Raad de ondubbelzinnigste verklaring af van zijn Messiasschap en van zijne godheid.

[5]) *Doch.* Het Grieksche woordje hier

zult gij den Zoon des menschen zien, gezeten ter rechterzijde der kracht Gods, en komende op de wolken des hemels. Toen scheurde de Hoogepriester zijne kleederen, zeggende : Hij heeft God gelasterd[1]! Wat hebben wij nog getuigen van noode? zie, nu hebt gij de godslastering gehoord[2]. Wat dunkt u[3]? En zij antwoordden en zeiden : Hij is des doods schuldig.

Toen spuwden zij hem in het aangezicht en gaven hem vuistslagen; en anderen sloegen[4] hem met de vlakke hand in het aangezicht, zeggende : Propheteer ons, Christus! wie is het, die u geslagen heeft[5]?

Petrus nu zat buiten[6] in het voorhof. En er kwam eene dienstmaagd[7] tot hem, zeggende : Ook gij waart met Jezus, den Galileër[8]! Doch hij

---

gebezigd beteekent eigenlijk *buitendien, bovendien, daarenboven.* De zin van Jezus' woorden is : Ik zweer bij den levenden God, dat ik de Messias, de Zone Gods ben; en ik zeg ulieden daarenboven, dat gij van nu aan, uit hetgeen gebeuren zal, zult zien, dat ik diegene ben, van wien gezegd is (Psalm. CIX : 1) : *Zit aan mijne rechterhand,* en dien Daniël (Hoofdst. VII : 13) zag *komen op de wolken des hemels.* Lees hier voorts onze aanteekening op Lucas Hoofdst. XXII : 69.

[1]) De betuiging van Jezus, dat hij de Zone Gods was, wordt door den snooden Caïphas voor eene godslastering gehouden; en zijne verontwaardiging daarover huichelende, *scheurt hij zijne kleederen,* naar het gebruik der Joden op het hooren van eenige godslastering. — Men denke hier niet aan het hoogepriesterlijk gewaad; want daarvan mocht de Hoogepriester zich alleenlijk bedienen in den tempel en voor de tempeldienst.

[2]) Caïphas richt het woord tot de ledematen van het Sanhedrin of den grooten Raad, waarvan hij voorzitter was. Zij hadden tot dusverre gezocht naar getuigen, wier beschuldiging een schijngrond voor een doodvonnis kon opleveren; maar zij hadden vergeefs gezocht. Zie vs. 59 en 60, en Marcus XIV : 59. Doch nu zegt Caïphas, dat zij tot zijne beschuldiging geene getuigen meer behoefden, dat zij zelven eene godslastering uit zijnen mond gehoord hadden.

[3]) *Wat dunkt u?* Daarmede wil Caïphas hun zeggen : Tot welke straf moet die godslasteraar naar onze wet (Levit. XXIV : 10) veroordeeld worden?

[4]) Terstond na de uitspraak van dit doemvonnis werd Jezus door *eenige* van de Sanhedristen (Marcus XIV : 65) en door de gerechtsdienaars (Lucas XX : 63) op de allersmadelijkste wijze behandeld.

[5]) Lucas (Hoofdst. XII : 64) teekent hier aan, dat zij Jezus' aangezicht bedekt hielden, terwijl zij hem sloegen en uit bespotting hem toeriepen, dat hij in zijne hoedanigheid van Messias, en als de groote Propheet, *die komen moest,* hun zoude zeggen, wie het was, die hem geslagen had. — *Propheteeren* heet in de H. Schrift ook *iets zeggen, 't welk thans is* of *thans gebeurt,* wanneer namelijk de kennis daarvan op eene bovennatuurlijke wijze verkregen wordt.

[6]) *buiten* de zaal, waar de groote Raad hare vergadering gehouden had, doch binnen het voorhof van het paleis.

[7]) *eene dienstmaagd,* de deurwachtster van het paleis, welke, op verzoek van Joannes, Petrus had binnengelaten. Zie Joan. XVIII : 15-17.

[8]) Zij wil zeggen : Gij waart ook een van

loochende het in tegenwoordigheid van allen, zeggende : Ik weet niet, wat gij zegt! En toen hij de voorpoort[1] uitging, zag hem eene andere dienstmaagd, en zeide tot degenen, die daar waren : Ook deze was met Jezus, den Nazarener! En wederom loochende hij het met eenen eed : Ik ken dien mensch niet!

En een weinig daarna[2] traden toe die daar stonden[3] en zeiden tot Petrus : Voorwaar, ook gij zijt *een* van hen; want ook uwe spraak maakt u bekend! Toen begon hij zich zelven te vervloeken en te zweren, dat hij dien mensch niet kende. En terstond kraaide de haan. En Petrus herinnerde zich het woord van Jezus, dat hij gezegd had[4] : Eer de haan zal kraaien, zult gij mij driemaal verloochenen. En naar buiten gegaan zijnde, weende hij bitterlijk.

Toen het nu morgen geworden was, hielden al de Opperpriesters en de Ouderlingen des volks raad tegen Jezus, ten einde hem ter dood[5] te

---

diegenen, welke het hielden met den Galileër, dien men hier gevangen voor het gerecht heeft gebracht!

[1]) *toen hij de voorpoort uitging.* In het Grieksch staat hier : *toen hij uitgegaan was naar de voorpoort.*

[2]) Na zijne verloochening aan de voorpoort der woning van Caïphas (vs. 71), was Petrus wederom naar binnen gegaan, en sprak daar met dezen en genen, dien hij daar aantrof.

[3]) Eenige omstanders, die gehoord hadden, dat die dienstmaagd Petrus voor een volgeling hield van Jezus, bemerken nu, dat hij de landtaal uitspreekt, gelijk de Galileërs. Dit maakt, dat zij het vermoeden van die dienstmaagd bevestigen, en tot hem zeggen : *Voorwaar, ook gij zijt een van hen,* die den Nazarëer volgden; *want,* behalve de redenen, welke die dienstmaagd heeft voor haar vermoeden, *ook uwe spraak,* uwe Galileesche uitspraak van onze taal, *maakt u bekend,* geeft te kennen, dat gij een Galileër zijt. — De meeste der leerlingen van Jezus waren Galileërs; en daar zij nu, *die daar stonden,* aan de uitspraak van Petrus bemerkt hadden dat hij een Galileër was, zoo vinden zij daarin eene reden om het vermoeden dier dienstmaagd te bevestigen. — In de landtaal van Palestina onderscheidde men drie tongvallen : dien van Jeruzalem, den Samaritaanschen, en den Galileeschen. Deze laatste had, onder anderen, dit eigenaardige dat daarin de uitspraak der vier keelletters volstrekt niet verschilde.

[4]) *dat hij gezegd had.* Het woordje *dat* is hier niet gebezigd als betrekkelijk voornaamwoord; maar de zin is : *Petrus herinnerde zich, dat Jezus gezegd had.* In den Griekschen tekst lezen wij hier : *En Petrus herinnerde zich het woord van Jezus, die* (tot hem) *gezegd had : Eer de haan,* enz. De voorzegging van Petrus verloochening is vermeld in vers 33.

[5]) ten einde het doodvonnis, 't welk zij tegen hem uitgesproken hadden, door Pilatus te doen voltrekken. Want toen ter tijd, en waarschijnlijk reeds sedert dat Judéa tot een Romeinsch wingewest gemaakt was, mochten de Joden op eigen gezag geen doodvonnis uitvoeren; zij zelven bekennen dit (Joan. XVIII : 32) : *Ons is het niet geoorloofd iemand te dooden.*

brengen. En zij leidden hem gebonden[1] weg, en leverden hem over[2] aan Pontius Pilatus, den Stedehouder[3].

Judas, die hem geleverd had, alsdan ziende dat hij veroordeeld was, kreeg berouw[4] en bracht de dertig zilverlingen[5] aan de Opperpriesters en de Ouderlingen terug[6], zeggende : Ik heb gezondigd met *u* rechtvaardig bloed te leveren[7]! Doch zij zeiden : Wat gaat ons dat aan? Gij moogt toezien[8]! En hij wierp de zilverlingen weg in den tempel[9] en vertrok; en hij ging heen en verhing zich[10]. De Opperpriesters nu namen de zilverlingen[11], en zeiden : Het is niet geoorloofd, die in de schat-

---

Zij zullen dan nu beraadslaagd hebben, hoe zij het met de beschuldiging van Jezus bij Pilatus zouden aanleggen, om van den Stedehouder te verkrijgen, dat hij Jezus ter dood zoude veroordeelen. Jezus eenvoudig te beschuldigen, dat hij zich den Zoon van God genoemd had, dat, begrepen zij, zou niet voldoende zijn, om Pilatus daartoe te bewegen.

[1]) Gedurende het verhoor was Jezus van zijne banden (Joan. XVIII : 12) ontdaan en ongeboeid geweest.

[2]) als eenen veroordeelde, aan wien zij verlangden dat het doodvonnis zou voltrokken worden.

[3]) De Stedehouders hadden eigenlijk hun verblijf in Cesaréa (Hand. XXIII : 23, 24; XXV : 1); doch op de groote feesten kwamen zij met eene afdeeling krijgsknechten naar Jeruzalem, ten einde onder deze oproerige natie de orde te handhaven. Voor woning hadden zij daar het voormalig paleis van koning Herodes. In dit paleis was dan ook het *praetorium* of gerechtshof, waarheen Jezus nu gebonden werd weggevoerd. Het paleis van Herodes lag in de nabijheid van den tempel.

[4]) *Judas kreeg berouw.* Uit hetgeen hier van Judas gezegd wordt kan men besluiten, dat hij gehoopt had, dat zijn Meester zich wel uit de handen van zijne vijanden zou weten te verlossen; thans nu hij *ziet*, dat Jezus ter dood veroordeeld was, begint hij eerst recht het afschuwelijke van zijne misdaad te beseffen. Dat Jezus ter dood veroordeeld was, *zag* Judas daaraan, dat Jezus op last van het Sanhedrin gebonden werd weggevoerd naar Pilatus. *Hij kreeg berouw.* Thans zou hij wel gewild hebben, dat hij dit verraad aan zijnen Meester niet gepleegd had. Maar zijn berouw was geen echt berouw : het was smart, voortkomende uit gewetenswroeging over zijne begane misdaad, en daarbij — wanhoop.

[5]) Zie noot 7 op bladz. 178.

[6]) Dit geschiedde waarschijnlijk toen die Opperpriesters en Ouderlingen op weg gingen naar het rechthuis van Pilatus (vs. 2).

[7]) In het Grieksch staat : *onschuldig bloed.* De zin is : Ik heb eenen onschuldige in uwe handen overgeleverd.

[8]) Zij willen zeggen : Wat raakt ons dat, of gij gezondigd hebt? Dat is uwe zaak. *Gij moogt toezien,* wat gij nu te doen hebt. Wij bevinden hem schuldig.

[9]) *in den tempel.* Men denke hier aan dat gedeelte van den tempel, hetwelk den naam droeg van *het Heilige,* en alleen toegankelijk was voor de priesters. Judas zal den buidel met het bloedgeld *in den tempel geworpen hebben* door de openstaande deur van het Heilige.

[10]) Het bericht, 't welk Petrus ons geeft (Hand. I : 18) aangaande den dood van Judas, is niet strijdig met hetgeen Mattheüs hier daaromtrent verhaalt.

[11]) Die zilverlingen werden den Opperpriesters ter hand gesteld. Dit, en hunne beraadslaging (vs. 7) betreffende het gebruik

kist[1] te werpen, omdat het een bloedprijs is. En beraadslaagd hebbende, kochten zij daarvoor den akker des pottebakkers[2], tot eene begraafplaats voor de vreemdelingen[3]. Daarom werd die akker genoemd Hakeldama, dat is, Bloedakker[4], tot op den huidigen dag[5]. Toen is vervuld geworden[6] wat gesproken is door Jeremias, den Propheet, die zegt[7] : En zij namen de dertig zilverlingen, de waarde des gewaardeerden, dien van de kinderen Israëls gewaardeerd hadden; en zij gaven die voor den akker des pottebakkers, gelijk de Heere mij bevolen had[8].

Jezus nu stond voor den Stedehouder. En de Stedehouder ondervroeg hem[9], zeggende : Zijt gij de Koning der Joden? Jezus zeide tot hem : Gij zegt het[10]. En toen hij door de Opperpriesters en de Ouderlingen

van dit geld, beide zal wel eerst na den afloop van het feest hebben plaats gehad.

[1]) *de schatkist* des tempels. De Opperpriesters houden zich aan de verklaring van Judas, en beschouwen zijn geld, gelijk hij het aanzag, voor een oneerlijk loon : daarom besluiten zij, naar den geest der Wet (Deuteron. XXII : 18), dat het niet in de schatkist van den tempel mag komen. *Bloedprijs* is een prijs voor bloed, dat is hier, geld, gewonnen door onschuldig bloed te leveren (vs. 4).

[2]) *den akker des pottebakkers.* Mattheüs bedoelt een pottebakkers-akker wel bekend aan de eerste lezers van zijne Evangeliegeschiedenis; daarom schrijft hij *den akker des pottebakkers;* anders zou hij geschreven hebben : *een pottebakkers-akker.*

[3]) Voor arme Joden die, uit den vreemde naar Jeruzalem gekomen zijnde, bij voorbeeld, bij gelegenheid der drie groote feesten, aldaar kwamen te sterven.

[4]) *Bloedakker.* Met welk geld die akker was aangekocht, raakte onder het volk bekend, 't welk hem daarom den naam van *bloedakker* gaf.

[5]) en dien naam van *Bloedakker* droeg hij nog, toen Mattheüs zijn Evangelie opstelde.

[6]) In dat aankoopen van een pottebakkers-akker voor dertig zilverlingen, den bloedprijs des Heeren, door Judas in den tempel geworpen om bij den tempelschat gevoegd te worden, — daarin kreeg eene oude voorzegging hare vervulling.

[7]) Mattheüs haalt de voorzegging niet woordelijk aan, maar geeft zin en inhoud daarvan op. Zij staat bij Zacharias Hoofdst. XI : 12, 13. Hoe het komen kan, dat wij hier in het Evangelie niet den naam van Zacharias, maar dien van Jeremias geschreven vinden, wordt op verschillende wijze verklaard.

[8]) *gelijk de Heere mij bevolen had.* Deze woorden slaan op hetgeen wij hier lezen bij Zacharias (vs. 13) : *En de Heere zeide tot mij : Werp het* (het loon van Zacharias, als des herders, de dertig zilverlingen) *weg voor den pottebakker.* — Wat in deze voorzegging aan Zacharias bevolen wordt te doen, en wat daar gezegd wordt door hem gedaan te zijn, dit kan alles aangezien worden als geschied zijnde niet werkelijk, maar in een prophetisch gezicht of *visioen,* van God aan Zacharias toegezonden. Zacharias is hier *type* of voorbeeld van Christus.

[9]) *ondervroeg hem.* Lucas (XXIII : 2) vermeldt de beschuldiging tegen Jezus ingebracht, waarop deze *ondervraging* van Pilatus betrekking heeft.

[10]) *Gij zegt het.* Dit is zooveel gezegd als :

beschuldigd werd[1], antwoordde hij niets[2]. Alsdan zeide Pilatus tot hem: Hoort gij niet, hoe veel zij tegen u getuigen[3]? En hij antwoordde hem op geen enkel woord, zoodat de Stedehouder zich zeer verwonderde[4].

Op het feest[5] nu was de Stedehouder gewoon, het volk éénen gevangene los te laten, welken zij wilden[6]. En hij had destijds een beruchten[7] gevangene, Barabbas genaamd. Toen zij dan vergaderd waren[8], zeide Pilatus: Wien wilt gij, dat ik u loslate? Barabbas, of Jezus, die Christus genoemd wordt? Want hij wist[9], dat zij hem uit nijd hadden overgeleverd. Terwijl hij nu op den rechterstoel gezeten was[10], zond

---

Ik ben het. Zie noot 4 op bladz. 189. Bij den Evangelist Joannes (XVIII : 28-39), wiens verhaal hier veel uitvoeriger is, verklaart Jezus voor Pilatus, in welken zin hij *koning* wilde genoemd worden. Pilatus kon genoeg daaruit opmaken, dat Rome's heerschappij in Judéa niets te vreezen had van den beschuldigde.

[1]) *toen hij beschuldigd werd.* Men denke hier aan de beschuldigingen, vermeld bij Lucas XXIII : 2, 5, en aan hetgeen de Sanhedristen aanvoerden, ten einde die beschuldigingen te staven.

[2]) Niets van hetgeen zij tegen Jezus inbrachten verdiende eenige wederlegging. Pilatus zag zelf het ongerijmde hunner beschuldigingen, en betuigde, dat Jezus volstrekt onschuldig was. Hij zegt bij Joannes, Hoofdst. XVIII : 38 : *Ik vind volstrekt geene schuld in hem.*

[3]) Pilatus wilde hiermede Jezus aanzetten, dat hij spreken zou tot zijne verdediging.

[4]) Deze heidensche mensch was getroffen over die bedaardheid, dat geduld, dat verachten van den dood, kortom, over die grootheid van ziel, welke Jezus hier aan den dag legde.

[5]) *Op het feest,* enz. Voordat geschiedde, wat Mattheüs hier nu vervolgens verhaalt, moet men plaatsen (Lucas XXIII : 6—16) Jezus' wegvoering van Pilatus naar Herodes, en de betuiging van Pilatus, dat noch Herodes, noch hij zelf eenige schuld in den aangeklaagde gevonden hadden. *Op het feest.* Gemeend is hier *het Paaschfeest,* als blijkt uit den samenhang der rede, gelijk ook uit Joan. XVIII : 39.

[6]) *welken zij wilden,* uit diegenen, die hun door den Stedehouder werden voorgesteld.

[7]) om zijne misdaden. Vgl. Marc. XV : 7; Luc. XXIII : 19 en Joan. XVIII : 40.

[8]) toen de aanwezende menigte op last van Pilatus bijeen vergaderd was geworden voor het rechthuis, gaf hij hun verlof om eene keus te doen tusschen Barabbas en Jezus.

[9]) *Want hij wist, dat zij hem uit nijd,* enz. Van die gewoonte om het volk op het Paaschfeest éénen gevangene los te laten, maakte Pilatus gebruik, ten einde Jezus te onttrekken aan de woede der Sanhedristen; *want hij wist, dat zij hem uit nijd,* over zijn aanzien bij het volk *hadden overgeleverd,* en hij verwachtte, dat het volk, eene keus moetende doen tusschen Barabbas, *een beruchten boosdoener* (vs. 16), en Jezus, zonder bedenken, de voorkeur zou geven aan Jezus.

[10]) Terwijl Pilatus nu op den rechterstoel gezeten was, en het antwoord afwachtte van het volk, kwam er iemand tot hem met eene boodschap van zijne huisvrouw. Zij liet hem bidden, dat hij zich toch zou wachten van iets te doen ten nadeele van dien onschuldige; want dat zij in den morgenstond van hem gedroomd had, en in dien droom veel angst en benauwdheid had uitgestaan.

zijne huisvrouw tot hem, zeggende : Bemoei u niet met dien rechtvaardige; want ik heb heden in den droom veel om hem geleden. Doch de Opperpriesters en de Ouderlingen overreedden het volk[1], dat zij Barabbas zouden eischen, maar Jezus zouden doen omkomen. En de Stedehouder het woord opnemende[2], zeide tot hen : Wie van de twee wilt gij dat u losgelaten worde? En zij zeiden : Barabbas[3]! Pilatus zeide tot hen : Wat zal ik dan doen met Jezus[4], genoemd de Christus? Zij zeiden allen : Laat hem gekruisigd worden[5]! De Stedehouder zeide tot hen : Wat kwaads heeft hij dan toch gedaan[6]? Doch zij schreeuwden heviger, zeggende : Laat hem gekruisigd worden! Toen nu Pilatus zag dat hij niets vorderde, maar dat er meer opschudding kwam, nam hij water en wiesch zich de handen voor de oogen van het volk[7], zeggende : Ik, ik ben onschuldig aan het bloed van dezen rechtvaardige! Gijlieden moogt toezien! En al het volk antwoordde en zeide : Zijn bloed kome over ons en over onze kinderen! Alsdan liet hij hun Barabbas los, en Jezus, na hem gegeeseld te hebben[8], gaf hij hun over om gekruisigd te worden.

---

[1]) Van deze belemmering in den voortgang der rechtspleging maakten de Sanhedristen gebruik, om het volk te overreden, dat zij de loslating van Barabbas zouden vragen, en den dood eischen van Jezus.

[2]) Pilatus herhaalt na deze belemmering zijne vraag aan het volk.

[3]) De poging door Pilatus gedaan om Jezus te redden mislukt; het volk door de Sanhedristen overreed, geeft aan Barabbas de voorkeur boven Jezus.

[4]) *Wat zal ik dan doen met Jezus?* De zin is : Indien Barabbas moet losgelaten worden, wat zal ik *dan* doen met Jezus? Pilatus zegt hun dit, hopende nog, naar het schijnt, dat het volk hem verzoeken zou, om ook Jezus los te laten.

[5]) *Laat hem gekruisigd worden!* De kruisiging was bij de Romeinen de gewone straf voor oproermakers. Daar nu de Sanhedristen Jezus bij den Stedehouder van oproer beschuldigd hadden (Luc. XXIII : 14), zoo vorderen zij, dat hij de straf der kruisiging zou ondergaan.

[6]) *Wat kwaads heeft hij dan toch gedaan?* Pilatus verklaart hiermede het nietige hunner beschuldigingen tegen Jezus, en tracht hen daardoor tot inkeer te brengen. Doch ook deze poging om Jezus te bevrijden mislukte.

[7]) Door deze zinnebeeldige handeling wil Pilatus aan het volk te kennen geven, hetgeen hij ook met woorden uitdrukte, dat hij geen schuld wilde hebben aan het onrechtvaardig bloedvergieten, 't welk zij van hem vorderden; dat zij zelven het mochten verantwoorden. Waarop die verblinde menigte, in plaats van zich door Pilatus verklaring van Jezus' onschuld te laten bewegen om van hun moordplan af te zien, woedend als uit eenen mond hem toeschreeuwde : *Zijn bloed kome over ons en over onze kinderen!* waarmede zij wilden zeggen : Wij nemen de schuld op ons en onze kinderen; God moge er ons voor straffen, als hij den dood niet verdiend heeft!

[8]) Eene geeseling ging bij de Romeinen

Toen namen de krijgsknechten van den Stedehouder Jezus mede in het rechthuis[1], en verzamelden tot hem[2] de gansche bende. En hem ontkleed hebbende[3], deden zij hem een scharlaken mantel om; en zij vlochten van doornen eene kroon, en zetteden haar op zijn hoofd, en een' rietstok *gaven zij hem* in zijne rechterhand. En voor hem op de knieën vallende, dreven zij den spot met hem, zeggende : Wees gegroet, Koning der Joden! En zij spuwden op hem; en zij namen den rietstok en sloegen hem op zijn hoofd. En nadat zij hem bespot hadden, ontdeden zij hem van den mantel en deden hem zijne kleederen[4] aan, en leidden hem weg om hem te kruisigen[5].

Toen zij nu uitgingen[6], vonden zij een mensch van Cyrene, met

---

gewoonlijk de kruisiging vooraf. Wat tusschen de geeseling van Jezus en zijne wegvoering nog geschied is, wordt verhaald door Joannes, Hoofdst. XIX : 4-16.

[1]) *Toen namen de krijgsknechten Jezus mede in het rechthuis.* Na Jezus' geeseling, welke, naar het schijnt, *vóór het rechthuis* had plaats gehad, werden hem zijne kleederen wederom aangedaan, en brachten hem de krijgsknechten *in het rechthuis* van Pilatus.

Voor *rechthuis* hebben de Grieksche en Latijnsche teksten hier het woord *praetorium,* door welk woord, als er spraak is van eene Romeinsche Provincie of Wingewest, de woning of het paleis beteekend wordt van het Opperhoofd der Provincie. Judéa behoorde tot de Provincie Syrië, en Opperhoofd van Syrië was toenmaals Vitellius. Onder hem stond, voor het bestuur van Judéa, een *Procurator,* in de Vulgaat *Praeses* genoemd. Diens woning in Cesaréa en in Jeruzalem droeg ook den naam van Praetorium.

[2]) *en verzamelden tot hem.* Bij de Romeinen werden de lijfstraffen uitgevoerd door soldaten. Die soldaten, van welke hier gezegd wordt, dat zij Jezus *in het rechthuis* brachten, waren waarschijnlijk dezelfde, die hem gegeeseld hadden. Deze dan, na Jezus geleid te hebben in den binnenhof van het rechthuis (Marc. XV : 16), riepen bijeen *de gansche bende,* d. i., al de soldaten, die tot Pilatus' lijfwacht behoorden en zich thans in het rechthuis bevonden. Hun doel was in vereeniging met hunne medesoldaten hunne baldadigheid en spotlust aan den ter dood veroordeelde bot te vieren.

[3]) *En hem ontkleed hebbende.* Zij namen hem zijne bovenkleederen af, en sloegen hem daarvoor een scharlaken rooden soldaten-mantel om, hoedanig kleed ook door veldoversten en koningen gedragen werd. Zij wilden van onzen gezegenden Verlosser een spot-koning maken; tot dat einde dienden ook de kroon, en de staf en de honende begroeting, van welk alles in het hierop volgende vers gesproken wordt.

[4]) *zijne kleederen,* zijne bovenkleederen. Zie de voorafgaande noot.

[5]) *zij leidden hem weg om hem te kruisigen.* Hier moet men invullen wat de Evangelist Joannes vermeldt (Hoofdstuk XIX : 4-16) van eene laatste poging, welke Pilatus nog aanwendde, om de gemoederen van het volk te bewegen tot het loslaten van Jezus.

[6]) *Toen zij nu uitgingen,* enz. Toen de soldaten, de uitvoerders der lijfstraffen bij de Romeinen, Jezus wegleidden om hem te gaan kruisigen, en de stad *uitgingen,* enz. Bij de Joden moesten de doodstraffen voltrokken worden buiten de stadspoorten.

name Simon; dezen dwongen zij om zijn kruis te dragen[1]. En zij kwamen aan eene plaats, genoemd Golgotha, dat is, Schedelplaats[2]. En zij gaven hem wijn te drinken met gal gemengd[3]; en geproefd hebbende[4], wilde hij dien niet drinken. En nadat zij hem gekruisigd hadden, verdeelden zij zijne kleederen[5], het lot werpende; opdat vervuld zou worden, wat gesproken is door den Propheet, die zegt: Zij hebben mijne kleederen onder zich verdeeld, en over mijn kleed hebben zij het lot geworpen[6]. En zich nederzettende, bewaakten zij hem[7]. En boven zijn hoofd plaatsten zij zijne beschuldiging[8] in schrift gesteld: Deze is Jezus, de Koning der Joden[9]. Er werden toen[10] met hem twee roovers gekruisigd, één ter rechter- en één ter linkerzijde.

Dit was ook het gebruik bij de Romeinen.

[1]) *dezen dwongen zij om zijn kruis te dragen.* De veroordeelden moesten zelven hun kruis naar de strafplaats dragen; en zoo deed ook onze gezegende Verlosser, als blijkt uit het verhaal van den H. Joannes, Hoofdst. XIX : 17. Doch toen Jezus tot buiten de stad zijn kruis had voortgedragen, waren zijne krachten zoo zeer uitgeput, dat hij onder dien last bezweek. Om welke reden de soldaten, die hem ter strafplaats geleidden, eenen vreemdeling, met name Simon, dien zij daar aantroffen, dwongen en presten om het kruis van Jezus te dragen. Deze Simon, waarschijnlijk iemand van zeer geringen stand, was een vreemdeling, uit Cyrene, eene landstreek van Libyë, afkomstig.

[2]) *Golgotha, dat is, Schedelplaats.* De reden, waarom deze plaats zoo genoemd werd, kan niet met zekerheid gezegd worden.

[3]) *wijn met gal gemengd.* Het was een bittere drank, die eene bedwelmende en de zinnen verdoovende kracht had. Men gaf dien bij de Joden aan ter dood veroordeelde misdadigers, om hun daardoor hunne pijniging minder smartelijk te maken.

[4]) *en geproefd hebbende.* Toen Jezus geproefd had, welken drank men hem aanbood, wilde hij dien niet drinken, omdat hij zijne zelfbewustheid ten einde toe bewaren wilde.

[5]) *verdeelden zij* onder elkander. Lees hier Joan. XIX : 23, 24, en onze aanteekeningen op die plaats.

[6]) Deze voorzegging wordt gevonden in Psalm XXI : 19, een prophetischen Psalm, den Messias betreffende.

[7]) Om te beletten, dat men den gekruisigde van zijn kruis afname, werd bij hen de wacht gehouden totdat zij gestorven waren.

[8]) *zijne beschuldiging*, d. i. de oorzaak, waarom hij gestraft wierd. Dit schijnt behoord te hebben tot de gebruiken bij de uitvoering der kruisstraf.

[9]) De beschuldiging tegen Jezus, waarop de Joden aandrongen, was deze, dat hij naar het Rijk stond. Luc. XXIII : 2, 3. Marc. XV : 9, 12. Joan. XIX : 12. Pilatus veroordeelt hem daarom als schuldig aan gekwetste majesteit; van daar dit opschrift. Zie voorts onze aanteekeningen op Joan. XIX : 19-23.

[10]) *toen.* Nadat Jezus gekruisigd was, werd diezelfde straf ook voltrokken aan twee roovers. Dat dit verricht is geworden niet door diezelfde vier soldaten (Joannes XIX : 23), die Jezus gekruisigd hadden, maar door andere, schijnt uit vers 36 genoegzaam zeker.

En die voorbijgingen[1] lasterden hem[2], hunne hoofden schuddende en zeggende : Ha! gij die den tempel Gods afbreekt, en dien in drie dagen weder opbouwt, verlos u zelven : indien gij Gods Zoon zijt, kom dan af van het kruis! Desgelijks bespotteden hem ook de Opperpriesters met de Schriftgeleerden en de Ouderlingen, zeggende : Anderen heeft hij verlost[3], zich zelven kan hij niet verlossen! Is hij Israëls Koning, dat hij nu afkome van het kruis, en wij gelooven aan hem[4]. Hij heeft op God vertrouwd : die verlosse hem nu, indien hij welgevallen aan hem heeft! Hij zeide immers : Ik ben Gods Zoon[5]. Gelijkerwijze beschimpten hem ook de roovers[6], die met hem gekruisigd waren.

En van de zesde ure[7] af kwam er eene duisternis[8] over de gansche aarde tot de negende ure toe. En omtrent de negende ure riep Jezus met luider stem, zeggende : Eli, Eli, lamma sabacthani! dat is : Mijn God,

---

[1]) *En die voorbijgingen.* Uit deze woorden kan men opmaken, dat de gerechtsplaats aan een openbaren weg gelegen was.

[2]) *lasterden hem.* Hier is *lasteren* zooveel als *beschimpen, bespotten.* Hunne spotrede is eene honende herhaling der beide beschuldigingen tegen Jezus bij zijn verhoor ingebracht. Zie Hoofdst. XXVI : 61 en 65; Joan. XIX : 7.

[3]) Hunne spotternij is niet, gelijk die in vs. 40, rechtstreeks tot Jezus gericht : zij spreken niet *tot* hem, maar *van* hem onder elkander.

[4]) *wij gelooven aan hem*, namelijk dat hij waarlijk de Messias is, Israëls Koning. — Jezus is inderdaad van het kruis afgekomen, ten derden dage, gelijk hij het voorzegd had, van zijnen kruisdood verrijzende. Hebben zij daarom geloof gegeven aan zijn Messiasschap? Geenszins.

[5]) *Hij heeft op God vertrouwd : die verlosse hem*, enz. De zin is : Hij beroemde zich op God als op zijnen Vader : dat die hem dan nu verlosse, indien hij zijn Zoon is. Allertreffendst is hier de vervulling der voorzeggingen, in Psalm XXI vervat, aangaande den lijdenden Messias. Men vergelijke hier vers 7, 8 en 9 van dien prophetischen Psalm.

[6]) *Gelijkerwijze beschimpten hem ook de roovers.* Zie onze aanteekening op Luc. XXIII : 39.

[7]) *van de zesde tot de negende ure.* Dat is, naar onze wijze van tellen, van twaalf uren op den middag tot drie uren na den middag.

[8]) *En van de zesde ure af kwam er eene duisternis*, niet eene natuurlijke zonsverduistering of zon-eclips; want, om te zwijgen van andere redenen die niet toelaten daaraan te denken, het was toen volle maan, en bij volle maan kan geene zonsverduistering plaats hebben. Derhalve wat thans geschiedde, was niet volgens den loop der natuur, en moet daarom toegeschreven worden aan eene buitengewone daad van Gods almacht, waardoor de zon drie uren lang verhinderd werd haar gewone licht aan de aarde mede te deelen. Wat aangaat den graad of de dikte dier duisternis, men kan, om hetgeen wij bij den H. Lucas lezen (XXIII : 45), wel gelooven, dat die duisternis zoo groot was, als zij gewoon is te zijn bij eene gebeele zonsverduistering.

mijn God! waarom hebt gij mij verlaten[1]? En eenigen, die daar stonden[2] en dit hoorden, zeiden: Die daar roept Elias[3]! En terstond[4] liep een van hen[5], nam eene spons en vulde haar met azijn; en hij stak haar op een riet, en gaf hem te drinken. Doch de overigen zeiden: Doe niet! laat ons zien, of Elias komt om hem te verlossen! En wederom riep Jezus met luide stem[6], en gaf den geest.

En zie, het voorhangsel des tempels[7] scheurde van boven tot beneden in tweeën; en de aarde beefde[8], en de steenrotsen scheurden; en de grafsteden gingen open[9], en vele lichamen van ontslapen heiligen[10] ston-

---

[1]) Met deze uitroeping begint die prophetische Psalm, waarvan boven, bl. 197, noot 6, gesproken is; en Jezus geeft door die woorden de zwaarte van zijn lijden te kennen. Onze gezegende Verlosser leed toen de allerondragelijkste lichaamssmarten, zonder eenige inwendige vertroosting, als ware hij geheel en al van God verlaten. Dat die uitroeping: *Mijn God, mijn God*, enz., in Jezus' mond de klacht was van een wanhopige, is eene godslasterlijke verklaring van Calvijn.

[2]) De Grieksche tekst heeft hier: *Eenige van die daar stonden*, aanschouwers en Romeinsche soldaten.

[3]) Jezus had geroepen: *Eli, Eli!* (vs. 46), dat is, *mijn God, mijn God!* Doch eenige van die daar stonden, ofschoon dit *Eli, Eli!* zeer goed verstaande, maakten er, uit spotternij, *Elias* van, en zeiden zoo, met bittere beschimping: Hij: (die Messias daar) roept Elias, zijnen voorlooper, om hulp!

[4]) Uit Joannes (Hoofdst. XIX: 28) zien wij, dat Jezus toen nog gezegd heeft: *Ik heb dorst.*

[5]) *een van hen*, van die Romeinsche soldaten.

[6]) Hij riep, als Lucas (Hoofdst. XXIII: 46) vermeldt: *Vader! in uwe handen beveel ik mijnen geest;* en ook nog, 't geen Joannes (Hoofdst. XIX: 30) heeft aangeteekend: *Het is volbracht!*

[7]) Wonderwerken verheerlijkten den dood van Jezus. *Het voorhangsel des tempels scheurde.* Men denke hier aan eene zeer kostbare gordijn, waardoor *het Heilige* was afgescheiden van *het Heilige der Heiligen.* — De Levietische eeredienst had haar einde bereikt.

[8]) *en de aarde beefde.* Het *scheuren des voorhangsels*, waarvan zoo even gesproken is, mag niet als iets toevalligs toegeschreven worden aan die aardbeving; omdat deze, naar luid van het verhaal, dat *scheuren* niet vooraf ging, maar eerst daarop volgde. Doch die aardbeving was oorzaak, dat *de steenrotsen scheurden.* Hoe verre zich die aardbeving en dat scheuren der steenrotsen heeft uitgestrekt, wordt niet gezegd; voor het minste moet hier gedacht worden aan Golgotha of den Calvarieberg en aan de omliggende plaatsen.

[9]) *de grafsteden gingen open*, de grafspelonken, welke op het tooneel dier aardbeving en dier splijtende rotsen zich bevonden, gingen open. — Men denke die grafspelonken gesloten door groote steenen, geplaatst voor den ingang daarvan Zie vs. 60.

[10]) *vele lichamen van ontslapen heiligen stonden op*, of *werden opgewekt*, gelijk men het Grieksche woord hier gebezigd ook zou kunnen vertalen. Niet *alle* de lichamen, maar *vele* van de lichamen, welke in deze door de aardbeving geopende spelonken begraven waren, *stonden op* uit hunne graven. Deze opwekking uit de dooden van die *ontslapen*, dat is, *gestorven* heili-

den op. En uit de grafsteden gaande na zijne verrijzenis, kwamen zij in de heilige stad[1], en verschenen aan velen. De hoofdman[2] nu en die met hem waren, Jezus bewakende, toen zij de aardbeving zagen en wat er geschiedde, werden zeer bevreesd en zeiden : Waarlijk, deze was Gods Zoon[3]! En er waren aldaar vele vrouwen van verre[4] *staande*, die Jezus uit Galiléa gevolgd waren, hem dienende[5]; onder welke waren Maria Magdalena[6], en Maria, de moeder van Jacobus en Jozef[7], en de moeder der zonen van Zebedeüs[8].

Toen het nu avond was geworden[9], kwam er een rijk man, van Ari-

---

gen, geschiedde nadat Christus, *de eersteling der ontslapenen* (1 Cor. XV : 20), verrezen was, als genoegzaam is aangeduid in het volgende vers, waar gezegd wordt, dat zij uit hunne graven gegaan zijn *na zijne verrijzenis*. De Evangelist heeft dat *opstaan* of opgewekt worden van ontslapen heiligen hier *proleptisch* willen voegen bij het opengaan der grafspelonken.

Wie die opgewekten geweest zijn, vermeldt de Evangelie-geschiedenis niet; alleen zegt zij ons, dat het *heiligen* waren, en dat zij *aan velen in Jeruzalem verschenen zijn* (vs. 54). Onderstelt men nu, wat hoogst waarschijnlijk is, dat zij verschenen zijn aan dezulken, die hen bij hun leven gekend hadden, dan mag men hier denken aan vrome Israëlieten, die, gelijk Joannes de Dooper, in hun geloof aan Jezus, als den Verlosser, korten tijd te voren in den Heere ontslapen waren. Voorts, men kan om goede redenen gelooven, dat die opgewekte heiligen verrezen zijn in verheerijkte en onsterfelijke lichamen, en hunne verschijningen vergelijken met die van den verrezenen Jezus aan Magdalena en aan die twee leerlingen die naar Emmaüs gingen. En eveneens kan men op goede gronden aannemen, dat die heiligen, zonder wederom te sterven, met ziel en lichaam opgevaren zijn ten hemel. Maldonatus en Cornelius a Lapide hebben over dit vraagstuk gehandeld.

[1]) In Jeruzalem. Vgl. Hoofdst. IV : 5.

[2]) bij, die het bevel had over de soldaten, aan welke de volvoering der kruisstraf en het bewaken der gekruisigden was opgelegd.

[3]) Bij Lucas (Hoofdstuk XXIII : 47) : *Waarlijk, deze mensch was rechtvaardig*, onschuldig.

[4]) Door bijvoeging van het woordje *staande*, drukken wij den zin der Vulgata uit. De Grieksche tekst leest hier : *van verre aanschouwende*.

[5]) hare diensten aan Jezus en zijne leerlingen bewijzende.

[6]) *Magdalena*. Voor dit Latijnsche woord zou men in het Nederduitsch kunnen zeggen : Maria, de Magdaleensche. Zij was namelijk afkomstig van *Magdala*, een dorp aan het meer van Tiberias gelegen. Zij moet wel onderscheiden worden van Maria, de zuster van Lazarus (Joan. XI : 1, 2). Van deze Maria uit Magdala in Galiléa spreekt de H. Lucas, Hoofdst. VIII : 2.

[7]) Deze Maria, eene bloedverwante der moeder van Jezus (Joan. XIX : 25), was de vrouw van Cleophas of Alpheüs en de moeder van Jacobus, den minderen of den kleinen (Marc. XV : 40), en van Jozef.

[8]) *de moeder der zonen van Zebedeüs*. Zie over deze vrouw onze aanteekening op Matth. XX : 20.

[9]) Men denke hier aan den *vooravond* of *eersten avond*, den tijd tusschen drie en zes uren in den namiddag.

mathéa[1], Jozef genoemd[2], die ook zelf een leerling van Jezus was[3]. Deze ging tot Pilatus, en verzocht om het lichaam van Jezus. Toen beval Pilatus[4], dat het lichaam zou afgegeven worden. En Jozef nam het lichaam, en wond het[5] in zuiver lijnwaad, en legde het in zijne nieuwe grafstede, welke hij in de steenrots had uitgehouwen[6]. En hij wentelde een grooten steen voor den ingang der grafstede[7], en ging heen. En aldaar waren Maria Magdalena en de andere Maria[8], zittende tegenover het graf.

Den anderen dag nu, *den dag,* die na de Voorbereiding is[9], vergader-

---

[1]) *van Arimathéa,* afkomstig uit de stad Arimathéa, waarschijnlijk de stad Ramatha (1 Kon. I : 19), waar Samuël geboren is.

[2]) Van dezen Jozef, een medelid van den Joodschen Raad of het *Sanhedrin,* vermeldt Lucas (Hoofdst. XXIII : 50, 51), dat hij een goed en rechtvaardig man was, en zijne toestemming niet gegeven had aan hetgeen door zijne medeleden beraadslaagd en gedaan was geworden ten opzichte van Jezus. Hij behoorde, gelijk Nicodemus, tot die geheime leerlingen van Jezus, van welke Joannes spreekt. Zie Joan. XIX : 38, 39.

[3]) Deze Jozef kwam (vs. 57) op Golgotha *toen het avond was geworden,* en ziende dat Jezus reeds gestorven was, *ging hij tot Pilatus* (vs. 58), en verzocht hem om het lichaam van Jezus te mogen begraven. — Men moet weten, dat, naar Romeinsch gebruik, de lichamen der gekruisigden niet begraven werden, maar aan hunne kruisen bleven hangen, totdat zij vergaan waren. Nogtans kon de Overheid verlof geven tot het begraven dier lichamen. Lees hier ook onze aanteekeningen op Joannes, Hoofdst. XIX : 31.

[4]) *Toen beval Pilatus,* enz.; na verzekerd te zijn, dat Jezus nu reeds werkelijk gestorven was. Zie Marcus XV : 44-46 en onze aanteekeningen op die plaats.

[5]) *hij wond het,* hij wikkelde het lichaam in linnen doeken, naar het gebruik der Joden; ook het hoofd werd met een doek omwonden. Lees hier onze aanteekeningen op Joan. XI : 44. In het bezorgen van Jezus' lijk werd Jozef van Arimathéa door Nicodemus geholpen. Zie Joan. XIX : 38 40.

[6]) Deze grafstede, niet uit steenen gemaakt, maar uit eene steenrots uitgehouwen, een eigendom van Jozef van Arimathéa, was *nieuw,* dat wil zeggen, naar het bericht van Lucas (Hoofdst. XXIII : 53), *dat er nog nooit iemand in gelegen had.* Deze grafspelonk was nabij de plaats, waar Jezus gekruisigd werd, als blijkt uit Joan. XIX : 41.

[7]) Men deed dit, om de lijken tegen roofdieren te beveiligen.

[8]) te weten, Maria, de moeder van Jacobus en Jozef (vs. 56). Vgl. Marcus XV : 47. Zie voorts onze aanteekening op Luc. XXIII : 55, 56.

[9]) De tijd, dien de Evangelist hier aanduidt, is, naar onze wijze van spreken, vrijdag avond, na zonnenondergang. Op vrijdag avond met zonnenondergang begon bij de Joden *de andere* (de volgende) dag, de sabbatdag. Door de *Voorbereiding,* welke bij Marcus op de gelijkluidende plaats (Hoofdstuk XV : 42) de *Voorsabbat* is genoemd, wordt hier verstaan een tijdruimte van eenige uren, waarschijnlijk drie, welke het oogenblik des zonnenondergangs op den vrijdag voorafgingen. Deze tijdruimte werd gebruikt om alles *te bereiden,* in gereedheid te brengen, wat men aan toebereid voedsel en dergelijke zaken noodig had voor den volgenden sabbat.

den de Opperpriesters en de Pharizeërs *en kwamen* tot Pilatus[1], zeggende: Heer! wij zijn indachtig geworden, dat die bedrieger[2], nog in leven zijnde, gezegd heeft: Na drie dagen zal ik verrijzen[3]. Gebied derhalve, dat het graf bewaakt worde tot op den derden dag, opdat niet soms zijne leerlingen komen en hem stelen, en aan het volk zeggen: Hij is opgestaan van de dooden; en het laatste bedrog zou erger zijn dan het eerste[4]. Pilatus zeide tot hen: Gij hebt eene wacht[5]; gaat heen en bewaakt *het graf*, gelijk gij het verstaat[6]. En zij, heengegaan zijnde, verzekerden, na den steen verzegeld[7] te hebben, het graf met de wachten.

---

[1]) Men versta dit in dien zin, dat eenige der ledematen van het Sanhedrin, door de overige daartoe afgevaardigd, naar Pilatus gingen.

[2]) Vgl. Joan. VII : 12.

[3]) *Na drie dagen* verschilt hier niet van *ten derden dage.* Vgl. Matth. XVII : 22 met Marcus VIII : 31. Jezus lag gedurende één dag en twee nachten in het graf, en verrees daaruit op den derden dag. Het gedeelte van den den eersten dag is, naar 's volks wijze van spreken, voor een ganschen dag gerekend, en evenzoo het gedeelte van den derden dag.

[4]) Zij willen zeggen: Indien zijne leerlingen het volk zullen kunnen wijs maken, dat hij na drie dagen, gelijk hij gezegd had, van de dooden is opgestaan, dan zal die voorgewende verrijzenis nog gevaarlijker gevolgen hebben voor de rust van het land; want zeker zal men hem dan nog veel algemeener dan bij zijn leven voor den Messias houden; en zoo zal het laatste bedrog nog schadelijker wezen dan het eerste.

[5]) Op de groote feesten zond de Stedehouder een zeker getal soldaten af, om bij het tempelbezoek de openbare orde te handhaven (Flav. Jos. Antiqq. XX : 3, 4); en deze bende stond dan onder het gebied van het Sanhedrin. Van die wacht, welke zij reeds hadden, spreekt Pilatus hier, en zegt hun, dat zij eene afdeeling daarvan kunnen bezigen, om het graf van Jezus te bewaken.

[6]) zoo als gij het doelmatig oordeelt. De wijze der bewaking laat hij aan hunne beschikking over.

[7]) *zij verzegelden het graf*, waarschijnlijk met het zegel van het Sanhedrin. En dat verzegelen zal misschien geschied zijn uit eenig mistrouwen omtrent de wacht.

MAANDAG IN DE GOEDE WEEK.

Les uit den Propheet Isaïas; L : 5—10.

In die dagen sprak Isaïas : De Heere God heeft mij[1] het oor geopend[2], en ik, ik sprak niet tegen, ik week niet terug[3]. Mijn lichaam[4] gaf ik over aan die mij sloegen, en mijne wangen aan die mij den baard uittrokken[5]; mijn aangezicht keerde ik niet af van die mij beschimpten en bespuwden[6].

God de Heer[7] was mijn helper; daarom schaamde ik mij niet; daarom maakte ik mijn aangezicht als tot een keisteen[8], wel wetende dat ik niet

---

[1]) *De Heere God heeft mij,* enz. Hij, dien Isaïas hier laat spreken, is de *dienstknecht Gods*, van wien hij alreeds in Hoofdstuk XLII : 1-9 gesproken had. En die dienstknecht Gods is de God-mensch Jezus-Christus, door God gezonden tot het werk der Verlossing van het gevallen menschdom, hij, die door zijne menschwording *de gedaante van een dienstknecht aannam...., zich zelven vernederde, daar hij gehoorzaam was tot den dood, en wel den dood des kruises.* Philipp. II : 6-8.

[2]) *het oor geopend.* Deze Hebreeuwsche uitdrukking, *iemand het oor openen*, van God gebezigd, heeft de beteekenis van *openbaren, te kennen geven;* en het voorwerp van deze openbaring of kennisgeving is hier, als blijkt uit hetgeen volgt, het zware lijden, dat de Zaligmaker ondergaan zou in het uitvoeren van het groote werk der Verlossing.

[3]) *ik sprak niet tegen*, ik nam zonder tegenspreken den mij opgelegden last gewillig aan, *ik week niet terug*, in de uitvoering van dien last was ik volhardend.

[4]) *Mijn lichaam;* naar 't Hebreeuwsch : *mijnen rug.*

[5]) Het uitplukken of uittrekken of verminken van iemands baard werd bij de Oosterlingen voor eene groote versmading gehouden.

[6]) Zeer treffend is hier de overeenkomst van hetgeen onze Zaligmaker geleden heeft in het rechthuis van Pilatus met de voorzegging van Isaïas. Vgl. Joan. XIX : 1-3; Marc. XV : 16-19.

[7]) *God de Heer*, enz. Naar het Hebreeuwsch : *Doch God de Heer*, enz. De Zaligmaker spreekt hier naar zijne menschelijke natuur : hoe groot ook de mishandelingen waren, die men mij aandeed, ik verdroeg ze met geduld en standvastigheid, omdat God de Heer mij bijstond en mij versterkte.

[8]) *daarom schaamde ik mij niet,* daarom was ik zonder schaamte bij den schimp, dien men mij toevoegde; *daarom maakte ik mijn aangezicht als tot een keisteen*, daarom toonde ik mij ongevoelig voor den hoon, dien men mij aandeed, *wel wetende, dat ik niet te schande zou worden*, dat ik mij in mijne verwachting niet zoude bedriegen en dat de onverdiende smaad mijner vernedering zoude opgevolgd worden door de verheerlijking van mijnen naam. Vgl. Philipp. II : 6-11.

te schande zou worden. Nabij is hij die mij recht verschaft[1]; wie wil met mij strijden[2]? Laten wij te zamen optreden! Wie is mijn tegenstrijder? Hij nadere tot mij!

Zie, de Heere God is mijn helper[3]; wie zou mij kunnen veroordeelen? Zie, zij allen, als een kleed[4] zullen zij verouden, de mot zal hen verteren! Wie is er onder u, die den Heer vreest[5], die luistert naar de stem van zijnen dienstknecht? Wie in het duister wandelt en geen licht heeft, hij vertrouwe op den naam des Heeren en steune op zijnen God!

Evangelie volgens den H. Joannes; XII : 1—9.

Zes dagen vóor Paschen[6] kwam Jezus te Bethanië, waar Lazarus gestorven was[7], dien Jezus had opgewekt. En zij rechtten[8] voor hem aldaar een avondmaal aan, en Martha bediende; en Lazarus was één van

[1]) *Nabij is hij die mij recht verschaft.* De teekenen die plaats hadden bij den dood van Jezus (Matth. XXVII: 45, 51-54), zijne glorierijke verrijzenis en hemelvaart, de spoedige verbreiding van het Evangelie door de prediking der Apostelen, die de waarheid zijner leer door allerlei wonderwerken bevestigden, — 't was alles klaarblijkelijke vervulling van deze godspraak van Isaïas.

[2]) *wie wil met mij strijden?* Bewust van zijne onschuld, daagt de dienstknecht Gods zijne vijanden als voor een rechtbank uit om hem van eenige misdaad te overtuigen.

[3]) *Zie, de Heere God is mijn helper*, hij zelf treedt als getuige op van mijne onschuld; *wie* dan *zou mij* met eenig recht als schuldig *kunnen veroordeelen?*

[4]) *Zie, zij allen, als een kleed*, enz. Dit zal het lot zijn van alle mijne vervolgers: zij zullen vergaan, gelijk een kleed dat van de mot verteerd wordt. — Deze voorzegging kreeg hare vervulling in de verwoesting van Jeruzalem en in den ondergang van den Joodschen Staat.

[5]) *Wie is er onder u die den Heer vreest*, enz. De dienstknecht Gods richt hier het woord tot de geloovigen uit de Joden, en hij vermaant hen om in de vervolgingen en het lijden, dat hun als Christenen zoude overkomen, wanneer zij *in het duistere zouden wandelen en geen licht hebben*, hun vertrouwen op God te stellen en op hem te steunen: hun duister zou tot licht worden en hun lijden overgaan tot verblijding.

[6]) *Zes dagen vóor Paschen.* Het Paschen der Joden begon den 14den van de maand Nisan met zonnenondergang; en de eerste dag van het feest, hetwelk zeven volle dagen duurde, eindigde met den ondergang der zon van den volgenden dag, alzoo met den avond van den 15den Nisan: in het sterfjaar van onzen Zaligmaker viel die 15de Nisan op Vrijdag. Derhalve kwam Jezus te Bethanië aan op Vrijdag den 8sten Nisan; op welken tijd van dien dag is onzeker; ongetwijfeld vóor het begin van den Sabbat; want op den Sabbat was, naar Mozes' wet, het reizen niet geoorloofd.

[7]) *waar Lazarus gestorven was.* Zóo moet hier volgens de Vulgaat vertaald worden. Maar volgens den Griekschen tekst leest men op deze plaats: *waar Lazarus was, de gestorvene, dien Jezus*, enz.

[8]) *En zij rechtten*, enz. Dat door dit *zij*

degenen die met hem aanzaten[4]. Maria dan nam een pond kostbare zalf van spijk-nardus, en zalfde de voeten van Jezus[5], en droogde zijne voeten met hare haren af; en het huis werd vervuld van den geur der zalve. Één van zijne leerlingen, Judas de Iskariother, degene die hem zou overleveren, zeide dan : Waarom is deze zalf niet voor drie honderd denariën verkocht, en *het geld* aan de armen gegeven[4]? Dit zeide hij echter, niet omdat hij zich om de armen bekommerde, maar omdat hij een dief was, en, daar hij den buidel had, de drager was van hetgeen daarin gestort werd. Jezus zeide dan : Laat haar met rust! zij moge die *zalve* bewaren[5] voor den dag mijner begrafenis[6]. De armen toch hebt gij altijd bij u, maar mij hebt gij niet altijd[7].

Eene groote schare uit de Joden vernam dan dat hij daar was[8]; en zij kwamen niet alleen om Jezus' wil, maar ook om Lazarus te zien, dien hij van de dooden had opgewekt[9].

Lazarus en zijne beide zusters bedoeld worden, blijkt niet. Wij zouden hier even goed kunnen vertalen : *men rechtte*. Misschien was dat avondmaal door Jezus' vrienden aldaar gemeenschappelijk aangerecht. Wat hiervan zij, de maaltijd werd gehouden ten huize van zekeren Simon, bijgenaamd de melaatsche. Zie Matth. XXVI : 6, Marc. XIV : 3, en de noten.

[1]) Lazarus, de uit den dood opgewekte Lazarus, was een dergenen, die met Jezus en zijne leerlingen (vs. 4) aanzaten; en Martha bediende de tafel. Wat hare zuster deed, zegt het volgende vers.

[2]) *zalf*. Zie noot 4 en 5, bladz. 177.

[3]) *en zalfde de voeten van Jezus*. Van het uitgieten dier zalve op Jezus' hoofd door Maria (Matth. XXVI : 7, Marc. XIV : 3) zwijgt Joannes, en hij vermeldt alleen, dat zij Jezus' voeten zalfde; waarschijnlijk omdat het zalven zijner voeten en het afdroogen daarvan met hare ontvlochte haren een nog treffender teeken was van haren diepen eerbied voor Jezus.

[4]) Wij denken aan liefdegiften die men aan Jezus deed tot onderhoud van hem en zijne leerlingen. Die gelden waren (toen althans; of ook van den beginne af, blijkt niet) toevertrouwd aan Judas, die er oneerlijk mede te werk ging, de kas van het gezelschap bestelende : *hij was een dief*. Zie voorts noot 6 op bladz. 177.

[5]) Ik bid u, *zij moge die bewaren*, deze zalve sparen en haar niet verkoopen ten voordeele der armen, maar gebruiken voor den dag mijner begrafenis, dien zij voorkwam. Vgl. Marc. XIV : 8.

[6]) Volgens eene andere Grieksche lezing wordt hier gezegd : *Zij heeft die bewaard voor den dag mijner begrafenis*, wat goed overeenkomt met Jezus' woorden tot Maria bij Matth. XXVI : 12, en bij Marc. XIV : 8.

[7]) *De armen toch*, enz. Zie de aanteekening op Matth. XXVI : 11.

[8]) *vernam dan dat hij daar was*. Dewijl Jezus zich te Bethanië bevond, zoo raakte dit spoedig bekend aan zeer velen uit de Jeruzalemsche Joden (XI: 19). Bethanië lag op een half uur afstands van Jeruzalem.

[9]) *om Lazarus te zien*, dien zij zeer goed

DINSDAG IN DE GOEDE WEEK.

Les uit den Propheet Jeremias; XI : 18—20.

In die dagen[1] sprak Jeremias : Heere, gij hebt het mij getoond en ik weet het; toen[2] deed gij mij zien wat zij beraamd hadden. En ik, ik was als een zachtmoedig lam[3], dat ter slachting geleid wordt, en ik wist niet[4], dat zij aanslagen tegen mij beraamd hadden, zeggende : Laten wij hout in zijn brood doen[5] en hem verdelgen uit het land der levenden, en dat zijn naam niet meer herdacht worde! Maar gij, o Heer der heirscharen, die rechtvaardig oordeelt en harten en nieren beproeft[6], laat mij

---

gekend hadden, en zich van de waarheid zijner opwekking te overtuigen. Lazarus schijnt na zijne opwekking Bethanië verlaten te hebben. Waarschijnlijk was hij met Jezus (XI : 54) van daar vertrokken, en met hem nu eerst derwaarts terug gekeerd.

[1]) *In die dagen.* De goddelooze inwoners van Anathoth, de stadgenooten van Jeremias, haatten den Propheet om zijne dreigende ongeluksvoorspellingen, en zij hadden een verraderlijken aanslag gesmeed tegen zijn leven; maar God had hem dien geopenbaard; en daarvan sprekende zegt de Propheet hier : *Heere, gij hebt het mij getoond, en ik weet het.*

[2]) *toen,* toen mijn leven in gevaar was ter oorzake van het snood ontwerp mijner stadsgenooten, *toen deed gij mij zien wat zij beraamd hadden.*

[3]) *als een zachtmoedig lam.* Naar de kracht der Hebreeuwsche uitdrukking op deze plaats gebezigd, hebben wij hier te denken aan een lam, een huislam, dat als een huisdier zeer gemeenzaam is met de huisgenooten. Vgl. 2 Kon. XII : 3.

[4]) *en ik wist niet,* enz. De zin schijnt deze te zijn : toen gij mij de verraderlijke aanslagen mijner vijanden openbaardet, was ik daarvan geheel en al onkundig : *ik was als een huislam dat ter slachting geleid wordt,* zonder te weten dat het ter slachting gaat; *ik wist niet, dat zij aanslagen tegen mij beraamd hadden, zeggende : Laten wij,* enz.

[5]) *Laten wij hout in zijn brood doen,* zijne spijs met vergiftig hout vergiftigen, en zoo hem ter dood brengen. In dien zin vertaalt hier ook de Chaldeër : *laten wij doodelijk vergif in zijne spijs doen.* Gewoonlijk wordt op deze plaats de Hebreeuwsche tekst aldus overgezet : *Laten wij den boom uitroeien met zijne vrucht,* hetgeen dan genomen wordt voor een spreekwoord om eene ganschelijke verdelging te beteekenen. — Wat hier gezegd is, betreft, naar den letterlijken zin, den persoon van Jeremias, maar typisch-prophetisch den persoon van Christus.

[6]) *harten en nieren beproeft,* gij die de geheimste schuilhoeken van het menschelijk hart doordringt, gij, voor wien niets verborgen is, gij, die mijne onschuld kent en weet, waarom zij mij vervolgen.

uwe wraak aan hen zien[1]; want aan u heb ik mijne zaak bloot gelegd[2], o Heere mijn God!

Het lijden onzes Heeren Jezus Christus volgens den H. Marcus; XIV : 1—XV : 46.

In dien tijde was het na twee dagen Paschen en *het feest van* de Ongedeesemden[3]; en de Opperpriesters en de Schriftgeleerden zochten, hoe zij Jezus door list[4] vatten zouden, en dooden. Doch zij zeiden : Niet op het feest[5]! Opdat er niet soms oproer kwame onder het volk[6].

En toen Jezus te Bethanië was[7], in het huis van Simon den melaatschen[8], en aan *tafel* zat, kwam er eene vrouw[9], die *bij zich* had eene albasten flesch[10] met kostbare zalve van spijk-nardus; en zij brak de albasten flesch[11], en goot haar uit op zijn hoofd[12]. Nu waren er sommigen[13], die dit bij zich zelven kwalijk namen, en zeiden : Waartoe is deze verkwisting der zalf geschied? Want deze zalf had voor meer dan drie honderd denariën kunnen verkocht en *het geld* aan de armen gege-

---

[1]) *laat mij uwe wraak*, uwe wraakoefening, *aan hen*, aan hunne personen, *zien*. Zie noot 6 op bladz. 161.

[2]) *mijne zaak*, mijne rechtzaak, *bloot-gelegd* en aanvertrouwd, opdat gij mij recht verschaffe.

[3]) *Paschen en* (of) *de Ongedeesemde* (brooden). Twee namen van een en hetzelfde feest. Vgl. Matth. XXVI : 17; Luc. XXII : 1. Het werd *Paschen* genoemd om het slachten en eten van het Paaschlam, en het feest van *de ongedeesemde* (ongehevelde, ongezuurde) brooden, omdat men gedurende de zeven volle dagen, welke het Paaschfeest duurde, geen ander dan ongedeesemd brood eten mocht. Zie hier voorts noot 1 op bladz. 176.

[4]) *door list*. Zie noot 7 op bladz. 176.

[5]) *Niet op het feest!* Zie noot 8 op bladz. 176.

[6]) Naar het Grieksch kan hier vertaald worden : *Niet op het feest, opdat er niet soms oproer kome onder het volk.*

[7]) *toen Jezus te Bethanië was*. De zalving van Jezus, waarvan hier gesproken wordt (vs. 3-10), had plaats zes dagen vóór het Paaschfeest (Joan. XII : 1). Zie voorts noot 1 op bladz. 170.

[8]) Zie noot 2 op bladz. 177.

[9]) Naar het Grieksch zouden wij hier vertalen : *kwam, terwijl hij aan tafel zat, eene vrouw*, enz. Zie voorts noot 3 op bladz. 177.

[10]) *Albast* is eene soort van gips, waarvan men allerlei vazen vervaardigde, bij voorbeeld, zulke reukvazen of flesschen, als deze vrouw er eene bij zich had.

[11]) *zij brak de albasten flesch*. Deze albasten nardus-flesschen waren van boven verzegeld, en om gebruik te maken van haren inhoud, brak men er den langen hals af.

[12]) Zie noot 4 en 5 op bladz. 177.

[13]) Zie noot 7 en 8 hierboven, op bl. 177.

ven worden. En zij beknorden haar. Doch Jezus zeide : Laat haar met rust! Waarom doet gij haar verdriet aan? Zij heeft een goed werk aan mij verricht[1]. Altijd toch hebt gij de armen bij u, en wanneer gij wilt, kunt gij hun weldoen; maar mij hebt gij niet altijd[2]. Wat deze *vrouw* konde doen, heeft zij gedaan : zij heeft mijn lichaam vooruit gebalsemd ter begrafenis[3]. Voorwaar zeg ik u : overal waar dit Evangelie zal verkondigd worden in geheel de wereld, daar zal ook hetgeen deze gedaan heeft, vermeld worden tot hare gedachtenis[4].

En Judas de Iskariother[5], een van de twaalf, ging heen tot de Opperpriesters, om hem aan hen over te leveren. Zij nu, dit hoorende[6], verblijdden zich, en beloofden hem geld te zullen geven. En hij zocht, hoe hij hem bij eene geschikte gelegenheid zoude overleveren. En op den eersten dag der ongedeesemde *brooden*, wanneer men het Pascha[7] slachtte, zeiden de leerlingen tot hem : Waar wilt gij, dat wij henengaan en voor u gereedheid maken, opdat gij het Pascha kunt eten? En hij zond twee zijner leerlingen af en zeide tot hen : Gaat naar de stad, en u zal een mensch ontmoeten, die eene kruik met water draagt; volgt hem[8]. En waar hij ook zij ingegaan, spreek daar tot den heer des huizes : De Meester zegt : Waar is mijne eetzaal, waar ik het Pascha kan eten met mijne leerlingen? En hij zelf zal u eene groote gespreide[9] bovenzaal wijzen; en maakt aldaar voor ons bereiding. En zijne leerlingen gingen heen, en kwamen in de stad; en zij bevonden *alles*, gelijk hij hun gezegd had; en zij bereidden het Pascha.

Toen het nu avond geworden was, kwam hij met de twaalf. En terwijl zij aan *tafel* zaten en aten, zeide Jezus : Voorwaar zeg ik u : één

---

[1]) Zie noot 11 op bladz. 177.
[2]) Zie noot 12 op bladz. 177.
[3]) Zie noot 1 op bladz. 178.
[4]) Lees noot 2 en 3 op bladz. 178.
[5]) *De Iskariother*, d. i. *de man van Karioth*, eene stad in den stam van Juda gelegen.
[6]) t. w. het aanbod van Judas om Jezus in hunne handen te leveren. Vgl. Matth. XXVI : 14-16.
[7]) *het Pascha*, het Paaschlam. Zie hier voorts noot 1 op bladz. 179.
[8]) Zie noot 3 op bladz. 179.
[9]) *gespreide*, d. i. voorzien van de noodige *triclinia's* of tafelbanken, om aan den maaltijd te liggen. Vgl. noot 5 op blz. 177. Verscheidene Grieksche Handschriften voegen hier nog bij : *gereede* (bovenzaal); wat waarschijnlijk een glosseem is, om het voorafgaande *gespreide* te verklaren.

van u zal mij overleveren, *een* die met mij eet. Zij nu begonnen bedroefd te worden, en de een na den anderen tot hem te zeggen : Ben ik het? En hij zeide tot hen : Één van de twaalf, die met mij de hand in den schotel doopt[1]. En de Zoon des menschen[2] gaat wel henen, gelijk er van hem geschreven staat; maar wee dien mensch, door wien de Zoon des menschen zal overgeleverd worden; het ware voor hem beter, indien hij niet geboren was, die mensch! En terwijl[3] zij aten, nam Jezus brood, en gezegend hebbende, brak hij het en gaf het hun, en zeide : Neemt! dit is mijn lichaam. En den kelk genomen hebbende, dankte hij, en gaf hun dien; en zij dronken allen daaruit. En hij zeide tot hen : Dit is mijn bloed des Nieuwen Testaments, dat voor velen zal vergoten worden. Voorwaar zeg ik u : ik zal niet meer drinken van deze vrucht des wijnstoks tot op dien dag, wanneer ik haar nieuw zal drinken in het Rijk Gods.

En na den lofzang[4] gezegd te hebben, gingen zij uit naar den Olijfberg. En Jezus zeide tot hen : Allen zult gij in dezen nacht aan mij geërgerd worden; want er staat geschreven : Ik zal den herder slaan, en de schapen zullen verstrooid worden. Maar nadat ik zal verrezen zijn, zal ik u voorgaan naar Galiléa. Doch Petrus zeide tot hem : Al wierden ook allen aan u geërgerd, ik evenwel niet! En Jezus zeide tot hem : Voorwaar zeg ik u, dat gij heden, in dezen nacht, eer de haan tweemaal[5] gekraaid zal hebben, mij driemaal zult verloochenen. Doch hij zeide nog des te meer : Al moest ik ook tegelijk met u sterven, verloochenen zal ik u niet! En desgelijks spraken ook allen.

---

[1]) t. w. aan dezen maaltijd. De zin is niet : die nu op het oogenblik, dat ik dit zeg, met mij de hand in den schotel doopt. Vgl. noot 3 op bladz. 180.

[2]) *De Zoon des menschen gaat wel henen*, enz. Zie noot 4, 5 en 6 op bladz. 180.

[3]) Dit vers en de drie volgende zijn uitgelegd in de verschillende aanteekeningen op de gelijkluidende plaats van Mattheüs, bladz. 181, volgg.

[4]) Men leze voor de verklaring van dit stuk (vs. 26-31) de noten op de gelijkluidende plaats van Mattheüs, blz. 183, volg.

[5]) *tweemaal*. Dit strijdt niet tegen het verhaal van Matth. XXVI : 34; doch Marcus geeft ons Jezus' voorzegging nog bepaalder op, en waarschijnlijk met Jezus' eigene woorden, welke die Evangelist uit den mond van Petrus, zijnen leeraar, zal vernomen hebben. De haan kraait kort na middernacht, en wederom met den morgenstond; en Jezus' voorzegging was, dat Petrus hem driemaal zou verloochenen vóór dat de morgenstond zou aanbreken.

En zij kwamen[1] in eene hofstede, wier naam was Gethsemani. En hij zeide tot zijne leerlingen : Zit hier neder, terwijl ik bid. En hij nam Petrus en Jacobus en Joannes met zich; en hij begon beangst en treurig te worden. En hij zeide tot hen : Mijne ziel is bedroefd tot den dood toe : blijft hier, en waakt! En een weinig voortgegaan zijnde, viel hij ter aarde neder, en bad, indien het mogelijk was, dat die ure[2] hem mocht voorbijgaan. En hij zeide : Abba[3], Vader! bij u is alles mogelijk : neem dezen kelk van mij weg; doch niet wat ik wil, maar wat gij wilt! En hij kwam en vond hen slapende; en hij zeide tot Petrus : Simon! slaapt gij? Vermocht gij niet één uur te waken? Waakt, en bidt dat gij niet in bekoring komt! De geest is wel gewillig, maar het vleesch is zwak. En hij ging wederom heen en bad, dezelfde woorden zeggende. En teruggekeerd zijnde, vond hij hen wederom slapende (want hunne oogen waren bezwaard); en zij wisten niet, wat zij hem zouden antwoorden[4]. En hij kwam ten derden male, en zeide tot hen : Slaapt nu en rust! Het is genoeg! Het uur is gekomen; zie de Zoon des menschen zal overgeleverd worden in de handen der zondaren. Staat op, laat ons gaan! Zie, die mij zal overleveren, is nabij.

En terwijl hij nog sprak[5], kwam Judas de Iskariother, een van de twaalf, en met hem eene groote schare met zwaarden en stokken, *afgezonden* van de Opperpriesters en de Schriftgeleerden en de Ouderlingen. Hij nu, die hem overleverde, had hun een teeken gegeven, zeggende : Dien ik kussen zal, die is het; grijpt hem aan, en leidt hem behoedzaam[6] weg! En hij kwam en trad terstond naar hem toe, en zeide : Wees

---

Het hanengekraai, waar Mattheüs van spreekt, is dat hanengekraai, dat het einde der nacht en het begin van den morgenstond aankondigt.

[1]) Men leze de noodige aanteekeningen voor het verstand van dit stuk (vs. 32-42) op de gelijkluidende plaats van Mattheüs, bladz. 184-186.

[2]) *die ure*, het lijdensuur, hier *gepersonifieerd*.

[3]) *Abba*, dat hetzelfde beteekent als ons *Vader*, is een woord uit het Arameesch dialect, de taal van Palestina, toen de God-mensch onder de menschen op deze aarde verkeerde.

[4]) wederom door Jezus opgewekt uit hunnen slaap, wisten zij niet, wat zij zeggen zouden, om zich te verontschuldigen.

[5]) Men vergelijke dit gedeelte (vs. 43-50) der lijdensgeschiedenis met het verhaal van Matth. XXVI : 47-57, en onze aanteekeningen aldaar, bladz. 186, volg.

[6]) Naar het Grieksch : *wel bewaard*, wel verzekerd.

gegroet, Rabbi! en hij kuste hem. Zij nu sloegen de handen aan hem, en grepen hem. Doch zeker iemand, één van die daarbij stonden, trok het zwaard en sloeg den dienstknecht des Hoogepriesters, en hieuw hem het oor af. En Jezus nam het woord op en zeide tot hen : Evenals tegen een roover zijt gij uitgetrokken met zwaarden en stokken, om mij gevangen te nemen. Dagelijks was ik bij u in den tempel leerende, en gij hebt mij niet gegrepen. Maar *dit geschiedde*, opdat de Schriften vervuld zouden worden. Alsdan verlieten hem zijne leerlingen en namen allen de vlucht. Doch hem volgde een zeker jongeling, aangedaan met een linnen kleed[1] over het bloote lijf; en zij grepen hem[2]. Maar hij wierp het linnen kleed af, en vluchtte naakt van hen weg.

En zij leidden[3] Jezus weg naar den Hoogepriester; en *daar* kwamen al de Priesters en de Schriftgeleerden en de Ouderlingen bijeen. En Petrus volgde hem van verre tot binnen in het voorhof des Hoogepriesters; en hij zat neder onder de dienaren bij het vuur, en warmde zich. De Opperpriesters nu en geheel de Raad zochten eene getuigenis tegen Jezus, om hem ter dood te brengen; en zij vonden die niet. Want velen getuigden valschelijk tegen hem, en de getuigenissen kwamen niet overeen. En er stonden eenigen op en getuigden valschelijk tegen hem, zeggende : Wij hebben hem hooren zeggen : Ik zal dezen tempel, die met handen gemaakt is, afbreken, en in drie dagen een anderen bouwen, die niet met handen is gemaakt. Doch hunne getuigenis kwam niet overeen. En de Hoogepriester stond op in het midden en vroeg Jezus, zeggende : Antwoordt gij niets op hetgeen u door dezen wordt aangetijgd? Doch hij zweeg, en antwoordde niets. Wederom vroeg hem de Hoogepriester, en zeide tot hem : Zijt gij de Christus, de Zoon Gods, des Gezegenden? En Jezus zeide tot hem : Ik ben het! en gij zult den Zoon des menschen zien, gezeten ter rechterzijde der kracht Gods, en ko-

---

[1]) zijn slaapkleed. Wie die jongeling is geweest, is onbekend.

[2]) Men kan hieruit besluiten, dat zij de Apostelen eveneens zouden gegrepen hebben, indien dezen niet nog bij tijds de vlucht genomen hadden.

[3]) Het noodige ter opheldering van dit gedeelte (vs. 53-65) der lijdensgeschiedenis, is gezegd in de aanteekeningen op Matth. XXVI : 57-66, bladz. 188-190.

mende met de wolken[1] des hemels! De Hoogepriester nu scheurde zijne kleederen, en zeide : Wat hebben wij nog getuigen van noode! Gij hebt de godslastering gehoord. Wat dunkt u? En zij allen veroordeelden hem, des doods schuldig te zijn.

En eenigen begonnen hem te bespuwen, en zijn aangezicht te bedekken en hem met vuisten te slaan, en tot hem te zeggen : Propheteer! En de dienaren gaven hem kaakslagen[2].

En terwijl Petrus beneden[3] in het voorhof was, kwam er eene van de dienstmaagden des Hoogepriesters; en Petrus ziende, die zich warmde, zag zij hem aan en zeide : Ook gij waart met Jezus den Nazarener! Maar hij loochende het, zeggende : Ik weet niet en ik versta niet wat gij zegt! En hij ging uit naar buiten, vóor het voorhof; en de haan kraaide[4]. En toen de dienstmaagd wederom hem zag, begon zij tot de omstanders te zeggen : Deze is een van hen[5]. Doch hij loochende het andermaal. En wederom een weinig daarna zeiden degenen die daarbij stonden tot Petrus : Waarlijk, gij zijt een van hen; want ook zijt ge een Galileër[6]. Doch hij begon *zich zelven* te vervloeken en te zweren : Ik ken dien mensch niet, van wien gij spreekt! En terstond kraaide de haan ten tweeden male. En Petrus herinnerde zich het woord, dat Jezus tot hem gezegd had : Eer de haan tweemaal kraait, zult gij mij driemaal verloochenen. En hij begon[7] te weenen.

En terstond des morgens *vroeg* beraadslaagden de Opperpriesters met de Ouderlingen en de Schriftgeleerden en den geheelen Raad[8]; en Jezus gebonden hebbende, leidden zij hem weg, en leverden hem over aan

---

[1]) *met de wolken*. Vgl. Dan. VII : 13.

[2]) Vgl. Matth. XXVI : 67, 68, en de aanteekeningen aldaar, noot 4 en 5, bladz. 190.

[3]) *beneden*. De zaal, waar het Sanhedrin vergaderde, was hooger gelegen dan het voorhof.

[4]) voor de eerste maal.

[5]) Zij wil zeggen : Deze behoort ook tot de aanhangers van den Nazarener.

[6]) Zie noot 3 op bladz. 191.

[7]) *hij begon*. Daarvoor heeft de Grieksche tekst *epibalôn*, 't welk hier zooveel beteekent als : op dat woord van Jezus, op die voorzegging *zijne aandacht vestigende*, dat woord *bedenkende*, weende hij.

[8]) In den Griekschen tekst : *beraadslaagden de Opperpriesters met de Ouderlingen en de Schriftgeleerden, geheel de Raad*. De geheele Raad of het Sanhedrin bestond uit de Opperpriesters, de Ouderlingen en de Schriftgeleerden. Zie onze aanteekening op Matth. II : 4.

Pilatus[1]. En Pilatus ondervroeg hem[2] : Zijt gij de koning der Joden? Hij nu antwoordde en zeide tot hem : Gij zegt het. En de Opperpriesters beschuldigden hem van vele dingen. Pilatus nu ondervroeg hem wederom, zeggende : Antwoordt gij niets? Zie eens, van hoevele dingen zij u beschuldigen! Doch Jezus antwoordde niets meer, zoodat Pilatus zich verwonderde.

Op den feestdag nu was hij gewoon, hun éénen der gevangenen los te laten, dien zij mochten eischen[3]. En er was er een, Barabbas genaamd, gevangen met de oproermakers, die in het oproer een moord had begaan[4]. En de schare opgekomen[5] zijnde, begon te eischen, *dat Pilatus hun doen zou*[6], gelijk hij altijd hun deed. Pilatus nu antwoordde hun en zeide : Wilt gij, dat ik u den koning der Joden loslate? Want hij wist, dat de Opperpriesters hem uit nijd hadden overgeleverd. Doch de Opperpriesters stookten het volk op, dat hij hun liever Barabbas zoude loslaten. En Pilatus sprak wederom[7] en zeide tot hen : Wat wilt gij dan, dat ik doe met den koning der Joden? En wederom schreeuwden zij : Kruisig hem! Doch Pilatus zeide tot hen : Wat kwaads heeft hij dan toch gedaan? Maar zij schreeuwden nog heviger : Kruisig hem! Pilatus nu, willende aan het volk genoegen geven, liet hun Barabbas los, en Jezus, na hem gegeeseld te hebben, gaf hij over om gekruisigd te worden.

En de krijgsknechten[8] leidden hem in het voorhof van het rechthuis, en riepen de gansche bende bijeen. En zij deden hem een purperen kleed aan, en vlechten eene doornen kroon, en zetteden hem die op. En zij be-

---

[1]) Vgl. Matth. XXVII : 1, 2, en de aanteekeningen aldaar, bladz. 192.

[2]) Voor dit vers en de drie volgende, leze men de aanteekeningen op de gelijkluidende plaats van Mattheüs, bladz. 193.

[3]) Zie noot 5, en de vier daarop volgende, bladz. 194.

[4]) *had begaan*. Naar het Grieksch : *die... begaan hadden*.

[5]) *opgekomen zijnde*, dat is, genaderd zijnde tot het *lithostroton* of het geplaveide plein voor het rechthuis van Pilatus, en waar deze op zijn rechterstoel gezeten was. Vgl. Joan. XIX : 13.

[6]) dat hij hun eenen gevangene zou loslaten.

[7]) Vergelijk voor vs. 12-15 het verhaal bij Matth. XXVII : 21-26, en onze aanteekeningen aldaar, bladz. 195.

[8]) Men vergelijke voor dit gedeelte (vs. 16-23) der lijdensgeschiedenis het verhaal bij Matth. XXVII : 27-24, en onze aantee-

gonnen hem te begroeten : Wees gegroet, koning der Joden! En zij sloegen hem met een rietstok op het hoofd, en spuwden op hem; en, nederknielende, aanbaden zij hem. En nadat zij hem bespot hadden, deden zij hem het purperen kleed uit, en deden hem zijne kleederen aan. En zij leidden hem uit om hem te kruisigen. En zij dwongen een zekeren mensch, die daar voorbijging, Simon van Cyrene, die van het veld kwam, den vader van Alexander en Rufus[1], om zijn kruis te dragen. En zij brachten hem naar de Golgotha-plaats, hetwelk, vertaald zijnde, is : Schedelplaats. En zij gaven hem gemirreden wijn[2] te drinken; doch hij nam dien niet.

En toen zij hem gekruisigd hadden, verdeelden zij zijne kleederen, het lot er over werpende, wat ieder krijgen zou[3]. En het was de derde ure[4], toen zij hem kruisigden. En het opschrift zijner beschuldiging stond *zoo* opgeschreven : DE KONING DER JODEN[5]. En met hem kruisigden zij twee roovers, één aan zijne rechter- en één aan zijne linkerzijde. En de Schrift werd vervuld[6], die zegt : en onder de boosdoeners werd hij gerekend.

En die voorbijgingen[7] lasterden hem, hunne hoofden schuddende, en zeggende : Ha! Gij die den tempel Gods afbreekt en in drie dagen weder opbouwt, verlos u zelven met af te komen van het kruis! Desgelijks spotteden onder elkander ook de Opperpriesters met de Schriftgeleerden, en zeiden : Anderen heeft hij verlost, zich zelven kan hij niet verlossen! De Christus, de koning Israëls, kome nu af van het kruis, opdat wij zien en gelooven! Ook zij, die met hem gekruisigd waren, beschimpten hem.

---

keningen op die plaats, bladz. 196.

[1]) *den vader van Alexander en Rufus*, enz. Deze Alexander en Rufus zullen, als Christenen, aan de eerste lezers van dit Evangelie bekend zijn geweest.

[2]) wijn gemengd met mirre, een gom of hars van bitteren smaak. De wijn kreeg daardoor eene de zinnen verdoovende kracht. *Gal* zal bij Matth. (XXVII : 34) gezegd zijn voor *bittere kruiden*.

[3]) Zie noot 5 en 6 op bladz. 197.

[4]) *de derde ure*, d. i., naar onze wijze van tellen, te negen uren des morgens. Zie onze aanteekening op Matth. XX : 3.

[5]) Zie noot 8 en 9 op bladz. 197.

[6]) *de Schrift*, eene voorzegging van den Propheet Isaïas aangaande den Messias. Zie Isaï. LIII : 12.

[7]) Zie voor vs. 29-32 het aangeteekende op Matth. XXVII : 39-44, bladz. 198.

En toen het de zesde ure geworden was[1], kwam er eene duisternis over de gansche aarde tot de negende ure toe. En ter negende ure riep Jezus met luider stem, zeggende : ELOÏ[2], ELOÏ, LAMMA SABACTHANI ! 't welk, vertaald zijnde, is : Mijn God! mijn God! waarom hebt gij mij verlaten! En eenigen van die daarbij stonden, dit hoorende, zeiden : Zie, hij roept Elias! En er liep een toe, en vulde eene spons met azijn, en haar op een riet stekende, gaf hij hem te drinken, zeggende : Wacht! laten wij zien, of Elias komt om hem af te nemen! En Jezus bracht eene luide stem uit, en gaf den geest[3].

En het voorhangsel des tempels scheurde in tweeën, van boven tot beneden[4]. De hoofdman nu, die tegen *hem* over stond[5], ziende dat hij, zóo roepende[6] den geest gegeven had, zeide : Waarlijk! deze mensch was Gods Zoon!

En er waren ook vrouwen[7], die van verre toezagen; onder welke waren Maria Magdalena, en Maria de moeder van Jacobus, den minderen, en van Jozef en Salome. Ook toen hij in Galiléa was, volgden en dienden zij hem, *zij* en vele andere, die tegelijk met hem waren opgegaan naar Jeruzalem.

En toen het reeds avond was geworden[8] (dewijl het Voorbereiding[9]

---

[1]) Lees voor vs. 33-37 de noten op Matth. XXVII : 45-50, bladz. 198.

[2]) *Eloï* is hetzelfde gezegd als *Eli*, d. i. *mijn God!*

[3]) *en gaf den geest.* De kruisiging was eene hoogst pijnlijke en daarbij zeer langzame doodstraf : men stierf veeleer aan het kruis, dan door het kruis; en het gebeurde wel, dat gekruisigden nog leefden op hunne kruisen den dag na hunne kruisiging, ja zelfs nog langer. De dood, die eerst een einde maakte aan hun lijden, kwam de kruiselingen, naar mate van hunne mindere of meerdere lichaamskrachten, vroeger of later van hunne smarten verlossen. Doch onze aanbiddelijke Zaligmaker was, door al hetgeen hij dien nacht geleden had, zonder eenige rust of verkwikking te kunnen genieten, reeds vóor zijne kruisiging zoodanig uitgeput, dat hij niet in staat was, zijn kruis tot aan de strafplaats te dragen; hij was reeds bijna krachteloos toen hij daaraan genageld werd.

[4]) Zie noot 7 op bladz. 199.

[5]) De Hoofdman, die tegen over het kruis van Jezus stond, en het bevel voerde over de soldaten, aan welke de volvoering der kruisstraf was opgelegd.

[6]) *zóo roepende*, met zulk eene krachtvolle stem roepende. Zie voorts het aangeteekende op Luc. XXIII : 47.

[7]) Zie voor vs. 40, 41, het aangeteekende op Matth. XXVII : 55, 56, bladz. 200.

[8]) Men denke aan den *vóor-avond*, den tijd tusschen drie en zes uren in den namiddag.

[9]) *Voorbereiding.* Wat daardoor verstaan

was, dat is, Vóor-sabbat), kwam Jozef van Arimathéa, een achtbaar raadsheer, die ook zelf[1] het Rijk Gods verwachtte, en ging stout[2] binnen tot Pilatus, en verzocht het lichaam van Jezus. Pilatus nu verwonderde zich, dat hij reeds zou gestorven zijn[3]. En hij liet den hoofdman[4] roepen, en vroeg hem, of hij alreeds gestorven was. En toen hij het van den hoofdman vernomen had, schonk hij het lichaam aan Jozef. Jozef nu, lijnwaad gekocht hebbende, nam hem af, wond hem in het lijnwaad en legde hem in eene grafstede, welke uit eene steenrots was uitgehouwen; en hij wentelde een steen voor den ingang der grafstede[5].

WOENSDAG IN DE GOEDE WEEK.

Eerste les uit den Propheet Isaïas; LXII : 11—LXIII : 1-7.

Dit zegt God de Heer : Zegt aan de dochter Sions : Zie, uw Heiland komt! zie, zijn loon is met hem!

Wie is hij, die daar komt van Edom[1], met geverwde kleede-

---

wordt is gezegd in noot 9 op bladz. 201. Die avond was een *voorbereiding*-avond of anders gezegd een vóor-sabbat-avond; bij gevolg zou de rust van den sabbat na weinige uren aanvangen, en dan had Jozef het begraven van Jezus tot na den sabbat moeten uitstellen. De Evangelist wil ons door die woorden ; *dewijl het Voorbereiding was*, de reden opgeven, waarom Jozef van Arimathéa zooveel haast maakte om Jezus te begraven.

[1]) *die ook zelf*. Gelijk vele andere van zijne volksgenooten, zoo was *ook* deze Jozef *zelf* van het getal dergenen, die in Jezus geloofden en de oprichting *verwachten van het Godsrijk*, waarvan Jezus gepredikt had (Matth. IV : 17), dat het genaderd was en nu stond opgericht te worden. Zie voorts de drie eerste aanteekeningen hierboven, op bladz. 201.

[2]) *stout*. Er behoorde voorzeker groote moed toe, om zich in deze oogenblikken zoo openbaarlijk voor een aanhanger van Jezus den Nazarener te verklaren.

[3]) Pilatus wist niet, dat Jezus schier uitgeput van lichaamskrachten aan het kruis was genageld, en daarom baarde het bij hem verwondering, dat Jezus nu alreeds zou gestorven zijn.

[4]) den Hoofdman van vs. 39.

[5]) Zie de aanteekeningen op Mattheüs XXVII : 59-61, bladz. 202.

[6]) *Wie is hij, die daar van Edom komt*, enz. Deze prophetie, in een dramatischen vorm voorgedragen, betreft den Godmensch Jezus-Christus, als den zegevierende over zijne vijanden. Doch wat hier meer bepaaldelijk het onderwerp is van deze

ren[1] *komt* van Bosra, die prachtige in zijn gewaad[2], aanstappend in de grootheid zijner kracht[3]? Ik ben het, ik die gerechtigheid spreek en een voorvechter ben tot redding[4]. Waarom is uw gewaad dan rood[5] en zijn uwe kleederen als van hen, die de wijnpers treden? Ik trad de wijnpers[6], ik alleen[7], en uit de volken was niemand met mij; ik trad hen[8] in mijnen toorn, en vertrad hen in mijne gramschap; en hun bloed spatte op mijne kleederen, en geheel mijn gewaad heb ik bevlekt. Want een dag van wraak was in mijn hart, het jaar van mijne verlossing was gekomen. Ik zag rond, en er was geen helper[9]; ik zocht, en er was niemand die mij bijstand bood: toen hielp mij mijn arm, en mijne verbolgenheid, zij stond mij bij. En ik vertrad de volkeren in mijnen toorn, en maakte hen dronken[10] in mijne gramschap, en in het stof wierp ik hunne kracht.

---

prophetie, daaromtrent zijn de gevoelens der Schriftverklaarders zeer uiteenloopend. Misschien wordt hier het strafgericht bedoeld, waarvan de H. Joannes spreekt (Openb. XIX : 11—21), het strafgericht over het Antichristisch Romeinsche Keizerrijk en Rome zijne hoofdstad, den zetel der afgoderij en der vervolgers van het Christendom. De Propheet ziet, in een visioen, van Edom of Iduméa, en bepaaldelijk van Bosra, de hoofdstad van dit gewest, een zegevierenden held optreden, en hij vraagt, wie hij is, die daar aankomt. Waarop hij van den held zelven voor antwoord krijgt: *Ik ben het, ik die gerechtigheid spreek en een voorvechter ben tot redding.*

De Edomieten waren de bitterste vijanden van de Israëlieten, het volk Gods, en zij staan hier als beeld om de vijanden van het Godsrijk te beteekenen.

[1]) *met geverwde kleederen*, purperverwige kleederen, de dracht der veldheeren. Zie Nah. II : 3.

[2]) *die prachtige in zijn gewaad*, hij die zoo prachtig is in zijnen dos.

[3]) *in de grootheid zijner kracht*, eene groote kracht vertoonende.

[4]) Naar het Hebreeuwsch kan men hier vertalen: *ik, die van gerechtigheid spreek, die machtig ben om te redden.* Hiermede doet de antwoorder zich kennen als den persoon van Christus.

[5]) *Waarom is uw gewaad dan* (het woordje *dan* wordt in den Hebreeuwschen tekst niet gevonden) *rood*, enz. Nu de held naderbij getreden is, ziet de Propheet roode vlekken op zijn prachtgewaad, en hij vraagt hem, waarom zijn kleed er zoo rood uitziet en als het kleed van dezulken, *die de wijnpers treden*, en daardoor hunne kleederen met roode vlekken bezoedelen.

[6]) *Ik trad de wijnpers*, enz. De held antwoordt, *het treden der wijnpers* (het treden der druiven in de wijnpers) als zinnebeeld gebruikende, om aan te duiden dat hij uit den slag komt en zijne vijanden vermorzeld heeft. Vgl. Apocal. XIX : 11-16.

[7]) *ik alleen*, zonder dat iemand mij bijstond, zonder hulp van vreemden; mijne eigene kracht was mij genoeg.

[8]) *ik trad hen*, namelijk *de volkeren*, de afgodendienaars, als blijkt uit vs. 6. Vgl. Openb. XIX : 15. De Propheet verlaat hier het beeld, dat hij van het treden der wijnpers genomen had.

[9]) *Ik zag rond en er was geen helper*, enz. De Heer spreekt hier menschelijker wijze.

[10]) *en maakte hen dronken*. Naar eene

Des Heeren erbarmingen wil ik gedenken, des Heeren lof vermelden over alles goeds, dat de Heer onze God ons bewees.

Tweede les uit den Propheet Isaïas; LIII : 1—12.

In die dagen zeide Isaïas : Heere! wie gaf geloof aan onze prediking[1], en des Heeren arm wien werd hij openbaar[2]!

Hij schoot op voor zijn aangezicht[3] gelijk een rijs en als eene spruit[4] uit dorren grond; er was aan hem geen uiterlijk, noch luister; wij aanschouwden hem, en hij was van geen aanzien, dat wij hem zouden begeeren, *hem,* den verachte[5], den laatste der menschen, den man van

---

andere Hebreeuwsche lezing : *en vermorzelde hen.*

[1]) *Wie gaf geloof* (hoe weinigen zijn zij die geloof gaven) *aan onze prediking,* enz. Het zijn de verkondigers van het Evangelie die hier spreken, en de klacht, welke de Propheet hun in den mond legt, is eene voorzegging van het ongeloof der Joden. Vgl. Joan. XII : 37, volg.; Rom. X : 15-17, en onze aanteekeningen op die Schriftuurplaatsen.

[2]) *en des Heeren arm wien werd hij openbaar!* Hoe weinigen zijn zij, wien in de leer van den Messias, zijne wonderen, zijn lijden en zijne verrijzenis, *de arm des Heeren,* de hand Gods, *openbaar werd,* zoodat zij in den persoon van Jezus den beloofden Messias geloovig erkenden!

[3]) *Hij schoot op voor zijn* (Gods) *aangezicht,* enz. Wat den vorm der prophetische rede betreft, Isaïas schijnt hier (vs. 2-6) te spreken, in naam van dezulken onder de Joden, die eerst weigerden Jezus voor den Messias aan te nemen, maar daarna, geloovig geworden, hunne dwaling erkennen. Zij spreken : De nederigheid van zijne afkomst, de geringheid van zijn voorkomen, zijne armoede en ellende, zijn lijden en dood, dit alles maakte dat wij in den persoon van Jezus van Nazareth den beloofden Messias niet wilden erkennen, dewijl wij, in onze dwaling, een Messias verwachtten, die als een grootmachtig tijdelijk vorst zou optreden, ons zou bevrijden van het juk der Romeinen, en alle volkeren aan zijne heerschappij zoude onderwerpen.

[4]) *gelijk een rijs en als eene spruit,* enz. Een rijs of eene spruit, opschietende uit een dorren grond, doet zich schraal en nietig voor, is onaanzienlijk. Onder dit beeld geeft het prophetisch woord den nederigen staat te kennen, waarin de beloofde Messias zoude opwassen. *Er was aan hem geen uiterlijk, noch luister,* niets van hetgeen de wereld hoogschat en aan iemand bindt; *hij was van geen aanzien, dat wij hem zouden begeeren.*

[5]) hem, *den verachte,* enz. De Propheet voorzegt hiermede de versmading en vervolging, de smarten en ellenden, waarin de Messias onder zijne volksgenooten zoude verkeeren. Tot de beschrijving van dien jammervollen toestand behoort ook nog wat vervolgens gezegd wordt : *Zijn aangezicht was* door ons *als bedekt :* wij wilden hem niet aanzien, wij verwaardigden ons niet onze oogen op hem te slaan. Naar het Hebreeuwsch zou men hier kunnen overzetten : *hij was als een voorwerp, waarvan men zijne oogen afkeert.*

smarten, in lijden ervaren; en zijn aangezicht was als bedekt; hij was veracht[1], weshalve wij hem ook niet telden. Waarlijk! hij nam onze krankheden en droeg onze kwalen[2]! En wij, wij hielden hem voor een melaatsche, voor een, die door God geslagen en vernederd was[3]; maar hij, om onze ongerechtigheden werd hij verwond, om onze misdaden verbrijzeld : de straf van onze verzoening was op hem[4], en door zijne striemen werden wij genezen. Wij allen, als schapen verdwaalden wij[5], een iegelijk week af en ging zijns weegs; maar de Heer legde op hem de schuld van ons allen. Hij werd opgeofferd, omdat hij zelf dit wilde[6], en hij opende zijnen mond niet[7] : als een schaap dat ter slachtbank geleid wordt, en als een lam dat voor zijn scheerder stom ligt, zoo deed hij

---

[1]) *hij was veracht*, enz. Het *despectus* van onze Vulgaat behoort niet tot het voorafgaande *vultus*, maar tot het voorname onderwerp der rede, den toekomstigen Messias (*servus meus*. Isaï. LII : 13).

[2]) *hij nam onze krankheden en droeg onze kwalen*, hij genas onze ziekten en krankheden. *Nemen* en *dragen* hebben hier de beteekenis van *wegnemen*, afnemen. De H. Evangelist Mattheüs (VIII : 16, volg.) verhaalt ons van den Heere Jezus : *en allen, die zich kwalijk bevonden, genas hij; opdat vervuld zou worden wat gesproken was door Isaïas, den Propheet, die zegt : Hij heeft onze krankheden genomen en onze ziekten heeft hij gedragen*. Waaruit volgt, dat dit gezegde bij Isaïas van lichamelijke kwalen moet verstaan worden. Dat de Messias door zijn lijden en geweldigen dood de geestelijke kwalen, de zonden der wereld, zoude wegnemen, daarvan wordt nog niet hier, maar eerst daarna, in hetgeen thans volgt (vs. 5-12), gesproken. Wij hebben over deze plaats van Isaïas breedvoerig gehandeld in onze *Dissertatio Theologica*, Lovanii, 1845, pag. 78-85.

[3]) *en wij, wij hielden hem voor een melaatsche*, enz., naar het Hebreeuwsch : *voor een geraakte, voor een die door God geslagen en vernederd was* om zijne ongerechtigheden; *maar*, hoe valsch was onze meening! niet om zijne ongerechtigheden, maar *om onze ongerechtigheden* te boeten *werd hij verwond, om onze misdaden* werd hij als *verbrijzeld*.

[4]) *de straf van onze verzoening was op hem*, hij werd gestraft, opdat wij met God zouden verzoend worden, en door zijne wonden werden wij genezen.

[5]) *Wij allen, als schapen*, die niet luisterden naar de stem des herders, *verdwaalden wij*, een iegelijk week van den rechten weg af en ging zijns weegs een verkeerden weg op : allen waren wij zondaars: *maar de Heer legde op hem de schuld van ons allen*.

[6]) *Hij werd opgeofferd*, niet daartoe gedwongen zijnde, maar *omdat hij zelf dit wilde*, vrijwillig. *Ik leg mijn leven af*, zeide Jezus (Joan. X : 17, 18); *niemand neemt het mij af, maar uit mij zelven leg ik het af*. Naar het Hebreeuwsch zouden wij hier vertalen : *Hij werd verdrukt*, mishandeld, *maar hij zelf onderwierp zich* daaraan, vrijwillig liet hij zich mishandelen.

[7]) *en hij opende zijnen mond niet* tegen zijne verdrukkers, geduldig alles lijdende wat men hem aandeed; *als een schaap dat ter slachtbank geleid wordt*, enz. Vgl. 1 Petr. II : 23.

zijnen mond niet open. Uit verdrukking en oordeel werd hij weggenomen[1] — zijn geslacht, wie zal het vermelden[2]? — dewijl hij afgesneden werd van het land der levenden[3]; om de misdaad van mijn volk sloeg ik hem. Hij zal hem goddeloozen voor graf geven, maar eenen rijke voor zijnen dood[4], omdat hij geen ongerechtigheid had gedaan, en er geen bedrog was geweest in zijnen mond; doch het was 's Heeren wil hem door lijden te verbrijzelen. Indien hij voor de zonde zijn leven laat[5],

---

[1]) *uit verdrukking en oordeel*, d. i. door een *verdrukkend*, onrechtvaardig, *oordeel*, door een wederrechtelijk vonnis, *werd hij weggenomen*, uit dit leven weggerukt en ter dood gebracht.

[2]) *zijn geslacht, wie zal het vermelden?* Een tusschenzin : hij werd ter dood gebracht, maar daarmede is zijn naam niet uitgeroeid : ontelbaar is de menigte zijner geestelijke nazaten, de menigte dergenen die in hem zullen gelooven : *zijn geslacht*, zijn nageslacht, *wie zal het vermelden?* Het Hebreeuwsche woord, in de Vulgaat door *generatio* vertaald, heeft ook de beteekenis van *nazaten*, *nageslacht*. De beteekenis van *oorsprong* of *geboorte* heeft dit woord nergens.

[3]) *dewijl hij afgesneden werd van het land der levenden*, door een geweldigen dood zijn leven verloor; niet om zijne misdaden, maar *om de misdaad van mijn volk* te boeten *sloeg ik hem*.

Het valt niet te ontkennen, dat de vertaling der Vulgaat op deze plaats duister is. Het Hebreeuwsche woord, in de Vulgaat door *generatio* overgezet, beteekent ook het *nu levende geslacht*, iemands *tijdgenooten;* en het woord door *enarrare* aldaar vertolkt, heeft ook den zin van *overdenken*. Daarom zouden wij verkiezen de Hebreeuwsche tekstwoorden in dezer voege, eenigzins vrij, alzoo over te brengen : *Maar van zijne tijdgenooten, wie overdenkt het, dat hij werd afgesneden van het land der levenden en* (met den dood) *geslagen werd om de misdaad van mijn volk*, om voor onze zonden te boeten? De Propheet spreekt hier in zijn eigen naam. — Voor het *percussi eum* van de Vulgaat heeft de Hebreeuwsche tekst : *percussio* (est) *ipsi*. Wij hebben over deze plaats van Isaïas breedvoerig gesproken in onze *Dissertatio Theologica*, Lovanii, 1855, pag. 85-90. Zie ook onzen *Commentarius in Acta Apostolorum*, Lovanii, 1864, edit. 2, pag. 232-37.

[4]) *Hij zal hem goddeloozen voor graf geven, maar eenen rijke voor zijnen dood*. De vertaling der Vulgaat is ook hier wederom wat duister. Men mag de Hebreeuwsche tekstwoorden aldus vertolken : *Men gaf hem zijn graf* (men wilde hem zijn graf geven) *bij goddeloozen, maar hij was na zijnen dood bij eenen rijke*, hij verkreeg eene eerlijke begrafenis, *omdat hij geen ongerechtigheid had gedaan*, enz. Het lichaam van onzen aanbiddelijken Verlosser was bestemd om behandeld te worden gelijk de lichamen der beide moordenaars, die met hem gekruisigd werden; maar, *toen het avond geworden was, kwam er een rijk man van Arimathéa, Jozef genaamd, die ook zelf een leerling van Jezus was. Deze ging tot Pilatus, en verzocht om het lichaam van Jezus. Toen beval Pilatus, dat het lichaam zou afgegeven worden. En Jozef nam het lichaam, en wond het in zuiver lijnwaad, en legde het in zijne nieuwe grafstede, welke hij in de steenrots had uitgehouwen*. Matth. XXVII : 57-60.

[5]) *Indien hij voor de zonde zijn leven laat*, indien hij zich tot een schuld- en zoenoffer maakt voor de zonde, *dan zal hij eene langdurige nakomelingschap zien* van geestelijke kinderen, zijne verlosten,

dan zal hij eene langdurige nakomelingschap zien, en 's Heeren raadsbesluit zal door hem volvoerd worden.

Daarvoor, dat hij geleden heeft[1], zal hij vrucht zien en verzadigd worden. Door zijne kennis zal mijn dienstknecht, hij een rechtvaardige, er velen rechtvaardig maken[2], en hunne ongerechtigheden zal hij dragen. Daarom zal ik hem velen toewijzen en zal hij den buit van machtigen verdeelen[3], omdat hij zijn leven overgaf ter dood en met de boosdoeners gerekend werd, terwijl hij zelf toch de zonden van velen droeg, en bad voor de overtreders.

Het lijden onzes Heeren Jezus Christus volgens den H. Lucas; XXII : 1—XXIII : 53.

In dien tijde was het feest der ongedeesemde brooden, Paschen[4] genaamd, nabij. En de Opperpriesters en de Schriftgeleerden[5] zochten, hoe zij Jezus zouden ter dood brengen; maar[6] zij vreesden het volk.

---

die hem zullen geboren worden tot aan de voleinding der eeuwen, *en 's Heeren raadsbesluit* betreffende de verlossing en de zaligmaking van het menschelijk geslacht, *zal door hem volvoerd worden.*

[1]) *Daarvoor, dat hij geleden heeft*, enz. Evenals aan het einde van het voorafgaande Hoofdstuk (LII : 13), zoo wordt ook hier God als zelf sprekend ingevoerd, en zijne woorden zijn als eene bevestiging der voorafgaande gezegden van den Propheet aangaande de heerlijke belooning, die den Messias voor zijn verlossingswerk zoude geworden. Hij *zal vrucht zien*, de vruchten genieten van zijn lijden, en die overvloedig genieten, zoodat hij er van als *verzadigd* zal worden, een allerrijksten geestelijken oogst van zijnen arbeid zal inoogsten.

[2]) *Door zijne kennis*, de kennis van hem, door het geloof in hem als den Verlosser, *zal mijn dienstknecht* (Isaï. LII : 13; Philipp. II : 7), de Messias, Christus, *hij een rechtvaardige*, *er velen*, zoovelen in hem zullen gelooven, *rechtvaardig maken*, en dit daardoor, dat *hij hunne ongerechtigheden zal dragen* en wegnemen.

[3]) *Daarom zal ik hem velen toewijzen*, *en zal hij den buit van machtigen verdeelen*. Naar het Hebreeuwsch : *en machtigen zal hij als buit verdeelen*. Het gezegde is metaphorisch, en het beeld is genomen van een zegepralenden held. Wat de zaak, die hier beteekend wordt, betreft, het is eene voorzegging, dat vele en machtige volkeren zich aan de geestelijke heerschappij van den Messias zullen onderwerpen.

[4]) Zie noot 8 op bladz. 178.

[5]) *De Opperpriesters en de Schriftgeleerden*. Hiermede is het Sanhedrin of de Joodsche Raad aangeduid.

[6]) *maar*. In bijna al de Grieksche Handschriften leest men hier *want*. Zij zochten op welke wijze zij Jezus zouden kunnen gevangen nemen en ter dood brengen, zonder in de uitvoering van hun voornemen door 't volk belet te worden; *want zij vreesden het volk*. Z. noot 7 en 8 op bl. 176.

Doch[1] de Satan voer in Judas[2], bijgenaamd de Iskariother[3], die een van de twaalf was. En hij ging heen en sprak met de Opperpriesters en de Hoofdmannen[4] over de wijze waarop hij hem aan hen zoude overleveren[5]. En zij waren verblijd, en verbonden zich, hem geld te geven. En hij beloofde het. En hij zocht eene geschikte gelegenheid, om hem zonder volksoploop over te leveren.

De dag nu der ongedeesemde *brooden* was gekomen, waarop het Pascha[6] moest geslacht worden. En hij zond Petrus en Joannes uit, zeggende : Gaat heen en maakt ons het Pascha gereed, opdat wij het eten. Zij nu zeiden : Waar[7] wilt gij, dat wij het gereed maken? En hij zeide tot hen : Zie, als gij de stad ingaat, zal u een mensch ontmoeten, die eene kruik water draagt; volgt hem in het huis waar hij ingaat; en gij zult zeggen tot den heer des huizes : De Meester zegt u : Waar is de eetzaal, waar ik met mijne leerlingen het Pascha kan eten? En deze zal u eene groote gespreide bovenzaal wijzen; en maakt het daar gereed. Zij nu gingen heen, en bevonden het zoo, gelijk hij hun gezegd had, en zij maakten het Pascha gereed.

En toen het uur gekomen was, zat hij aan, en de twaalf Apostelen met hem. En hij zeide tot hen : Met *groot* verlangen heb ik verlangd dit Pascha met u te eten, vóordat ik lijde[8]! Want[9] ik zeg u : ik zal het

---

[1]) *Doch.* Men moet hier het verband der rede opvatten in dezen zin : De Opperpriesters en de Schriftgeleerden wisten niet, hoe zij het zouden aanleggen om Jezus in hunne handen te krijgen; *doch* Judas kwam hen redden uit deze verlegenheid.

[2]) *de Satan voer in Judas;* dat is, de Satan had aan Judas de booze gedachte ingegeven om Jezus te verraden, en die ellendeling had in deze helsche ingeving toegestemd; zóo was de Satan, als ware het, *in Judas gevaren.* Vgl. Joan. XIII : 2.

[3]) Zie noot 5 op bladz. 178.

[4]) Door de *Hoofdmannen*, in vs. 52 de *Hoofdmannen des tempels* genoemd, moet men hier waarschijnlijk verstaan de Hoofden der tempelwacht, uit Levieten bestaande. Vgl. Hand. IV : 1 ; 26.

[5]) tegelijk eene belooning daarvoor bedingende, als blijkt uit Matth. XXVI : 15.

[6]) *het Pascha*, d. i. het Paaschlam. Vgl. noot 8 op bladz. 178.

[7]) *Waar*, d. i. in welk huis te Jeruzalem. Want het Paaschlam mocht op geene andere plaats gegeten worden.

[8]) De Heere Jezus haakte naar het oogenblik, waarop hij door zijnen kruisdood het groote werk der verlossing van het menschdom zou kunnen volbrengen (vgl. Lucas XII : 50); en daarom had hij, gelijk hij hier betuigt, met eene vurige begeerte verlangt *dit Pascha* (het Paaschmaal, hetwelk daar nu bereid was), het laatste voor zijn lijden, met zijne leerlingen te houden.

[9]) *Want.* Eene bevestiging van het aan-

voortaan niet eten, totdat het vervuld worde in het Rijk Gods. En hij nam eenen kelk[1], en gedankt hebbende, zeide hij : Neemt en deelt dien onder u! Want[2] ik zeg u : ik zal niet drinken van de vrucht des wijnstoks, totdat het Rijk Gods gekomen is.

En hij nam brood[3], en gedankt hebbende, brak hij het, en gaf het hun, zeggende : Dit is mijn lichaam, hetwelk voor u gegeven wordt; doet dit tot mijne gedachtenis[4]! Desgelijks ook den kelk, na den maaltijd[5], zeggende : Deze is de kelk, het Nieuwe Testa-

---

geduide in het vorige vers : t. w. Jezus geeft zijnen leerlingen hier te kennen, dat het Pascha, hetwelk hij thans met hen eten ging, het laatste was, en dat hij het voortaan niet meer eten zou, *totdat het zou vervuld worden in het Rijk Gods*. — Het Paaschmaal, als vreugde-maaltijd ter herinnering van Israëls verlossing uit de slavernij van Egypte, verbeeldde het hemelsche Pascha, dat in het andere leven genoten wordt *in het Rijk Gods*, waar de zaligen hunne volmaakte bevrijding vieren van zonde en dood; en dat hemelsche Pascha is eene *vervulling* van dit aardsche. Het woordje *totdat* heeft op deze plaats dezelfde beteekenis als bij Matth. I : 25. Men vergelijke hier voorts Matth. XXVI : 29, en noot 1 en 2 op bladz. 183.

[1]) *eenen kelk*, eenen van die kelken of bekers met wijn, waarvan wij gesproken hebben in noot 7 op bladz. 179. Waarschijnlijk moet hier gedacht worden aan den eersten beker, die gedronken werd bij den aanvang van den Paasch-maaltijd.

[2]) *Want*. Want het is onze afscheidsbeker : ik zal voortaan niet meer drinken van deze vrucht des wijnstoks *totdat het Rijk Gods gekomen is*, alwaar ik haar met ulieden nieuw zal drinken. Men vergelijke hier Jezus' woorden bij Matth. XXVI : 29, en noot 1 en 2 op bladz. 183.

[3]) *En hij nam brood*, enz. In dit en het volgende vers wordt nu kortelijk de instelling vermeld van het H. Sacrament des Altaars. Zie de noten op bladz. 181, volg.

[4]) *doet dit tot mijne gedachtenis*. Jezus aan zijne Apostelen het *gebod* gevende van te *doen*, wat hij zelf nu gedaan had, gaf hun daardoor tegelijk ook de *macht* om zulks te doen, en wijdde hen daardoor tot offeraars of priesters van het onbloedige offer des Nieuwen Verbonds. *Tot mijne gedachtenis*, dat is, om de gedachtenis te vieren van mijn lijden en dood; want zoo heeft de Apostel Paulus deze woorden verklaard. Zie 1 Cor. XI : 26, en het aangeteekende op die plaats. Het heilig Mis-offer is derhalve een gedenk-offer, doch zóo, dat het te gelijkertijd ook zelf een wezenlijk en waarachtig offer is; want het heilig Mis-offer is een en hetzelfde offer met het kruis-offer; het is niet dezelfde offering, maar het is een en hetzelfde offer, substantieel een en dezelfde geofferde Christus, bloedig op Golgotha, onbloedig op onze altaren, daar zichtbaarlijk, hier onzichtbaarlijk onder de gedaanten van brood en wijn : het heilig Mis-offer is eene herhaalde waarachtige vertegenwoordiging van het kruis-offer, en door de onbloedige offerande der H. Mis worden wij aan de oneindige verdiensten der bloedige offerande op Golgotha deelachtig.

[5]) *Desgelijks* nam hij ook den kelk en, gedankt hebbende, gaf hij hun dien, enz. Volgens het feest-rituaal, bepaald voor de viering van het Paaschmaal bij de Joden, werd er een vierde kelk of beker wijn gedronken *na het einde van den Paasch-maaltijd*. Het was wellicht die kelk of beker wijn, dien de Heere Jezus in zijn bloed veranderde.

ment in mijn bloed, die voor u zal vergoten worden[1].

Doch zie[2], de hand van hem, die mij overlevert, is met mij aan de tafel. En de Zoon des menschen gaat wel henen[3], volgens hetgeen bepaald is[4], maar nogtans wee dien mensch, door wien hij zal geleverd worden[5]. En zij begonnen onder elkander te vragen, wie uit hen het toch wel zijn mocht, die dat doen zou.

En er ontstond ook een strijd onder hen, wie van hen de grootste scheen te zijn[6]. Hij nu zeide tot hen: De koningen der Heidenen heerschen over hen[7], en die gezag over hen voeren, worden Weldoeners[8] genaamd. Doch gij niet alzoo[9]! maar wie onder u de grootste is, worde als de kleinste, en wie de overste, als de dienaar. Want[10] wie is grooter, die

---

[1]) *zal vergoten worden.* Naar den Grieksche tekst: *vergoten wordt.* De zin der woorden: *Deze is de kelk*, enz., is zoo: Datgene, wat deze kelk bevat, die voor u vergoten wordt, is mijn bloed, het offerbloed, waardoor het Nieuwe Testament nu werkelijk tot stand is gekomen. Men vergelijke hier Jezus' woorden bij Mattheüs, Hoofdst. XXVI: 28, en de aanteekeningen op dat vers, bladz. 182.

[2]) *Doch, zie*, enz. Jezus voorzegt hier voor de tweede maal het verraad, hetwelk Judas aan hem plegen zou. Zie voorts noot 10 op bladz. 179.

[3]) *gaat wel henen*, uit dit leven in den dood.

[4]) *volgens hetgeen bepaald is* in Gods raadsbesluit. Vgl. Matth. XXVI: 24, Hand. IV: 28, en de aanteekeningen.

[5]) Vgl. Matth. XXVI: 24, en het aangeteekende op dat vers.

[6]) Het blijkt niet, wat het geweest is, dat tot dezen strijd in dit oogenblik aanleiding gaf. Misschien was het eene of andere omstandigheid van de voetwassching, welke Jezus aan zijne leerlingen verrichtte na de instelling van het heilig Sacrament (vs. 20, 21). Wat hiervan zij, Jezus berispt (vs. 25, volgg.) hunne eerzucht, en maant hen, evenals vroeger bij eene andere gelegenheid (Matth. XX: 24, volgg.), tot dienstvaardige ootmoedigheid aan.

[7]) *heerschen over hen*, over hunne heidensche onderdanen, en daarin vinden zij hun genoegen, dat zij heerschen kunnen over anderen.

[8]) *worden Weldoeners genaamd.* Het Grieksche woord op deze plaats gebezigd, in de Vulgaat overgezet door *beneficus*, is *euërgetes*, d. i. *weldoener.* En dit was een van die weidsche eertitels, die men toen, met of zonder recht, aan vorsten placht te geven. Zoo lezen wij, bij voorbeeld, van eenen Ptolemeüs Euërgetes.

[9]) *Doch gij niet alzoo*, zóo moet gijlieden niet zijn! maar, enz. Door heerschzucht en pralerij met weidsche titels kenmerkten zich de heidensche regeerders; doch zulks mocht onder hen geen plaats hebben. Vgl. Matth. XX: 25-28, en de aanteekeningen.

[10]) *Want.* Het verband is: Want gij moet, als mijne leerlingen, ook het voorbeeld volgen, dat ik u gegeven heb; en ik, uw Heer, ben in uw midden, als ware ik uw dienaar. Dezelfde beweegreden, bij eene gelijke vermaning tot dienstvaardige ootmoedigheid, gaf Jezus zijnen leerlingen ook vroeger, toen hij hun zeide (Matth. XX: 27, 28): *Wie onder u de eerste wil zijn, zal uw dienstknecht wezen; gelijk de Zoon des menschen niet gekomen is om*

aanzit, of die bedient? Is het niet die aanzit? Ik echter ben in uw midden als een die bedient. Doch gij zijt het[1], die mij zijt bijgebleven in mijne beproevingen; en ik beschik u, gelijk mijn Vader mij het Rijk beschikt heeft, dat gij in mijn Rijk eet en drinkt[2] aan mijne tafel[3], en op troonen zit, oordeelende de twaalf stammen Israëls.

En de Heer zeide: Simon, Simon[4]! zie, de Satan heeft ulieden zeer begeerd[5], om *ulieden* te ziften als de tarwe; maar ik heb voor u gebeden[6], opdat uw geloof niet bezwijke. En gij, als gij eens u bekeerd hebt[7],

---

gediend te worden, maar om te dienen.

[1]) *Doch gij zijt het,* enz. Na die berisping (vs. 25), beurt Jezus hen weder op, met lof erkennende, dat zij hem niet verlaten hadden, maar hem trouw gebleven waren in zijne *beproevingen,* d. i. te midden der vervolgingen, welke hij tot hiertoe van de Joden had moeten lijden. *En ik beschik u,* enz. En ik, tot eene belooning voor uwe standvastige getrouwheid, ik beloof u deelgenooten te maken van het Rijk, hetwelk mijn Vader mij beschikt heeft. Christus spreekt hier als mensch.

[2]) *dat gij eet en drinkt.* De gelukzaligheid van het eeuwige leven is hier, gelijk meermalen elders, wederom voorgesteld onder het beeld van een gastmaal.

[3]) *aan mijne tafel... en zit op troonen,* enz. Door deze woorden belooft Jezus zijnen Apostelen de hoogste eer en onderscheiding in zijn hemelsch Koningrijk. Vgl. Matth. XIX: 28, en de aanteekening.

[4]) *Simon, Simon!* De Zaligmaker had tot hiertoe gesproken tot al zijne leerlingen, als blijkt uit vs. 25-30; doch thans richt hij het woord tot Petrus in het bijzonder; want wat Jezus hier zeggen ging, betrof dien Apostel alleen; de tekstwoorden bewijzen het genoeg: *ik heb voor u gebeden, opdat uw geloof,... en gij,... versterk uwe broeders;* in welk laatste gedeelte Petrus ook nog duidelijk van zijne mede-Apostelen onderscheiden wordt. In vers 35 richt de Zaligmaker het woord wederom tot al zijne Apostelen tegelijk.

[5]) *zeer begeerd,* enz. De zin is, met eene toespeling op Job I: 11; II: 5; de volgende: De Satan heeft zeer van God begeerd, dat gij en uwe mede-Apostelen aan hem zoudt worden overgegeven, *om ulieden, te ziften als de tarwe,* d. i. ten einde ulieden, als de tarwe in eene zeef, door zijne beproevingen te schudden en te schokken, om u van mij afvallig te maken.

[6]) *maar ik heb voor u gebeden,* voor u, o Petrus, op wien ik gezegd heb mijne Kerk te zullen bouwen. En wat had de Zaligmaker, als mensch, van God voor Petrus afgebeden? Niet dit, dat Petrus door den Satan niet als tarwe mocht gezift worden, maar dit, dat daardoor zijn geloof niet mocht ophouden, en hij tot ongeloof vervallen.

Petrus' herhaalde verloochening van Christus was zonder twijfel eene zondige zwakheid, maar eene daad van ongeloof was het niet. Jezus' gebed nu voor Petrus betrof dien Apostel als dengene, dien hij bestemd had om de onwrikbare rots te wezen van zijne Kerk en het zichtbaar Hoofd zijner gemeente, en aan wien hij den last zou opdragen om *én zijne schapen én zijne lammeren te weiden* (Joan. XXI: 15—17); dit blijkt genoeg daaruit, dat Jezus, na gezegd te hebben dat hij voor Petrus een standvastig geloof had afgebeden, hem daarbij het bevel gaf *om zijne broeders in het geloof te sterken,* hun steun en hunne vastheid te wezen.

[7]) *als gij eens u bekeerd hebt,* als gij eens

versterk uwe broederen[1]. Hij nu zeide tot hem : Heere! met u ben ik bereid ook in den kerker en in den dood te gaan! Doch hij zeide : Ik zeg u, Petrus! de haan zal heden niet kraaien, eer gij driemaal zult geloochend hebben, dat gij mij kent.

En hij zeide tot hen : Toen ik u uitzond[2] zonder buidel en reiskorf en schoenzolen, heeft u wel iets ontbroken? Zij nu zeiden : Niets[3]. Hij zeide dan tot hen : Maar nu[4], wie een buidel heeft, neme hem, desgelijks ook een reiskorf; en die geen *zwaard* heeft[5], verkoope zijn kleed, en koope een zwaard! Want ik zeg u[6] : ook nog dit, wat geschreven staat, moet aan mij volbracht worden : En onder de boosdoeners werd hij gerekend. Want de dingen, die mij betreffen, hebben een einde[7]. En zij zeiden : Heere! zie hier

---

tot inkeer gekomen zijt, en berouw hebbend opgestaan zult zijn van uwen val. De Heere Jezus denkt aan Petrus' verloochening, en geeft haar ook door deze woorden aan Petrus te kennen, ofschoon nog niet zoo duidelijk als kort daarna (vs. 34).

[1]) *versterk uwe broederen*, dat is, wees hun steun en hunne vastheid, t. w. in het geloof. Het oorspronkelijke tekstwoord, hier door *versterken* overgezet, is een woord aan de bouwkunde ontleend. Petrus' val beroofde hem niet van zijne bestemming om de grondvest te wezen van Jezus' Kerk (Matth. XVI : 18), en de herder van al zijne schapen en lammeren (Joan. XXI : 15-17). — Petrus' *broederen*, hier gemeend, zijn *onmiddellijk* zijne mede-Apostelen, en *middellijk* zoovelen in Christus gelooven. Het geloof van Petrus heeft door het gebed van Christus verkregen, de onfeilbare regel te wezen der Evangelische waarheid. Wat geleerd wordt door hem, die den last ontvangen heeft om zijne broeders in het geloof te sterken, dat is het ware geloof. Het ware geloof en de ware Kerk zijn onafscheidbaar verbonden; en waar Petrus is, daar alleen is ook de ware Kerk. Men leze hier voorts onze aanteekeningen op Matth. XVI : 18.

[2]) Zie Matth. X : 5, volgg.

[3]) *Niets.* Niets had hun op die reize ontbroken, ofschoon zij haar, zonder eenigen voorraad aan iets hoegenaamd, ondernomen hadden. Overal hadden zij menschen aangetroffen die hen van het noodige voorzagen; vijanden en vervolgers nog nergens ontmoet.

[4]) *Maar nu*, enz. De Zaligmaker geeft hier zijnen leerlingen in figuurlijke gezegden te kennen, dat er thans andere tijden voor hen gekomen waren : dat men hun vijandig zou wezen, en zij aan gebrek en vervolging zouden bloot staan.

[5]) Naar het Grieksch : *die er geen heeft*, d. i. die geen zwaard heeft.

[6]) *Want ik zeg u.* Jezus geeft eene reden op van zijne woorden in vs. 36. Behalve de overige voorzeggingen hem betreffende, en die alreeds vervuld waren geworden, moest ook *nog dit geschrevene*, deze voorzegging van Isaïas (Hoofdst. LIII : 12) : *en onder de boosdoeners werd hij gerekend*, in hem vervuld worden; en derhalve kon het niet missen, of ook zijne leerlingen zouden eene dergelijke behandeling moeten ondergaan. Vgl. Joan. XV : 20.

[7]) *hebben een einde!* loopen ten einde, gaan hunne vervulling te gemoet.

twee zwaarden[1]! En hij zeide tot hen : Het is genoeg[2]!

En uitgegaan zijnde[3], begaf hij zich, volgens gewoonte[4], naar den Olijfberg; en hem volgden ook de leerlingen[5]. En toen hij aan de plaats gekomen was[6], zeide hij tot hen[7] : Bidt dat gij niet in bekoring komt[8]! En hij scheidde zich van hen af *en ging* een steenworp ver[9]; en nedergeknield zijnde, bad hij, zeggende : Vader! indien gij wilt, neem dezen kelk van mij weg; nogtans niet mijn wil, maar de uwe geschiede[10]? En hem verscheen een Engel[11] van den hemel, die hem versterkte. En in doodsangst geraakt zijnde, bad hij te meer. En zijn zweet werd als druppels bloed, dat ter aarde afdruipt. En van het gebed opgestaan zijnde, en tot zijne leerlingen gekomen, vond hij hen slapende van droefheid[12]. En hij zeide tot hen : Wat slaapt gij? Staat op, en bidt dat gij niet in bekoring komt!

Terwijl hij nog sprak, ziedaar eene schare; en hij, die Judas heette, één van de twaalven, ging hun vooruit, en naderde Jezus, om hem te kussen. En Jezus zeide tot hem : Judas! levert gij den Zoon des menschen met een kus[13]? Zij nu, die bij hem waren[14], ziende wat er ging

---

[1]) *Zie hier twee zwaarden!* De Apostelen hadden Jezus' woorden (vs. 36) in een eigenlijken zin opgevat en zóo verstaan, alsof hij had willen zeggen, dat zij zich thans werkelijk van zwaarden moesten voorzien.

[2]) *Het is genoeg!* Door dit zeggen wilde Jezus hun te kennen geven, dat zij hem niet begrepen hadden, doch dat hij zijne meening thans niet nader wilde verklaren.

[3]) t. w. uit het huis, waar hij te Jeruzalem het Paaschmaal gevierd had. Vgl. Matth. XXVI : 30.

[4]) Vgl. Luc. XXI : 37; Joan. XVIII : 1, 2.

[5]) zijne Apostelen, Judas uitgenomen.

[6]) *aan de plaats*, waar hij gewoon was des nachts te bidden. Gethsemani was de naam van die plaats.

[7]) *tot hen*, tot drie van hen : tot Petrus en de twee zonen van Zebedeüs. Vergelijk Matth. XXVI : 37-41, en lees noot 8 op bladz. 184.

[8]) Zie hier noot 9 op bladz. 185.

[9]) Vgl. Matth. XXVI : 39. Zijne doodelijke droefheid (Matth. XXVI : 38) trok hem als met geweld van het gezelschap zijner leerlingen af, om in een eenzaam gebed vertroosting te zoeken voor zijne diep bedrukte ziel. Men lette hier op hetgeen wij aangaande Jezus' zielsaandoeningen hebben aangemerkt in noot 9 op bladz. 184.

[10]) Lees noot 3 op bladz. 185.

[11]) *En hem verscheen een Engel*, enz. Een Engel in menschelijke gedaante, die tot hem sprak over Gods wil en raadsbesluit, en over de vrucht zijns lijdens, en alzoo hem *versterkte*. Aangaande de aandoeningen van Jezus' menschelijke natuur, is een woord gezegd in noot 9 op bladz. 184.

[12]) Zie noot 5 op bladz. 185.

[13]) Vgl. Matth. XXVI : 47-50.

[14]) die bij Jezus waren, zijne leerlingen.

gebeuren[1], zeiden tot hem : Heere! willen wij toeslaan met het zwaard? En een van hen[2] sloeg den dienstknecht[3] des Hoogepriesters, en hieuw hem het rechter oor af. Doch Jezus antwoordde en zeide[4] : Laat het zoover komen[5]! En hij raakte het oor van dien *mensch* aan, en genas hem. En tot degenen, die op hem afgekomen waren, de Opperpriesters en de Hoofdmannen van den tempel en de Ouderlingen[6], zeide Jezus : Evenals tegen een roover zijt gij uitgetrokken, met zwaarden en stokken! Toen ik dagelijks met u in den tempel was, hebt gij de handen tegen mij niet uitgestoken[7]; maar dit is uwe uur[8], en *dit* de macht der duisternis.

En zij namen hem gevangen[9], en leidden hem weg naar het huis van den Hoogepriester. En Petrus volgde van verre. En toen zij[10] in het midden des voorhofs vuur ontstoken hadden, en daar omheen zaten, was Petrus in hun midden. En eene dienstmaagd[11], hem bij de vlam ziende zitten, staarde hem aan, en zeide : Ook deze was met hem! Maar hij verloochende hem, zeggende : Vrouw! ik ken hem niet! En een weinig daarna zag hem een ander, en zeide : Gij zijt ook een van hen. Doch Petrus zeide : O mensch! dat ben ik niet! En na tusschenpoos van omtrent één uur, verzekerde het een ander, zeggende : Voorwaar! ook deze was met hem! want ook is hij een Galileër. En Petrus zeide : Mensch! ik weet niet, wat gij zegt! En terstond, terwijl hij nog sprak,

---

[1]) namelijk, dat men Jezus wilde gevangen nemen.

[2]) de vurige Petrus. Joan. XVIII : 10.

[3]) De naam van dien dienstknecht was Malchus. Joan. XVIII : 10.

[4]) tot hen, die hem gevraagd hadden (vers 49) : *Willen wij toeslaan met het zwaard?*

[5]) Zij hadden gevraagd : *Willen wij toeslaan*, opdat zij u niet gevangen nemen? En Jezus antwoordde : Laat het zoover komen, dat zij mij gevangen nemen! In dezen zin neemt de H. Augustinus (*de Cons. Evangg.* Lib. III : 5) onze tekstwoorden, en Lucas van Brugge volgt hem, naar ons oordeel, met recht.

[6]) Zie noot 8 op bladz. 187.

[7]) Zie noot 9 op bladz. 187.

[8]) *Maar dit is uwe uur*, enz. De zin is : Maar nu is de ure gekomen, waarin God het wil toelaten, dat gij uw boos opzet volbrengt; *de macht der duisternis*, Satans macht, wiens werktuigen gij zijt, is thans vrij gelaten. Voor de uitdrukking : *de macht der duisternis*, vergelijke men Coloss. I : 13.

[9]) Zie noot 3 en de drie volgende op bladz. 188.

[10]) *zij*, de dienaren van het Sanhedrin.

[11]) Vergelijk hier het verhaal van Petrus' verloochening bij Mattheüs, hierboven, bladz. 190, volg., en de noten.

kraaide de haan. En de Heer, zich omkeerende, zag Petrus aan. En Petrus herinnerde zich het woord des Heeren, hoe hij *tot hem* gezegd had : Eer de haan zal kraaien, zult gij mij driemaal verloochenen. En Petrus ging naar buiten, en weende bitterlijk.

En de mannen, die hem *in bewaring* hielden, bespotteden[1] en sloegen hem. En hem bedekt[2] hebbende, sloegen zij hem op zijn aangezicht, en vroegen hem, zeggende : Propheteer[3], wie is het, die u geslagen heeft? En vele andere dingen zeiden zij, al lasterende, tegen hem. En toen het dag geworden was[4], kwamen de Ouderlingen des volks en de Opperpriesters en de Schriftgeleerden[5] bijeen; en zij brachten hem in hunne vergadering, en zeiden : Indien gij de Christus zijt, zeg het ons! En hij zeide tot hen : Indien ik het u zeg, zult gij mij niet gelooven ; en zoo ik u ook ondervraag[6], zult gij mij geen antwoord geven, noch mij loslaten[7]. Doch van nu aan[8] zal de Zoon des menschen gezeten

---

[1]) De bespottingen, hier door Lucas vermeld, zijn dezelfde van welke ook Matth. (XXVI : 67, 68) en Marc. (XIV : 65) gewagen. Zij geschiedden na Jezus' eerste verhoor (Matth. XXVI : 59, volgg. Marc. XIV : 55, volgg.), dat plaats had terstond na zijne gevangenneming. Van dit eerste verhoor spreekt Lucas niet.

[2]) *hem bedekt*, het aangezicht bedekt.

[3]) Zie Matth. XXVI : 67, 68, en noot 4 en 5 op bladz. 190.

[4]) *En toen het dag geworden was.* Thans geschiedde het tweede verhoor of, beter gezegd, eene herhaling van het eerste verhoor. Te weten, Jezus' eerste verhoor en veroordeeling had des nachts plaats gehad, en was onwettig; want volgens een voorschrift der rechtspleging bij de Joden, mocht er in halszaken des nachts geen gerecht gehouden worden. Het Sanhedrin herhaalde derhalve Jezus' verhoor en veroordeeling, *toen het dag geworden was.* Deze herhaling van het eerste verhoor is aangeduid bij Matth. XXVII : 1, 2, en bij Marc. XV : 1.

[5]) alzoo geheel het Sanhedrin of de Hooge Raad.

[6]) *zoo ik u ook ondervraag*, indien ik, behalve u een bevestigend antwoord te geven, dat ik de Christus (de Messias) ben, u daarbij, door u vragen voor te stellen, de bewijzen lever, dat ik waarlijk de Christus ben.

[7]) Daarmede geeft Jezus hun te verstaan, dat het hun niet te doen was om de waarheid te kennen, maar dat zij alleenlijk zochten naar eene beschuldiging om hem ter dood te kunnen brengen.

[8]) *Doch van nu aan*, enz. Door zich *den Zoon des menschen* te noemen legde Jezus de verklaring af, dat hij de Christus, de beloofde Messias was; en daarbij van zich betuigende, dat hij van nu aan zitten zou *ter rechterzijde der kracht Gods*, gaf hij te kennen, dat hij diegene was, tot wien de Heer sprak (Psaml. CIX : 1) : *Zit aan mijne rechterhand*, met andere woorden, dat hij de Zone Gods was. Ook was het in dien zin, dat de leden van den Joodschen Raad, voor welken hij thans stond, Jezus' woorden begrepen, als duidelijk blijkt uit het volgende vers. Jezus' *zitten ter rechterzijde der kracht Gods* is dat, wat wij in de geloofsbelijdenis der Apostelen aangaande

zijn ter rechterzijde der kracht Gods. Zij nu zeiden allen : Zijt gij dan de Zoon Gods? En hij zeide : Gij zegt het[1]; want ik ben het! En zij zeiden : Wat behoeven wij nog getuigenis[2]? want wij zelven hebben het uit zijnen mond gehoord[3].

En de gansche menigte van hen[4] stond op, en leidde hem tot Pilatus[5]. En zij begonnen hem te beschuldigen, zeggende : Wij hebben bevonden, dat deze ons volk verleidt, en verbiedt schattingen te betalen aan den Keizer, en zegt, dat hij de Christus, de Koning is[6]. Pilatus nu ondervroeg hem, zeggende : Zijt gij de Koning der Joden? En hij antwoordde en zeide : Gij zegt het[7]. En Pilatus zeide tot de Opperpriesters en de scharen : Ik vind geene schuld in dezen mensch. Doch zij hielden aan, zeggende : Hij ruit het volk op, door geheel Judéa leerende, na begonnen te hebben van Galiléa, tot hier toe[8]. Toen nu Pilatus van Galiléa hoorde, vroeg hij, of die mensch een Galileër was[9]. En vernemende, dat hij uit het gebied van Herodes[10] was, zond hij hem tot Herodes[11], die ook zelf in

---

hem belijden, als wij zeggen, dat hij gezeten is aan de rechterhand van God den almachtigen Vader. Zie voorts noot 1 op bladz. 184.

[1]) *Gij zegt het*, enz. De zin is : Het is gelijk gij zegt; want, in waarheid, ik ben het. Vgl. noot 2 op bladz. 184.

[2]) *getuigenis* tegen hem van eenige misdaad.

[3]) *gehoord*, dat hij zich voor den Zoon Gods uitgeeft. Vgl. Matth. XXVI : 65-66, en noot 1 op bladz. 185.

[4]) Geheel het Sanhedrin, om door hun aanzien en gezag Pilatus als ware het te dwingen, het doodvonnis over Jezus uit te spreken.

[5]) Zie noot 5 op bladz. 192.

[6]) Jezus, door den Opperpriester ondervraagd (Matth. XXVII : 63, 64, Luc. XXII : 69), had verklaard, dat hij de Christus, de beloofde Messias, was. Dewijl nu, naar hunne valsche meening, de Messias een wereldsch vorst en hun Koning wezen zou, zoo besloten zij uit die verklaring, dat hij zich voor den Koning der Joden uitgaf, en trokken daaruit hunne valsche beschuldigingen, dat hij, als een oproermaker, het volk van den Keizer aftrok, en verbood, dat men hem, als hunne overheid, schatting zou betalen. — Nog zeer kort te voren, had Jezus aan afgezondenen van het Sanhedrin gezegd (Luc. XX : 55) : *Geeft den Keizer, wat den Keizer toekomt;* en toen eens bij zekere gelegenheid het volk hem Koning wilde maken, ontweek hij de scharen (Joan. VI : 15).

[7]) *Gij zegt het.* Zie hierboven, noot 1.

[8]) Hij leerde eerst in Galiléa, daarna door geheel Judéa tot in Jeruzalem toe.

[9]) Jezus, ofschoon in Bethlehem, een stadje van Judéa, geboren, was in Nazareth, dat tot Galiléa behoorde, opgevoed (Luc. IV : 16); en hij verbleef ook voortdurend in Galiléa, tot op den tijd, dat hij zijn openbaar leven begon, hetwelk aanving met zijnen doop in de Jordaan.

[10]) Hier wordt gesproken van Herodes Antipas, die Tetrarch of Viervorst was van Galiléa. Zie onze noot op Matth. XIV : 1.

[11]) *zond hij hem tot Herodes,* als tot diens

die dagen te Jeruzalem was[1]. Herodes nu, Jezus ziende, verblijdde zich zeer; want sedert lang was hij begeerig om hem te zien, omdat hij veel van hem gehoord had[2]; en hij hoopte eenig wonderteeken door hem te zien geschieden[3]. En hij ondervroeg hem met vele woorden[4]; doch hij antwoordde hem niets. De Opperpriesters nu en de Schriftgeleerden stonden daar[5], hevig hem beschuldigende[6]. Doch Herodes met zijne krijgslieden[7] verachtte hem[8]; en hem een wit kleed omgedaan hebbende, bespottede hij hem, en zond hem aan Pilatus terug. En op dienzelfden dag werden Herodes en Pilatus vrienden; want te voren waren zij met elkander[9] in vijandschap.

---

rechtbank behoorende; want Pilatus was stedehouder van Judéa, en had geen rechtsgebied in Galiléa. Nogtans was Pilatus hiertoe niet verplicht, omdat het iemand betrof, die, ofschoon Galileër, toch in Judéa gevangen genomen, en bij hem beschuldigd was geworden. Maar Pilatus gebruikte deze omstandigheid, om zich zoo van de zaak af te maken: van den eenen kant wilde hij geen doodvonnis uitspreken over eenen onschuldige; en van den anderen kant wilde hij ook de genegenheid en de gunst der Joden niet verliezen door Jezus vrij te spreken.

[1]) Herodes Antipas had te Jeruzalem een paleis, en als Jood, om het Paaschfeest te vieren, bevond hij zich thans in de hoofdstad. Zie de noot op Luc. II : 41.

[2]) Naar 't Grieksch : *omdat hij veel van hem hoorde*, aanhoudend van hem (van de wonderen, die hij verrichtte) hoorde spreken.

[3]) Hij meende misschien, dat Jezus wel voor hem een wonderteeken zou willen doen, om zijne gunst te winnen en zoo in vrijheid gesteld te worden.

[4]) d. i. hij vroeg hem vele dingen. Wat Herodes bij die gelegenheid al gevraagd heeft, wordt in de Evangelie-geschiedenis niet vermeld; doch dat Herodes hem niet éene vraag deed, welke antwoord noodig had of waardig was, blijkt genoeg daaruit, dat Jezus hem op al zijne vragen *niets antwoordde*, gelijk Lucas hier vermeldt.

[5]) Pilatus had met den beschuldigde ook zijne beschuldigers tot de rechtbank van Herodes verwezen; en aldaar stonden zij nu, hevig hem beschuldigende.

[6]) van oproerigheid : dat hij zich voor den koning Messias uitgaf, dat hij het volk opruide en aftrok van de gehoorzaamheid aan hunnen wettigen vorst.

[7]) Men kan hier denken aan een tal hovelingen van Herodes, die tot zijne lijfwacht behoorden, en met hem naar Jeruzalem gekomen waren.

[8]) *verachtte hem*. Herodes laat de beschuldiging gelijk zij was. Dat de beschuldiging, tegen Jezus ingebracht, ijdel is, ziet hij zoo wel in als Pilatus; hij wil nogtans Jezus niet vrijspreken, maar *veracht hem* als eenen nietigen en onnoozelen mensch; hij doet hem, tot eene bespotting van zijne koninklijke waardigheid, een blinkend kleed aan, en zendt hem daarmede naar Herodes terug.

[9]) Welke de reden geweest is van die vijandschap tusschen Pilatus en Herodes, is niet bekend. Misschien had Pilatus in eene of andere zaak de vorstelijke rechten van Herodes geschonden; en is dit zoo, dan heeft Herodes het naar hem toezenden van Jezus door Pilatus kunnen aanzien als eene openlijke hulde hem door den Stedehouder bewezen, en om deze genoegdoening zich met hem kunnen verzoenen.

Pilatus nu riep de Opperpriesters en de Oversten[1] en het volk te zamen, en zeide tot hen : Gij hebt dezen mensch tot mij gebracht als eenen die het volk verleidt; en zie, ik heb hem in uwe tegenwoordigheid ondervraagd[2], en vond in dezen mensch geene schuld aan de dingen, waarvan gij hem beticht. Maar ook Herodes niet; want ik heb u[3] tot hem opgezonden, en zie, er is niets door hem bedreven, dat den dood verdient[4]. Ik zal hem dan kastijden, en loslaten[5]. Hij nu was verplicht, hun op het feest éénen los te laten[6]. Doch geheel de schare schreeuwde tegelijk, zeggende : Maak dezen van kant, en laat ons Barabbas los! *eenen*, die om zeker oproer, dat in de stad had plaats gehad, en om een doodslag in de gevangenis was geworpen[7]. Andermaal nu sprak Pilatus hun toe, dewijl hij Jezus wilde loslaten. Maar zij riepen daartegen, zeggende : Kruisig, kruisig hem! En hij zeide tot hen voor de derde maal : Wat kwaads heeft deze dan toch gedaan! ik vind in hem geene doodschuld : ik zal hem dus kastijden en loslaten. Maar zij hielden aan met luid geschreeuw, en eischten dat hij gekruisigd zoude worden; en hun geschreeuw werd geweldiger[8]. En Pilatus velde het oordeel, dat hun eisch geschieden zou. En hem, die om doodslag en oproer in de gevangenis was geworpen, dien zij eischten, liet hij hun los, doch Jezus gaf hij over aan hunnen wil.

En terwijl zij hem wegleidden, grepen zij een zekeren Simon van Cyrene, die van het veld kwam, en legden hem het kruis op, om het

---

[1]) *de Opperpriesters en de Oversten*, d. i. de leden van het Sanhedrin, en het volk, dat voor het rechthuis verzameld was.

[2]) na hem afzonderlijk in het rechthuis verhoord te hebben. Joan. XVIII : 33, volg. Jezus' verhoor in tegenwoordigheid van de Sanhedristen en van het volk is aangeduid bij Matth. XVII : 12-14, en bij Marc. XV : 3-5.

[3]) *ik heb u*, de beschuldigers met den beschuldigde.

[4]) Pilatus wil zeggen : uit de handelwijze van Herodes met Jezus blijkt, dat er, naar het oordeel van den Viervorst, *niets door hem bedreven* (misdaan) *is*, dat den dood waardig is, *dat den dood verdient*.

[5]) De zwakke Pilatus, ofschoon van Jezus' onschuld overtuigd, stelt hun voor, hem *te kastijden*, d. i. te laten geeselen, en daarop *los te laten* overeenkomstig eene gewoonte, die in het volgende vers vermeld wordt.

[6]) Zie noot 5, 6 en 9 op bladz. 194.

[7]) Dit voegt Lucas er bij, om te doen bemerken, aan hoedanig een mensch zij de voorkeur gaven boven Jezus. Vergelijk Matth. XXVII : 16.

[8]) *werd geweldiger*, nam toe. Het Grieksche woord hier gebezigd kan ook beteekenen : *kreeg de overhand*.

achter Jezus te dragen[1]. En hem volgde eene groote schare van het volk, ook van vrouwen, die hem beklaagden en beweenden[2]. Doch Jezus keerde zich tot haar, en zeide : Dochters van Jeruzalem! weent niet over mij[3], maar weent over u zelven en over uwe kinderen. Want zie, er zullen dagen komen[4], waarin men zeggen zal : Gelukkig de onvruchtbaren, en de schooten die niet gebaard en de borsten die niet gezoogd hebben! Alsdan zal men beginnen te zeggen tot de bergen : Valt op ons! en tot de heuvelen : Bedekt ons[5]! Want[6] indien zij dit doen aan het groene hout, wat zal dan aan het dorre geschieden[7]! En er werden ook twee anderen, misdadigers, met hem weggeleid om gedood te worden.

En toen zij gekomen waren aan de plaats[8], de Schedelplaats genoemd, kruisigden zij hem aldaar, en ook de roovers, den eenen aan de rechteren den anderen aan de linkerzijde. En Jezus zeide : Vader! vergeef hun[9]! want zij weten niet wat zij doen[10]! En zij verdeelden zijne kleederen, en wierpen er het lot over.

---

[1]) Zie noot 6 op bladz. 196 en noot 1 op bladz. 197.

[2]) uit medelijden, en als eenen die onschuldig werd ter dood gebracht.

[3]) *Dochters van Jeruzalem! weent niet,* enz. Inwoonsters van Jeruzalem! Weent niet zoo zeer over mij, maar weent veelmeer over u zelven en uwe kinderen om de verschrikkelijke straf, die de boosheid van uw volk over Jeruzalem zal doen komen.

[4]) Jezus bedoelt den aanstaanden ondergang van Jeruzalem; en hij voorzegt, dat deze met zoo groote rampen en ellenden zal gepaard gaan, dat men datgene wat anders voor een geluk gehouden werd, alsdan voor een ongeluk zal aanzien.

[5]) Door dit gezegde wordt beteekend, dat er alsdan zoo groot eene ellende wezen zal, dat men, om daarvan verlost te worden, naar een plotselingen dood verlangen zal.

[6]) *Want indien zij,* enz. Eene redengevende bevestiging van het voorafgaande (vs. 28-30).

[7]) *Groen* en *dor hout* (*groene* en *dorre boomen*) zijn hier gebezigd als zinnebeeld van deugd en ondeugd, van schuld en onschuld. Het groene hout is Jezus, het dorre de Joodsche natie. En de zin is : indien de Romeinsche krijgsknechten mij, wiens onschuld zij kennen, zoo wreed behandelen, hoeveel te meer zullen zij dit den Joden doen, die zij als een oproerig volk zullen straffen.

[8]) Voor vs. 33, 34, vergelijke men Matth. XXVII : 33-38, en de aanteekeningen. *Golgotha* en *Calvaria* zijn woorden van dezelfde beteekenis.

[9]) *Vader! vergeef hun,* enz. Dit gebed voor zijne vijanden, de bewerkers zijner kruisiging, schijnt door Jezus te zijn uitgesproken, terwijl hij door de Romeinsche krijgsknechten aan het kruis genageld werd.

[10]) *Want zij weten niet wat zij doen.* Eene reden, welke de schuld hunner misdaad eenigermate verminderde, en eene beweegreden ter verhooring van zijn gebed. Zie de noten op Hand. III : 17.

En het volk stond het aan te zien. En met het *volk* beschimpten hem de Oversten[1], zeggende : Anderen heeft hij verlost; hij verlosse zich zelven, indien hij de Christus is, de uitverkorene Gods[2]! En hem bespotteden ook de soldaten, toetredende en hem edik aanbiedende[3], en zeggende : Indien gij de koning der Joden zijt, verlos u zelven[4]! Er was namelijk ook een opschrift boven hem geschreven met Grieksche, en Latijnsche, en Hebreeuwsche letters : DEZE IS DE KONING DER JODEN[5].

En een van de roovers[6] die *daar* hingen, lasterde hem, zeggende : Indien gij de Christus zijt, verlos u zelven en ons[7]! Doch de andere antwoordende, bestrafte hem, zeggende : Vreest ook gij God niet, daar gij dezelfde straf lijdt[8]? En wij wel met recht[9]; want wij ontvangen loon naar werken; maar deze heeft niets kwaads gedaan. En hij zeide tot Jezus : Heere! gedenk mijner[10], als gij in uw Rijk zult gekomen zijn!

---

[1]) Niet alleen het volk, dat daarbij stond, maar ook de *Oversten*, de Opperpriesters en de Schriftgeleerden en de Ouderlingen, met andere woorden, de lidmaten van het Sanhedrin, zoovelen daar tegenwoordig waren. Vgl. Matth. Hoofdst. XXVII : 41, 42; Marc. XV : 31, en zie voorts noot 3 op bladz. 198.

[2]) *de uitverkorene Gods* is eene benaming of toenaam van den Messias of den Christus, naar Isaï. XLII : 1.

[3]) *hem edik aanbiedende.* Of dit aanbieden van edik aan Jezus hetzelfde is waarvan Mattheüs (XXVII : 48) en Marcus (XV : 36) gewagen, kan betwijfeld worden. Lucas schijnt hier nog een *spottend aanbieden van edik* te vermelden, een aanbieden dat niet geschiedde door middel van eene spons, en in diervoege dat Jezus zijne lippen daaraan niet brengen konde.

[4]) De soldaten lazen het opschrift (vs. 38), boven het kruis van Jezus geplaatst, en dit gaf hun gelegenheid om met hem te spotten als met iemand, die zich tot zijne schande den titel van koning der Joden had aangematigd.

[5]) *Deze is de koning der Joden.* Zie noot 9 op bladz. 197.

[6]) *een van de roovers.* Mattheüs (XXVII : 44) zegt *de roovers*, het meervoud beziggende in de plaats van het enkelvoud, gelijk hij elders (Hoofdst. II : 20) schreef : *Zij zijn gestorven, die het kind zochten te dooden*, ofschoon Herodes alleen door hem bedoeld werd. Zie onze aanteekening op Matth. II : 20.

[7]) Deze was hoogstwaarschijnlijk een Jood, en hij bespottede Jezus als eenen die zich valschelijk voor den Messias had uitgegeven.

[8]) Zijt ook gij, gelijk die omstanders, zoo zonder vrees voor God, dat ge u niet ontziet met eenen ongelukkige den spot te drijven, ofschoon gij dezelfde doodstraf lijdt als hij, en weldra sterven moet?

[9]) Wij ondergaan deze straf met recht, terwijl hij, dien gij bespot, onschuldig is.

[10]) *Gedenk mijner*, enz. Deze kruiseling, God vreezende en berouwhebbende (vs. 40, 41), bidt Jezus, zijnen medekruiseling, dat hij *zijner gedenke*, d. i. hem goedgunstig wezen moge, *als hij in zijn koningrijk zal gekomen zijn;* en hij legt door die korte bede eene belijdenis af van zijn geloof, toe te schrijven deels aan de kennis, welke hij vroeger verkregen had van Jezus' leer en wonderwerken, deels en voornamelijk aan Gods genade, welke zich in de bekeering

En Jezus zeide tot hem : Voorwaar zeg ik u : Heden zult gij met mij in het paradijs[1] zijn.

En het was omtrent de zesde ure; en er kwam eene duisternis over de gansche aarde tot de negende ure toe[2]. En de zon werd verduisterd, en het voorhangsel[3] des tempels scheurde midden door. En Jezus, met luider stemme roepende, zeide : Vader! in uwe handen beveel ik mijnen geest[4]! En dit gezegd hebbende, gaf hij den geest[5]. Als nu de Hoofdman zag wat er geschied was, verheerlijkte[6] hij God, zeggende : Waarlijk, deze mensch was rechtvaardig! En geheel de schare dergenen, die bij dit schouwspel te zamen tegenwoordig waren en zagen wat er geschied was, keerden weder[7], slaande op hunne borsten. En al zijne bekenden[8], ook vrouwen die hem uit Galiléa gevolgd waren, stonden van verre dit aanziende.

En zie, een man, met name Jozef[9], die een Raadsheer[10] was, een

---

van dezen mensch op eene geheel uitstekende wijze openbaarde.

[1]) Door *het paradijs* wordt hier die plaats van rust en zaligheid beteekend, in welke, tot op den dag dat de Heere Jezus ten hemel is opgevaren, de zielen der afgestorven rechtvaardigen zich bevonden. Vgl. onze aanteekening op Luc. XVI : 22. Christus' ziel met zijne godheid was aldaar tot op het oogenblik harer vereeniging met zijn lichaam.

[2]) *en er kwam eene duisternis.* Zie noot 8 op bladz. 198.

[3]) *en het voorhangsel des tempels scheurden midden door.* Zie hierboven, noot 7, op bladz. 199. Volgens het verhaal van Matth. XXVII : 51 en Marc. XV : 38, had het scheuren van het voorhangsel des tempels plaats na den dood van Jezus. Doch Lucas, wonderwerk bij wonderwerk willende voegen, verbindt dit scheuren van het voorhangsel onmiddellijk met het verduisteren der zon, dat Jezus' dood voorafging. Vgl. Matth. XXVII : 45.

[4]) *beveel ik mijnen geest.* Zie het aangeteekende op Joan. XIX : 30.

[5]) Zie noot 3 op bladz. 215.

[6]) Hij (de Hoofdman, onder wiens bevel de kruisiging geschied was) *verheerlijkte God*, te weten, door zijne daad, door zijne bekentenis, welke eer aan God gaf. *Deze mensch was rechtvaardig*, dat is hier, *onschuldig* : hij is onschuldig ter dood gebracht; God heeft voor hem getuigd; hij was in waarheid Gods Zoon (Marc. XV : 39), voor wien hij zich uitgaf.

[7]) *Zij keerden weder* naar de stad, terwijl zij, om hunne toestemming in Jezus' dood, van berouw over hunne misdaad en van vrees voor Gods wraak, zich *sloegen op hunne borsten.*

[8]) *al zijne bekenden*, zoovelen tegenwoordig waren bij Jezus' kruisiging, *ook vrouwen, die hem uit Galiléa gevolgd waren* (Luc. VIII : 2, 3), stonden op eenigen afstand van Jezus' kruis, ooggetuigen van alles, wat thans op Golgotha geschied was. Zie ook het aangeteekende op Joannes, Hoofdst. XIX : 25.

[9]) *En zie, een man, met name Jozef.* Lees noot 1 en de twee volgende, hierboven, bladz. 201.

[10]) *een Raadsheer*, een lid van den Joodschen Raad of het Sanhedrin.

goed en rechtvaardig[1] man (deze had niet toegestemd in hunnen[2] raad en hunne daden), van Arimathéa, eene stad van Judéa[3], *een man*, die ook zelf het Rijk Gods verwachtte[4] : deze ging tot Pilatus, en verzocht om het lichaam van Jezus. En hij nam het af, en wikkelde het in lijnwaad, en legde hem in eene *in steen* uitgehouwen grafstede, waar nog niemand in gelegd was[5].

WITTE DONDERDAG.

Les uit den eersten brief van den H. Apostel Paulus aan de Corinthiërs; XI : 20—32.

Broeders! Wanneer gij bijeenkomt, zoo is dat niet des Heeren avondmaal eten[6]; want een iegelijk neemt vooruit zijn eigen maaltijd om te eten, en de een lijdt honger, terwijl de andere dronken is[7]. Hebt gij

---

[1]) *rechtvaardig*, zulk een, die geen' onschuldige wilde veroordeelen.

[2]) zijner medeleden van het Sanhedrin.

[3]) *Judéa* staat hier, in nauwere beteekenis, als onderscheiden van Galiléa en Samarië.

[4]) Zie noot 1 op bladz. 216.

[5]) Naar het Grieksch : *nog nooit iemand.*

[6]) *Wanneer gij bijeenkomt, zoo is dat*, wat gij doet, *niet des Heeren avondmaal eten.* De Apostel let op op de misbruiken, die daarbij onder hen plaats grepen, en zegt zoo met aandoening en verontwaardiging : Neen, de wijze waarop dat onder ulieden geschiedt, dat mag den naam niet dragen van 's Heeren avondmaal te eten!

[7]) *want een iegelijk neemt vooruit zijn eigen maaltijd, om te eten.* Beter, naar het Grieksch : *Want bij het eten*, bij die maaltijden die gij houdt in navolging van 's Heeren laatste avondmaal, *neemt een iegelijk zijn eigen maaltijd vooruit.* In de eerste eeuw der Kerk werd in de godsdienstige vergaderingen der Christenen het vieren van het onbloedig offer des Nieuwen Verbonds en het nuttigen van het lichaam en bloed des Heeren voorafgegaan door zoogenaamde *agapen* of liefdemaaltijden, die de geloovigen met elkander hielden, in navolging van den laatsten maaltijd, dien Jezus in den nacht vóór zijn lijden met zijne leerlingen gehouden had. De noodige spijzen tot die maaltijden werden door de meer vermogenden medegebracht voor een gemeenschappelijken disch, waaraan dan armen en rijken, zonder onderscheid, als leden van één en hetzelfde huisgezin, gelijkelijk deel namen; terwijl de broederlijke liefde aan die tafel voorzat, en alle overdaad of onmatigheid verre daarvan verwijderd was. Doch in de Corinthische Christen-gemeenten waren daaromtrent schandelijke misbruiken ingeslopen. *Een iegelijk* der meervermogenden, ter plaatse der godsdienstige vergadering gekomen, hield met de spijzen, die

dan geene huizen[1] om te eten en te drinken? Of veracht gij de gemeente Gods, en beschaamt gij hen die niets hebben? Wat zal ik u zeggen? Prijs ik u? Hierin prijs ik u niet[2]. Want ik heb van den Heer ontvangen[3], 't geen ik u ook heb overgeleverd, dat de Heere Jezus in den nacht, waarin hij geleverd werd, brood nam en, gedankt hebbende[4], het brak en zeide : Neemt en eet, dit is mijn lichaam[5], dat voor u zal geleverd worden[6]; doet dit tot mijne gedachtenis[7]! Desgelijks ook den kelk, nadat hij den maaltijd[8] genomen had, zeggende : Deze kelk is het

---

hij had medegebracht *zijn eigen maaltijd* in 't bijzonder *vooruit*, en men wachtte niet op elkander (vs. 33), om aan eene gemeenschappelijke tafel aan te zitten; waarvan het gevolg was, dat de behoeftigen, die niets hadden medegebracht, hier honger leden, terwijl de meervermogenden aan spijs en drank volop hadden, en zich zelfs aan overdaad schuldig maakten : *de een lijdt honger, terwijl de andere dronken is.* Zoo waren dan die Corinthische Agapen geene gemeenschappelijke, maar veeleer afzonderlijke maaltijden, en wel verre van liefdemalen te wezen, werd de broederlijke liefde aldaar niet weinig gekwetst. Zie het volgende vers.

[1]) *Hebt gij dan geene huizen*, enz. Eene scherpe berisping in den vorm eener vraag. De zin komt hierop neêr : Hebt gij dan om afzonderlijke maaltijden aan te richten niet uwe eigen woningen? Voorzeker. En waarom komt ge dan in de vergaderingen der geloovigen uwe privaat-maaltijden houden? Want dat is het wat gij doet. Of, indien gij juist niet beoogt om daar privaat-maaltijden te houden, handelt gij dan zóo, omdat *gij de gemeente Gods veracht*, haar niet waardig keurende aan een gemeenschappelijken disch met u aan te zitten, en om *hen, die niets hebben*, de behoeftigen, die toch ook tot de gemeente Gods behooren, te *beschamen*, door hen als arme menschen ten toon te stellen?

[2]) *Hierin prijs ik u niet*, neen, in tegendeel, op dit punt moet ik u strengelijk berispen.

[3]) *Want ik heb van den Heer ontvangen*, enz. De Apostel geeft hier de reden, waarom hij hen hierin niet prees. Want wat zij deden, dat verdiende den naam niet van 's Heeren avondmaal te eten; het was eene onwaardige voorbereiding tot het nuttigen van zijn lichaam en bloed. De Apostel wil hen zulks doen gevoelen, en herinnert hun daarom de instelling van het allerheiligste Sacrament. *Ik heb van den Heer ontvangen*, te weten door onmiddellijke openbaring (Gal. I : 12), *'t geen ik u ook heb overgeleverd*, 't geen ik u bij monde geleerd heb, toen ik, te Corinthe aangekomen, u het Evangelie verkondigd heb, *dat de Heere Jezus in den nacht, waarin hij* door Judas verraderlijk in de handen van zijne vijanden *geleverd werd, brood nam*, enz.

[4]) *gedankt hebbende.* Zie noot 3 op bladz. 181.

[5]) *dit is mijn lichaam.* Zie noot 4 op bladz. 181.

[6]) *dat voor u* door mij (vgl. Joan. X : 18) ter dood *geleverd zal worden.* De lezingen der Grieksche Handschriften op deze plaats zijn deze : *Dit is mijn lichaam, dat voor u gebroken wordt;* en : *Dit is mijn lichaam, dat voor u gegeven wordt;* en : *Dit is mijn lichaam voor u.*

[7]) *doet dit tot mijne gedachtenis.* Zie de verklaring van deze woorden in noot 4, op bladz. 223.

[8]) *Desgelijks* nam hij *ook den kelk, nadat hij den maaltijd genomen had.* Zie noot 5 op bladz. 223.

Nieuwe Testament in mijn bloed[1]; doet dit, zoo dikwijls gij dien zult drinken, tot mijne gedachtenis. Want zoo dikwijls gij dit brood zult eten[2], en den kelk drinken, zult gij den dood des Heeren verkondigen, totdat hij komt[3]. Derhalve, al wie onwaardiglijk dit brood zal gegeten of den kelk des Heeren zal gedronken hebben, die zal schuldig zijn aan het lichaam en het bloed des Heeren[4]. Doch de mensch beproeve zich zelven[5], en zoo ete hij van dat brood, en drinke van den kelk; want die

[1]) *Deze kelk is het Nieuwe Testament in mijn bloed.* De zin van deze woorden is: *Deze kelk*, dat is (metonymisch), datgene, wat deze kelk bevat, is het in en door mijn bloed gesloten Nieuw Verbond of Testament. Derhalve was datgene, wat in dien kelk bevat was, het bloed van Christus, en gevolgelijk het gezegde: *deze kelk is het Nieuwe Testament in mijn bloed*, besluit in zich de stellige verklaring: *dit is mijn bloed*, welke wij bij Mattheüs (XXVI: 28) en Marcus (XIV: 24) lezen.

[2]) *Want zoo dikwijls*, gaat Paulus voort, *gij dit brood zult eten*, enz. Het Grieksche woord, dat hier in de Vulgaat door *annunciabitis* is overgezet, kan zoowel beteekenen *verkondigt*, in de gebiedende wijze, als *gij verkondigt*, in de aantoonende. Naar deze laatste vertaling, welke wij zouden verkiezen, zegt Paulus hier, waarom Jezus bij het geven van zijn bevel (vs. 24 en 25): *doet dit*, gezegd heeft: *tot mijne gedachtenis*. Jezus deed zulks, wil de Apostel dan zeggen, omdat het vieren van het heilig avondmaal des Heeren eene in de daad van dat vieren zelf bestaande herinnerende *verkondiging* is van den dood des Heeren; eene verkondiging, geschiedende niet door een verhaal, maar door eene daad, namelijk door eene waarachtige vertegenwoordiging van het kruis-offer. Ons heilig Mis-offer, gelijk wij elders reeds gezegd hebben, is een *gedenk-offer*, doch zóo, dat het te gelijker tijd ook zelf een wezenlijk en waarachtig offer is; want het heilig Mis-offer is een en hetzelfde offer met het kruis-offer; één en dezelfde is de offeraar; het is niet dezelfde offering, maar het is één en hetzelfde offer, substantieel één en dezelfde geofferde Christus, bloedig op Golgotha, onbloedig op onze altaren, daar zichtbaar, hier onzichtbaar onder de gedaanten van brood en wijn; en door de onbloedige offerande der H. Mis worden wij aan de eneindige verdiensten der bloedige offerande op Golgotha deelachtig.

[3]) *totdat hij komt*, totdat de Heere Jezus wederkomt als rechter over levenden en dooden aan het einde der wereld. Want het onbloedig offer des Nieuwen Verbonds zal in Christus' onvergankelijke Kerk voortdurend opgedragen worden tot aan het einde der eeuwen.

[4]) *Derhalve, al wie onwaardiglijk*, enz. Eene gevolgtrekking uit vs. 23-26, met eene dreigende vermaning om toch waardiglijk tot de tafel des Heeren te naderen. *Derhalve*, dewijl wij namelijk in het vieren van 's Heeren avondmaal deelachtig worden, onder de gedaante van brood en wijn, aan zijn lichaam en bloed, *al wie onwaardiglijk dit brood zal gegeten of den kelk des Heeren zal gedronken hebben, die zal schuldig zijn*, die maakt zich schuldig en bezondigt zich door heiligschennis, *aan het lichaam en het bloed des Heeren.*

[5]) *Doch de mensch beproeve zich zelven*, enz. *Doch*, om niet onwaardiglijk tot de tafel des Heeren te naderen, *beproeve* men vooraf *zich zelven* en onderzoeke zich, of men in zijn hart geene verkleefdheid aan de zonde, geene booze genegenheden of lusten koestert; of ons geweten niet met eene of andere doodelijke zonde werkelijk besmet is; *en zóo*, dat is, als men na die

onwaardiglijk eet en drinkt[1], hij eet en drinkt zich een oordeel, omdat hij het lichaam des Heeren niet onderscheidt. Daarom zijn er onder u vele ziekelijken en kranken, en ontslapen er velen[2]. Want indien wij ons zelven beoordeelden, wij zouden voorwaar niet geoordeeld worden; maar als wij geoordeeld worden, zoo worden wij door den Heer gekastijd, opdat[3] wij niet met deze wereld veroordeeld worden.

---

zelfbeproeving bevonden heeft niet onwaardig te zijn, *ete* men *van dat brood, en drinke van den kelk*. En bevindt men zich onwaardig, dan zuivere men vooraf zijn geweten door eene goede biecht en de genade van het heilig Sacrament der boetvaardigheid.

[1]) *want die onwaardiglijk eet en drinkt*, enz. Eene waarschuwende drangreden tot opvolging der vermaning, in vs. 28 gegeven. Wie onwaardiglijk tot de tafel des Heeren nadert, die *eet en drinkt zich een oordeel*, dat is, hij haalt zich, door zijne nuttiging van het lichaam en bloed des Heeren, een strafvonnis van den Heer op den hals, *omdat hij het lichaam des Heeren niet onderscheidt* van eene gewone spijze: omdat hij met zijn besmet geweten aan 's Heeren tafel gaat aanzitten, als ware zij niet waardiger dan zijne dagelijksche spijstafel, den eerbied vergetende, dien hij aan het lichaam des Heeren verschuldigd is. Door dat *oordeel* Gods verstaat de Apostel het strafvonnis der eeuwige verdoemenis, als genoeg blijkt uit vs. 32.

[2]) *daarom zijn er onder ulieden vele ziekelijken en kranken, en ontslapen* (sterven) *er velen*. Ziekte- en sterfgevallen hadden er onder de Corinthische Christenen buitengewoon vele plaats. En de Apostel leert hen hier, dat die ziekte- en sterfgevallen, voor velen onder hen, tijdelijke straffen waren, hun van God toegezonden, omdat zij onwaardiglijk het lichaam en bloed des Heeren nuttigden. *Want*, voegt hij er ter bevestiging van zijn gezegde bij, *indien wij ons zelven beoordeelden*, d. i. vooraf beproefden (vs. 28), en ons wachtten van onwaardig tot de tafel des Heeren te naderen, *wij zouden voorwaar niet geoordeeld worden*, geen *oordeel* (vs. 29) van den Heer op ons laden en van die tijdelijke straffen verschoond blijven. — Uit het gezegde in dit vers blijkt duidelijk, dat in de eerste eeuw der Kerk, de heiligschennis, waarvan hier gesproken wordt, niet zelden tijdelijke straffen na zich sleepte. Ook dit moest dienen tot bevestiging van de waarheid der leer, welke de Apostelen alom verkondigden.

[3]) *maar als wij geoordeeld*, d. i. door die tijdelijke straffen bezocht, *worden, zoo worden wij door den Heer gekastijd, opdat*, enz. Een woord van vertroostende vermaning aangaande die ziekte- en sterfgevallen als tijdelijke straffen voor het onwaardiglijk naderen tot de tafel des Heeren. Wij moeten, zegt de Apostel, die straffen aanmerken als vaderlijke *kastijdingen*, waarmede de Heer bedoelt ons op te wekken tot berouw en leedwezen over het bedreven kwaad, *opdat wij*, bekeerd en met den Heer verzoend zijnde, *niet met deze wereld* der ongeloovigen en goddeloozen op den oordeelsdag door hem *veroordeeld worden* ten eeuwigen verderve.

Evangelie volgens den H. Joannes; XIII : 1—15.

Vóor den feestdag van Paschen[1], daar Jezus wist dat zijne ure gekomen was[2] om uit deze wereld over te gaan tot den Vader, zoo heeft hij, na de zijnen, die in deze wereld waren, geliefd te hebben[3], hen ten uiterste liefgehad[4]. En het avondmaal gedaan zijnde, toen de duivel reeds in 't hart gelegd had, dat Judas, de zoon van Simon den Iskario-

---

[1]) *Vóor den feestdag van Paschen.* Joannes ten behoeve der Christenen uit de Grieken van Klein-Azië zijne Evangelie-geschiedenis opstellende, volgt hier de rekenwijze der Grieken, die hunne feestdagen begonnen niet, gelijk de Joden, met den ondergang der zon, maar met middernacht. Door het *avondmaal*, waarvan de Evangelist spreekt in vs. 2, bedoelt hij het laatste avondmaal, dat de Zaligmaker hield met zijne leerlingen, en derhalve dienzelfden Paaschmaaltijd, van welken de drie overige Evangelisten (Matth. XXVI: 20, volgg., Marc. XIV : 17, volgg., Luc. XXII : 14, volgg.) gewagen.

Het Paaschfeest begon den veertienden dag der maand Nisan met zonnenondergang, en na dien zonnenondergang werd het Paaschmaal gehouden. Derhalve hield men dien maaltijd, naar der Joden dagrekening, *op den Paaschdag*, maar volgens de dagrekening der Grieken, *vóor den feestdag van Paschen.*

[2]) *daar Jezus wist, dat zijne ure gekomen was*, enz.; gelijk de God-mensch vóor dit tijdstip wist, *dat zijne ure* nog niet *gekomen was* (Joan. XI : 9, 10), *de ure*, het tijdstip, om door zijnen dood *uit deze wereld* naar zijne menschelijke natuur te scheiden en *over te gaan tot den Vader.* Door deze zinsnede : *daar Jezus wist*, enz., wordt de beweegreden uitgedrukt, waarom Jezus zijnen leerlingen nog eenmaal voor het laatst een bewijs wilde geven van zijne liefde jegens hen.

[3]) *na de zijnen* (t. w. zijne Apostelen), *die in deze wereld waren* en nog bleven, terwijl hij thans deze wereld ging verlaten (vgl. Joan. XVII : 11), *geliefd te hebben.* — De zin is : Na hun van den beginne af aanhoudend zijne liefde betoond te hebben, gaf hij hun daarvan nog een uitstekend bewijs vóor den feestdag van Paschen, in het oogenblik van zijn scheiden uit deze wereld.

[4]) *ten uiterste liefgehad*, ten sterkste, ten hoogste, hun nog een uitstekend bewijs gegeven van zijne liefde. In deze beteekenis moet, onzes oordeels, het Grieksche *eis telos*, Vulg. *in finem*, genomen worden. De andere beteekenis : *ten einde toe*, d. i. tot het einde zijns levens toe, past hier niet om het voorafgaande : *vóor den feestdag van Paschen;* want de Evangelist heeft voorzeker niet willen zeggen : Vóor den feestdag van Paschen heeft Jezus de zijnen liefgehad tot het einde zijns levens toe; noch ook : Jezus wist vóor den feestdag van Paschen, dat zijne ure gekomen was. — Welk uitstekend bewijs nu van Jezus' liefde de Evangelist hier op het oog had, behoefde niet verder door hem gezegd te worden : zijne eerste lezers, de Christenen van Klein-Azië, wisten zoowel door mondeling onderwijs als uit het lezen der drie overige Evangeliën, dat Jezus, den avond vóor zijn lijden, het heilig Sacrament van zijn lichaam en bloed instellende, *zich zelven* aan de zijnen gegeven had. Het kon hun derhalve niet duister wezen, wat Joannes bedoelde als hij sprak van een *uitstekend liefde-bewijs* door den Zaligmaker aan *de zijnen* gegeven *op den avond* (vs. 2) *vóor den feestdag van Paschen.*

ther, hem zoude overleveren[1] —, ofschoon wetende[2], dat de Vader hem alles in handen had gegeven[3], en dat hij van God was uitgegaan en tot God heenging[4], stond hij op[5] van het avondmaal, en legde zijne kleederen[6] af; en een linnen doek nemende, omgordde hij zich zelven[7]. Daarna goot hij water in het bekken, en begon de voeten der leerlingen te wasschen en af te droogen met den linnen doek, waarmede hij omgord was. Hij kwam dan[8] tot Simon Petrus. En Petrus zeide tot hem : Heere, wascht gij mij de voeten[9]! Jezus antwoordde en zeide tot hem : Wat ik doe[10], weet gij thans nog niet, maar gij zult het daarna weten. Petrus

---

[1]) *toen de duivel alreeds in 't hart gelegd had, dat Judas... hem zoude overleveren.* Men leze deze woorden als eene *parenthees* of tusschenrede. Zóo (*toen de duivel alreeds in 't hart gelegd had, dat Judas*, enz.) dient hier naar de Vulgaat vertaald te worden. Doch volgens eene andere Grieksche lezing dan die welke de Vulgaat gevolgd heeft, luidt het hier aldus : *toen de Duivel alreeds in het hart van Judas gelegd had, dat hij hem zoude overleveren.* Naar deze laatste lezing wordt hier gezegd, dat de Duivel *aan Judas* alreeds het booze voornemen had ingegeven om Jezus in de handen van het Sanhedrin te leveren.

[2]) *ofschoon wetende*, enz. De zin is : Ofschoon hij zijner oneindige waardigheid bewust is, zoo wil hij toch, ter onderrichting van zijne leerlingen (vs. 12, volgg.) zich vernederen tot het werk van eenen dienstknecht en hun de voeten wasschen.

[3]) *dat de Vader hem alles in handen had gegeven*, d. i. aan zijne macht onderworpen had. Vgl. Joan. III . 35, en onze aanteekening.

[4]) *en dat hij van God was uitgegaan*, en dat hij, God van God, van alle eeuwigheid *bij God* (Joan. I : 2), volgens het raadsbesluit der H. Drieëenheid in de volheid des tijds de menschelijke natuur aangenomen hebbende, begonnen had als God-mensch op aarde zich te vertoonen, als ware hij, *uitgegaan van God*, — en dat hij, naar zijne menschelijke natuur, door zijne glorierijke hemelvaart, weldra van deze aarde *heenging tot God*.

[5]) *stond hij op*, terwijl zijne leerlingen nog aan tafel bleven.

[6]) *zijne kleederen*, zijn oppergewaad.

[7]) *omgordde hij zich zelven* met den linnen doek, waarmede hij de voeten zijner leerlingen, na die gewasschen te hebben, zoude afdroogen.

[8]) *Hij kwam dan tot Simon Petrus*, na alreeds aan sommige van zijne leerlingen de voeten gewasschen te hebben.

[9]) Petrus wil niet toelaten, dat Jezus hem de voeten wassche. Aangedaan door een levendig gevoel van Jezus' oneindige waardigheid en van zijne eigene geringheid, wederstreeft hij zijnen Meester : Hoe nu? Zoudt *gij*, dien ik erken voor den Christus, den Zoon des levenden Gods, aan *mij*, een zondig mensch, het werk van den geringsten dienstknecht verrichten!

[10]) *Wat ik doe*, enz. Petrus zag in die voetwassching niets anders dan eene uiterlijke daad, welke hij voor ongevoegelijk hield. Daarom zeide Jezus tot hem : *Wat ik* thans *doe*, heeft eene hoogere bedoeling dan eenvoudig mijnen leerlingen de voeten te wasschen; thans kent gij die bedoeling nog wel niet, maar gij zult haar daarna (vs. 12, volgg.) leeren kennen. En hiermede gaf Jezus te gelijk aan Petrus te verstaan, dat hij gehoorzamen moest en zich de voeten laten wasschen.

zeide tot hem : Gij zult mij in eeuwigheid de voeten niet wasschen[1]! Jezus antwoordde hem : Indien ik u niet wasch, zult gij geen deel hebben met mij[2]! Simon Petrus zeide tot Hem : Heere! niet alleen mijne voeten[3], maar ook handen en hoofd! Jezus zeide tot hem : Die zich gebaad[4] heeft, heeft niet noodig dan zich de voeten te wasschen, maar is geheel rein. Ook gijlieden zijt rein, maar niet allen! Want hij wist wie het was, die hem zoude overleveren[5]; daarom zeide hij : Niet allen zijt gij rein[6].

Toen hij dan, na hunne voeten gewasschen te hebben, zijne kleederen

---

[1]) Petrus, in zijnen eenigszins blinden ijver voor zijnen Meester, vindt het antwoord van Jezus niet voldoende, en gaat in zijne weigering voort : *Gij zult mij in eeuwigheid de voeten niet wasschen!*

[2]) *Indien ik u niet wasch*, d. i. indien gij halstarrig blijft weigeren, u door mij de voeten te laten wasschen, en *ik u* derhalve *niet wasch*, dan *zult gij*, ter oorzake van dit misdrijf van ongehoorzaamheid, *geen deel hebben met mij*, of, naar den Grieksehen tekst : *dan hebt gij geen deel met mij*, d. i. dan is onze gemeenschap afgebroken. — Hadde Petrus ook nu nog, na deze bedreiging, geweigerd zich door Jezus de voeten te laten wasschen, hij zou het leven der genade verbeurd hebben en in doodzonde gevallen zijn.

[3]) *niet alleen mijne voeten*, enz. De zin is : Wasch, Heere, als dit uw wil is, niet alleen mijne voeten, enz. Petrus, hevig getroffen door Jezus' bedreiging, onderwerpt zich nu terstond, en in zijnen ijver biedt hij thans niet alleen zijne voeten, maar ook handen en hoofd, geheel zijn lichaam, als het zijn moet, ter wassching aan.

[4]) *Die zich gebaad heeft*, enz. Op het zeggen van Petrus : Wasch *ook mijne handen en hoofd*, antwoordt Jezus : Die zich gebaad heeft en derhalve aan zijn geheele lichaam gewasschen is, behoeft daarna niet meer gewasschen te worden aan handen en hoofd, maar hij is door het baden alreeds geheel rein, en heeft alleen nog maar noodig zich de voeten te wasschen. En, wil Jezus aan Petrus en aan zijne mede-leerlingen zeggen, gelijk het met de lichamelijke reinheid van zulk eenen gelegen is, zoo staat het ook met de zedelijke reinheid van ulieden : gij hebt enkelijk nog eene voetwassching van noode, en niet meer eene wassching van handen en hoofd; gij zijt alreeds rein, *ofschoon niet allen!* — Door die voetwassching welke Jezus aan zijne Apostelen verrichtte, de Heer aan zijne dienstknechten, de Meester aan zijne leerlingen, gaf hij hun eene allertreffendste vermaning tot ootmoedigheid, welke vermaning hun als tot reiniging moest dienen van die rangzucht, welke hun nog aankleefde. Vgl. Matth. XX : 24-28, Luc. XXII : 24-27. — Naar Oostersch gebruik baadde men zich, wanneer men ergens ter maaltijd ging; en in het huis van den gastheer werden dan aan de genoodigden de sandalen ontbonden en de voeten gewasschen. Op dit gebruik schijnt Jezus hier te zinspelen.

[5]) *Want hij wist wie het was, die hem zoude overleveren.* Het is eene aanmerking van den Evangelist : Door zijne goddelijke alwetendheid wist Jezus, dat een van zijne Apostelen hem verraden zou, en daarom zeide hij (vs. 10) van hen : *Gijlieden zijt rein* (door geene grove zonde in uwe ziel besmet), *maar niet allen.*

[6]) *daarom zeide hij : Niet allen zijt gij rein.* Judas alleen kon dit woord van Jezus verstaan; maar zijn toegeschroeid

genomen had[1], en weder aanzat, zeide hij tot hen : Weet gij, wat ik u gedaan heb[2]? Gij noemt mij Meester en Heer; en gij zegt wel, want ik ben het. Indien dan ik uwe voeten gewasschen heb, ik, uw Heer en Meester, zoo moet ook gij elkanders voeten wasschen; want ik heb u een voorbeeld gegeven, opdat ook gij doet, gelijk ik u gedaan heb[3].

GOEDE VRIJDAG.

Eerste les uit den Propheet Osee; VI : 1—6.

Dit zegt de Heer : In hunnen nood[4] zullen zij mij naarstig zoeken, *zeggende :* Komt, en laten wij wederkeeren tot den Heer; want hij roofde ons[5], en zal ons genezen; hij sloeg ons[6], en zal ons verzorgen. Na twee dagen[7] zal hij ons doen herleven, den derden dag ons opwekken, dat wij leven voor zijn aangezicht. Laten wij den Heer kennen[8] en streven naar zijne kennis! Zijn opgang is bereid, als de dageraad[9], en hij zal

---

geweten werd er niet door getroffen.

[1]) zijne kleederen (vs. 4) wederom aangedaan had.

[2]) *Weet gij* wat deze voetwassching beteekent en wat ik daarmede bedoeld heb? — Zij wisten het niet; maar Jezus sprak zóo tot hen, om hen oplettend te maken op hetgeen hij hun vervolgens ging zeggen.

[3]) Niet de onderlinge voetwassching zelve als daad wordt hier door Jezus aanbevolen, maar het beoefenen der deugd van ootmoedigheid en zelfverloochening, zinnebeeldig voorgesteld in die voetwassching door hem aan zijne leerlingen verricht, hun ten voorbeeld.

[4]) *In hunnen nood*, enz. De goddelooze onderdanen van het Rijk van Juda, gelijk ook die van het Rijk van Israël of Ephraïm, komen wel, wanneer zij in nood zijn, tot inkeer, maar hunne godsdienstigheid is van geen duur.

[5]) *hij roofde ons*, enz. Naar het Hebreeuwsch : *hij verscheurde ons*. Het beeld is genomen van een leeuw of eenig ander roofdier, als blijkt uit vs. 14 van het voorafgaande Hoofdstuk, waar God, door den mond van zijnen Propheet, aangaande Ephraïm (Israël) en Juda van zich zeide : *Ik zal als eene leeuwin zijn voor Ephraïm, en als een jonge leeuw voor het huis van Juda!* Ik zal hun geduchte straffen aandoen.

[6]) *hij sloeg ons* wonden, *en zal ons verzorgen*, onze wonden verbinden.

[7]) *Na twee dagen*, na korten tijd zal hij ons wederom in zijne gunst herstellen.

[8]) *Laten wij den Heer kennen*, enz. Laten wij er ons ernstig op toeleggen om den Heer te dienen en naar zijne geboden onzen levenswandel in te richten!

[9]) *zijn opgang is bereid*, staat vast, is

tot ons komen als de vroege en de spade regen[1] op het aardrijk.

Wat zal ik u doen, o Ephraïm! wat zal ik u doen, o Juda[2]! Uwe liefde is een morgen-wolk gelijk, en als dauw van den vroegen ochtend, die verdwijnt. Daarom sloeg ik hen door de Propheten[3], doodde hen door de woorden mijnes monds; en uwe strafgerichten zullen uitkomen als het licht[4]. Want aan liefde heb ik welgevallen[5], en niet aan offerande, en aan kennis van God, meer dan aan brandoffers.

Tweede les uit het boek Exodus; XII : 1—11.

In die dagen zeide de Heer in Egyptenland tot Mozes en Aäron : Deze maand zal voor u lieden het begin der maanden zijn, zij zal de eerste zijn van de maanden des jaars[6]. Spreekt tot de gansche vergadering der Israëlieten en zegt tot hen : Op den tienden dag dezer maand

---

gewis, is zeker, *als de dageraad*, even als de opgang des dageraads : hij zal, als de zon van ons geluk, zeker voor ons opgaan, evenals *de dageraad*, het aanbreken van den dag, niet faalt na de duisternis van den nacht.

[1]) *als de vroege*, de herfts-regen, *en de spade regen*, de lente-regen.

[2]) *Wat zal ik u doen, o Ephraïm .... o Juda!* Een antwoord van God, die Ephraïm en Juda verwijt, dat hunne vroomheid van geen duur is : zij was als een *morgen-wolk*, die zonder regen te geven spoedig door de zon wordt weggevaagd; *en als dauw van den vroegen ochtend* (in tegenstelling van den avond- en nachtdauw), *die* aanstonds opdroogt en spoedig *verdwijnt*.

[3]) *Daarom sloeg ik hen door de Propheten, doodde hen door de woorden mijns monds.* De zin is : daarom, om hen tot waarachtige boetvaardigheid en eene duurzame verbetering van zeden te bewegen, *daarom* bestrafte ik hen scherpelijk door mijne Propheten, en bedreigde hen met de grootste onheilen. Men lette hier op de spreekwijze, waarnaar de Propheten en God door zijne Propheten gezegd worden datgene te *doen* wat zij *voorzeggen* of dreigen te zullen doen.

[4]) *en uwe strafgerichten*, mijne strafgerichten over u, *zullen uitkomen als het licht*.

[5]) *Want aan liefde heb ik welgevallen, en niet aan offerande*, dat is, meer dan aan offerande, als blijkt uit hetgeen aanstonds daarop volgt : *en aan kennis* (beoefenende kennis) *van God, meer dan aan brandoffers*.

[6]) De naam der maand, die hier bepaald wordt als zullende voortaan gerekend worden voor de eerste van hun godsdienstig jaar, was *Abib* (Exod. XIII : 4), *airen*-maand : het woord *Abib* beteekent *air*. Zij komt overeen met onze Maart-April-maand. Na den tijd der Babylonische ballingschap gaf men aan die maand *Abib* den naam van *Nisan* (Nehem. II : 1), een woord, dat niet van Semietischen oorsprong is.

zal een iegelijk een lam[1] nemen, voor elk huisgezin en huis een lam[2]. En zoo het getal *der huisgenooten* te klein is om het lam op te eten, dan neme hij zijnen gebuur, den naasten aan zijn huis, bij zich, naar het getal personen[3], dat genoegzaam is voor het opeten van het lam. Het lam nu moet zonder eenig gebrek zijn, van het mannelijk geslacht, één jaar oud[4]; naar welk voorschrift gij ook een geitenbokje nemen kunt[5]. En gij zult het in bewaring houden[6] tot den veertienden dag dezer maand; en tegen den avond[7] zal de gansche vergadering der Israëlieten het slachten. En zij zullen nemen van zijn bloed en het doen aan de beide deurposten en aan den bovendrempel der huizen, waarin zij het zullen eten. En zij zullen in dien nacht het vleesch eten, aan het vuur gebraden, en ongedeesemde brooden met wilde latuwe[8]; niets van het lam zult gij rauw[9] eten, noch gezoden in het water, maar *alles* aan het vuur gebraden : het hoofd met zijne schinkelen en zijne ingewanden[10] zult gij eten. En niets mag daarvan overblijven tot den morgen; mocht er iets van overig zijn, gij zult het met vuur verbranden. En gij zult het aldus eten : gij zult uwe lendenen omgorden, schoenzolen hebben aan uwe voeten, en een staf in uwe handen; en met haast zult gij het eten; want het is des Heeren Pascha[11], dat is : Voorbijgang.

---

[1]) *een iegelijk*, elk hoofd van een huis, *een lam*. Het Hebreeuwsche woord beteekent een stuk klein vee. Zie hierna noot 5.

[2]) *voor elk huisgezin en huis een lam* : in geval een huisgezin zoo groot is dat het meer dan een huis bewoont, dan voor elk huis een lam.

[3]) Was een huisgezin te klein om het lam op te eten, dan moest men uit het huis van zijnen naasten gebuur zoo vele personen bij zich nemen, dat er nu genoeg waren voor het opeten van het lam.

[4]) *één jaar oud*, niet ouder dan een jaar, binnen het jaar geboren.

[5]) *naar welk voorschrift gij ook een geitenbokje nemen kunt*. In 't Hebreeuwsch staat hier : *van de schapen of van de geiten kunt gij het nemen*. Men mocht, naar verkiezing een lam of een geitenbokje nemen tot dit offer.

[6]) *in bewaring houden* van de overige kudde afgezonderd.

[7]) *tegen den avond* van dien veertienden dag dier maand.

[8]) Bij het vleesch van het Paasch-offer moest men ongedeesemd brood eten met *wilde latuwe*, bittere kruiden.

[9]) *rauw*, niet gaar genoeg.

[10]) *zijne ingewanden*, na vooraf gezuiverd en gewasschen te zijn.

[11]) *Pascha*. Het Hebreeuwsche woord *Pesach*, in het Arameesch *Pascha*, beteekent *Voorbijgang*. Het *Pascha*-offer (het *Voorbijgangs*-offer was een dankoffer aan den Heere opgedragen daarvoor, dat toen hij de eerstgeborenen der Egyptenaren sloeg, de huizen der Israëlieten *voorbijging*. Zie Exod. Hoofdst. XXII : 27.

Het lijden onzes Heeren Jezus Christus volgens den H. Joannes; XVIII : 1—XIX : 42.

In dien tijde ging Jezus uit met zijne leerlingen over de beek Cedron[1], alwaar een hof was, dien hij inging, hij en zijne leerlingen. Ook Judas nu, die hem overleverde, kende deze plaats, dewijl Jezus aldaar dikwijls was samengekomen met zijne leerlingen[2]. Judas dan nam de krijgsbende[3] en *eenige* dienaars van wege de Opperpriesters en de Pharizeërs[4], en kwam aldaar met lantaarnen en fakkels en wapenen[5]. Jezus dan, wetende al wat hem zoude overkomen, trad voorwaarts[6] en zeide tot hen : Wien zoekt gij? Zij antwoordden hem : Jezus den Nazarener. Jezus zeide tot hen : Ik ben het! Ook Judas, die hem overleverde, stond bij hen[7]. Als hij dan tot hen zeide : Ik ben het! weken zij achterwaarts en vielen ter aarde[8]. Andermaal dan vroeg hij hen : Wien zoekt gij? En zij zeiden : Jezus den Nazarener. Jezus antwoordde : Ik heb u gezegd, dat ik het ben. Indien gij dan mij zoekt, laat dezen gaan! Opdat het woord vervuld wierde[9], dat hij gezegd had : Van die gij mij gegeven hebt, heb ik niemand laten verloren gaan.

---

[1]) *over de beek Cedron.* Om uit Jeruzalem naar den Olijfberg te gaan, moest men de beek Cedron overtrekken. Aan den westelijken voet van den Olijfberg lag een hof of, wil men, eene landhoeve, Gethsemani genaamd. Vgl. Matth. XXVI : 36.

[2]) Zie de voorafgaande noot.

[3]) *de krijgsbende*, eene afdeeling der Romeinsche bezetting van de burgt Antonia, onder geleide van haar Hoofdman (vs. 12).

[4]) eenige gerechtsdienaars aan Judas medegegeven van wege *de Opperpriesters en de Pharizeërs*, dat is van wege het Sanhedrin of den Joodschen Raad. De toenmalige Stedehouder Pontius Pilatus zal die afdeeling Romeinsche soldaten op aanvraag van het Sanhedrin verleend hebben.

[5]) *en wapenen :* al het volk was gewapend, ook die gerechtsdienaars van het Sanhedrin.

[6]) De verraderlijke kus van Judas, waarvan Mattheüs, Marcus en Lucas gewagen, wordt door Joannes niet vermeld, gelijk hij ook van Jezus' lijdensgeschiedenis nog vele omstandigheden, door de andere Evangelisten alreeds opgeteekend, stilzwijgend voorbijgaat.

[7]) Nadat Judas dien verraderlijken kus aan Jezus gegeven had, was hij spoedig wederom tot die bende (vs. 3) teruggekeerd; doch vóordat deze nu op Jezus afkwam, ging de Zaligmaker haar te gemoet.

[8]) namelijk door eene werking van zijne goddelijke wonderkracht, tot bewijs dat hij zich vrijwillig liet gevangen nemen; en opdat zij niet aarzelen zouden te voldoen aan zijnen eisch (vs. 8) van hunne handen niet te slaan aan zijne leerlingen.

[9]) *Opdat het woord* (zie Joan. XVII : 12) *vervuld wierde*, enz. Het is eene aanmerking van den Evangelist. Hunne gevan-

Simon Petrus dan, daar hij een zwaard had, trok het uit, en sloeg den dienstknecht des Hoogepriesters, en hieuw hem het rechteroor af[1]. De naam nu van den dienstknecht was Malchus. Jezus zeide dan tot Petrus : Steek uw zwaard in de scheede! Den kelk, dien de Vader mij gegeven heeft[2], zou ik dien niet drinken? De bende dan en de Hoofdman en de dienaren der Joden namen Jezus gevangen, en bonden hem[3]. En zij leidden hem weg, eerst naar Annas[4]; want hij was de schoonvader van Caïphas[5], die Hoogepriester was van dat jaar[6]. Caïphas nu was degene die aan de Joden den raad had gegeven : Het is nuttig dat één mensch voor het volk sterve[7]. Simon Petrus nu en de andere leerling volgden Jezus[8]. En deze leerling was bij den Hoogepriester bekend[9], en ging met Jezus in het voorhof[10] des Hoogepriesters binnen;

---

genneming hadde voor hen eene beproeving kunnen wezen, welke voor hunne krachten nog te zwaar was, en hen tot afval kunnen verleiden.

[1]) Vgl. Matth. XVI : 5, volgg.; Marc. XIV : 46, 47; Luc. XXII : 49, 50.

[2]) *den kelk* des lijdens, *dien de Vader mij* als in de hand *gegeven heeft*, enz. Zie noot 3 op bladz. 185. Jezus betuigt hiermede zijne vrijwillige gehoorzaamheid aan den wil zijns Vaders. Philipp. II : 8.

[3]) Daarop namen Jezus' leerlingen allen de vlucht. Zie Matth. XXVI : 56.

[4]) *eerst naar Annas.* Dat Jezus, alvorens voor den Hoogepriester Caïphas te verschijnen, *eerst* naar Annas geleid werd, is eene omstandigheid door de overige Evangelisten stilzwijgend voorbijgegaan, maar opgeteekend door Joannes, die ook hier, gelijk meermalen elders, het verhaal zijner voorgangers door eene of andere bijzonderheid aanvult en volledíger maakt.

[5]) *want hij was de schoonvader van Caïphas.* Hiermede geeft de Evangelist de reden op, waarom zij Jezus *eerst* naar Annas leidden. Toenmaals waren Annas en Caïphas beiden Hoogepriesters, en zij bedienden hun ambt, naar het schijnt, beurtelings om het andere jaar. Mogelijk had Caïphas, de Hoogepriester *van dat jaar*, uit een soort van eerbied of om eene andere ons onbekende reden bevolen, dat men Jezus *eerst* voor Annas, zijnen schoonvader, brengen zou.

[6]) *van dat jaar.* Zie op Luc. III : 2.

[7]) Vgl. Joan. XI : 50, volgg., en de noten. De Evangelist teekent dit aangaande Caïphas hier aan, om reeds vooraf bemerkbaar te maken, dat er van zoodanig eenen rechter geen rechtvaardig oordeel te wachten was.

[8]) *Simon Petrus nu*, spoedig van zijne vlucht (Matth. XXVI : 56) teruggekeerd, gelijk ook *de andere leerling* (de Evangelist bedoelt hier zich zelven), beiden volgden Jezus, eerst toen men hem leidde naar Annas, en daarna ook toen hij van Annas weggevoerd werd naar Caïphas. Aan die wegvoering van Jezus naar Caïphas dacht de Evangelist reeds toen hij schreef (vs. 13), dat men Jezus *eerst* wegleidde naar Annas.

[9]) en daardoor ook bij de bedienden des Hoogepriesters.

[10]) Wij zijn hier alreeds in het paleis van den Hoogepriester Caïphas. Want de Evangelist geeft (vs. 13) de benaming van *Hoogepriester* niet aan Annas, maar aan Caïphas; derhalve heeft hij in vs. 15 van den *Hoogepriester* sprekende, niemand anders dan Caïphas kunnen bedoelen; en

maar Petrus stond buiten aan de deur[1]. Die andere leerling dan, die bij den Hoogepriester bekend was, ging uit en sprak met de deurwachtster, en bracht Petrus binnen. De dienstmaagd dan, de deurwachtster, zeide tot Petrus : Zijt gij ook niet[2] een der leerlingen van dien mensch? Hij zeide : Ik ben het niet[3]! De dienstknechten nu en de dienaars stonden bij een kolenvuur, omdat het koud was, en warmden zich; en Petrus stond ook bij hen, zich warmende. De Hoogepriester[4] dan ondervroeg Jezus over zijne leerlingen en over zijne leer[5]. Jezus antwoordde hem[6] : Ik heb openlijk tot de wereld gesproken; ik heb altijd geleerd in de Synagoog en in den tempel, waar al de Joden samenkomen, en in het verborgen heb ik niets gesproken. Waarom ondervraagt gij mij? Ondervraag hen, die gehoord hebben wat ik tot hen gesproken heb : zie, dezen weten wat ik gezegd heb. En als hij dit gezegd, gaf één der

---

bijgevolg is al hetgeen hier (vs. 15, volgg.) verhaald wordt, voorgevallen niet in de woning van Annas, maar in die van Caïphas. De Evangelist had aan het einde van vs. 14 opzettelijk kunnen vermelden, dat men toen Jezus van Annas wegleidde naar Caïphas; maar hij liet het aldaar na, en hij deed het een weinig verder in zijn verhaal (zie vs. 24).

[1]) Die andere leerling, binnengaande, zal gemeend hebben dat Petrus hem volgde, en bemerkte eerst een oogenblik daarna, dat men Petrus niet had laten binnenkomen.

[2]) *Zijt gij ook niet*, enz. De deurwachtster, wetende dat *die andere leerling* (vs. 15) een van Jezus' leerlingen was, vroeg Petrus, of *ook* hij een leerling was *van dien mensch*. Dat de deurwachtster hem dit gevraagd heeft bij het inkomen, zegt Joannes niet.

[3]) *Ik ben het niet*. Dit was Petrus' eerste verloochening. Vgl. Matth. XXVI : 69, 70; Marc. XIV : 65-68; Luc. XXII : 56, 57.

[4]) *De Hoogepriester*, namelijk Caïphas.

[5]) Caïphas doet Jezus deze vragen in een voorloopig verhoor, zonder twijfel met het doel om in een of ander antwoord, dat Jezus hem geven zou, stof tot beschuldiging te vinden. Dit afzonderlijk verhoor had derhalve plaats vóor het verhoor, door Matth. XXVI : 57, volgg., en Marc. XIV : 53, volgg., vermeld, en hetwelk in eene vergadering van het Sanhedrin geschiedde. Matth. XXVI : 57, 59; Marc. XIV : 53, 55.

[6]) Jezus antwoordt niet op Caïphas' vraag aangaande zijne *leerlingen*, maar alleen op het tweede punt betreffende zijne *leer*. Wat men van zijne leerlingen te denken had, moest uit zijne leer blijken. En wat nu die leer betrof, het was, zeide Jezus tot Caïphas, onnoodig hem zelven daarnaar te vragen; hij had, zeide hij, *openlijk*, ronduit, vrijuit, *tot de wereld*, tot al het volk gesproken, en ten allen tijde in 't openbaar geleerd, hetzij in eene of andere *Synagoog*, hetzij in *den tempel*, in het tempelgebouw, *waar al de Joden*, Joden van alle plaatsen, samenkwamen; en *in 't verborgen had hij niets gesproken*, hetwelk strijdig was met de leer welke hij in 't openbaar had voorgedragen; kort, naast zijn openbaar onderwijs had hij niet nog eene andere en geheime leer, welke hij afzonderlijk verkondigde. *Waarom* dan hem zelven naar zijne leer gevraagd? Wilde Caïphas kennis hebben van zijne leer, hij kon haar vernemen van duizen-

dienaren, die daarbij stond, Jezus een kaakslag, zeggende : Moet gij zóó aan den Hoogepriester antwoorden? Jezus antwoordde hem : Indien ik kwalijk gesproken heb, getuig van het kwade, maar heb ik wel gesproken, waarom slaat gij mij[1]? En Annas[2] zond hem[3] geboeid tot den Hoogepriester Caïphas. Simon Petrus nu stond daar en warmde zich[4]. Zij zeiden dan tot hem[5] : Zijt gij ook niet van zijne leerlingen? Hij loochende het en zeide : Ik ben het niet! Een van des Hoogepriesters dienstknechten[6], een bloedverwant van dien aan welken Petrus het oor had afgehouwen, zeide tot hem : Heb ik u niet bij hem in den hof gezien? Petrus loochende het dan wederom[7]; en terstond kraaide de haan[8].

---

den, die oorgetuigen geweest waren van hetgeen hij gesproken had.

[1]) *Indien ik kwalijk*, onbetamelijk, *gesproken heb, getuig van het kwade*, wijs het onbetamelijke van mijn antwoord hier voor de rechtbank aan; *maar heb ik wel gesproken*, is er niets verkeerds in mijne woorden (wat hier inderdaad het geval is), *waarom slaat gij mij* zonder reden? — Jezus berispt de handelwijze van dien mensch met groote zachtmoedigheid; en hij doet die berisping, opdat hij niet zou schijnen toe te geven, dat hij den Hoogepriester inderdaad onbetamelijk geantwoord had.

[2]) *En Annas.* Om de verschillendheid van lezing in de Grieksche Handschriften op deze plaats, en nog om andere critische redenen, houden wij het voor niet onwaarschijnlijk, dat de Evangelist hier enkelijk geschreven hebbe : *Annas*, zonder eenig Voegwoord.

[3]) *zond hem*, enz. Vs. 24 is eene soort van tusschenrede, waarin de Evangelist rechtstreeks aanteekent, wat hij vroeger (vs. 13) alleen zijdelings had te kennen gegeven.

[4]) Petrus staat nog aan het kolenvuur, waar wij hem vs. 18 gelaten hebben.

[5]) *Zij zeiden dan tot hem.* Wij geven aan dit *zij zeiden* de beteekenis van *men zeide.* De Evangelist vermeldt hier de tweede verloochening van Petrus, waartoe de aanval te gelijker tijd van meer dan éénen de aanleidende oorzaak was. Zie Matth. XXVI : 71, 72; Marc. XIV : 69, 70; Luc. XXII : 58. Petrus werd dan door meerderen tegelijk aangevallen, gedeeltelijk, naar het schijnt, vóór het oogenblik dat hij van het kolenvuur wegging, gedeeltelijk terwijl hij vandaar wegging. Er bestaat volstrekt geen noodzakelijkheid om te gissen, dat Petrus zijnen Meester meer dan driemaal zou verloochend hebben.

[6]) *Een van de dienstknechten*, enz. Onze Evangelist vermeldt hier nu terstond Petrus' derde verloochening. De rechtspleging tegen Jezus in het Sanhedrin en zijne veroordeeling gaat hij stilzwijgend voorbij, niet noodig achtende daarvan te spreken, omdat beide zaken in de drie eerste Evangeliën reeds genoegzaam vermeld waren (Matth. XXVI 57-68; Marc. XIV : 53-66; Luc. XXII : 63-71), en hij geene voor zijn doel merkwaardige bijzonderheden daar had bij te voegen. Om dezelfde reden zwijgt hij ook, na Petrus' laatste verloochening verhaald te hebben, geheel en al van zijne bittere tranen en van zijn berouw.

[7]) Ook tot deze derde verloochening was de aanval van meer dan éénen in hetzelfde oogenblik de aanleidende oorzaak. Vgl. Matth. XXVI : 73-75; Marc. XIV : 70, 71; Luc. XXII : 59, 60.

[8]) Het *tweede* hanengekraai, waar Marcus (XIV : 72) van spreekt.

Zij voerden dan Jezus van Caïphas naar het rechthuis[1]; en het was vroeg in den morgen. En zij zelven[2] gingen niet binnen in het rechthuis, om niet ontreinigd te worden, maar het Pascha te kunnen eten. Pilatus kwam dan[3] uit tot hen, en zeide: Welke beschuldiging brengt gij in tegen dezen mensch[4]? Zij antwoordden en zeiden: Indien deze geen boosdoener ware, zouden wij hem niet aan u hebben overgeleverd[5]. Pilatus zeide dan[6] tot hen: Neemt gij hem, en oordeelt hem naar uwe wet[7]! De Joden zeiden dan tot hem: Ons is het niet geoorloofd iemand ter dood te brengen[8]. Opdat het woord van Jezus[9] vervuld wierde, dat

---

[1]) *het rechthuis* van Pilatus. Vgl. Matth. XXVII: 2 en noot 3 op bladz. 192. Zij brachten Jezus tot Pilatus, opdat hij het doodvonnis, door hen over Jezus geveld, zoude uitvoeren.

[2]) *zij zelven*, de leden van den Hoogen Raad die Jezus tot Pilatus gebracht hadden, *gingen niet binnen, om niet* door het binnentreden in eene Heidensche woning (vgl. Hand. X: 23) *ontreinigd*, en daardoor verhinderd te worden van het *Pascha* te kunnen *eten*. — Dat het woord *Pascha* niet enkelijk van het Paasch-lam gebezigd werd, maar ook van de andere feest-offers gedurende de Paasch-week, blijkt genoeg uit Deuteron. XVI: 2 en uit 2 Cron. XXX: 22, alwaar naar den Hebreeuwschen tekst vertaald moet worden: *zij aten het feest* (de offers van het Pascha-feest) *zeven dagen*. Men behoeft derhalve, wat de Evangelist hier zegt, *om het Pascha te kunnen eten*, niet te verstaan van het Paasch-lam; men kan er door verstaan het eten van het Paaschfeest-offer, het zoogenaamde *Chagigah*, hetwelk op den 15den Nisan in den morgen moest gebracht worden. Zie *Friedlieb, Archäologie der Leidensgeschichte*, Bonn, 1843, bladz. 49, 60, volg. De *verontreiniging*, waarvan hier (vs. 28) gesproken wordt, duurde slechts tot zonnenondergang, en kon derhalve geen beletsel wezen om het Paaschlam te eten, dewijl dit eerst na zonnenondergang genuttigd werd.

[3]) *Pilatus kwam dan*, uit polietische toegevendheid, *uit tot hen*.

[4]) Pilatus wil, naar het voorschrift der Romeinsche rechtspleging, eene bepaalde beschuldiging tegen Jezus hooren uit den mond zijner beschuldigers. Hand. XXV: 16.

[5]) Zij toonen zich door deze vraag van Pilatus beleedigd, verradende daardoor de ongerechtigheid van hunnen handel.

[6]) *Pilatus zeide dan*, dewijl zij met geene bepaalde beschuldiging voor den dag wilden komen, *tot hen*.

[7]) Pilatus denkt er nog niet aan, dat het Sanhedrin van hem de bekrachtiging en voltrekking verlangt van een doodvonnis. Hij onderstelt, dat het hier niet te doen is, om eene of andere halszaak, en wil zich zoo van de zaak afmaken, hen verwijzende naar hunne eigene rechtbanken. Jeruzalem namelijk had onder de Romeinsche heerschappij dit bijzonder voorrecht, dat alle rechtszaken voor de Joodsche rechtbanken aldaar konden afgedaan worden, de halszaken uitgezonderd. In gevalle zij een doodvonnis tegen Jezus uitbrachten, dan moest de zaak toch wederom tot Pilatus komen.

[8]) Zij willen zeggen: Wij hebben hem reeds geoordeeld en een doodvonnis over hem uitgesproken; en wij brengen hem tot u ter bevestiging en voltrekking van dit vonnis; want *ons is het niet geoorloofd iemand ter dood te brengen*: het recht van leven en dood is ons ontnomen. Zie noot 5 op bladz. 191.

[9]) *Opdat het woord van Jezus*, enz. De

hij gezegd had, aanduidende, welk eenen dood hij sterven zou.

Pilatus ging dan het rechthuis wederom in; en hij riep Jezus en zeide tot hem : Zijt gij de Koning der Joden[1]? Jezus antwoordde : Zegt gij dit uit u zelven, of hebben anderen het u van mij gezegd[2]? Pilatus antwoordde : Ben ik dan een Jood[3]? Uw volk en de Opperpriesters hebben u aan mij overgeleverd : wat hebt gij gedaan[4]? Jezus antwoordde : Mijn koninkrijk is niet van deze wereld[5]! Indien mijn koninkrijk van deze wereld ware, mijne dienaren zouden wel strijden, opdat ik niet overgeleverd wierde aan de Joden; maar nu, mijn koninkrijk is niet van hier! Pilatus zeide dan tot hem : Gij zijt dus een Koning[6]? Jezus antwoordde :

Evangelist bedoelt Jezus' voorzegging (Joan. XII : 32, 33), hoedanigen dood hij sterven zoude. De kruisstraf was eene doodstraf in gebruik bij de Romeinen, en niet bij de Joden.

[1]) Pilatus, uit hun antwoord (vs. 31), ziende dat zij een doodvonnis van hem verlangden, eischte thans dat men eene bepaalde beschuldiging tegen Jezus inbracht. Zij begonnen hem dan nu hevig aan te klagen als een oproermaker, die het volk van den Keizer aftrok en zich uitgaf voor den Koning der Joden. Zie Lucas XXIII : 2. Op deze beschuldiging ziet de vraag van Pilatus hier vermeld : *Zijt gij de Koning der Joden?*

[2]) De zin van Jezus' vraag is deze : Zegt gij mij dit, dewijl gij uit eigen ondervinding reden hebt om te vermoeden, dat ik oproerig gezind ben tegen den Keizer en mij als Koning der Joden opwerp; of is het alleen *omdat anderen* (mijne volksgenooten) *u dit van mij gezegd hebben*, mij daarvan bij u beticht hebben? — Jezus deed Pilatus deze vraag, om hem te doen gevoelen, dat hij valschelijk beschuldigd was.

[3]) *Ben ik dan een Jood?* Hoe zou ik uit mij zelven op dit vermoeden komen? *Ben ik dan een Jood*, dat ik onder de Joden verkeere, en zóo weten kunne of deze of gene onder de Joden zich wil opwerpen tot hunnen Koning? *Uw* eigen *volk en* met name uwe *Opperpriesters*, enz. Pilatus geeft aan Jezus te kennen, dat hij hem die vraag (vs. 33) gedaan had alleen, omdat zijne volksgenooten hem beschuldigd hadden, dat hij zich tot Koning der Joden opwierp.

[4]) *wat hebt gij gedaan*, dat aanleiding gegeven heeft tot die beschuldiging?

[5]) *Mijn koninkrijk is niet van deze wereld*, enz. Jezus bekent nu zijdelings zijn koninkschap, want hij spreekt van zijn koninkrijk; maar hij verklaart daarbij tegelijk, dat zijn koninkrijk van een geheel anderen aard is dan de koninkrijken dezer wereld; want zijn koninkrijk is niet *van deze wereld* : het is niet van natuur en oorsprong een wereldsch koninkrijk. En het bewijs volgt : Indien mijn koninkrijk *van deze wereld ware*, gelijk de overige koninkrijken zijn, dan zouden *mijne dienaren*, die ik in dat geval hebben zou, wel voor mij *strijden*, *opdat ik niet overgeleverd wierde aan de Joden*, mijne vijanden (XIX : 16); *maar nu*, daar niemand voor mij strijdt, zoo blijkt het, dat mijn koninkrijk niet *van hier*, van deze wereld, *is*.

[6]) *Gij zijt dus een Koning?* Pilatus wil zeggen : Daar gij van uw koninkrijk spreekt, zoo zijt gij dan toch een Koning? Hij doet deze vraag, om uit Jezus' mond de verklaring te hooren, in welken zin hij zich dan toch een Koning noemde.

Gij zegt het; ik ben een Koning[1]. Hiertoe ben ik geboren[2], en hiertoe in de wereld gekomen, om getuigenis te geven aan de waarheid. Al wie uit de waarheid is, hoort naar mijne stem. Pilatus zeide tot hem : Wat is waarheid[3]? En toen hij dit gezegd had, ging hij wederom buiten tot de Joden, en zeide tot hen : Ik vind in hem[4] geene schuld! Doch het is eene gewoonte[5] bij u, dat ik u op het Paasch-feest éénen loslate; wilt gij dan dat ik u den Koning der Joden loslate? Zij riepen dan allen wederom, zeggende : Niet hem, maar Barabbas! Barabbas nu was een roover.

Toen dan[6] nam Pilatus Jezus, en geeselde hem[7]. En de krijgsknechten vlochten eene kroon van doornen, en zetteden die op zijn hoofd, en zij deden hem een purperen kleed aan[8]. En zij kwamen tot hem, en zeiden : Wees gegroet, Koning der Joden! En zij gaven hem kaakslagen.

Pilatus ging dan wederom buiten, en zeide tot hen : Zie, ik breng hem tot u buiten[9], opdat gij weten moogt, dat ik geene schuld in hem

---

[1]) *Gij zegt het; ik ben een Koning.* De zin is : Het is, gelijk gij zegt; ik ben een Koning. Vgl. noot 4 op bladz. 189.

[2]) *Hiertoe ben ik geboren,* enz. Hiermede geeft Jezus nu den aard van zijn koninkrijk te kennen.

[3]) *Wat is waarheid!* In welken zin men deze woorden van Pilatus nemen moet, kan niet met zekerheid gezegd worden. Zou het geen spottaal wezen van een onverschillige of van een twijfelaar?

[4]) Uit het verhaal van Lucas (Hoofdst. XXII : 5-16) blijkt, dat de Joden, niettegenstaande deze verklaring van Pilatus, aanhielden met Jezus te beschuldigen. Dezelfde Evangelist verhaalt mede, bij welke gelegenheid Pilatus Jezus thans zond tot Herodes, die hem tot den Stedehouder terugzond.

[5]) *Doch het is gewoonte bij u,* enz. Nadat Jezus van Herodes was teruggekeerd naar Pilatus, verklaarde de Stedehouder nogmaals voor het volk, dat hij geene schuld in Jezus gevonden had, en dat ook Herodes getoond had hem voor onschuldig te houden. Doch deze verklaring van Jezus' onschuld door den Stedehouder vruchteloos zijnde, zoo beproefde hij een ander middel om hem te redden. *Het is,* zeide hij tot het volk, *eene gewoonte bij u,* enz. Men vergelijke hier Matth. XXVII : 15-18, 20-26; Marc. XV : 6-14; Luc. XXIII : 17-23, en de aanteekeningen aldaar.

[6]) *Toen dan,* dewijl het volk Jezus boven Barabbas verkozen had.

[7]) De onrechtvaardige rechter liet den onschuldige geeselen, hopende echter nog de Joden daarmede tevreden te stellen en eenig medelijden bij hen op te wekken. Zie vs. 4, volgg., en lees noot 8 op bladz. 195.

[8]) Vgl. voor vs. 2 en 3 Matth. XXVII : 27-30, en de aanteekeningen.

[9]) *Zie, ik breng hem tot u buiten,* enz. Bij de Romeinen was drieërlei soort van geeseling in gebruik : eene die men de kruiselingen vóór hunne kruisiging deed ondergaan; eene andere die gebezigd werd als pijnmiddel om iemand tot bekentenis te brengen (*quæstio per tormenta*); eene derde eindelijk, welke diende tot kastijding. Deze laatste soort van geeseling is bedoeld bij Luc. XXIII : 16. Zij wordt daar door Pilatus den Joden voorgeslagen; maar dezen vergenoegden er zich niet mede, en

vind! (Jezus kwam dan buiten, dragende de doornenkroon en het purperen kleed.) En hij zeide tot hen : Ziedaar de mensch[1]! Toen dan de Opperpriesters en de dienaars hem zagen, schreeuwden zij, zeggende : Kruisig, kruisig hem! Pilatus zeide tot hen : Neemt gij hem en kruisigt hem[2]; want ik, ik vind in hem geene schuld. De Joden antwoordden hem : Wij hebben eene wet[3], en volgens die wet moet hij sterven, omdat hij zich tot Zoon van God heeft gemaakt!

Toen dan Pilatus dit zeggen hoorde, vreesde hij nog meer[4]; en hij ging wederom in het rechthuis[5], en zeide tot Jezus : Van waar zijt gij[6]? Doch Jezus gaf hem geen antwoord[7]. Pilatus zeide dan tot hem : Spreekt

---

zij gebeurde niet. Doch dat de geeseling, in de tweede plaats vermeld, diegene geweest is, welke onze gezegende Verlosser onderging, schijnt aangeduid te zijn in Pilatus' zeggen na die geeseling : *Zie, ik breng hem tot u buiten,* enz.

[1]) *Ziedaar de mensch!* Ziet, daar is de mensch, daar staat hij voor u de mensch, dien gij mij hebt overgeleverd! Pilatus wil daardoor hun medelijden opwekken, om Jezus van den dood te redden.

[2]) *Neemt gij hem en kruisigt hem!* Verbitterd om zijne mislukte pogingen tot redding van Jezus, voegt Pilatus hun dit toe met bespotting : want het recht van leven en dood was hun door de Romeinen ontnomen, en hij mocht hun in geen geval de vrijheid geven om de doodstraf aan een misdadige te voltrekken. Voeg er bij, dat het kruisigen niet behoorde tot de doodstraffen, bij de Joden in gebruik.

[3]) *Wij hebben eene wet,* enz. De Sanhedristen zijn bevreesd, dat Pilatus Jezus eindelijk nog zal vrijspreken, en eenen onschuldige, voor wien hij Jezus reeds meermalen verklaard had, niet zal willen veroordeelen. Zij lieten dan hunne betichting van oproer varen, en klaagden hem nu aan als eenen die zich schuldig gemaakt had aan godslastering : *hij had zich tot Zoon van God gemaakt,* zich voor den Zoon van God uitgegeven, de goddelijke natuur aan zich toeschrijvende zich gelijk gemaakt aan God, en zoo doende God gelasterd; welke misdaad, volgens hunne *wet* (Levit. XXIV : 16), met den dood moest gestraft worden. Zóo werd het door de Joden aan de Heidenen openbaar, dat Jezus zich in den eigenlijken zin des woords *den Zoon van God* genoemd had.

[4]) *vreesde hij nog meer* hem ter dood te brengen. Vroeger vreesde hij den onschuldige te veroordeelen, daarvan afgeschrikt door zijn geweten; doch thans, nu hij hoorde dat die onschuldige zich een goddelijken oorsprong toeschreef, nu *vreesde hij nog meer* dit te doen, vermoedende, in zijn heidensch bijgeloof, dat Jezus wellicht de zoon van een of anderen god was, wiens toorn hij dan, ingeval hij Jezus ter dood bracht, op zich zoude laden. Want de Heidenen meenden, dat hunne goden van tijd tot tijd op de aarde kwamen en aldaar bij de menschen kinderen teelden, die dan *halve goden* genoemd werden.

[5]) *hij ging wederom in het rechthuis,* om te onderzoeken, wat hij van dat goddelijk zoonschap te denken had.

[6]) *Van waar zijt gij?* Deze woorden beteekenen, in deze omstandigheid, in den mond van Pilatus : Zijt gij een menschenkind of een goden-zoon? Welke is uwe afkomst?

[7]) Jezus gaf Pilatus geen antwoord op deze vraag, wel wetende, dat hetgeen hij hem van zijne goddelijke afkomst mocht

gij tot mij niet? Weet gij niet, dat ik macht heb om u te kruisigen, en macht heb om u los te laten[1]? Jezus antwoordde : Gij zoudt tegen mij geene macht hebben[2], ware u dit niet van boven gegeven; daarom[3] heeft hij, die mij aan u overleverde, grooter zonde. En van toen af[4] begeerde Pilatus hem los te laten; maar de Joden riepen, zeggende : Zoo gij dezen loslaat, zijt gij geen vriend des Keizers; want al wie zich tot Koning maakt, verklaart zich tegen den Keizer.

Pilatus nu, als hij deze woorden gehoord had, bracht Jezus buiten, en zat neder op den rechterstoel[5], ter plaatse[6], genaamd Lithostrótos, in het

---

zeggen, al wierd het door hem begrepen, toch niet geloofd zoude worden, en geen invloed hebben op zijne handelwijze.

[1]) Dit zwijgen van Jezus vermeerderde die bijgeloovige vrees van Pilatus; weshalve hij hem nu tot spreken wil dwingen, door hem te doen gevoelen, dat zijn leven van hem afhing.

[2]) *Gij zoudt tegen mij geene macht hebben.* De zin is : Gij zoudt met uwe macht niets tegen mij vermogen, indien het u niet *van boven*, van God, *gegeven ware*, toegelaten ware, uwe macht tegen mij te gebruiken. Vgl. Hand. IV : 27, 28.

[3]) *Daarom*, omdat gij enkel werktuig, en geen oorzaak zijt, daarom is uwe zonde betrekkelijk minder groot dan de zonde desgenen die mij aan u heeft overgeleverd.

[4]) *Van toen af*, dat is, na dit antwoord van Jezus (vs. 11), 't welk op den Stedehouder een diepen indruk gemaakt had, *begeerde Pilatus hem los te laten.* Hij had wel vroeger alreeds zijdelings gepoogd dit te doen; maar nu deed hij het meer rechtstreeks, aan het vergaderde volk te kennen gevende, wat uit hun antwoord kan opgemaakt worden, dat hij voornemens was Jezus los te laten. Maar zoodra zij dit verstaan hadden, kwamen zij op hunne eerste aanklacht van oproer terug, Pilatus bedreigende met de ongenade des Keizers, indien hij Jezus losliet. *Zoo gij dezen loslaat*, riepen zij, *zijt gij geen vriend des Keizers*, zijt gij hem niet getrouw en verwaarloost zijne belangen; *want al wie zich tot Koning maakt*, tot Koning opwerpt, gelijk deze Nazarener gedaan heeft, *verklaart zich tegen den Keizer* en is een oproermaker. Door dit zeggen, geven zij den Stedehouder zijdelings ook te verstaan, hem bij den Keizer, den zoo zeer argwanigen Tiberius, te zullen aanklagen, in geval hij Jezus losliet.

[5]) *bracht Jezus buiten, en zat neder op den rechterstoel.* Pilatus had Jezus in het rechthuis gelaten, toen hij aan het volk ging verklaren (vs. 12), dat hij voornemens was hem los te laten. Vgl. vs. 9, 13. Doch thans, als overmeesterd door de vrees, dat de Joden hem bij den achterdochtigen Keizer zullen aanklagen, verzaakt hij uit eerzucht en eigenbelang zijn geweten, en zal het doodvonnis over hem uitspreken; tot welk einde hij Jezus nu liet *buiten brengen* en zich nederzette op den rechterstoel; want naar Romeinsch gebruik moesten de vonnissen in het openbaar en van op den rechterstoel uitgesproken worden.

[6]) *op de plaats*, enz. Pilatus liet zijnen rechterstoel zetten *op de plaats* in het Grieksch genaamd *Litho-stróton*, en *Gabbatha* in het Hebreeuwsch, dat is, in de toenmalige landtaal van Palestina, welke men gewoon is met eene niet zeer juiste benaming het Syro-Chaldeeuwsch te noemen. Het woord *Lithostróton* (beter zóo geschreven dan *Lithostrótos*) beteekent zooveel als *het geplaveide*, en *Gabbatha* mag men overzetten door *de hoogte*. Men

Hebreeuwsch Gabbatha. En het was voorbereiding van Paschen[1], omstreeks de zesde uur[2]; en hij zeide tot de Joden : Ziedaar uw Koning[3]! Maar zij riepen : Weg, weg met hem! Kruisig hem! Pilatus zeide tot hen : Zal ik uwen Koning kruisigen[4]? De Opperpriesters antwoordden : Wij hebben geen Koning dan den Keizer[5]! Toen dan gaf hij hem hun[6] over om gekruisigd te worden.

Zij nu namen Jezus, en leidden hem weg[7]. En hij, zijn kruis dragende[8], ging uit naar de plaats, die genoemd wordt Schedelplaats, in het Hebreeuwsch Golgotha[9], alwaar zij hem kruisigden, en met hem twee anderen, van beide kanten *éénen*, en Jezus in het midden[10]. En Pilatus schreef ook een opschrift, en plaatste het op het kruis[11]; en er stond geschreven : Jezus de Nazarener, de Koning der Joden. Dit opschrift dan lazen vele van de Joden; want de plaats, waar Jezus gekruisigd

---

verbeelde zich een met steenen van verschillende kleuren ingelegd en eenigzins verheven plein voor het rechthuis van Pilatus. *Gabbatha* te houden voor vertaling van het Grieksche *Lithostróton*, is eene dwaling.

[1]) *Het was Voorbereiding van Paschen.* Dat wil zeggen : Vrijdag in de Paaschweek, of Paasch-Vrijdag.

[2]) *omstreeks de zesde uur.* Men kan op goede gronden aannemen, dat Joannes, gelijk hij elders de Grieksche dagrekening volgt, evenzoo hier de Grieksche uurrekening gevolgd heeft, en derhalve zijne uren van middernacht af zal geteld hebben, gelijk wij gewoon zijn te doen.

[3]) *Ziedaar uw Koning!* Zie daar is nu uw Koning! Voorzeker was Pilatus niet op den rechterstoel gaan nederzitten, zonder bij zich besloten te hebben, aan den haat der Joden tegen Jezus toe te geven en het doodvonnis over hem uit te spreken. Dit verbiedt nogtans niet, in het zeggen van Pilatus : *Ziedaar uw Koning*, en (vs. 15) : *Zal ik uwen Koning kruisigen*, nog eene laatste ofschoon wanhopende poging te erkennen om Jezus te redden. En daarbij kan men toegeven, dat die woorden van den Stedehouder, als tot de Oversten des volks gericht, toch eene bijtende bespotting waren van hunne tegen Jezus ingebrachte beschuldiging, dat hij, oproerig tegen den Keizer gezind, zich zoude hebben opgeworpen tot Koning der Joden.

[4]) Zie het aangeteekende op (vs. 14) : *Ziedaar uw Koning!*

[5]) Thans geschiedde wat vermeld wordt bij Matth. XXVII : 24, 25, en daarop sprak Pilatus het doodvonnis uit. Jezus' geeseling, waarvan Mattheüs (XXVII : 26) en Marcus (XV : 15) gewagen, is dezelfde als die van welke Joannes spreekt. Mattheüs en Marcus volgen niet overal de tijdsorde in hun verhaal.

[6]) *hun*, aan het volk en zijne Opperpriesters (vs. 15).

[7]) door de bediening der Romeinsche soldaten, die ook de uitvoerders waren der kruisiging van onzen gezegenden Verlosser.

[8]) Zie noot 1 op bladz. 197.

[9]) Zie noot 2 op bladz. 197.

[10]) Vgl. Matth. XXVII : 38 en de noot.

[11]) Vgl. Matth. XXVII : 37 en de aanteekeningen op dat vers.

werd, was dicht bij de stad[1]. En het was geschreven in het Hebreeuwsch, in het Grieksch, en in het Latijn[2]. De Opperpriesters der Joden zeiden dan tot Pilatus : Schrijf niet : De Koning der Joden; maar dat hij gezegd heeft : Ik ben de Koning der Joden[3]. Pilatus antwoordde : Wat ik geschreven heb, dat heb ik geschreven[4].

De krijgsknechten dan, toen zij hem gekruisigd hadden, namen zijne kleederen (en zij maakten vier deelen, voor elken krijgsknecht een deel), alsook den rok[5]. De rok nu was zonder naad, van boven tot onder één weefsel. Zij zeiden dan tot elkander : Laat ons dien niet scheuren[6], maar er om loten[7], wie hem hebben zal. Opdat de Schrift vervuld wierde, die zegt : Zij hebben mijne kleederen onder zich verdeeld, en over mijn gewaad hebben zij het lot geworpen[8]. En dit dan deden de krijgsknechten.

Bij het kruis van Jezus nu stonden zijne moeder, en de zuster zijner

---

[1]) weshalve eene groote menigte uit Jeruzalem, 't welk nu om het Paaschfeest vol volk was, derwaarts samenstroomde; ook de Opperpriesters bevonden zich aldaar.

[2]) *in het Hebreeuwsch*, d. i. in de landtaal van Palestina. *In het Grieksch*, als zijnde toenmaals eene zeer verbreide taal in Palestina. *In het Latijn*, omdat dit de taal der Romeinsche rechtspraak was. Dit opschrift was alzoo verstaanbaar voor allen, ook voor vreemdelingen; want de drie genoemde talen waren destijds, mag men zeggen, de hoofdtalen.

[3]) Zij waren door dit opschrift beleedigd, en begeerden van Pilatus dat hij het zoude veranderen en schrijven : Deze heeft gezegd : Ik ben de Koning der Joden. Het opschrift gelijk het nu luidde, was, even als het zeggen van Pilatus tot de Joden (vs. 14): *Zieduar uw Koning*, eene bijtende bespotting van hunne tegen Jezus ingebrachte valsche beschuldiging. Vergelijk noot 3 op bladz. 255.

[4]) *dat heb ik geschreven*. De zin is : dat blijft geschreven, daar wordt geen letter aan veranderd. Het is de taal eens getergden rechters, wiens geduld ten einde is, en die van niets meer hooren wil.

[5]) Bij de Romeinen waren de krijgsknechten, als elders reeds gezegd is, de uitvoerders der doodstraffen, en de kleedingstukken der veroordeelden verbleven hun als buit. *Zijne kleederen*. De Evangelist bedoelt de verschillende kleedingstukken, welke Jezus had aangehad, behalve *den* langen *rok* (Gr. *chiton*, Vulg. *tunica*), een kleed, naar 't schijnt, dat van den hals tot de voeten ging, en 't welk onder den mantel gedragen werd.

[6]) *niet scheuren*, en de stukken verdeelen; want dan heeft niemand iets aan dit kleed.

[7]) Men bemerke hier, dat Joannes niet loochent dat de krijgsknechten het lot eveneens geworpen hebben over de andere kleedingstukken van Jezus. Vergelijk Matth. XXVII : 35; Marc. XV : 24; Luc. XXIII : 34.

[8]) Deze voorzegging is te lezen in Psalm. XXI : 21, een prophetischen Psalm, den Messias betreffende.

moeder, Maria, de vrouw van Cleophas, en Maria Magdalena[1]. Als Jezus dan zijne moeder zag en den leerling *daar* staan dien hij lief had[2], zeide hij tot zijne moeder : Vrouwe[3]! ziedaar uw zoon[4]! Daarop zeide hij tot den leerling : Ziedaar uwe moeder! En van die ure aan nam de leerling haar tot zich[5].

Hierna[6], wetende dat alles volbracht was[7], opdat de Schrift zou volbracht worden[8], zeide Jezus : Ik heb dorst! Er stond dan een vat vol edik[9]; en zij staken eene spons vol edik om een hysopstengel heen, en brachten haar aan zijnen mond. Toen Jezus dan den edik genomen had, zeide hij : Het is volbracht[10]! En hij boog het hoofd, en gaf den geest[11].

---

[1]) Maria, de gezegende moeder des Heeren, en de leerling dien Jezus lief had, zullen hoogstwaarschijnlijk reeds van het begin der kruisiging af bij den goddelijken lijder geweest zijn. Maria, de vrouw van Cleophas (de zuster, d. i. de bloedverwante van Jezus' moeder, zie op Marc. VI : 3) en Maria Magdalena, gelijk Matth. Hoofdst. XXVII : 55, 56 bericht, aanschouwden dit treurtooneel *van verre*. Doch dit bericht van Mattheüs is gemakkelijk overeen te brengen met hetgeen Joannes hier (vs. 25) verhaalt. Die beide vrouwen namelijk zullen, aanvankelijk *van verre staande*, vervolgens, toen de samengevloeide menigte den kruisberg verlaten had, zich gevoegd hebben bij Maria en Joannes, die thans daar bij het kruis van Jezus stonden.

[2]) Zie de noot op Joan. XIII : 23.

[3]) *Vrouwe!* Hiervoor staat in 't Grieksch : *Gunai!* met welke benaming de eerwaardigste vrouwen mochten aangesproken worden.

[4]) *Ziedaar uw zoon!* De zin van Jezus zeggen is : Beschouw voortaan Joannes als uwen zoon, als dengene die jegens u al de plichten vervullen zal van een zoon jegens zijne moeder. En daarop zeide Jezus tot Joannes, wiens oogen hij naar Maria trok : *Ziedaar uwe moeder!* als wilde hij zeggen : Beschouw mijne moeder voortaan als uwe moeder, en wees gij voor haar in mijne plaats al wat een zoon voor zijne moeder zijn moet.

[5]) *tot zich*, onder zijne zorg. Letterlijk staat hier : *tot het zijne*, hetgeen verklaard kan worden : hij nam haar op *in het huisgezin*, waartoe hij behoorde.

[6]) *Hierna*, niet echter terstond hierna, maar nadat nog geschied was wat Mattheüs (XXVII : 45-47) en Marcus (XV : 33-55) verhalen.

[7]) *Jezus wetende dat alles volbracht was.* Men versta dit *alles* van het *gansche werk der Verlossing*, gelijk boven, Hoofdstuk XVII : 4. Wat hier gezegd wordt, is derhalve gedeeltelijk *proleptisch* gesproken; want Jezus had zijn leven nog niet afgelegd.

[8]) *opdat de Schrift zou volbracht worden*, enz. De zin is : Jezus, opdat de Schrift zoude volbracht worden, zeide : Ik heb dorst! — De Schrift, van welke de Evangelist hier zegt, dat zij nog volbracht moest worden, is de typisch prophetische Psalm LXVIII : 22.

[9]) *edik*. Een drank bestaande uit azijn met water gemengd, in het Latijn *posca* genoemd, was de gewone drank der Romeinsche soldaten. Aan dien drank schijnt men hier te moeten denken.

[10]) *Het is volbracht!* Het werk der Verlossing van het menschelijk geslacht, waartoe ik in de wereld gekomen ben, is volbracht.

[11]) *Hij gaf den geest* : hij gaf zijnen geest over aan God, zeggende, volgens Lucas

De Joden dan (dewijl het Voorbereiding was[1]), opdat de lichamen niet aan het kruis zouden blijven op den Sabbat (want deze was een groote Sabbatdag), verzochten Pilatus, dat hun de beenen mochten gebroken en zij afgenomen worden[2]. De krijgsknechten[3] kwamen dan, en braken de beenen van den eerste en van den andere, die met hem gekruisigd waren; doch tot Jezus gekomen zijnde, toen zij zagen dat hij alreeds gestorven was[4], braken zij hem de beenen niet; maar een van de krijgsknechten opende zijne zijde met eene speer[5], en terstond kwam daar bloed en water uit[6]. En die het gezien heeft[7], heeft het getuigd[8], en

---

(XXIII : 46) : *Vader! in uwe handen beveel ik mijnen geest!*

[1]) Het was *Voorbereiding*. Zie noot 9 op bladz. 201. Dit woord komt hier en elders voor zonder Artikel, en wordt gebezigd als eigennaam, gelijk wij zouden zeggen : Het was Vrijdag.

[2]) De kruiselingen leefden gewoonlijk nog meer dan een halven dag aan het kruis (zie noot 3 op bladz. 215); en, naar Romeinsch gebruik, werden de lichamen der gekruisigden niet begraven, maar men liet ze aan hunne kruisen hangen, totdat ze vergaan waren. Naar Mozes' wet nu (Deuteron. XXI : 22, 23) mocht geen *opgehangene* langer dan tot zonnenondergang aan het hout blijven. De wet bedoelde zulke misdadigers, die men, nadat zij eene of andere doodstraf ondergaan hadden (de kruisstraf was bij de Joden niet bekend) en gestorven waren, enkel tot schande nog ophing of aan een houten paal vastnagelde; en men paste die wet ook toe op dezulken, die, volgens eene Romeinsche doodstraf, levend gekruisigd werden. Zij wilden dan, die nauwgezetten van geweten, zorg dragen, dat dit gebod niet overtreden wierd, te meer omdat met zonnenondergang de Sabbatdag aanving, en deze Sabbatdag, als invallende gedurende het hoogfeest van Paschen, *groot*, dat is, bijzonder heilig was. Zij verzochten derhalve van Pilatus, dat men den gekruisigden de beenen mocht breken ten einde hen spoediger te doen sterven, om dan hunne doode lichamen van de kruisen af te nemen. En Pilatus stond hun dit toe, als blijkt uit het vervolg des verhaals.

[3]) *De krijgsknechten*. Naar het schijnt, niet diezelfde krijgsknechten, door welke de kruisiging was uitgevoerd en die de gekruisigden bewaakten (Matth. XXVII : 54), maar andere, door Pilatus tot dat einde naar den kruisberg heen gezonden.

[4]) Vgl. noot 2, hierboven.

[5]) Naar het Grieksch : *doorstak* zijne zijde met eene speer. En hij deed dit om, indien Jezus soms nog niet werkelijk gestorven ware, hem eene doodelijke wonde toe te brengen.

[6]) *en terstond kwam daar bloed en water uit.* De Evangelist wil dat wij hier denken, niet aan iets dat min of meer op water geleek, maar aan wezenlijk water, en dit niet met bloed ondereen gemengd, maar afzonderlijk vloeijende.

[7]) *En die het gezien heeft* (ik, ooggetuige daarvan), enz. De Evangelist spreekt hier in den derden persoon van zich zelven; en beide gebeurtenissen (te weten, dat wel aan de twee overige kruiselingen, doch niet aan Jezus de beenen zijn gebroken geworden; en dat Jezus' zijde met eene speer doorstoken werd, hetgeen eene wonderbare bloed- en watervloeing tot gevolg had) verzekert hij met grooten nadruk, om het gewicht dier zaken, hebbende daardoor eene dubbele voorzegging, den Messias betreffende, hare vervulling gekregen.

[8]) *heeft het getuigd*, hier, zoo even, ne-

zijne getuigenis is waarachtig[1], en hij weet dat hij waarheid zegt, opdat ook gij moogt gelooven[2]. Want deze dingen zijn geschied, opdat de Schrift vervuld zou worden : Gij zult geen been van hem breken[3]. En wederom eene andere Schrift zegt : Zij zullen hunne oogen slaan op hem dien zij doorstoken hebben[4].

En Jozef van Arimathéa (dewijl hij een leerling was van Jezus[5], doch in het geheim, uit vrees voor de Joden) verzocht daarna[6] Pilatus, dat hij het lichaam van Jezus mocht afnemen; en Pilatus stond het toe. Hij kwam dan, en nam het lichaam van Jezus af. Ook Nicodemus, die in 't eerst[7] des nachts tot Jezus gekomen was, kwam en bracht een mengsel van mirre en aloë[8], ongeveer honderd pond. Zij namen[9] dan het lichaam van Jezus, en bonden het in linnen doeken met de specerijen[10], gelijk het bij de Joden gewoonte is te begraven[11]. Op de plaats[12] nu, waar hij gekruisigd werd, was een hof; en in dien hof een nieuw graf,

---

derschrijvende wat in vs. 32-34 gezegd is.

[1]) *en zijne getuigenis is waarachtig, en hij*, die ooggetuige, *hij weet dat hij waarheid zegt*. Men houde deze woorden voor eene soort van tusschenzin, en wat nu volgt : *opdat ook gij moogt gelooven*, verbinde men met het voorafgaande : *hij heeft het getuigd*.

[2]) *opdat ook gij*, gelijk ik (de Evangelist spreekt de Christenen aan van Klein-Azië, te wier behoeve hij zijne Evangelie-geschiedenis opstelde) *gelooven moogt*, d. i. moogt bevestigd worden in uw geloof aan Jezus Christus, als in wiens persoon al de voorzeggingen den Messias betreffende zijn vervuld geworden.

[3]) Zie Exod. XII : 46. Dit voorschrift betrof het Paaschlam, een *type* of vóorbeeld van den Messias.

[4]) Zie Zachar. XII : 10, en vgl. Apoc. I : 7. *Opdat de Schrift vervuld zou worden.* Zie noot 1 op bladz. 188.

[5]) Men vergelijke hier Matth. XXVII : 57, 58; Marc. XV : 44, 45; Luc. XXIII : 50-52, en de vijf eerste aanteekeningen op bladz. 201.

[6]) *daarna*, d. i. na het gebeurde in vs. 32-34 vermeld, nogtans vóor het afnemen van de lichamen door de krijgsknechten.

[7]) *eerst*. Nicodemus kwam *voor de eerste maal* tot Jezus *des nachts* (Joan. III : 2), uit menschenvrees, om niet bemerkt te worden van zijne ambtsgenooten; *thans* echter schroomde hij niet meer, in vereeniging met Jozef van Arimathéa, zich openlijk voor Jezus te verklaren.

[8]) *een mengsel;* naar het schijnt, een droog mengsel van fijngestooten *aloë*, een welriekend hout, en *mirre*-stof. Het is te denken, dat een gedeelte dezer specerijën gediend zal hebben, om daarvan in de grafspelonk een soort van doodbed te maken. Zie 2 Paralip. XVI : 14.

[9]) *zij namen*, zij beiden, namelijk Jozef van Arimathéa en Nicodemus (vs. 38 en 39).

[10]) Zij wikkelden het lichaam van Jezus in de genoemde specerijën, hetzelve zwachtelende met de linnen doeken.

[11]) De Evangelist teekent dit aan ten behoeve van zijne eerste lezers, die met de Joodsche gebruiken niet bekend waren.

[12]) *op de plaats*, aldaar in de omstreken.

waarin nog iemand gelegd was geworden[1]. Aldaar dan, om de Voorbereiding der Joden[2], dewijl het graf nabij was, legden zij Jezus.

PAASCH-ZATURDAG.

Les uit den brief van den H. Apostel Paulus aan de Colossers; III : 1—4.

Broeders! indien gij met Christus verrezen zijt[3], zoekt dan wat boven is, waar Christus is zittende aan Gods rechterhand; zint op wat boven, niet op wat op aarde is[4]! Want gestorven zijt ge[5], en uw leven is met

[1]) Zie noot 6, op bladz. 201.

[2]) *om de Voorbereiding der Joden.* Zie noot 9 op bladz. 201. Er schoot dus niet veel tijd meer over. Daarom dan, omdat de Sabbath ging beginnen, en dat het graf nabij was, daarom legden zij Jezus daarin.

[3]) *Indien gij met Christus verrezen zijt,* enz. De Apostel begint hier het vermanend gedeelte van zijnen brief, en in de eerste plaats wekt hij zijne Colossers op tot hemelsgezindheid. Zie hier de zin : *Indien gij*, gelijk werkelijk het geval is, *met Christus*, uw Hoofd, *verrezen zijt*, om voortaan een hemelsch leven te leiden, handelt dan ook overeenkomstig dit leven : *zoekt*, streeft, tracht naar het bezit van 't geen *boven* in den hemel *is, waar Christus is zittende aan Gods rechterhand,* d. i. naar zijne menschelijke natuur, boven alle schepsel verheven, met eer en heerlijkheid om zijn verlossingswerk gekroond, de eerste naast God. Vergelijk Philipp. II : 8-11 : Hebr. II : 9, en onzen *Commentarius in Acta Apostolorum* (edit. alt. Lovanii 1864), bladz. 71, volg.

[4]) *Zint*, ik herhaal het, zet uw hart en verstand, *op wat boven is*, op hemelsche dingen, op godsdienst en deugd, op uwe Christelijke roeping, op uwe verhevene bestemming, *niet op wat op aarde is,* niet op aardsche dingen, op geld en goed en eer en geneugten en vermaken.

[5]) *Want gestorven zijt ge,* enz. De grond voor de vermaning van vs. 2. Door den heiligen Doop waren zij naar hunnen ouden, den aardschen, den wereldschen mensch *gestorven,* behoorden dus in zekeren zin niet meer tot deze aarde ; en hun *leven*, het leven van hunnen nieuwen mensch, was *met Christus verborgen in God.*— Het *leven* van den nieuwen mensch is het eeuwige leven, hetwelk in hem, door zijne rechtvaardigmaking, alreeds, in zekeren zin, op deze wereld een aanvang neemt. Dit leven *is verborgen*, nog niet tot zijne verschijning gekomen, nog niet openbaar geworden voor het oog der wereld, maar *verborgen met Christus*, even als het eeuwig zalig leven, waarmede Christus leeft en heerscht in den hemel, nog niet openbaar geworden is voor het oog der wereld. En dit leven der gerechtvaardigden heet verborgen *in God*, als bewaard en weggelegd bij God, die het hun eenmaal schenken zal.

De Christen *is* wel in deze wereld, maar, als Christen, *leeft* hij niet meer in deze wereld.

Christus verborgen in God. Wanneer Christus, uw leven[1], zal verschenen zijn, alsdan zult ook gij met hem verschijnen in heerlijkheid.

Evangelie volgens den H. Mattheüs; XXVIII : 1—7.

Des avonds nu van den Sabbat[2], bij het aanbreken van den eersten dag der week, kwam Maria Magdalena en de andere Maria[3], om het graf te bezien[4]. En zie, er ontstond eene groote aardbeving[5]; want een Engel des Heeren[6] daalde uit den hemel; en toegetreden zijnde, wen-

---

[1]) *Wanneer Christus*, die *uw leven* is, door wien als verdienende oorzaak, en in vereeniging met wien, als uw Hoofd, gij leeft, het eeuwige leven (zie onze aanteekening op Joan. I : 4) hebt, wanneer Christus, zeg ik, nu nog voor het oog der menschen verborgen, uit zijne verborgenheid bij zijne wederkomst ten jongsten dage in heerlijkheid *zal verschenen zijn, alsdan zult ook gij met hem,* uw Hoofd, *in heerlijkheid verschijnen,* met hem verheerlijkt worden (vgl. Rom. VIII : 17-19).

[2]) *Des avonds nu van den Sabbat.* Zóo staat er in onzen Latijnschen tekst. Het woord, hier door *aanbreken* overgezet, kan ook het *aanvangen* beteekenen van den Joodschen dag, die met zonnenondergang begon; dit blijkt uit Lucas, Hoofdst. XXIII : 54. Wil men nu aan het *aanbreken* in dit vers die beteekenis geven, dan wordt daar gezegd, dat Maria Magdalena en de andere Maria naar het graf van Jezus kwamen zien op den zaturdag avond, kort vóor zonnenondergang. En dewijl de andere Evangelisten van een grafbezoek spreken door die vrouwen gedaan op den vroegen morgen van den zondag, zoo zou men moeten zeggen, óf dat het verhaal van Mattheüs in tegenspraak is met dat der overige Evangelisten, óf wel dat Mattheüs gewaagt van een grafbezoek, dat reeds den vorigen dag zou geschied zijn, en waarvan de overige Evangelisten geene melding maken. Geen van beiden kunnen wij aannemen; en het is ook niet noodig. Het Grieksche woord ὄψε op deze plaats gebezigd, beteekent ook *na, lang na.* Wij zouden dan den Griekschen tekst hier zóo kunnen overzetten : *Na den Sabbat nu, toen het aanlichtte voor den eersten dag der week*, d. i. bij het aanbreken van den eersten dag der week.

[3]) te weten, de moeder van Jacobus en Jozef, die Maria, welke de Evangelist kort te voren (Hoofdst. XXVII : 56) genoemd had.

[4]) of het haar mogelijk zou wezen, er in te komen, ten einde Jezus' lijk te balsemen. Zie Marc. XVI : 1. Dat de steen, die den ingang sloot van Jezus' grafstede, verzegeld was geworden en zijn graf met eene wacht bezet, daarvan wisten de vrouwen niets.

[5]) *er geschiedde eene groote aardbeving,* terwijl die vrouwen naar het graf gingen. Deze aardbeving bepaalde zich bij den naasten omtrek der plaats waar Jezus begraven lag : de gansche aarde rondom het graf werd hevig geschokt. Voor de vrouwen, die toen op weg waren naar het graf, was deze aardbeving niet voelbaar. Toen zij aan het graf kwamen, was de grafstede reeds geopend en de wacht op de vlucht gegaan.

[6]) *Want een Engel des Heeren,* enz. De reden van die aardbeving aan het graf, was het nederdalen van een engel des Heeren aldaar : de wachters moesten op-

telde hij den steen af, en ging daarop zitten. En zijn gelaat was als een bliksemsem*straal*[1], en zijn kleed *wit* als sneeuw. En van vrees voor hem beefden de wachters en werden als dooden[2]. En de Engel sprak en zeide tot de vrouwen[3]: Vreest gij niet[4]! want ik weet, dat gij Jezus, den gekruisigde, zoekt. Hij is hier niet; want hij is opgestaan, gelijk hij gezegd heeft; komt en ziet de plaats, waar de Heer gelegen heeft. En gaat spoedig heen, en zegt tot zijne leerlingen: Hij is verrezen, en zie, hij gaat u voor naar Galiléa; daar zult gij hem zien. Zie, ik heb het u voorzegd[5]!

---

merkzaam gemaakt worden op het bovennatuurlijke, hetwelk hier thans stond te gebeuren. Een Engel in menschelijke gedaante daalt af van den hemel, treed toe naar de grafstede van Jezus, wentelt den steen weg, die voor de opening van het grafgewelf geplaatst was, en zet zich neder op dien steen. Doch niet opdat Jezus uit zijn graf zou kunnen uitgaan; hij had zijn graf reeds verlaten; maar opdat het geopende en ledige graf voor zijne verrijzenis zou getuigen, daarom werd die steen door den engel afgewenteld van zijn graf.

[1]) zoo lichtend en schitterend.

[2]) In die doodelijke ontsteltenis vluchtten zij naar de stad, en gaven daar bericht van hetgeen bij het graf van Jezus gebeurd was. Zie vs. 11.

[3]) Toen de vrouwen aan het graf kwamen, was de wacht reeds gevlucht. De Engel heeft niet meer dat schrikwekkende gelaat, waarmede hij zich aan de wacht vertoonde. Hij vertoont zich aan de vrouwen in eene andere gedaante; hij is ook van plaats veranderd, en niet meer gezeten op den grafsteen (vs. 2), maar in de grafspelonk zelve; beide blijkt genoegzaam uit het verbaal van Marc. XVI : 5.

[4]) *Vreest gij niet!* De vrouwen, aan het graf komende, worden, om hetgeen zij daar zien, door vrees bevangen. Doch de Engel spreekt haar moed in: Gij, vriendinnen van Jezus, *vreest gij niet!* Niet om u te verschrikken, ben ik hier; want ik weet, waarom gij gekomen zijt. — Daarop kondigt de Engel haar aan, dat Jezus van de dooden verrezen is, gelijk hij voorzegd had; en tot hare overtuiging noodigt hij haar uit, om in het graf te gaan, en de plaats te bezichtigen, waar de Heer gelegen had. Voorts beval de Engel haar (vs. 7), dat zij zonder uitstel de blijde boodschap van Jezus' verrijzenis aan zijne leerlingen zouden aankondigen, en hun ook dit zeggen: *Zie, hij gaat u voor naar Galiléa; daar zult gij hem zien.*

[5]) *Zie, ik heb het u voorzegd.* In het Grieksch staat hier: *Zie, ik heb het u gezegd*, wat geen wezenlijk verschil maakt, dewijl het *zeggen* hier een *voorzeggen* was. De Engel wil door die woorden bekrachtigen, wat hij haar thans gezegd had.

BLADWIJZER

van alle de uittreksels uit de HH. Schriften van het Oude en van het Nieuwe Testament, die gevonden worden in deze Lessen en Evangeliën op alle de dagen van den heiligen tijd van de Vaste, *of in de* Epistels en Evangeliën op alle de Zondagen en op de voornaamste Feestdagen van het kerkelijk jaar[1].

N. B. De cijfers, die tusschen twee haakjes ( ) staan, verwijzen naar het laatstgenoemde werk, de overige naar het eerstgenoemde.

	BLADZ.
Genes. XXVII : 6-40.	60
» XXXVII : 6-22	57
» XLIX : 22-26.	(160)
Exod. XV : 27—XVI : 7. . .	(101) 171
» XX : 12-24.	78
» XXIII : 20-23	309
» XXIV : 12-18	21
» XXXII : 7-14	109
Levitic. XIX : 1, 2, 10-19	150
Num. XX : 2, 3, 6-13	84
Deuter. XI : 22-25	33
» XXVI : 12-19	32
3 Kon. III : 16-28.	105
» XVII : 8-16	46
» XVII : 17-24	124
» XIX : 3-8	22
4 Kon. IV : 1-7	75
» IV : 25-38.	122
» V : 1-15	71
Esther XIII : 9-11 en 15-17 . . .	50
Spreuken VIII : 22-35	(264)
Wijsheid V : 1-5	(281)
Ecclesiastic. XV : 1-6	(31)

---

[1]) Het werk, dat dit laatste opschrift voor titel heeft, is verschenen in de maand September van het afgeloopen jaar.

BLADZ.

Ecclesiastic. XXIV : 11-13 en 15 : 20 (305)
» XXXI : 8-11 . . . . (321)
» XXXVI : 1-10. . . . 34
» XLV : 1-6. . . . . (275)

Isaïas I : 16-19. 116
» VII : 10-16 . . . . . (278)
» XII : 1-6 . . . . . (194)
» XXXVIII 1-6 3
» XLIX : 1-3 en 5-7 . . . . (291)
» XLIX : 8-15 133
» LV : 6-11 18
» LVIII : 1-9. 5
» LVIII : 9-14 8
» LX : 1-6 . . . . . (41)

Jeremias VII : 1-7 82
» XVII : 5-10. 53
» XVII : 13-18 160
» XVIII : 18-23 163

Ezechiël I : 10-14. . . . . (314)
» XVIII : 1-9 25
» XVIII : 20-28 28
» XXXIV : 11-16 15
» XXXVI : 23-28 115

Daniël III : 34-45. 156
» III : 49-51. 35
» IX : 15-20 42
» XIII : 1-9; 15-17; 19-30; 33-62 94
» XIV : 27-44 146

Joël II : 12-19 . . . . . (79) 1

Jonas III : 1-10 142

Malachias III : 1-4 . . . . . (269)

2 Machab. I : 23-27 34

Matth. I : 1-16. . . . . (312)
» I : 18-21 . . . . . (13)
» II : 1-12 . . . . . (42)
» II : 13-18 . . . . . (34)
» II : 19-23 . . . . . (40)
» IV : 38-44. 83
» IV : 1-11 . . . . . (83) 13

Matth. IV : 18 : 22 . . . . . (263)
» V : 1-12 . . . . . (324)
» V : 20-24 . . . . . (202)
» V : 25-29 . . . . . (326)
» V : 43—VI : 4 7
» VI : 16-21. . . . . (80) 2
» VI : 24-32. . . . . (230)
» VII : 15-21 . . . . . (208)
» VIII : 1-13. . . . . (55) 4
» VIII : 23-27 . . . . . (58)
» IX : 1-8 . . . . . (239)
» IX : 9-13 . . . . . (315)
» IX : 18-26. . . . . (253)
» XI : 2-10 . . . . . (5)
» XI : 25-30. . . . . (274)
» XII : 38-50 23
» XIII : 24-30 . . . . . (60)
» XIII : 31-35 . . . . . (62)
» XV : 1-20 79
» XV : 21-28 26
» XVI : 13-19 . . . . . (296)
» XVII : 1-9 . . . . . (86) 10
» XVIII : 1-10 . . . . . (310)
» XVIII : 15-22. 76
» XVIII : 23-35. . . . . (247)
» XX : 1-16. . . . . (66)
» XX : 20-23 . . . . . (301)
» XX : 17-28 51
» XXI : 1-9. . . . . (103) 173
» XXI : 10-17 19
» XXI : 33-46 58
» XXII : 1-14 . . . . . (242)
» XXII : 15-21. . . . . (250)
» XXII : 35-46. . . . . (237)
» XXIII : 1-12. . . . . (47)
» XXIII : 34-39 . . . . . (29)
» XXIV : 15-25 . . . . . (256)
» XXV : 14-23. . . . . (329)
» XXV : 31-46. 16
» XXVI : 1-XXVII : 66 . (106) 176
» XXVIII : 18-20 . . . . . (185)

Marcus VI : 47-56. 10
» VII : 31-37 . . . . . (220)
» VIII : 1-9. . . . . (206)
» XVI : 1-7. . . . . (140)
» XVI : 14-20 . . . . . (170)

Lucas I : 26-28 . . . . . (266)

BLADZ.

Luc. I : 26-28 . . . . . (266)
» I : 26-33 . . . . . (279)
» I : 57-68 . . . . . (292)
» II : 1-14 . . . . . (15)
» II : 15-20 . . . . . (18)
» II : 21 . . . . . (39)
» II : 22-32 . . . . . (270)
» II : 33-40 . . . . . (37)
» II : 42-52 . . . . . (45)
» III : 1-6. . . . . (11)
» III : 21-33 . . . . . (161)
» IV : 23-30 73
» IV 46-53 . . . . . (245)
» V : 1-11. . . . . (200)
» VI : 12-19 . . . . . (308)
» VI : 36-42 . . . . . (188)
» VII : 11-16. . . . . (233) 124
» VII : 36-50. 188
» VIII : 4-15. . . . . (72)
» X : 23-37 . . . . . (223)
» X : 38-42 . . . . . (306)
» XI : 14-28. . . . . (89) 68
» XIV : 1-11. . . . . (235)
» XIV : 16-24 . . . . . (192)
» XV : 1-10 . . . . . (197)
» XV : 11-32. 64
» XVI : 1-8 . . . . . (210)
» XVI : 19-31 54
» XVII : 11-19 . . . . . (227)
» XVIII : 9-14 . . . . . (247)
» XIX : 1-10 . . . . . (331)
» XIX : 11-17 . . . . . (214)
» XXI : 25-33 . . . . . (2)
» XXIV : 13-35. . . . . (143)
» XXIV : 36-47. . . . . (148)

Joan. I : 1-14 . . . . . (22)
» I : 19-28 . . . . . (7)
» I : 29-34 . . . . . (48)
» II : 1-11 . . . . . (51)
» II : 13-25. 106
» III : 1-15. . . . . (287)
» IV : 5-42 86
» V : 1-15 29
» VI : 1-15 . . . . . (94) 103
» VI : 56-59 . . . . . (190)
» VII : 1-13 148
» VII : 14-31 110
» VII : 32-39 144

BLADZ.

Joan. VIII : 1-11 99
» VIII : 12-20 135
» VIII : 21-29 43
» VIII : 46-59 . . . . . (98) 140
» IX : 1-38 117
» X : 1-10 . . . . . (182)
» X : 11-16. . . . . (155)
» X : 22-38. 152
» XI : 1-45 126
» XI : 47-52 161
» XII : 10-36 165
» XII : 24-26 . . . . . (304)
» XIII : 1-15 . . . . . (136)
» XIV : 1-13 . . . . . (282)
» XIV : 23-32. . . . . (177)
» XV : 17-25 . . . . . (319)
» XV : 26—XVI : 4 . . . . (173)
» XVI : 5-14 . . . . . (163)
» XVI : 16-22 . . . . . (158)
» XVI : 23-30 . . . . . (166)
» XIX : 30-35 . . . . . (299)
» XIX : 31-35 . . . . . (194)
» XX : 19-31 . . . . . (151)
» XX : 24-29 . . . . . (267)
» XXI : 19-24 . . . . . (32)

Handd. I : 5-11 . . . . . (168)
» I : 15-26 . . . . . (272)
» II : 1-11 . . . . . (175)
» IV : 8-12. . . . . (53)
» VI : 8-10 en VII : 54-59. . (28)
» VIII : 14-17. . . . . (181)
» X : 37-43. . . . . (141)
» X : 42-48. . . . . (179)
» XII : 1-11. . . . . (293)
» XIII : 16 en 26-33 . . . . (148)

Rom. I : 1-6 . . . . . (12)
» VI : 3-11 . . . . . (203)
» VI : 19-23 . . . . . (206)
» VIII : 12-19. . . . . (209)
» VIII : 18-23. . . . . (198)
» XII : 1-5 . . . . . (44)
» XII : 6-16 . . . . . (49)
» XII : 8-10 . . . . . (57)
» XII : 16-21 . . . . . (54)
» XIII : 11-14 . . . . . (1)
» XV : 4-13 . . . . . (3)

1 Cor. I : 4-8 . . . . . (238)

BLADZ.

1 Cor. IV : 1-5 . . . . . (9)
» IV : 9-15 . . . . . (300)
» V : 7-8 . . . . . (139)
» IX : 24—X : 5 . . . . . (63)
» X : 6-13 . . . . . (212)
» XI : 20-32 . . . . . (132)
» XI : 23-29 . . . . . (190)
» XII : 2-11 . . . . . (215)
» XII : 27-31. . . . . (307)
» XIII : 1-13. . . . . (75)
» XV : 1-10 . . . . . (218)
» XV : 51-57. . . . . (325)

2 Cor. III : 1-9 . . . . . (221)
» VI : 1-10 . . . . . (81) 12
» IX : 6-10 . . . . . (303)
» XI : 19—XII : 9 . . . . . (67)

Galat. III : 16-22. . . . . (226)
» IV : 1-7. . . . . (36)
» IV : 22-31. . . . . (92) 100
» V : 16-24 . . . . . (228)
» V : 25—VI : 10 . . . . . (231)

Ephes. II : 19-22 . . . . . (266)
» III : 13-21 . . . . . (234)
» IV : 1-6 . . . . . (236)
» IV : 7-13 . . . . . (318)
» IV : 23-28. . . . . (241)
» V : 1-9 . . . . . (87) 66
» V : 15-21 . . . . . (244)
» VI : 10-17. . . . . (246)

Philipp. I : 6-11 . . . . . (249)
» II : 5-11 . . . . . (104) 174

BLADZ.

Philipp. III : 17—IV : 3. . . . . (252)
» IV : 4-7 . . . . . (7)

Coloss. I : 9-14. . . . . (254)
» III : 12-17 . . . . . (59)

1 Thessal. I : 2-10 . . . . . (61)
» IV : 1-7 . . . . . (85) 39
» V : 14-23 37

Tit. II : 15 . . . . . (14)
» III : 4-7 . . . . . (17)

Hebr. I : 1-12 . . . . . (19)
» IX : 11-15 . . . . . (96) 137
» XIII : 7-17 . . . . . (327)

Jacob. I : 17-21 . . . . . (162)
» I : 22-27 . . . . . (165)

1 Petr. II : 11-19 . . . . . (156)
» II : 21-25 . . . . . (154)
» III : 8-15 . . . . . (201)
» IV : 7-11 . . . . . (172)
» V : 6-11 . . . . . (196)

1 Joan. III : 13-18 . . . . . (191)
» IV : 8-21 . . . . . (186)
» V : 1-10 . . . . . (150)

Openb. I : 1-5 . . . . . (316)
» VII : 2-12 . . . . . (322)
» XIV : 1-5 . . . . . (33)
» XXI : 2-5 . . . . . (330)

APPROBATIO ORDINARII.

Librum, cui titulus : *Lessen en Evangeliën op alle de dagen van den heiligen tijd van de Vaste, naar den Latijnschen tekst van het Romeinsche Missaal op nieuw in het Nederduitsch vertaald en in doorloopende aanteekeningen uitgelegd*, compositum a Reverendissimo et Eximio Domino BEELEN, Universitatis Catholicae Professore, imprimi permittimus.

Mechliniae, 12 Martii 1871.

† VICTOR AUGUSTUS,
ARCHIEP. MECHLIN.

APPROBATIO ARCHIEPISCOPI ET EPISCOPORUM BELGII.

Librum, cui titulus : *Lessen en Evangeliën op alle de dagen van den heiligen tijd van de Vaste, naar den Latijnschen tekst van het Romeinsche Missaal op nieuw in het Nederduitsch vertaald en in doorloopende aanteekeningen uitgelegd door Joannes Theodorus Beelen, Kamerheer van Z. H. Pius IX, Lid der Vergadering van den Index, Doctor in de Godgeleerdheid, Kanunnik van Luik, en Hoogleeraar van de H. Schrift en de Oostersche talen aan de Catholieke Hoogeschool van Leuven*, plenissime approbamus ejusque usum omnibus libenter commendamus [1].

Mechliniae, 14 Martii 1871.

† VICTOR AUGUSTUS, Archiep. Mechl.
† GASPAR, Episc. Tornac.
† THEODORUS, Episc. Leodien.
† JOAN. JOS., Episc. Brugen.
† HENRICUS, Episc. Gandav.
† THEODORUS JOSEPH., Episc. Namurc.

[1]) De vertaling hiervan staat op de keerzijde.

GOEDKEURING EN AANBEVELING VAN HUNNE DOORLUCHTIGE HOOGWAARDIGHEDEN, DEN AARTSBISSCHOP EN DE BISSCHOPPEN VAN BELGIE.

Aan het werk, dat voor titel heeft : *Lessen en Evangeliën op alle de dagen van den heiligen tijd van de Vaste, naar den Latijnschen tekst van het Romeinsche Missaal op nieuw in het Nederduitsch vertaald en in doorloopende aanteekeningen uitgelegd door Joannes Theodorus Beelen, Kamerheer van Z. H. Pius IX, Lid der Vergadering van den Index, Doctor in de Godgeleerdheid, Kanunnik van Luik, en Hoogleeraar van de H. Schrift en de Oostersche talen aan de Catholieke Hoogeschool van Leuven,* geven wij onze volste goedkeuring, en zeer gaarne bevelen wij het gebruik van dat boek aan allen aan.

Mechelen, 14 Maart 1871.

† VICTOR AUGUSTUS, Aartsbisschop van Mechelen.
† GASPAR, Bisschop van Doornik.
† THEODORUS, Bisschop van Luik.
† JOANNES JOSEPHUS, Bisschop van Brugge.
† HENRICUS, Bisschop van Gent.
† THEODORUS JOSEPHUS, Bisschop van Namen.

